

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము,
తేలస్త్రాలు.

నాక్షి

1033
హా. 47

శ్రీ

[ప్రొల్లవ సంపుటము.]

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారిచే

రచియింపబడినది.

పితాపురము.

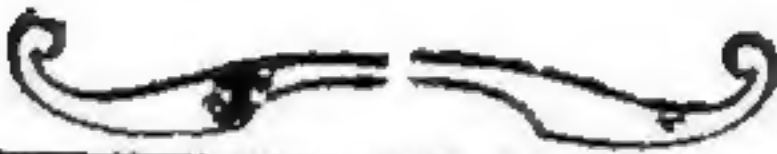
శ్రీ విద్యజ్ఞాన మనోరంజనీ ముద్రాక్షరశాల.

1923.

వెల రు 1—12—0.

A

All rights reserved.

First Edition

1000 copies.

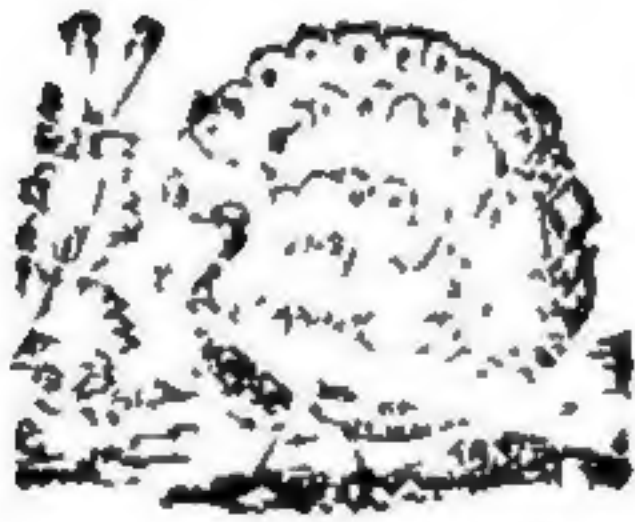

శ్రీ

వయనూచిక.

	పుట.
1. ధనుర్దాసుని స్వార్థహత్యాగము.	1
2. తాండవకృష్ణుడు తాండవశంకరుడు.	16
3. శ్రీయూజ్జ్వలక్కనాటకము.	31
4. సభాస్వకీయవ్యాపారములు.	45
5. శ్రీరామనవమి.	51
6. శ్రీరామనవమి—విచిత్రస్వప్నము.	58
7. రైలుప్రమాదము—హిమవన్నగరప్రాంతప్రదేశప్రభావము.	68
8. జెంటిలుమాన్.	86
9. హరిభక్తురాలివై భవము.	97
10. ఉన్మత్తునియుపన్యాసము—స్త్రీపురుషసౌందర్యము.	115
11. ఆరోగ్యము.	130
12. అఖిలాంధ్రదేశమశకమత్కుణమూషికమహాసభ.	147
13. స్త్రీలసభ.	167
14. మహారాజవిరుదము.	188
15. వైద్యునిలేఖ—ఆరోగ్యము.	206
16. కాలాచార్యునియుపన్యాసము—బ్రాహ్మణత్వము.	222
17. ఉన్మత్తునియుపన్యాసము—దశావతారములు.	239
18. దేశకాలపాత్రములు.	260
19. వాణిదాసునివిడుదల.	276
20. కర్నూలులోని కాటకము.	282

21. పిశ్యదేవతాగౌరవము.
22. అఖిలభారతయూయు ర్వేదపరిషత్తు.
23. గ్రంథపరిష్కారము.
24. ఉపసంహారము.

శ్రీ

1. ధనుర్దాసుని స్వార్థపరిత్యాగము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను :—

నాయనలారా ! మా సత్యపురగ్రామమున కెక్కడనుండియో కాని యొక హరిభక్తుడు వచ్చినాడు. అతడు శూద్రకులసంధవుడు. దాదాపుగా నేబదిసంవత్సరముల వయస్సున్నవాడు. హరినామస్మరణ వరాయణుడు. శంఖచక్రాంకధారి. తులసీమాలానక్షచ్ఛుడు. డ్యా దశోర్ధ్వపుండ్రాలంకృతుడు. ఏకవారాశనవ్రతుడు. దీర్ఘశ్మశ్మశ్మశ్మ మండితుడు. అసితవర్ణుడు. రోమశశరీరుడు. కాపీనమాగ్రధారి. అర్చిత భాగవతవద్యుడు మా పద్మనాభస్వామిమూలముమూల వాల్మీకిమూలనుండి వాసముచేయుచున్నాడు. వై జేశిపల వేద్యాటమున సాదముతో గాలక్షేపము చేయుచున్నాడు. తులసీపూసలగణించు రంగనామ మువ్వరించు నభయహస్తములు తలవయి బెట్టుకొనుచు శ్రీ పాదరేణువు గన్నుల కంటించుకొనుచు దినము లీడ్చుచున్నాడు. పద్మనాభమూర్తిని నేనింపవచ్చిన స్త్రీలు పురుషులు నీ హరిభక్తుని జూడకుండఁ బోవుటలేదు. మాకాలాచార్యులుగా రాయనను జూచు టకు మూడునాల్గుమాటులు వేంచేసి తనకు శ్రీభాష్యాదులయందును,

స్వనూపగ్రంథములును గలపాండిత్య మాయనమొద్ద వెల్లడించెను. విశేష గ్రంథావలోకన మాయనకున్నట్లు కనబడదని కాలాచార్యుల యభిప్రాయము. కాలాచార్యుడు వట్టి ప్రపంచజ్ఞానశూన్యుడని యాహరిభక్తుని యభిప్రాయమేమో మనకుఁ దెలియదు. ఏదీ? లోపలియభిప్రాయము మోముపై నే విలక్షణవైఖరిగనో కనబడుట కవకాశము లేకుండ ఫాలమంతయు నూర్ధ్వపుండ్రమయ్యెను. పెద్ద జంజులుకనుబొమ్మలయ్యెను. లోతుకన్నలయ్యెను. బొద్దుమీసములయ్యెను. దుబ్బుగడ్డనుయ్యెను. కాలాచార్యులు తిరుగ నీయుదయమున హరిభక్తుని నీక్షించి “మాసాక్షీసంఘములో నొక్కయుపన్యాస మిచ్చెదరా?” యని యడిగెను. ఆయన యట్లానర్చుట కంగీకరించెను. ఇదిగో యిప్పుడే రానయియున్నారు. ఆయనవచ్చునేమో యని నేనింక నేదియు నారంభింపకుండ నున్నాను. అదిగో వచ్చుచునేయున్నారు. లేచి హరిభక్తున కాలిధ్యమిండు. (సభ్యులట్లానర్తురు) స్వామీ దయచేయుడు. మాసభ్యులతో మిమ్ము గూర్చి నాకుఁ దెలిసినయంశములేవో చెప్పియుంటిని. తాము తమకుఁ దోచినవిషయమునుగూర్చి యుపన్యసింపవచ్చును. హరిదాసునియుపన్యాసము :—

శ్రీమతే రామానుజాయనమః. భాగవతోత్తములయిన దేవరవారంద టిక్కడ వేంచేసియుండుటచే నడియేనికి దేవరలతోఁ గొంత భగవద్గుణాను సంధానము—భాగవతగుణానుసంధానము చేయఁదగిన యనకాశము సిద్ధించినదని యూదీనుడు-దాసుడు-ఈనిర్భాగ్యుడు మనవిచేసికొనుచున్నాడు. అడియేని యవకతవకసంభాషణ మంతయు దేవరవారల తిరువుళ్ళములోనికిఁ దెచ్చి యీ యథమాధముని క్షమించురని సమ్మించున్నాను. ఈదాసుడంతటి పాపాత్ముడు ప్రపంచమున మఱి యొక్కఁగున్నాఁడని దేవరవార లెందఁదగదు. దక్షిణహిందూ

జేశముననున్న నమస్తదివ్యజేములను బాదచానినై నేవించితిని.
 ఒక్కొక్క దివ్యస్థలమునఁ గొన్నిమాసములుండి యచ్చటి విష్ణుభగవా
 ను నారాధించి యచ్చటి భాగవతోత్తముల తిరువడిగల్గెను గొలిచి య
 చ్చటి పన్నిద్దరాళ్వారులను బూజించి పెరియతిరువడి చిరియతిరువడి
 తిరువడిగళ్ళకు మొక్కి యచ్చటి దేవతాప్రసాదము కన్నులకద్దుకొని
 స్వీకరించి యాహరించి గాలక్షేపమును జేయుచుంటిని. ఇట్లు శ్రీ
 గన్నాధము మొదలుకొని శ్రీ సారనారాయణమువఱకుఁ దిరిగి భగవ
 ద్భాగవతోత్తములసేవఁ జేయుచుంటిని. ఇట్టిసేవవలన నడియేను తరిం
 చునని నమ్మియున్నాఁడు. అడియేని కక్షరాభ్యాసముయిన లేదు. అడి
 యేని యన్నప్రాశనమేదో యారంగని యధీనమైయున్నది. ప్రపంచము
 లో నెందఱో దుర్మాగులున్నారని కొందఱునుహనుభావు లానతిచ్చిరి.
 కాని నాకొక్కదుర్మాగుడైనఁ గానఁబడలేదు. అందఱు భాగవతోత్త
 ములే ! వారందఱు అడియేనికి గురువులే. వారి కడియేను శిష్యప్రశిష్య
 కోటిలోనివాఁడే. నేను జూచినవారందఱు నాకుఁ బ్రభువులే. వారందఱు
 ఆ కడియేను దాసానుదాసుఁడే ! ప్రపంచము దుఃఖిభూయిష్ట మనికొం
 దఱు పండితు లానతిచ్చిరని వినియున్నాను. ప్రపంచమున నేకొక్క
 దుఃఖిమయిన ననుభవింపలేదు. ఒక్కదుఃఖిమైన నేను జూచియుండలే
 దు. (ఆహాహా ! ఎంతయుత్తముఁడవయ్యా ! అని సభలో గేకలు) దేవ
 రవారట్లు దీనుని మన్నింపఁదగదు. నే నధముఁడను. అధమాధమాధ
 ముఁడను. కాలమెంతకు జరుగకుండ నున్నదయ్యా యని కొందఱు
 పలుకుదురని నేను వినుచున్నాను. స్వామిసేవకై పూలఁగోసికొనుట
 లోఁ—దులసీదళములు త్రుంపుటలోఁ—జందన మరుగఁదీయుటలోఁ—
 నారాధనసమయమున జేగంట వాయించుటలోఁ—శంఖముఁదీయుటలోఁ—
 గర్భారపుటారములు గన్నుల కద్దుకొనుటలోఁ—అహాహా—అన్నిటి

కంటెను గజేంద్రాశ్వాసుని రక్షించిన యాశొన్ననణ్ణంపై దపెరుమాళ్లు
 వారి తిరుముఖమండలమును దెరసిలేకుండఁ దనివిలేకుండ తెప్పపాపైన
 లేకుండ వీక్షించుటలో నాతండియుఁ దల్లియునైనఁ బెరుమాళ్లును వి
 రాట్టియు గర్భాలయములో శయనించియుండ, నీవల నిలువఁబడి పవ
 లింపు సేవపదములను బాడుకొనుటలో—దేవాలయమునకు వేంచేసిన
 భాగవతోత్తముల తిరువడిగల్గ నొక్కొక్కరివి తరువాత నొక్కరివి
 మెత్తగ నొత్తి కన్నులకద్దుకొని నడుముకట్టుకొని ముందునడచుచు వా
 రినిండ్రయొద్ద దిగఁబెట్టుటలోఁ దిరిగి యాలయములోనికి వచ్చి ధ్వజస్తం
 భమునొద్ద భాగవతుల పాదధూళిచేఁ బవిత్రములగు తాలపై నాచ్చా
 దనము లేకుండ రంగ రంగ రంగా రంగ రంగ రంగా యని ప్రాకార
 ము లదరున ట్లుచ్చెస్వరమున నరచుటలో నోభాగవతోత్తములారా!
 నాకీకాల మెంతమాత్రమును జాలకుండ నున్నదని మనవిచేసికొనుచు
 న్నాను. అందువలన నసంతుష్టి నొందుచున్నానని యనుకొనకుఁడు.
 భక్తగ్రగణ్యులారా! మనతండ్రియగు రంగడు చేసినదంతయు మనకు
 మేలే! చేయుచున్నదంతయు మనకు మేలే! చేయఁబోవున దంతయు
 మేలే! ఇచ్చినదంతయు సుఖమే. ఇచ్చుచున్నదంతయు సుఖమే. ఈ
 యుఁబోవున దంతయు సుఖమే. భాగవతోత్తము లందఱలోఁ బ్రపంచ
 మున నున్న వస్తువులన్నిటిలో నారంగదేవుఁడు దివ్యమంగళవిగ్రహుఁ
 డై మందహాసచందరవదనారవిందుఁడై మనకు దర్శనము కటాక్షిం
 చుచుండఁగాఁ బ్రపంచమునఁ గష్టమేది? నాకున్నవారు భక్తవర
 దుఁడైన యారంగఁడు. భాగవతోత్తములగు మీవంటివారు. వీరికం
 టె మఱియెవ్వరు లేరు. తల్లిలేదు. తండ్రిలేదు. సోదరుఁడులేదు.
 పెండ్లిలేదు. ఇల్లులేదు. యోగ్యతలేదు. ఏమియులేదు. ఎక్కడఁబుట్టితి
 నో యెప్పుడు పుట్టితినిో నే నెఱుఁగను. జరిగిపోయినదానినిగూర్చి చింత

రాడగినదానిని గూర్చి యోజనలేదు. అడియేని కాలయములో దొర
కిన ప్రసాదము ముందుగా నతివృద్ధులగు రిక్తులకు గ్రుడ్డివాండ్రకుఁ గొం
తఁబెట్టి—పుట్టలయొద్ద చీమలకుఁ గొంత విదిర్చి శిష్టాన్న మేమైననున్న
యెడలఁ దిందును. లేనివాఁ డదియునులేదు. భక్తులారా ! రంగనామ
ముతోఁ గడుపు నిండించుకొన్న మనకు—రంగదర్శనమునఁ గన్నులు
నిండించుకొన్న మనకు రంగసేవచే మనస్సు నిండించుకొన్నప్పు డాక
లియగుట కేమియనకాశమున్నది ? భాగవతోత్తములారా ! ఏమియు
నక్కఱలేదు. ఒక్కభాగవతోత్తముని జూచినయెడలఁ బంచభక్త్యపర
మాన్నములతోవలెఁ గడుపు గిట్టుననిందును. భాగవతోత్తములు చేరిన
చోటులందెల్ల రంగఁ దుండితీతినాఁడు. రంగఁడున్నచోటులందెల్ల భాగ
వతోత్తము లుండితీతినారు. మీయీసంఘమున రంగదేవుఁ డుండుటఁ
బట్టియే యిందఱు నాతల్లులు—ఇందఱు నాసోదరు లిచ్చట చేరినారు.
ఇప్పుడు పెద్దపెద్దసంతలున్నవా ! అక్కడ రంగఁ డుంటఁబట్టియే యి
ందఱుభక్తు లిచ్చటికిఁ జేరుచున్నారు. పెద్దపెద్ద కోర్కెలున్నవా ? అంద
ఱు భాగవతోత్తము లటకేల వేంచేయుచున్నారు ? అక్కడ రంగఁడుం
డుంటఁబట్టియే ! అంతకంటె వేఱుకారణము చెప్పుటకు సాధ్యమగునా?
రంగనామస్మరణ మొనర్చుకొనుచు నెందఱో భక్తశిఖామణు లిప్పుడు
కారాగృహములకుఁ బోవుచున్నారు.—కాదా ? వా రూ ర క పో
వుచున్నారా ! రంగఁడచ్చట నుంటచేతనే! ఆతనిని దర్శించుటకే పోవు
చున్నారు. రంగ రంగ రంగా రంగ ! ఇప్పుడు కొందఱు—కొందఱు
భాగవతోత్తములు—చేరి సావ్యర్థపరిత్యాగమునుగూర్చి శాంతినిగూర్చి
యుపన్యాసము లిచ్చుచుండగా నచ్చటచ్చటఁ జూచితిని. అడియేనికా
యుపన్యాసము లొనందమిచ్చినవి. ఈసావ్యర్థపరిత్యాగమును గూర్చియే
శ్రీమద్రామానుజయోగిచరిత్రమున శ్రీమతే రామానుజాయనమః-

ఒక్కచిన్నకథయున్నది. అక్షరాస్యుడనుగాని కారణమున దానిని బెద్ద
లవలన వింటిని. ఎట్లువింటిని? యట్లు మనవిచేసికొందును. మనవిచేసికొ
నుమని భక్తులయాజ్ఞయేనా? (అభ్యంతరమేని యని సభలో, గేకలు)

భక్తవర్యులారా! అదిగో శేషాంశసంభవుడైన శ్రీమద్రా
మానుజయోగిపుంగవుడు. ఆహాహా! ఎట్లున్నాడో చూడుడు!

ముద్దుమొగంబు కెంజిగురుమోవి దయారసమొల్కు పల్కులున్
నిద్దపుజూపులున్ బసిడినిగ్గులుదేరెడు మేనుతీరుగా
దిద్దినయూర్ధ్వపుండ్రమును దెల్లనిజన్నిదమున్ ద్రిదండమున్
దద్దయునొప్ప చిన్నశిఖదాల్చిన మాయతిరాజు గొల్చెదన్.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః. భాగవతోత్తములారా! భాష్య
కారులవారిని దర్శించితిరా! ఆహా! ఆహా! కావేరీపుణ్యనదీతీర్థమున
స్నానమాడి యాయన వేంచేయుచున్నారు! కూడ నెందఱో శిష్యులు
ద్రావిడవేదమును బఠించుచున్నారు. చూడుడు. శిష్యులనగా నా
మాన్యశిష్యులా? దిగ్దంతులనఁటి పండితులు శేషగుణసంపన్నులు దే
వతాంతర మంత్రాంతర సాధనాంత రోపాయంతరరహితులు అర్థపంచ
క్షాననిధులు మహాభాగవతోత్తములు యోగాభ్యాసపరులు అట్టిశిష్యు
లనడుచు సూటిగ గోపురమువలెనున్న యోగిశిఖామణి ఆహా! యెందు
లకో యాగిపోయినారు. ఆగి యాసందువంకఁ జూచుచున్నారేమి?
అదిగో ఆసందునుండి పెద్దవీనికి వచ్చువారెవరో యెఱుఁగుదురా? ఆయ
నయే ధనుర్దాసుడు బహుబలాధ్యుడు కొలఁదిగొప్ప ధనముకలవాడు.
సంసారసుఖాతిలోలుడు. భార్యాదాసుడు. అదిగో చూడుడు. బా
రెడుకంటె నెక్కువ పైకెక్కుని బాలార్కునికాంతిచే భార్యమోమువాడే
పోవునేమో యని యామెకు ఛత్రసేవయొనర్చుచు, గాలిలోని పరాగ
లేణువు లామెమాకర్ణాంత దీర్ఘనేత్రములలో, బడునేమో యని యా

మేను వింజామర సేనసేయును బదచలనమువలన బడలి తూలిపోవునే
 మో యని యామెను జేయూత సేవజేయుచు నామెను విహారార్థము
 ద్యావవనమున కెట్లు తీసికొనిపోవుచున్నాడో! ఆమె పద్మినీజాతి స్త్రీల
 లోనిదట. నాకాగొడవయేమియుఁ దెలియదు. మచుష్యులలో నాకు
 హరిదాసజాతితప్ప మఱియొక్కజాతి గోచరింపలేదు. ఆమె మహామంద
 రియట. నానుట్టునకుఁ దిరుచూర్ణపు బుట్టకున్న సౌందర్య మామె
 మోములోఁ గానఁబడదు. నిర్భాగ్యుడైన యడియేని యభిప్రాయ
 మెందులకు? భాష్యకారులవా రాధనుర్దాపనివంక నెంతకరుణముగఁ
 జూచుచున్నారో! మోహపాశబద్ధుడై రాగలంపటుడై గ్రామ్యు
 ఖేచ్ఛారతుడై తరుణీదాసానుదాపుడై, యామెభర్త యెట్లు భ్రష్టు
 డై పోవుచున్నాడో యను హృదయభేద మారామానుజయోగి నేత్ర
 కమలములం దెట్లు విస్పష్టమగుచున్నదో! ఛత్రసేవచేయవలసినది పర
 మేశ్వరునకా భార్యకా? చామరకైంకర్య మొనర్పవలసినది చక్రపాణి
 కా? సతీమణికా? తరించుటకై దర్శనమొనర్పవలసినది దైవముఖమా
 తరుణీపృష్ఠమా? ఉదారపురుషుఁడు నిష్కళంకచిత్తుఁడు నైన ధనుర్దా
 సుఁ డీదార సౌందర్యకారణమునఁ దత్వజ్ఞానాభావుడై దర్శనీయమైన
 వస్తువును దర్శింపక సేవింపఁదగినమూర్తిని సేవింపక పతితుడై పాడై
 పోవుచున్నాడే యనుదుఃఖము కరుణాసముద్రుడైన యాలక్ష్మణయోగి
 శిఖామణి కనుగొలుకుల మౌక్తికమణి స్వరూపమున నూరు కోహిను
 రుల కాంతితో నెట్లు మెలిసిపోవుచున్నదో చూడుడు. ఆహాహా! లలి
 తలలితమై సుకుమార సుకుమారమై కోమల కోమలమైన యాదయా
 స్వరూపుని చిత్తముముందు శరీషకుచముము శిలాప్రాయ నునఁగగినది
 కదా! పరకష్టలేశచ్ఛాయనైన సామహాత్ముఁ డోర్వలేడుకదా! ప్రపం
 చకష్టము లన్నిటిలో భగవచ్చింతాశూన్యతకంటెఁ గష్టమున్నదా?

తినుట కొక్కకబళమైన లేకుండుట కష్టముకాదు. కట్టుకొనుట కొక్క
 చింకిపేలికయైన లేకుండుట కష్టముకాదు. తలదాచుకొనుటకు రవంత
 తానైన లేకుండుట కష్టముగాదు. సతీసుత బలత్కారమృతియైన
 గష్టముకాదు. అన్నికష్టములలో మహాకష్టము ప్రపంచలాంపట్య
 ము. స్వకీయోత్తరగతి భ్రష్టతకు సంపూర్ణముగ సిద్ధపడి బరతారణము
 నకై పాటుపడిన స్వార్థపరిత్యాగి సార్వభౌముడగు రామానుజుల హృ
 దయములోని దయారస మొంతలోతు గలదియో చెప్పసాధ్యమగునా?
 మూడు 'ఎవరెస్ట' పర్వతములైన దానిలో సూక్ష్మముగ సునాయాస
 ముగఁ గబురైనలేకుండ మునిగిపోవునే! ఆహాహా! భాగవతవక్యలారా!
 అటు చూచుచున్నారా! రామానుజులు తనదారి వదలి ప్రక్కబారుగ
 ధనుర్దారున కెదురుగఁ బోవుచున్నాడే! ఆహాహా! కాంచినుండి తిరుపతి
 నుండి శ్రీపెరంబుదూరునుండి కాశీక్షేత్రమునుండి కుండలాలపండితులు
 శిష్యుతికమునకై, సేవకై రామానుజునిన్ని నెక్కి, గృతాంజలులై వచ్చు
 చుండగ, నామహనీయుఁడు పాదచారినై పరితాప నరీన్యత వదనపద్మ
 డై బాష్పపరిచ్ఛన్న నేత్రపుండరీకుఁడై యొక్క భవపంక నిర్మగ్నమలీ
 మసమానమనియొద్దకు—భార్యా కింకరాధమునియొద్దకు—అతనిని దరిం
 పజేయుటకుఁ బోవుచున్నాడే! సముద్రమునఁబడి మునిగిపోవుచున్న
 మానిసిని బ్రతికించుటకై యబ్ధి కడ్డుపడిన యీతకాఁడు దయాళుఁడు
 కాఁడు. కాలి దిగఁగూలిపోవుచున్న యింటిలో నేమూలనో మగ్గిపోవు
 చున్న ముసలిమూఁడుదానిని బ్రతికించుటకై మంటలలోదుమికిన సాహ
 సికుఁడు దయాళుఁడు కాఁడు. తుచ్ఛపఖిపరంపరాభిరతుఁడై కాంతాకన
 కాదేవతావిగ్రహారాధన తత్పరుఁడై యింద్రియలోలుఁడై, శుద్ధచప
 లుఁడై, నాస్తికమార్గావలంబుఁడై పాడైపోవుచున్న మనుజునిఁగుతము
 లోని కాకర్షించి ప్రపంచపఖివిరక్తి కలుగఁజేసి దైవపాదపద్మములఁ

బడినై చి యథఃపతసమగుచున్న యాత్మ కూర్ధ్వగతినిచ్చి తరింపఁజేయు
నాతఁ డాహఁ యెంతదయాళుఁడో చెప్ప నలవియగునా ? ఆహా! రామా
నుజ లాధనుర్దాసుని బుజముపైఁ జేయివై చినారే! పద్మనేత్రపూజాభాగ
ధేయమైన తనహస్తమును సంతత సతీపరీరంభ సంరంభనముజ్జ్వంభమై
వ యాతని బాహువునందు—కాంతాకుచకుంకుమకస్తూరీపరిమళభరిత
మైన యాతనిబాహువునందు నిస్సంశయముగా నామహాత్ము లుంచినా
రే! కొక్కొకముమీఁద రామకొటిపత్ర ముంచినయెడలఁ గళాశాస్త్ర
మునకే కాంతికాని తారకనామమున కేమయిన డాగున్నదా ? సాలగ్రా
మము రూపాయలగోతములోఁ బడినయెడల రూపాయలసంచి విలువ
యే హెచ్చినది కాని సాలగ్రామపువిలువ తగ్గలేదే. “నాయనా ధను
ర్దాసా ! పరమనుకుమారయై పద్మనీజాతिसంభవయై బహుచందరస్వరూ
పిణియైన నీభార్య నీకు మహానందమిచ్చుటచేతనేకదా నీవామె కింతవశుఁ
డవై ప్రపంచ సుఖైకతత్పరుఁడవై పామరత్వమునఁ బ్రాకులాడుచు
న్నావు?” అని రామానుజు లాతనినిఁ బ్రశ్నించిరి. “ఓను ! మహా
త్మా! ఆమెస్వరూపసౌందర్యము—ఆమెఛాయాసౌందర్యము-ఆమెవద
నసౌందర్యము-అన్నిటినిమించిన యామెనేత్రసౌందర్యము-నన్నామెకుఁ
బాదాకాక్రింతునిగఁ జేసినవి. నాబ్రదుకు నానుఖము నాసర్వస్వ మామె
యాకర్ణాంత విశాలనేత్రాంచలమున నున్నవి ” యని ధనుర్దాసుఁడు
ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. “నాయనా ! ధనుర్దాసా ! నీయిల్లాలి యక్షి సౌం
దర్యముకంటె, సహస్రగుణాధిక సౌందర్యనమన్వితములగు కన్నులను
నేను నీకుఁ గానఁబఱచినయెడల నీవు వీనియందు గొంతవై ముఖ్యమును
పహించియుండఁగలవా?” యని సన్యాసి సంసారిని సతియెదుట సందే
హశూన్యముగఁ బ్రశ్నించెను. “స్వామీ ! అభ్యంతరమేమి ?” యని
ధనుర్దాసుఁడు పలికెను. అటుపైని నావెంటరమ్మని యాతనిభుజము

మీదఁ దనచేయి నుంచియే శ్రీరంగేశ్వరునిమూలయములోని కాతనిఁ గొనిపోయెను. శిష్యులు రామానుజమతమున కేగిరి. భాగవతోత్తము లారా! అదిగో రంగఁడు. మనకావేరిరంగఁడు. మనకస్తూరిరంగఁడు. తలపైఁ దులసి, యధరమున నలౌకికతేజస్వంతమైన మందహాసము, మెడను గొస్తుభము వక్షమున శ్రీదేవి పిరాట్టికటిని బీతాంబరము పాదసన్నిధిని భూనీళాదేవులు, ఆహా! ఒత్తిగిలి శేషశయనమునఁ బండుకొనిన యాజగదాధారుని-యాసౌందర్యరాశిని, భాగవతోత్తములారా! కన్నులారఁ జూచితిరా!

“కుడత్తిశై ముడియై వైత్తుక్కుణత్తిశై పాదనీట్టి
వడత్తిశై పిన్బుకాట్టి తెన్త్తిశై యిలంగోనోక్కి
క్కడల్ నిరక్కడవుళెంద యిలుమాకం
దుడలెన క్కురుకుమాలా వెన్సేయ్గే నులగత్తిశే”

అని తొండరడిప్పొడియాళ్వారు సాయించిరిగాదా! శ్రీరంగేశ్వర తిరువడిగళే శరణం. ఎంబెరుమానార్ తిరువడిగళే శరణం. ఆళ హై మనవాళ్ నయనార్ తిరువడిగళే శరణం. (అని లెంపలు వైచు కొనుచున్నాఁడు.) అదిగో లక్ష్మణయోగిశిఖామణి! ధనుర్దాసునికన్నులు కడుగుకొమ్మని తన కమండలువులోని పవిత్రోదకము నాతనిచేతిలోఁ బోసినాఁడు. కన్నులఁ గడఁగికొని ధనుర్దాసుఁడు శ్రీరంగమూర్తి కన్నులవంకఁ జూచుచున్నాఁడు. ఒక్కత్రుటికాలము చూచి శరీరము ప్పొంగఁ బులకలెత్తఁ గంపింపఁ బంచప్రాణములు గొంతుముడిలో స్తంభింప రంగరంగరంగా యని గర్భాలయ మదఱునట్లు గట్టిగఁ గేక వైచి యాధనుర్దాసుఁడు రామానుజులబాహువులందు నిశ్చేతనుడయి పడిపోయెను. కమండలూదకమును గొంత యాతనిపైఁజల్లి రామానుజు లాతని నీవలికి మెల్లఁగ దెచ్చినారు. ధనుర్దాసుఁడు కన్నులఁ దెరిచి

చూడగా రామానుజులు రవంతదూరములో నున్నారు. పైటచెఱుగు
 చే భార్య యాతనికి విసరుచుఁ బ్రక్కనేయుండెను. “పో! ఆవలికిఁ
 బో! నీవు నాకక్కఱలేదు” అని భార్యను గద్దించి “గురూత్తమా!
 యోగిశిఖామణి! నాకిప్పుడే సన్యాసమిప్పించుఁడు. నేనిక బ్రపంచసౌ
 ఖ్యలంపటుఁడనయి యుండఁజాలను” అని వలవల నాభాగవతోత్తముఁ
 డేడ్చుచున్నాఁడు. చూచితిరా! భాగవతోత్తములారా! దేవుని కళా
 లేశమయినఁ గాంచినవానికి దిక్కుమాలిన ప్రపంచసంబంధము కావల
 యునా? రామానుజుఁ డాయన కాశ్రమ మిప్పించుట కిష్టపడక వారి
 నింటికిఁ బంపివైచి తాము తమమతమునకు వేంచేసిరి. ఇట్లునుదినము
 రామానుజులు కావేరీస్నానమొనర్చి పండితశిష్యులను వెంటఁబెట్టుకొని
 ధనుర్దాసుని యింటిప్రక్కనుండి పోవుచు నాతని బిలిచి యాతనిభుజము
 పైఁ జేయివైచి శ్రీరంగేశ్వరుని యాలయముఁగోనికిఁ దీసికొని పోవు
 చుండెడివారు. యతిరాజశేఖరులగు రామానుజులు స్నానాంతరము
 గూడ నిట్లు లబ్ధిప్రాప్తుఁడగు ధనుర్దాసుని స్పృశించుట రామానుజ
 శిష్యులలోని బ్రాహ్మణపండితుల కందఱకుఁ గడుదుస్సహముగా నుండె
 ను. పండితులలో గుసగుస లారంభములయినవి. వెక్కిరింపులు విజృం
 భించినవి. సూడుమాటలు తలసూపినవి. పలుచపలుచగఁ దిట్లు ప్రతిలి
 నవి. ఇతఁడు బ్రాహ్మణాచారశూన్యుఁడని కొందఱు కాషాయదండము
 ల గౌరవమయిన నిలువఁబెట్టనక్కఱలేదా యని కొందఱు లోకమ
 ర్యాదనుగూడఁ దగులఁబెట్టుచున్నాఁడని కొందఱు—ఇతఁడు వర్ణసాం
 కర్యమునకు మతధ్వంసమున కవతరించిన కలిపురుషుఁడని కొందఱు—
 మొదట గోడచాటున—తరువాత రామానుజుల మొగముచాటున న
 నుకొని యనుకొని తుదకుఁ దెగించి రామానుజులసన్నిధినే విడుఁగుదల
 మాటలతో విధేయతారహితప్రవర్తనములతో సన్నిహితములతో,

బహిరంగనిందలతో నందలుకూడఁ దమ యంతరంగములందలి యస
హ్యతను వెల్లడించిరి. ఆహాహా! ఎట్టియుత్తమునికై నను సమకాలికుల
వలన నిందలు తప్పవుకదా! రామానుజులు వారి నిందాఘాతములను
మందహాసవదనముతో విని యూరకుండెను గాని మామూలుచర్యమా
త్రము మానలేదు. శిష్యులందఱు స్నానార్థమై పోయినప్పుడు గడచిన
రాత్రి మఠములో నాటవైచిన వారి మడిబట్టల నన్నిటికొసలు చింపు
మని రామానుజులవా రొక నమ్మకమైనవాని కాజ్ఞాపింపగా వాడట్లు
చేసెను. స్నానముచేసి వచ్చి శిష్యులు తమతమ మడివస్త్రములను దీ
సికొనఁబోవుచు “అడడా! అడడా! ఇదెన్న! ఇదెన్న! అద్భుతమా
యిరికె. ఇంగెతస్కరవన్యూరు? నల్లతఱ్ఱియెల్లభ్రష్టయిపోచి” యని
కేకలువై చుచు, గీరుగారనుచు, గీసరకాసరమనుచు ధూకరించుచు, జీ
కొట్టుచు-ఉన్ముర్తాడ్! ఉన్చోర్ అని యొకరినొకరు తిట్టుకొనుచు, గలి
యఁబడి కొట్టుకొనిరి. రామానుజు లాసందడి యేమనియడుగ వారం
ద తార్ద్రవస్త్రధరులై గురునన్నిధికి వచ్చి మఠమునజరిగిన చౌర్యమును
గూర్చి తునవిజేసికొనిరి. రామానుజులు మందహాసమొనర్చి యూర
కుండెను. పదిదినములు చాటిసపిమ్మట నొకరాత్రి తనకు విశ్వాసపా
త్రములగు నిద్దఱుశిష్యులను బిలిచి ధనుర్దాసు నింటికిబోయి యాతని
భార్య యొడలిమీఁది యాభరణములఁ దెండని రామానుజులు వారి
కాజ్ఞాపించిరి. వారట్లాహరిభక్తు నింటికిఁబోయిరి. భార్యాభర్తలు
వేటువేటుశయ్యలపైఁ బండుకొనియుండిరి. దొంగలు రాగనే ధనుర్దా
సునకు మెలఁకువకలిగెను. కాని కన్ను లఱిమూసికొని లోలోన రంగ
నామస్మరణ మొనర్చుకొనుచుండెను. దొంగలు ధనుర్దాసుని భార్య
యొద్దకు వచ్చి నిలువఁబడిరి. ఆమె యొత్తిగిలి పండుకొనియుండెను.
ఒక చెవిదుడ్తును ఒకచేతికట్టు వంకియు నొక ముంజేతిగాజులును నొకకాలి

నూపురమును దస్కరించిరి. ఇవి తీసికొనుచుండగనే యామెకు మెలకువవచ్చెను గాని కదలకుండ యామె పండుకొనియుండెను. ఒకపార్శ్వమున నున్న వస్తువులన్నియు వారు తీసికొనినవిమ్మట నామె రెండవవైపున కొత్తిగిల్లెను. ఆమెకు మెలకువకలిగినది కదాయని జడిసి శిష్యులు పాటిపోయిరి. తెల్లవారుచుండగనే ధనుర్దాసుఁడు భార్యను వెంటబెట్టుకొని రామానుజమథమునకువచ్చి స్వామి “ఈమెవలన మహాభాగవతాపచారము కలిగినది. ఈమెను మీరు శిక్షింపవలయును. నాకు సన్న్యాసమును గటాక్షింపుమని యెంతప్రార్థించినను మీరు దయరా లేదు. ఇప్పుడైన దయయుంచి దాని ననుగ్రహింపవలయును.” అని తాను రామానుజులకాశులకు మ్రొక్కి భార్యచే మ్రొక్కించెను. ఈ యల్లరి యేమియోయని శిష్యులందఱు చటకు వేంచేసిరి. అంత రామానుజులు ‘పతీమణి మాలమ్మా! నీవలనఁగలిగిన మహాపచారమే’దని యామెనడిగెను. “మహాత్మా! తాము పరిశీలింపఁ గర్తులు. తమ రేశిక్ష విధించినను మహాభాగ్యముగ—మహావిష్ణుప్రసాదముగ--స్వీకరింతును. నిన్నరాత్రి మాయింటి కెవ్వరో దొంగలు వచ్చిరి. నే నొత్తిగిల్లి పండుకొంటిని. వారొకపార్శ్వముననున్న యాభరణములనుమాత్రమే తీసికొని యొక్క తెప్పపాటుకాలము నిలువఁబడియుండిరి. ఇదివఱకుఁ దీసికొనినవస్తువులతో వారికి సంతృప్తి గాలేనట్లున్నది? పాపము వారికి ధనమెంతయూవశ్యకముగానున్నదో రెండవవైపు వస్తువులుగూడ వారు తీసికొనుట కవకాశమిచ్చి పుణ్యము కట్టుకొనవలయునని, రెండవవైపున కొత్తిగిల్లితిని. నే నొత్తిగిల్లితిని గావున మేలుకొంటినని దొంగలు పాటిపోయిరి. మహాత్మా నే నింతకంటె నేమియుఁ జేయలేదని” యామె మనవిచేసికొనెను. “అదిగో తిరుగ నదియేమాటయా? రెండవవైపున నున్నవస్తువులు తీసికొనుట కవకాశమిచ్చుటకై యొత్తిగిల్లితిని

చెప్పుచున్నావు. అనకాశమిచ్చుదానవు నీవా? నీవిచ్చుటయు నీనగలు భాగవతోత్తములు పుచ్చుకొనుటయునా? ఇచ్చుటకు నీవా కర్తృవి నీకాస్వాతంత్ర్యమేల? నీకా యహంభావమెందులకు? నీవొత్తిగిల్లుట చేతనేకదా యాపరమభాగవతులు—అసంపూర్ణమనోరథులై --పోవలసి వచ్చినది! నీరెండవవైపువస్తువులు వారికిఁ గావలసియేయుండునెడల నిన్ను రెండవవైపున కొత్తిగించి యాపుష్కాత్ములు వానిని దీసికొనియే పోవుదురే! శేషగుణసంపన్నురాలనై పడియుండకుండ నీ వొత్తిగిల్లుటవలననే భాగవతాపచారము సిద్ధించినది.” అని ధనుర్దాసుఁడు భార్యను మందలించి యామెను శిక్షింపఁదగునని రామానుజులఁ బ్రార్థించెను. ఆహాహా! తాలు గరగిపోవలసినమాటలే, మోళ్లు చిగిరింపవలసిన మాటలే! పశువులకుఁ బాండిత్యమియఁదగినమాటలే—ఆహా! అట్టిస్వమయమున రామానుజు లేమి సాయించుచున్నారు! వినుఁడు నాయనలారా! “అమ్మా—స్వార్థపరిత్యాగము సంపూర్ణముగా గలదానవు నీవు—స్వార్థపరిత్యాగస్వరూపమే నీభర్త. శిష్యులారా! పండితులారా! స్నానమొనర్చి యాయబ్రాహ్మణుని నేను స్పృశించినందులకు మీరు నన్ననేకవిధముల నిందించితిరే. ఈయన యెట్టిమహానీయుఁడో మీకిప్పుడు తెలిసినదా? బట్టలు మెడలకు జుట్టుకొని యాయనకాళ్ళులకు సాష్టాంగ దండప్రణామ మేల యాచరింపఁదగదు? ప్రాతగుడ్డలకొసలు—బెత్తెడో జేనెడో పోయినవని గిలగిల లాడిపోతిరే. కస్సుబుస్సని యొకరినొకరు తిట్టుకొంటిరే—నీవే దొంగవు నీవే దొంగవని యొకరినొకరు కొట్టుకొంటిరే? ఇదియేగా మీస్వార్థపరిత్యాగమహిమ! ఇదియేనా మీనైరాగ్యసంపత్తి! ఇదియేనా మీ తృప్తానిర్మూలసశక్తి! నమ్మాళ్వారి తిరువాయమొజిని నేవించితిరే. ఇతరములగు స్వరూపగ్రంథములన్నియు నేవించితిరే. రంగదేవస్మరణ సాంతత్యమునఁ బ్రకాశిం

మచుంటిరే. అక్షరజ్ఞానమైన లేని ధనుర్దాసుని కాలిగోటికొననైనఁ
 భోలలేకుంటిరే ! పండితులారా ! మీరు ముక్తి నొందగోరితిరేని పైపై
 వేషములతోఁ బనిలేదు. పైపైమాటలతోఁ బనిలేదు. ధనుర్దాసుని
 యంతరంగశుద్ధివంటి యంతరంగశుద్ధిని గాంచుడు. అతని సావ్యర్థపరి
 త్యాగమువంటి, సావ్యర్థపరిత్యాగమును గాంచుడు. అతని నిర్లిప్తతవం
 టి నిర్లిప్తతను బొందుడు. అతని నిశ్చలదైవభక్తివంటి నిశ్చలదైవ
 భక్తిని గుదురుపఱచుకొనుడు. అవి రానంతవఱకు మీకీబంధములుం
 డకమానవు ” ఇట్లు రామానుజు లానతిచ్చి స్నానమునకై పోయిరి.

భాగవతోత్తములారా ! నేను రామానుజచరిత్రమునుండి చెప్పఁ
 దలఁచిన కథను చెప్పితిని. ఉపన్యసించుట చేతఁగానివాఁడనగుటచేఁ గ
 థలోసంగతి కొంత, నాసంగతి కొంతకలిసి కలగపులగముక్తిందఁ జేసి
 చెప్పితిని. క్షమింపవలయును. శ్రీమతే రామానుజాయనమః—

నాయనలారా ! హరిదాసుని యుపన్యాసము నానందమున విం
 టిమి. ఈయన హృదయపరిపక్వత దైవభక్తి కలవారు. వీరు శ్రీమ
 చేసి యిచ్చటకు వచ్చి యీసంఘమున నుపన్యసించుటచే వారికి మనము
 గృతజ్ఞులము.

ఓం శాంతి శాంతిః.

నా కీర్తి

2. తాండవకృష్ణుడు తాండవశంకరుడు.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా ! రాత్రి యొకవింతయైనస్వప్నమువచ్చినది. అది యేదో చెప్పెదను. అది యెట్లారంభమయ్యెనో జ్ఞప్తిలేదు. రాత్రి భోజనమైనపిమ్మటఁ గొంతసేపుఁ బ్రత్తిరాత్నము తిప్పుచుఁ గూరుచుంటి నే. ఏకులు వడుకుకొనినట్లా మగనియొద్దఁ బండుకొనినట్లా ? యనుసామేత మనకున్నది. ఆహారపచనార్థక పోషణాశన భక్షణాదికకార్యములైనపిమ్మట శ్రీలకుఁ జేయఁదగినపనులురెండే—ప్రత్తిరాత్నమునొద్ద నైనఁ గూరుచుండవలయును. లేదేని భర్తయొద్దనైనఁ బండుకొనవలయును. నువాసినులగు నుందరుల కందఱకు భర్తగొలుపుకంటెఁ బ్రత్తిరాత్నపుఁగొలుపు ముఖ్యమైనది. కావుననే దాని కీసామేతయందుఁ బ్రధమస్థాన మీయఁబడినది. మగువలకు విధ్యుక్తమయిన యీయేకులు వడుకుకొనుట మగలకుఁగూడ నిప్పుడు విధ్యుక్తమైనది. మృదుల తరమైన వ్రేళ్లుగలవారగుటచేఁ గాంతలుతీసిన దార మెక్కువసన్నముగ నాణెముగ నుండునని మొదట రాత్నము రమణీమణుల యధీనము జేయఁబడినమాట నిజమేకాని యీకాలములోఁ గట్టుగుడ్డకు సన్నమేమి ముడుకయేమి ? ఏదియో యొకటి యున్నఁజాలును. రొట్టకట్టులేకుండినఁ

జాలు. అట్లు రాత్నమును ద్రిప్పుచు తేపటిసాక్షుపన్యాసము చేసిని గూర్చి చెప్పుదునా యని యోచించుకొనుచుంటిని. ఇంతలో నొకపెద్ద యీగ రాత్నపుటాకుపై వ్రాలినది. రాత్నమునాఁపి యీగను ద్రోలివైచి తిరుగఁ ద్రిప్పుట నారంభించితిని. ఈగ తిరుగవచ్చి యా కుపై వ్రాలినది. మఱల దానిని ద్రోలివైచితిని. రాత్నము పాడుచు న్నపాట వినుటకే యది వచ్చియున్నదో రాత్నముతోఁబాటు గిరగిర తిరుగుట అంకులరాత్నములోని బాలకునికివలె, దానికి ముచ్చటగనుండుటచే వచ్చియున్నదో, యెవరు చెప్పఁగలరు? మనలోనున్న మనమనస్సే మనకుఁ దెలియదే? ఇకఁ బరమనఃపరీక్ష మనకెట్లు సాధ్యము? ఎందులకో యొకందులకు రాత్నముపై నది వ్రాలినది. పోనీ! దాని జోలి మనకేల యని యనుకొని కొంతసేపు దారముతీసి, తీసినదార మును భద్రపఱచి పండుకొంటిని. కాని దృష్టిమాత్ర మిగమిఁదనే యున్నది. ఆహాహా! స్థూలముగఁ జూడ సృష్టిలో నీగ యెంతసూక్ష్మ మగువస్తువో? కాని సూక్ష్మముగఁ జూడ నది యెంతస్థూలమగువస్తువో చెప్పశక్యమగునా? యంత్రసాహాయ్యమున దానికంటిని బరీక్షించి చూఁడుచు. దానిలోనిచిత్రములన్నియు సవిస్తరముగ గ్రహించుటకు మనుజునియాయువుచాలదు. తలత్రిప్పకుండ నన్నివైపులఁగూడనీగ చూడఁగలిగినప్పుడు తచ్చక్తిలేని మనుజుఁడు దానికంటె ఘనుఁడని చెప్పుట కేమి యవకాశమున్నదో యోచించుకొనుఁడు. ఆ! అదేమి మాట? మనుజునకు మనస్సున్నదికాదా? అందుచే నాతఁడు సర్వోత్కృష్టఁ డేల యనరాదందురామేమి? అబ్బ! మనస్సా! అది యీగకు లేనట్లు మీకెట్లు తెలియును? మీమనస్సులకుఁ గొన్నిశక్తులున్నవి. దానిమనస్సునకు మఱికొన్ని శక్తులున్నవి. దానికున్న మనశ్శక్తులు మీకు లేకపోవచ్చును. మీకున్న మనశ్శక్తులు దానికి లేకపోవ

చ్చును. మీకున్న మనశ్శక్తులు దానికి లేకపోవుటచేత మీరు దాని
 కంటె గొప్పవారని యనుకొనుట యెంతన్యాయమో దానికున్న మన
 శ్శక్తులు మీకు లేకపోవుటవలన తాను మీకంటె నెక్కువయని యది
 యనుకొటయు యంతేన్యాయముకాదా ! సర్వశక్తు లేప్రాణిమనస్సున
 కునుగూడ లేవనుమాట స్పష్టమేగద ! అట్టిచో మనుజుని ఘనతయేదో
 మక్షిక నీచతయేదో నాకు గోచరించుటలేదు. ఈగతెక్కలోని యిం
 ద్రధనువుల సౌందర్యమును—వెల్లడించుటమాట యటుంచుము—స
 మగ్రముగ గ్రహించి యానందించుటకై న మనుజునకు మనస్సున్నదా ?
 అని యిట్లేదో మనస్సులో నిమృశముగ యోజించుకొనుచు బండు
 కొంటిని. తరువాత నేమియోజించుకొంటినో, నాకు జ్ఞప్తిలేదు. వెను
 కటి తేగసాగుడేదో యిచ్చటఁ దెగిపోయినట్లున్నది. ఈనడిమి వెలితి
 యైవతరువాత స్వప్న మారంభమయ్యెను గాఁబోలు. నాకు మహాయ
 ధనావల కున్నంత తెరచాపలంతటి తెక్కలు వచ్చినట్లయ్యెను. అతె
 క్కలమీఁది సాదామనీలతలు శక్రచాపములు, శతసహస్రసంఖ్యాక
 ములై వెలిగిపోవుచున్నవి. ముందున కుబికిన నానేత్రములు “తాజ్మ
 హాలు” పైనున్న పెద్దగుమ్మా యంతంతలని నే ననుకొంటిని. అంజ
 నేయు లాకాశమున నెగిరినట్లు తెక్కలసాహాయ్యమున నే నెగురుచుంటి
 ని. ఇట్లెగిరియెగిరి యొకగోళములోనికిఁ బోయితిని. బృహస్పతిభగవా
 నునకు జయ ! తారాభగతికి జయ ! యని మగకంఠములతోఁ గలిసిన
 యూఁడుకంఠములతో హెచ్చరికలు వినఁబడుచున్నవి. ఆహా ! ఇది గురుగో
 శముకాఁబోలు నని నే ననుకొంటిని. ఇక్కడివారందఱు చార్వాకమ
 తస్తులే. వీరికి దైవచింత యనుమాటయేలేదు. దేహమే యాత్మ. భౌ
 గమే పుణ్యము. రోగమే పాపము. మృతియేమోక్షము. అంతకంటె
 మతేదియు లేదు. చందనాదిచర్పలు, పుష్పకందుకకీడలు, చుంబనా

దివిలాసములు, పరీరంభసంరంభములు, సర్వాలాపకలాపములు, మద్య
 సానవిజృంభణములు, నెచ్చటఁ జూచిన స్త్రీపురుషులలో నెడములేకుం
 డ జరుగుచున్నవి. బిడియములేకుండ నలపులేకుండ సాలపులేకుండ వి
 నుగులేకుండ విరతిలేకుండ వారు జరిగించుచున్నప్పు డవి జరుగుటకేమి?
 ఆహాహా! ఆస్త్రీలసౌందర్య మేమని చెప్పవచ్చును? మనభూలోకము
 నందలి మనుజులలో మహాసుందరి యామగువలముందు 'బలాదూ'
 రునకై నఁ బనికిరాదు. వారి యొమ్మారపునడకలలో వారి కుప్పిగంతు
 లలో వారి దాఁగుడుమూతలలో వారి జెట్టిపట్టులలో వారి చెడిగుడు
 లలోఁ గొందఱపైఁటకొంగులు కొందఱి గాగరాకొసలు కొందఱి జడ
 కుచ్చులు నాకుఁ దగిలినవి. ఒడలు జలదరించినమాట సత్యము. తప్పా
 ప్పుకొన్న తగవు లేదుకాదా? ఈగనై యుండి నీ కీహావభావవిలాసము
 లెందుల కందురేమో? ఈగనై యున్నను గాడిదనై యున్నను మగ
 వాడనై యున్నను నాఁడుదాననై యున్నను పైవేషమే వచ్చినదికాని
 లోపలనున్న నేను అనుతత్త్వము చచ్చినదా? నన్నుఁ జంపినను జావ
 నీ యాతత్త్వము నాలోన నున్నంతకాలము తలపైఁ గత్తిరింపున్న నే
 మి కచమున్న నేమి? ప్రక్కల టెక్కలున్న నేమి పృష్ఠమునఁ దోకయు
 న్న నేమి? అచ్చటివారు వారివారి సౌఖ్యసంధానప్రయత్నసంరంభముల
 లో నన్నుఁ జూచినట్లు నే ననుకొనలేదు. కాని యాహా! అదియేమి!
 వారిలోఁ గొందఱు కొందఱుమాత్రమే—స్త్రీ లయినట్లగా? పురుషు
 లయినట్లగా?—స్త్రీలగుదురు పురుషులు నగుదురు. కాని వారు వేఱు
 వేఱుగాఁ గానఁబడక శాశ్వతముగాఁ గలిసికొనిపోయినారేమి? కుడిప్ర
 క్కను మగవాఁడు, ఎడమప్రక్కను మగువ—నడుమ స్థిరమైన యదు
 కు. స్త్రీపురుషుల కేకశరీరమే యయిపోయినదే! ఆహా! వారు మర
 తలుపులవలె నట్టే కలసికొనుచున్నారు. అట్టే విడిపోవుచున్నారు. ఏమి

చమత్కారముగ నున్నది ! వీ రెవ్వరై యుందు రని నే ననుకొనుచుండగా నింతలో వేఱువేఱుస్వరూపములతో నున్న ప్రీపురుషు లచ్చటికి వచ్చి లెంపలువైచుకొని చేతులు జోడించుకొని మహాత్ములారా ! నిత్యసంగులారా ! ప్రపంచసౌఖ్యపరమావధిపట్టభద్రులారా ! నమో నమః నమోనమః యని మ్రొక్కిరి. వీరు చార్వాకమత మహావేదాంతులు కాఁబోలు ! బృహస్పతిమత మహాయోగీంద్రులు కాఁబోలు ! కానియెడల సామాన్యజనులు వీరి నిట్లు గౌరవింపనేల ? మనలో యతి శేఖరు లెట్లో మతగురువు లెట్లో సర్వసంగపరిత్యాగు లెట్లో సంఘసంస్కర్తలెట్లో వీరిలో నీమహామూర్తు లట్లుకాఁబోలునని నే ననుకొంటిని. మన భూలోకమే భామాలంపటత్వమునఁ బ్రపంచసౌఖ్య పరంపరానుభవప్రాబల్యమున భ్రష్టమైపోయినదే యని మన మేడ్చుచుండగా నీలోకము దాని నీడ్చి చెంపకాయ కొట్టఁదగియున్నట్లున్నదే ! పైలోకము పైలోకమన్నపే రిందులకా దీనికి వచ్చినది ? పాపములోఁ బైలోకమా? భ్రష్టతలోఁ బైలోకమా? వ్యక్తులలోనేమి జాతులలోనేమినా గరకత హెచ్చినకొలఁది ధనము హెచ్చినకొలఁది హెచ్చిపోవునది సావర్థ్యలోలతగాని సావర్థ్యపరిత్యాగముకాదు. తరణీచింతకాని దైతచింతకాదు. తృప్త్యకానివిరాగముకాదు. రక్తికానిభక్తికాదు. ఈవిషయమున మనుష్యలోకమే పరమాసహ్యముగ నుండగా గురులోకమని పేరొందిన యీలోకము మనలోకముకంటె సహస్రగుణము లధమమై యేడ్చుచున్నదే అ యని యేమేమో యోజించుకొనుచు మన భూలోకమునకు శీఘ్రముగఁ బోవునెడల మిగుల బాగుగా నుండునేమోయని యనుకొంటిని. ముండ్రలో నివసింపవచ్చును. మంటలో నుండవచ్చును. కత్తులబోనులోఁ గాపుర మొనర్పవచ్చునుగాని దైవచింత లేనిచోటమాత్ర మొక్కనిముస ముండఁదగదు. అందులోఁ గేవలనాస్తికమతదుర్ణయభూము

స్వమైన యీలోకమున నుండుటెట్లు? ఎట్లు వచ్చితినో య ట్లెగిరిపోవల
 యునని భూలోకమువంకఁ జూచితిని. ఆహా! అదిగో కుజగోళము! ఎట్టి
 యెట్టిగ నున్నది. అదిగో శనిగోళము! నల్లనల్లగ నున్నది. ఆహాహా!
 గ్రహములన్నియు సూర్యునిచు ట్లెట్లు తిరుగుచున్నవో! ఒకరిచుట్టొకరు
 తిరుగవలసినప్రార్థ బేలోకమునకుఁ బోయినను దప్పదుగదా? బానిస
 వాఁడు నాయకుని చుట్టుచుట్టు తిరుగుచున్నాఁడు. నాయకుఁడు సముద్రా
 రుని చుట్టుచుట్టు తిరుగుచున్నాఁడు. సముద్రారుఁ డమీను చుట్టుచుట్టు
 తిరుగుచున్నాఁడు. అమీను ప్రధానుని చుట్టుచుట్టు తిరుగుచున్నాఁడు.
 ప్రధానుఁడు ప్రభువుగారి చుట్టుచుట్టు తిరుగుచున్నాఁడు. ప్రభువు తా
 నుంచుకొన్న ముండపృష్ఠము చుట్టుచుట్టు తిరుగుచున్నాఁడు. అది తన
 ముద్దులమగఁడైన గుఱ్ఱపుఁగాసావాని చుట్టుచుట్టు తిరుగుచున్నది. ఆ
 పంద తనకు త్రొగుడుమిత్రుఁడైన బానిస చుట్టుచుట్టు తిరుగుచున్నాఁ
 డు. బానిసయొద్దనుండి యారంభమైన యాశ్రయచక్రము తిరుగ బా
 నిసయొద్దనే పూర్తియైనది. ఈచక్రగమనసంప్రదాయ మన్ని దేశముల
 లో నున్నది. అన్నిజాతులలో నున్నది. అన్నిగోళములలోఁగూడ ను
 న్నది. ఎందులకో యీగ్రహము లన్నియు సూర్యునిచుట్టిట్లు తిరుగుట?
 సూర్యునకుమాత్ర మేమి స్వాతంత్ర్య మేడ్చినదా! ఈ సూర్యమండల
 మువంటి మండలములు లెక్కలేకుండ నున్నవి. ఇవి యొకదానిచుట్టొ
 క్కటి తిరుగుచున్నవే! నిలుకడ యెవరికున్నది? స్థిమితత యెవరికున్న
 ది? స్వాతంత్ర్య మెవరికున్నది? గిరగిర గిరగిర నోరుమూసికొని చచ్చి
 నట్లు తిరుగుచున్నవారే కాని యెందులకుఁ దిరుగవలయునో యనిరవం
 త నిలువఁబడి యోజించుకొనువా రొక్కరును లేరే. నిలువఁబడునరికి
 పుంఖానుపుంఖముగ నుద్దండవేగముతో వెనుకనుండి తఱుముకొని వ
 చ్చు లక్షోపలక్ష సంఖ్యలుకల వస్తువులుమీఁదఁ బడి త్రొక్కి దుమ్ము

చేసి పోవనుండగా నిలువఁబడుట కవకాశమేమున్నది ! ఉన్న కాసంత
బుద్ధియైన నుపయోగపఱచుకొనుట కవకాశమేమున్నది ? ఉపయోగప
ఱచిన ఫలముమాత్ర మేమున్నది ?

ఇతని నతఁడీడ్చు వేటొక్కఁ డతనినీడ్చు
నందఱందఱనీడ్చు కయ్యెంటె జగతి
అందఱు స్వతంత్రరాజు లూహములయందు
బానిసలకంటె బానిసల్ పనులయందు.

అని యొకఁడు చెప్పినమాట యసత్యముకాదు. అందఱు బాని
సలు. అందఱు బానిసలు. ఒక్కపరాత్పరుఁడు తక్క స్వతంత్రుఁ డె
వఁడులేడు. ఆతఁ డెక్కడనున్నాఁడో ! ఏలాగుననున్నాఁడో ! ప్రజావ
న్నివారకుఁడగునో కాఁడో యని యాస్వప్నములోనే శుద్ధబుద్ధిహీనుఁ
డవగు నేను మహావిద్వాంసునివలెఁ బూర్వపక్ష రాధాంతము లొనర్చు
చు మనభూలోకమువంక కోతుకొండమెట్టయంతలేసి గ్రుడ్లతోఁ జూచి
తిని. అదిగో ! సముద్రమధ్యమునఁ గొండ ! ఆహా ! సముద్రమధనమా
యేమి ? కాకేమి ? దేవత లొకవంక రాక్షసు లొకవంక నదిగో ? మం
దరపర్వతమునకు శేషాహిని జుట్టఁబెట్టి తరచుచున్నారు. ఒక్కయాఁడు
ది టైఁ టైఁ యని పెరుగు తరచుచున్నప్పుడే మనోహరముగా నుండు
నుగదా ? మహాంభోధి మధన మెంతమనోహరముగానుండునో చెప్పద
రమా ? కాని యాహాహా ! అదియేమి ? సముద్రమననుండి బయలుదే
లునదదియేమి ? పొగయా ? కాదే ! పొగకంత వేడిమియుండునా ! మం
టలా ? కానట్లున్నదే ? మంటలు నల్లగానుండునా ! రోదసీకుహరమం
తయు ప్యాసించుచున్నవే అయ్యయో ? నక్షత్రములు నల్లనై పోయినవి.
గ్రహములన్నియు నల్లబడిపోయినవి. పాలసముద్రమంతయు నల్లబడి
పోయినది. హాహా ! జగతి తపించిపోవుచున్నది. సురాసురులు మహాభీ

తచిత్తులై మధనమును మానివైచినారు. మందరము కదలకుండ నిల్చి యున్నది. శేషుఁ డూపిరితీసికొనుచున్నాఁడు. ఎంతలాపక్షైన భరింప వచ్చునేమో కాని యీలాపములో నీగాటేమి? ఈకొట్టేమి? ఈగొట్టేమి? ఈవాసనదగిలిన ప్రతిజీవముకూడ మత్తుచే సొమ్మసిల్లి పడిపోవుచున్నదే! దేవతలు రాక్షసులుకూడఁ జైతన్యములు దక్కియున్నారే. బ్రహ్మయు విష్ణువు నటకు వేంచేసి శంకరా! ఈలోకాపదను బావుచు ని మొట్టలిడుచున్నారు. అదిగో! శంకరభగవానుఁడు శాంకరీనహితుఁడై విచ్చేసినాఁడు! స్వామీ! అకాలజగత్ప్రళయమును నిరోధించి రక్షింపవాయని స్మృతినొందినజీవులన్నియుఁ గేకలుపైచుచున్నవి. అప్రతిహతప్రాబల్యముతో, అవాఙ్మానసగోచరధాటీపటిమతో, హఃలాహలము విజృంభించుచున్నది. దాని భయానకత కోర్వలేక బ్రహ్మవిష్ణువులు పరమేశ్వరుని జగదవన మొనర్చుమని తిరుగఁ బ్రార్థించుచున్నారు. శంకరుఁ డాజగత్ప్రళయప్రతీకాశమగు సన్నివేశమును గాంచి శాంభవి వంకఁ జూచుచున్నాఁడు. శాంభవీదేవి “ప్రాణనాథా! సందేహింపకుము. మనకెంత బాధయయిన నగునుగాక! లోకమును రక్షింపుము. ఆహఃలాహలమును మింగుము. ఆలస్యమొనరింపకుమని” భర్తలోఁ బలికెను. హఃహః! త్రిలోకజననీ! కరుణాలవాలా! వీరపత్నీమణి యని యచ్చటివారెల్ల రామెను గొనియాడుచున్నారు. అదిగో! అయ్యయో! ఇక ముందరిచర్య యేదియుఁ గనఁబడకుండ భూమి రెండవవైపునకుఁ దిరిగిపోయినదే! కాని యారెండవపార్శ్వమున సేమున్నది?

అదిగో పెద్దమడుగు, దానిలో నొక్కకాలాహి! మడుగులో దిగిన పశువులనెల్ల జంపుచున్నది. ఎండఱిపిల్లలనో మ్రింగివైచినది. ఎండఱి కాంతలనో యది నోటఁ బెట్టుకొనినది. ఊరంద తేడ్చుచున్నాఁడు. యశోదాదేవియొద్దకు వచ్చుచున్నారు. తల్లీ! లోకనాథుఁడైన కొడుకు

ను గంటివి. చనుబాలతోఁ బూతనపంచప్రాణములను గోలివదిడ్డఁడు
మహావిష్ణువు కాని మనుజుఁడుకాఁడు. కాళియనాగేంద్రుని బాధ న
హింపలేకుండనున్నాము. నీకొమరు నటకుఁ బంపి యాపామును జం
పించి వ్రేవల్లె నుద్ధరింపుమమ్మా యని యాక్రోశించుచున్నాడు. అదిగో!
శ్రీకృష్ణుఁడు!

మెరుగుగుండలముల మిసమిసల్ గండభా

గములపై నట్టిట్టు గంతులిడగ

రంగాఁగట్టిన బంగారుపుట్టంబు

చిటుబొజ్జనుండి కొంచెముగ జాఱఁ

బవనపూరణమున జపుజవ్వమనిలేతఁ

బుగ్గలుబూరలై పూరటిల్ల

నిగనిగల్ గలగుజ్జ సిగనున్న శిఖపింఛ

మొయ్యారమునఁ దల యూపుచుండ

నుత్తమోత్తమ జన్మమై యొప్పుమురళి!

నధరమునఁబూని జల్లల్లుమనగజగతి

గానమునుజేయు కల్యాణకాంతులొలుకు

తేజములకెల్ల తేజమా తేజమదిగో!

అదిగో! యీమహానుభావునకు జన్నిచ్చినపుణ్యరాశి! ఆమె
చేయిపట్టుకొని నిమ్మళముగ మడుగునొద్దకు వచ్చుచున్నాఁడు. అచ్చటి
యాబాలగోపాలమంతయు మహారోదనరావములతోఁ దమకుఁ గలిగిన
మహాసంక్షోభమును వెల్లడించుచుఁ దల్లీ! మమ్ము రక్షింపుము అని దీ
నాలాపములఁ బ్రార్థించుచున్నాడు. మడుగులోని కాలాహి యీకల
కలమంతయు నాలకించి తీవ్రకోపోద్రేకమున విషవహ్నులను గ్రోక్కు
చున్నది. వ్రేవల్లెలోని ప్రీపురుషులు భయకంపితులై యేడ్చుచున్నా

రు. అంత యశోద “నాయనా ! కృష్ణా ! నీవేమో మహిమములు గనపఱచితివని వీరు చెప్పుచున్నారు. నేనుగూడ వానిని జూచియే యుందును. చూచిన రవంతసేపెట్లో యుండును. ఆస్థితియేదో నేను జెప్పజాలను. కాని యుత్తరక్షణమునుండియే యదియెల్ల మఱవు. కాని నాకా యనుభవముకంటె నాయనా ! నిన్నొడిలోఁ గూరుచుండఁ బెట్టుకొని తలదువ్వి పూలుదురిమి శిఖిసింఘమును నవరించి బొట్టుపెట్టి నీమోమునకు దృష్టి తగులునేమో యనుభయమునఁ గన్నులరవ్రాల్చి నిన్ను ముద్దుపెట్టుకొనుటవలనఁ గలుగుచున్న యీయనుభవమే యనే కగుణము లధికముగాఁ గానిపించుచున్నది. నాయనా ! ఆర్ద్రహృదయ నగుటచే వీరందఱు పడుబాధ చూడలేకుండనున్నాను. నీవేమో వారిని రక్షింపఁగలవని వారందఱు అనుచున్నారు. నేను నీతోగూడ వత్తును. నాతండ్రి ! వారిని రక్షింపఁగలిగినయెడల రక్షింపుము. పరోపకారముకంటె బ్రదుకున కేమివినియోగము” అని శ్రీకృష్ణభగవానుని తోఁ బలికెను. “ఆహా ! పరకష్టనివారణమునకై కొడుకును బాము నోటఁ బడుమని చెప్పుచున్న యీకాంతాలలామ ప్రపంచమున కలంకారముకాదా ! ఆహాహా !” యని యీకాశవాణి పలికినట్లయ్యెను. అయ్యయ్యా ! అదియేమి ? భూవలయము తిరిగిపోయినదే ! తిరుగ మొదటిపార్శ్వమెడల గనఁబడుచున్నదే !

ఆహా ! అదిగో శంకరభగవానుఁడు ! “నాథా ! నాథా ! హాలాహలమును మ్రింగుము మ్రింగు” మని శాంకరి భర్తను ప్రోత్సహించుచున్నది. శంకరుఁడు భయంకరస్వరూపుడై ‘హా’ యని నోరుతెరిచి హాలాహలమును గబళించినాఁడు. హాహా ! అద్భుతము అద్భుతము ! మహాద్భుతమని యచటివారందఱు ఘ్రేష్టస్వరమున నుచ్చరించుచు మహాదేవశంభూ ! మహాదేవశంభూ ! యని ప్రార్థించిరి.

హాలాహాలభక్షణమున భగవానుఁ డెంత తపించుచున్నాఁడో యని వా
యుదేవుఁడు పూలసురటిచే నాయనకు వీచుచుండెను. పారిజాతపరీమళ
భరితమైన చల్లనివర్షముచే నింద్రుఁ డాలోకేశు నభిషేకించుచుండెను.
శాంకరీదేవి చల్లనిచూపులచే—బాహ్మదయముచే మఱింత చల్లఁబడి
న చూపులచే గాంతునికిఁ దాపశాంతి చేయుచుండెను. భవుఁడేమో
బాధ నొందుచున్నాఁడని పైవారందఱు భ్రమపడుచున్నారు. కాని
యాయనకు హాలాహాలకీలాజాల బాధయేమున్నది? ప్రపంచమునంత
ను గాల్పఁదగిన మహాగ్ని ఫాలమున నడఁచిపెట్టిన మహాదేవునకు గొం
తుక దిగిదిగని హాలాహాలాగ్ని యెంత? ఆహా! శంకరదేవుఁడేమి మహా
ద్యుతదర్శన మిచ్చుచున్నాఁడు! తఱచుగాఁ జూచుచున్న సురాసురలు
పైతము డిల్లపడి కొయ్యలై నోళ్ళు తెఱచి నిల్వగుడ్లతోపులకీకృ
తాంగములతో ముకుళీకృతకరయుగ్మములతో భయవిభ్రాంతచేతస్కు
లయి యామహామూర్తిని దర్శించుచున్నారే. ఏమి చూచుచున్నారో
తెలియకుండఁ జూచుచున్నారే. ఎంతసేపటినుండి చూచుచున్నారో
యెఱుఁగకుండఁ జూచుచున్నారే. ఎవరు చూచుచున్నారోకూడ నెఱుఁ
గకుండఁ జూచుచున్నారే. అయ్యయ్యో! ఇంక రవంతసేపు చూచు
భాగ్యము లేకుండ నయ్యయ్యో భూచక్రమట్టై తిరిగిపోయినదే. ఈసారి
శీఘ్రముగాఁ దిరిగిపోయినదేమి చెప్పమా!

ఆహాహా! రెండవపార్శ్వమున నదిగో మురళీకృష్ణుఁడు! అదిగో
రాధాకృష్ణుఁడు! అదిగో గోపాలకృష్ణుఁడు. ఆహా! మడుగునొడ్డున ను
న్న కదంబవృక్షముమీఁదికిఁ జెంగుచెంగున నెక్కి గుభాలున మడుగు
తోనికి దుమికినాఁడు! అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! కాళియనాగేం
ద్రనూనవనీతకోమలుని—శిఖిసింఛశిరోభూషణుని—ఆమందమందస్మి
తవదనుని—ఆతమాలపల్లవ శ్యామలచందరాంగుని--ఆయుపనిషద్వ

• ల్లరి ప్రసవమంజరుని గఱచినది. అంతటితో సంతృప్తిపడక యాబాలకు నొడలిచుట్టు దాను గట్టిగ జుట్టుకొనినది. తటాకతీరమునుండి హాహా కారములు మిన్నముట్టుచున్నవి. యశోదాదేవి కొయ్యయై పడిపోయినది. గుండెలు కొట్టుకొనువారు, తలవెండుకల నూడలాగికొనువారు, తలలు నేలఁగొట్టుకొనువారు, కృష్ణాకృష్ణా యని యఱచువారునై యచ్చటిజనమంతయు నెంతకలవరమయిన బొందినది. ఎంత పంక్షోభమైనఁ జెందినది. ఎంత గగ్గోలైనఁ బడినది. ఆహా! గోవు లంబా యని యఱచుచు గన్నీరు విడుచుచున్నవే. ఆహా! నల్లగనున్నబాలుఁ డాసమయమున నొక్కత్రుటికాలము సహస్రార్క సంకాశుడయ్యెనేమి చెప్పుమా? అంత చిన్నపిల్లవాఁడుకదా! అట్టే మేనుపెంచి యంతలో విజృంభించి యిట్టే పొడుగై యొక్కతెప్పపాటుకాల మెంత పెద్దవాఁడైనాఁ డో! కాని పామేమైనది? ఆతనికి విధేయమై శిరసాగ్ని నమస్కరించి యాతని కాళులయొద్ద దీనమై భగవత్కరుణకై వేచియున్నది. తెప్ప పాటింకఁ బడుచుండగనే కృష్ణభగవానుఁడు పెంచినదేహమును సంకుచించి తిరుగ బాలకృష్ణుఁడైపోయినాఁడే! ఆహా! ఎంతదివ్యసందర్భనసేవ యెల్లవారికిఁ గటాక్షించుచున్నాఁడో! కృష్ణా! కృష్ణా!

“ నీ వడవిన్ బగల్గిరుగ నీకుటిలాలకలాలితాస్య మి
చ్చావిధిఁజూడ నట్టినిముసంబులు మాకు యుగంబులై చనున్
గావున రాత్రిలైన నినుఁ గన్నులనెప్పుడు చూడకుండ ల
క్ష్మీవర తెప్పలడ్డముగఁజేసె విధాత యిదేల కూర్చుండై ”

యని పోతరాజుగారు సెలవిచ్చినారు. స్వామిసందర్భనసేవలో తెప్పపాటే ప్రతిబంధమైపోయెనని భక్తులు విలపించుచుండగా సయ్యయ్యో! తిరుగ భూవలయము తిరిగిపోయినదే! రెండవపార్శ్వము కన్నుల కెదుటఁబడినదే!

అహో! హఠాహఠభక్షకుడైన శంకరుడు మహాత్మాహము నాట్యమొనర్చుచున్నాడు. అహోహో! నేత్రపర్వముగ నున్నది. జటా జూటమండలి గంగలోని తరంగము లుబ్బెత్తుగ లేచుచుండ, తలపై నున్న బానచంద్రుఁ డదటున కాగలేక యెగిరియెగిరిపడుచుండ, మహావేగ నందంభమున జాటి దూరముగఁబడిపోవుదుమేమోయని సర్పహారములు సంకుచించినంకుచించి మెడను రవంత గట్టిగఁబట్టుకొనియుండ, చేతనున్న లేడిసిల్ల తూలి పడిపోవుదునేమో యనుభయముచే నుత్తరీయమైన గజచర్మపుముడుతలలో నిటికి దాగియుండ, మహావిష్ణువు పాంచజన్యధ్వజమున నుపాంగముపట్టి, బ్రహ్మ మృదంగనాదనసేవ యొనరించుచుండ, శృంగిభృంగులు వింజామరలు వైచుచుండ, దేవేంద్రుడు తాళమువేయుచుండ, సంతరిక్షమున నప్పరసలు గీతములతో, బుష్పాంజలు లిచ్చుచుండ, “ఓమ్ ఓమ్ ఓమ్” అని నాదబ్రహ్మనుగునట్లు మహతిపై నా రదుడు శ్రుతిమీటుచుండ, లక్ష్మీపార్వతీసరస్వతులు మంగళపుటారతు లిచ్చుచుండ, జగదేకనటుడు—అహోహో! ధరణీచక్ర మదరుచుండ, తరణ్యాదిగ్రహములు చలనములు మాని యవలోకించుచుండ, తాండ వించుచున్నాడే! అహో! అనాట్యవైభవమును గాంచుట కొడలినిండ నీడ్చునికివలె బ్రాణులకుఁ గన్ను లుండినయెడల-అయ్యయ్యో! అప్పుడే భూవలయము తిరిగిపోవుచున్నదే! ఈసారి మఱింతశీఘ్రముగఁ దిరిగి పోయినదేమి చెప్పుమా?

అదిగో రెండవప్రక్క కన్నులకెడుటఁ గనఁబడుచున్నది. వహ వ్యా బాలకృష్ణుడు కాళియఘణేంద్రుని ఘణాగ్రమునందెక్కి తాండవిం చుచున్నాడే! లోకైకసుందరా! ఆభీరవధూప్రియా! బృందావనవిహారా! నందనందనా! యశోదకిశోరా! వాసుదేవా! నమస్తే నమస్తే యనుధ్వను లెల్లయెడల వ్యాపించినవి. అవతంసభూషణమైన మమూ

రసింఛ మిట్టటుజోగుచుండఁ గర్ణములందలి మద్దికాయలు గంపించు
 చుండ, మురళియధరమునుజేరి మ్రోఁగుచుండ, బంగారుగజ్జెలు గల్లు
 గల్లుమనుచుండ, సవ్యాపసవ్యపదఘట్టనమును సహింపలేక నాగేంద్రుఁ
 డు బుస్సుబుస్సుమనుచుండఁ దటాకతీరమందలి శ్రీపురుషులచేతుల
 తోఁ దాళములు వైచుచుండ, నావులు వత్సములు కన్నులు పూర్ణ
 ముగాఁ దెరచి చెవుల నిగుడఁబెట్టిఁ దోకలెత్తి యొడఘ్నప్పొంగ రెప్పపా
 టైనలేకుండఁ జూచుచుండఁ దీరస్థవృక్షములందలి గరుడపక్షులు కృష్ణా
 యని కూయుచుండ, దృష్టిదోషము తగిలిపోవునేమోయని భయమొం
 దుచున్న యశోద “నాయనా! ఇకజాలు. రావోయి నాతండ్రి!
 ఎంతసేపుతాండవింతువు? కాళులు నొప్పులుపెట్టునయ్యా” యనిపిలు
 చుచుండ, దేవతలు పుష్పవృష్టి గురియుచుండ, నాహాహా! శ్రీకృష్ణ
 భగవానుఁడు తాండవక్రీడ సలుపుచున్నాడే! ఆహాహా! ఆహాహా!
 కాని అయ్యయో! భూచక్రి మప్పుడే తిరిగిపోయినదే!

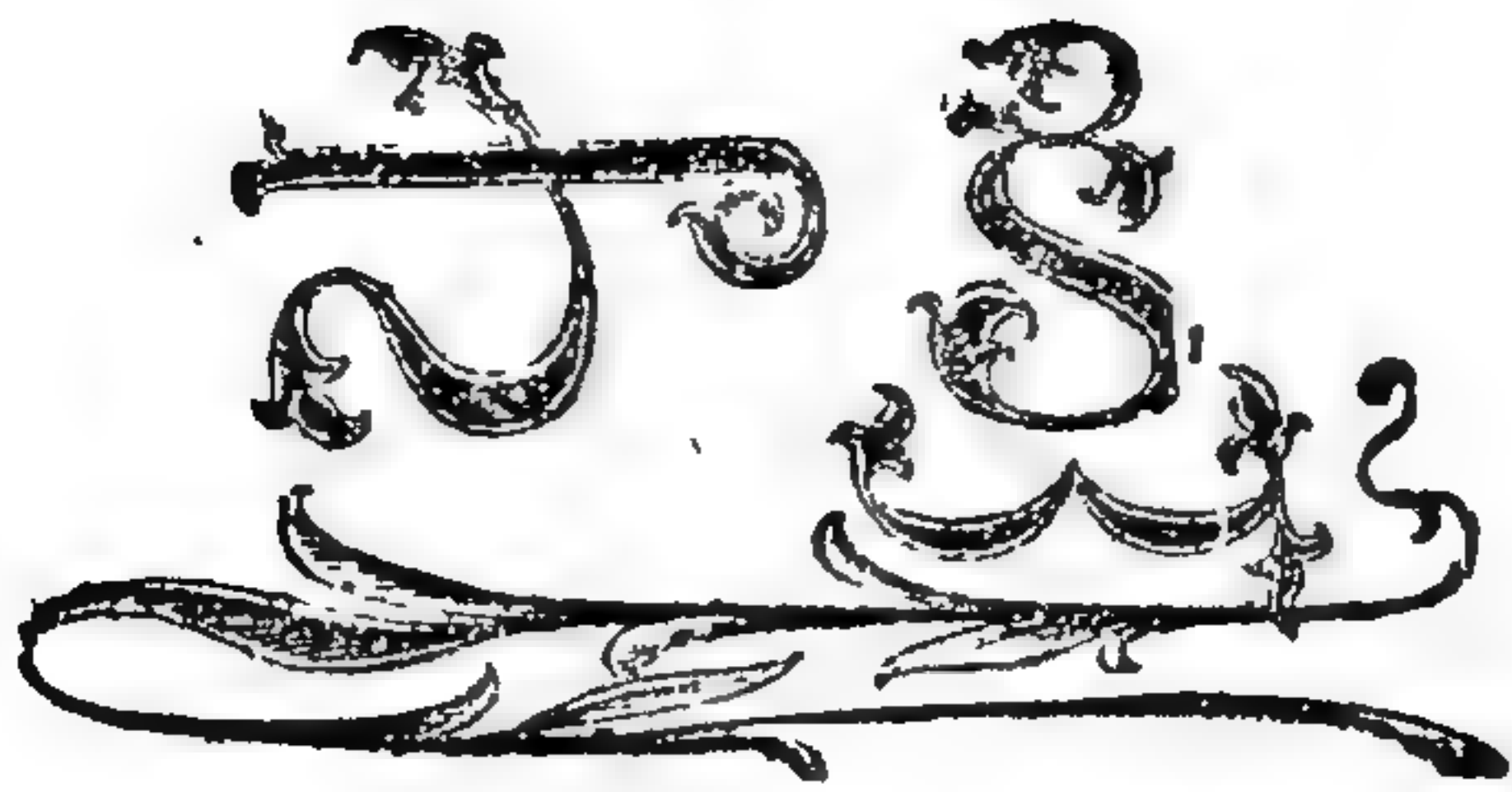
రెండవవైపున నాహా! ఆహా! శంకర దేవుఁడింకను నాట్యమొన
 ర్చుచున్నాడే! “మహాదేవశంభూ! మహానటకశిఖామణి! నమో
 నమః నమోనమః”—అయ్యో! అయ్యో! అదియేమి? అప్పుడే
 భూమి తిరిగిపోయినదాయేమి? అప్పుడే తాండవకృష్ణుఁ డగపడినాడేమి?
 ఆహాహా! భూవలయ మతివేగముగా దిరుగుచున్నది. ఎందుచేతనో!
 అదిగో తాండవకృష్ణుఁడు నమోనమః. అదిగో తాండవశంకరుఁడు
 నమోనమః. అదిగో తాండవకృష్ణుఁడు. అదిగో తాండవశంకరుఁడు.
 మహావేగాతిశయమున మహీచక్రిము దిరుగుచున్నదే. ఆకృతి యస్ప
 ష్టమైనది. నీలవర్ణము శ్వేతవర్ణము కలిసి గిరగిరతిరుగుచున్నవే! ఆహా
 హా! కన్నులు తిరుగుచున్నవి. తల గిట్టుమనుచున్నది. తిరుగఁ గన్ను
 లు తెరిచుసరికి శంకరుఁడులేడు కృష్ణుఁడులేడు. ఒక్కటే వెలుగు

కానబడుచున్నది ! అది యెట్లున్నదో తెలియదు. దాని మొదలేదో
 తుదయేదో తెలియదు. ఆ వెలుగును జూడలేకుండనున్నాను. కన్నుల
 నేమోకాని యది పొడుచుచున్నట్లున్నది. దానిని సహింపలేక కాబో
 లు కన్నులు తెరిచి చూడగ దాదాపుగా గంటక్రింద నుదయించి వె
 లుగుచున్న సూర్యునికాంతి యద్దపుకిటికిగుండ గదిలో ప్రవేశించి
 వ్యాపించియున్నది. నాయనలారా ! చాలసేపు నిద్రించితిని. ఆమాట
 యెందులకుఁ గాని యిప్పుడు చాలసేపు చెప్పితిని. తమింపవలయును.

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

3. శ్రీ యాజ్ఞవల్క్యనాటకము.

జంఘాతశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా ! ఈలేఖ అనకాపల్లినుండి వచ్చినది :—

“సాక్షికి. అయ్యా ! నమస్కారములు. నేను దున్నపోతును విక్రయించుటకై తుమ్మపాలసంత కీనడుమను బోవుచుంటిని. లులాయశేఖరుని బదునై దుదినములనుండి బాగుగా మేపుటచే నది బలిష్ఠమైయున్నది. దానిని బాగుగాఁ గడిగి యాఱుబెట్టి నిగనిగలాడుటకై యొడలినిండ నాముదమును రాచి, మెడను బలుపుంచి యావలువు చేతితోఁ బట్టుకొని బలాత్కారమున నిన్న తెల్లవారుజామున సంతకు లాగుకొనిపోవుచుంటిని. ఎవ యని యది యటచుచు వెనుకడుగువైచుచుండ ముందున కీడ్చుకొనిపోవుచుంటిని. ఎవ అనగా నేమైన నర్థముండునాయని మనసులో ననుకొంటిని. “ఎక్కడకి నన్నుఁ దీసికొనిపోవుచున్నావు ? ఎందులకుఁ దీసికొనిపోవుచుంటివి ? ఏమాత్రపుసొమ్ము నావలన సంపాదించువు ? ఏమంతః పెద్దమనుష్యుడవయ్యా ! ఏడువలేకపోయినావు వెనుకకు నడుపుమని” దాని ఎవల కర్థమేమోయని నేననుకొనుచు నడచుచుండగాఁ బ్రక్కనుండి వీచుచున్న గాలిచే నేదియో యొక తెల్లని

రవంతపొడుగైన వస్తు వెగిరి దాని కాళులనందునఁ బడెను. అది బెదరి
యెగిరిపడి నాచేతిలోని పలుపు గుంజుకొని పరుగెత్తుకొనిపోయెను. దా
నితో నేను గనుజ్జీకటిలో బరుగెత్తఁగలనా? పైసంతనాఁ డమ్మవచ్చు
నని యెంచి దాని కాళులనడుమ వెగిరిపడినవస్తువేదో పరిశీలించితిని.
దాదాపుగా నొక్కయడుగుపొడుగున్నది. మూడంగుళముల వెడల్పు
న్నది. పైన నెట్టనిత్రొడున్నది. అదియేదో కాగిదపుఁగట్టయని యను
కొంటిని. “దానిలోనివి నాయదృష్టవశమున ననేకసహస్రములు విలు
వగల సర్కారునోట్లు కాఁగూడదా? ఏమో నాయదృష్ట మెటులున్న
దో ఇరువదివేలరూపాయల నోట్లు దొరకఁగూడదా? ఈదున్నపోతు
నిక సంతలో నమ్ముటయెందులకు? మనకుఁ గావలసినంతసొమ్మున్నప్పు
డు విశాఖవట్టనపు వీరిశాని నుంచుకొనవచ్చును. కర్నాటకపు పేపరు
మిల్లులో నూరువాటాలు పుచ్చుకొనవచ్చును. పశువులసంతపాట మన
మే పాడవచ్చును. ఇంకను గొంతసొమ్ము మిగిలినయెడల మోటారు
బండి కొనవచ్చును. అయినను నిరువదివేలే దొరకున్నమాటయేమి?
లక్షరూపాయలనోట్లు దొరకఁగూడదా యను” నిన్నియూహములు-
ఇంకను మీకు వ్రాయుటకు లజ్జపడుచున్న మఱికొన్నియూహములు-
తలుకు తలుకుమని మనస్సులో నొక్క తెప్పపాటుకాలములో—
ననఁగ—వంగి కాగిదపుబొత్తిని బైకిఁ దీసికొనునంతకాలములోఁ గలి
గినవి. ఆహా! మనస్సువేగ మేమనిచెప్పవచ్చును. ఆహాహా! కాగిదము
లు చూచుకొనినపిమ్మట నాయేడు పేమనిచెప్పవచ్చును? ఎందులకో.
యంతయేడుపు! నా కిప్పుడు క్రొత్తగాఁ బోయినదేదియు లేదే. పో
యిన దొక్కదున్నపోతు. అదియైన నింటికేపోయినది. ఇక నేడు పెం
దులకో? తగని యాశలుపెట్టుకొని యాయాశలు తీటలేదనియా యి
ప్పుడేప్పుట? దున్నపోతునకు నాకు బారెఁ జెడమైనలేకుండ వీధిలో

నేను బోవుచుండఁగా లక్షలకొలది విలువగల సర్కారునోట్లు నాకాళ్ల
 మొద్దకు గాలిచేఁ గొట్టుకొనివచ్చునని నే నడియాన లందవలసినదా?
 నేనింత మూఁడుడనై యున్నప్పుడు మాయిద్దటిలో నిజమైన దున్నపో
 తు వెనుకనున్న జంతువా? ముందున్నజంతువా? యని నన్ను నేను
 కొంతసేపు మందలించుకొని యాకాగిదములలో నేమిసంగతులున్నవో
 యని యప్పుడే యుదయించుచున్న సూర్యకాంతిసాహాయ్యమునఁ జూ
 చితిని. అవి వ్రాతకాగిదములు కాని యచ్చుకాగిదములు కావు. నాలు
 గైదుకంటె నెక్కువలేవు. మొదటిపత్రములో మొదటిపంక్తిలో “శ్రీ
 యాజ్ఞవల్క్యనాటకము” అని యున్నది. రెండవపంక్తిలో రెండవ
 యంకమని యున్నది. మూడవపంక్తిలో ప్రదేశము సుప్రియునిమం
 దిరము—నాలుగవపంక్తిలో ప్రదేశము సుప్రియుఁడు యాజ్ఞవల్క్యుఁ
 డు అనియున్నది. కడపటిపత్రమందు కడపటిపంక్తిలో ద్వితీయాంక
 ము సంపూర్ణము. శ్రీశ్రీశ్రీ అని యున్నది. పాపము! ఎవఁడోకవి
 పట్టనములలోఁ దినుటకుఁ బట్టెడన్నమైన దొరకక మాడుగులప్రాంత
 మందలి షున్నెల్లజ్వరముచేఁ జచ్చిన బాగుగానుండునని యావైపులకుఁ
 బోవుచు దారిలో నీయంకమును బాటవైచుకొనెనో! కాదేని యేమ
 న్నెపుగవియో ఋణబాధ పడలేకయో కుటుంబపోషణ మొనర్చుకొన
 లేకయో, అనకాపల్లిస్థానము సమీపమున రైలుచక్రములక్రిందఁ బడి
 చచ్చినయెడల లోకమునకుఁ దనకుఁ దెలిపిగానుండునని యీదారిని బో
 వుచు నీయంకమును బ్రమాదముననో బుద్ధిపూర్వకముగనో విడనాడి
 పోయెనో? యేమియుఁ దెలియదు. అయినను నాకీగొడవయెందులకు?
 ఈకాగిదములుమాత్రము నాకెందులకు? కాలుదున్నపోతుకొఱ కేడ్వ
 వలసిన నేను గవికై యేడ్చుట యెందులకని తిరిగి మనస్సునకు బుద్ధితె
 వ్వుకొని వెనుకకు మరలి అనకాపల్లికి పోయితిని. ఎంతసేపును మనస్సు

నకు బుద్ధిచెప్పకొనుటతోడనే మనుజుని బ్రతుకు కడతేటిపోవుచున్నది గదా? ఒక్కతప్పుటడుగు—ఒకలెంపకాయ—తనదో పైవారిదో— అంతే. బ్రతుకులో సంతకంటె సౌభాగ్యమేమియు నా కగపడుటలేదు. ఇంటికిఁబోయి “బావా! దున్నపో తింటికి వచ్చినదటోయి, యని యడిగితిని. “నీవు వచ్చితివికాదా? సంతోషమే” యని యాతఁడు నన్నుఁ బరిహసించెను. బండెలదొడ్డిలోఁ బడియుండెనేమోయని యొక పిల్లవాని నటకుఁ బంపి నాకు దొరకిన కాగిదములను మాబావ కగపఱచితిని. అతఁ డెగాదిగఁ జూచి సరే అత్తగారి యాషధపుఁబొట్లముల కై పనికివచ్చునులే యని పలికెను. “బాబయ్యా! నాగాలిపడగకో” యని మాయన్నగారికుమారుఁ డాకాగిదములు లాగగ వానిలో రెండు కాగిదములు చినిగిపోయినవి. అయ్యయ్యా! ఇప్పుడు జరిగిన ఈయసం దర్భ మాకవియే చూచియుండునెడల నాతఁ డెంతబాధపడియుండునో! అప్పుడు నాభార్య యీవలికివచ్చి యాకాగిదములను జూచి-పాపము! ఏభాషాసేవకుఁ డీగ్రంథము వ్రాసెనో? ఈయంకము పోయినందుల కా తఁ డెంతభేదమొందుచున్నాఁడో—నామాట విని యాకాగిదములను సాక్షిసంఘమునకు భద్రముగఁ బంపుడు. సాక్షిలో నీసంగతి జంఘాల శాస్త్రీ వెల్లడిచేయునెడలఁ దత్కవి సాక్షికి లేఖవ్రాసి పోయిన యీ యంకమును దెప్పించుకొని సంతసించును.” అని మాకు బుద్ధివచ్చునట్లు పలికెను. అందువలన మీకీ కాగిదములను బంపితిని. మీయిష్టానుసారము వాని నుపయోగపఱుపవచ్చును. చిత్తగింపవలయును. విధేయుఁడు. సాక్షిసంఘాభిమాని.—

నాయనలారా! ఈయుత్తరమును వింటిరా! ఇదిగో మూజ్జవ. ల్కనాటకమున ద్వితీయాంకము. ఈయంకములోని గాధకుఁ బూర్వముందలి గాధను మీకుఁ గొంతచెప్పినగాని యిది బోధముకాదు. కా

నేను బోవుచుండఁగా లక్షలకొలది విలువగల సర్కారునోట్లు నాకాళ్ల
 యొద్దకు గాలిచేఁ గొట్టుకొనివచ్చునని నే నడియాన లందవలసినదా?
 నేనింత మూఁడుడనై యున్నప్పుడు మాయిద్దటిలో నిజమైన దున్నపో
 తు వెనుకనున్న జంతువా? ముందున్నజంతువా? యని నన్ను నేను
 కొంతసేపు మందలించుకొని యాకాగిదములలో నేమిసంగతులున్నవో
 యని యప్పుడే యుదయించుచున్న సూర్యకాంతిసాహాయ్యమునఁ జూ
 చితిని. అవి వ్రాతకాగిదములు కాని యచ్చుకాగిదములు కావు. నాలు
 గైదుకంటె నెక్కువలేవు. మొదటిపత్రములో మొదటిపంక్తిలో “శ్రీ
 యాజ్ఞవల్క్యనాటకము” అని యున్నది. రెండవపంక్తిలో రెండవ
 యంకమని యున్నది. మూడవపంక్తిలో ప్రదేశము సుప్రియునిమం
 దిరము—నాలుగవపంక్తిలో ప్రదేశము సుప్రియుఁడు యాజ్ఞవల్క్యుఁ
 ఁడు అనియున్నది. కడపటిపత్రమందు కడపటిపంక్తిలో ద్వితీయాంక
 ము సంపూర్ణము. శ్రీశ్రీశ్రీ అని యున్నది. పాపము! ఎవఁడోకవి
 పట్టనములలోఁ దినుటకుఁ బట్టెడన్నమైన దొరకక మాడుగులప్రాంత
 మందలి షున్నెల్లజ్వరముచేఁ జచ్చిన బాగుగానుండునని యావై పులకుఁ
 బోవుచు దారిలో నీయంకమును బాటవైచుకొనెనో! కాదేని యేమ
 న్నెపుగవియో ఋణబాధ పడలేకయో కుటుంబపోషణ మొనర్చుకొన
 లేకయో, అనకాపల్లిస్టేషను సమీపమున రైలుచక్రములక్రిందఁ బడి
 చచ్చినయెడల లోకమునకుఁ దనకుఁ దెలిసిగానుండునని యీదారిని బో
 వుచు నీయంకమును బ్రమాదముననో బుద్ధిపూర్వకముగనో విడనాడి
 పోయెనో? యేమియుఁ దెలియదు. అయినను నాకీగొడవయెందులకు?
 ఈకాగిదములుమాత్రము నాకెందులకు? కాఱుదున్నపోతుకొఱ కేడ్వ
 వలసిన నేను గవికై యేడ్చుట యెందులకని తిరిగి మనస్సునకు బుద్ధితె
 వ్వుకొని వెనుకకు మరలి అనకాపల్లికి పోయితిని. ఎంతసేపును మనస్సు

నకు బుద్ధిచెప్పుకొనుటతోడనే మనుజుని బ్రతుకు కడతేటిపోవుచున్నది గదా? ఒక్కతప్పుటడుగు—ఒకలెంపకాయ—తనదో పైవారిదో— అంతే. బ్రతుకులో సంతకంటె సాభాగ్యమేమియు నా కగపడుటలేదు. ఇంటికిఁజోయి “బావా! దున్నపో తింటికి వచ్చినదటోయి, యని యడిగితిని. “నీవు వచ్చితివికాదా? సంతోషమే” యని యాతఁడు నన్నుఁ బరిహసించెను. బందెలదొడ్డిలోఁ బడియుండెనేమోయని యొక పిల్లవాని నటకుఁ బంపి నాకు దొరకిన కాగిదములను మాబావ కగపఱచితిని. అతఁ డెగాదిగఁ జూచి సరే అత్తగారి యాషధపుఁబొట్లముల కై పనికివచ్చునులే యని పలికెను. “బాబయ్యా! నాగాలిపడగకో” యని మాయన్నగారికుమారుఁ డాకాగిదములు లాగగ వానిలో రెండు కాగిదములు చినిగిపోయినవి. అయ్యయ్యా! ఇప్పుడు జరిగిన ఈయసంధర్భ మాకవియే చూచియుండునెడల నాతఁ డెంతబాధపడియుండునో! అప్పుడు నాభార్య యీవలికివచ్చి యాకాగిదములను జూచి-పాపము! ఏభాషాసేవకుఁ డీగ్రంథము వ్రాసెనో? ఈయంకము పోయినందుల కాతఁ డెంతభేదమొందుచున్నాఁడో—నామాట విని యాకాగిదములను సాక్షిసంఘమునకు భద్రముగఁ బంపుఁడు. సాక్షిలో నీసంగతి జంఘాల శాస్త్రీ వెల్లడిచేయునెడలఁ దత్కవి సాక్షికి లేఖవ్రాసి పోయిన యీయంకమును దెప్పించుకొని సంతసించును.” అని మాకు బుద్ధివచ్చునట్లు పలికెను. అందువలన మీకీ కాగిదములను బంపితిని. మీయిష్టానుసారము వాని నుపయోగపఱుపవచ్చును. చిత్తగింపవలయును. విధేయుఁడు. సాక్షిసంఘాభిమాని.—

నాయనలారా! ఈయుత్తరమును వింటిరా! ఇదిగో యాజ్ఞావల్క్యనాటకమున ద్వితీయాంకము. ఈయంకములోని గాధకుఁ బూర్వముందలి గాధను మీకుఁ గొంతచెప్పినగాని యిది బోధముకాదు. కా.

పునః సంగ్రహముగ వెనుకటికథను జెప్పెదను. యాజ్ఞవల్క్యుడు బ్రాహ్మణవంశసంభవుడు. ఇతనితండ్రి బ్రహ్మరాతి; తల్లి సునంద, ఈతడు మహాబుద్ధిశాలి. ఈతడు శాకల్యునియొద్దఁ గృష్ణయజుఃస్మృతు నేర్చుకొనుచుండెను. శాకల్యుడను మహాపండితుడు సుప్రియుడను తాజనకుఁ బురోహితుడు. రాజున కసాధారణమైనవ్యాధి మేదియో యుండెను. ఔషధసేవచే నది శాంతింపలేదు. అసాధ్యమగు నీవ్యాధి చేఁ దాను మరణింపక తప్పదని సుప్రియుడు భేదపడుచుండఁగా శాకల్యుఁ డాతనియొద్దకేగి తాను జపహోమాదులవలన వ్యాధిని నిస్సంశయముగా నివారింపఁగలనని చెప్పెను. అట్టిశాంతిక్రియ లాచరింపుడని రాజు పురోహితుని బ్రార్థింపఁగ నాతఁ డట్లొనర్చుట కంగీకరించి, వాని నాచరించి మంత్రతీర్థమును దెచ్చి రాజునకిచ్చెను. దానివలన శాంతింపలేదు. కొంతకాల మిట్లు చేయఁగఁ జేయఁగ శాంతించునని పురోహితుడు రాజును సమాధానపఱచెను. “మీరు పెద్దలుకావున మంత్రోదకమును దెచ్చియిచ్చుశ్రమము మీరు పొందవలదు. మీరు ముప్పదుగుఱు శిష్యులున్నారకాబోలు. దినమున కొక్కశిష్యునిచే తీర్థమును బంపుఁ” డని రాజు పురోహితునితో జెప్పెను. ఏదినమున నే శిష్యుడు తీర్థము కోటలోనికిఁ దీసికొనిరావలయునో ఆదినమున నాతఁ డే హోమాదిక్రియ లాచరించి తీర్థమును దీసికొనిపోవుచుండవలయునని పురోహితుడు శిష్యుల కాజ్ఞయిచ్చెను. ఇట్లు కొందఱుశిష్యులు తీసికొనిపోయిరి. రాజున కెంతమాత్రమును వ్యాధి తగ్గలేదు. ఒకదినమున యాజ్ఞవల్క్యునివంతు వచ్చినది. “గురూత్తమా! ఈదినమున తీర్థము తీసికొని వెళ్లవలసినవాడను నేను. రాజొకవేళ నన్ను బధాభవించునెడల నేనేమిచేయవలసినది?”యని శాకల్యుని యాజ్ఞవల్క్యుడడిగెను. “ఏమిచేయుట కేమున్నది? నీవు లేరుగ రాజధర్మమును

జేయనక్కఱలేదు” అని గురుడు నెలవిచ్చెను. చిత్తమని నెలవుతీసి కొని రాజనొద్దకు యాజ్ఞవల్క్యుడు తీర్థకలశము చేతఁబుచ్చుకొని పోయినాడు—ఆశిష్యునకు నారాజునకు జరిగినసంభాషణ మీయంకములో నున్నది. సావధానచిత్తులరై యీయంకమున వినుడు—

శ్రీ యాజ్ఞవల్క్యనాటకము—ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము :—సుప్రియునిమందిరము.

ప్రవేశము :—సుప్రియుడు - యాజ్ఞవల్క్యుడు.

సుప్రి :—ఏమంటివయ్యా?

యాజ్ఞ :—నీవనినది సరిగా లేదంటిని.

సుప్రి :—మంత్రతీర్థము నాయెడలఁ బనిచేయకపోవుటచే మంత్రోదకమువలన వ్యాధి కుదురనేరదని రోగపీడితుడనైన నేననుట సహజమై యున్నదనుకొందును. పోనీ మంత్రశోధనము మాకెందులకు? నీవనినది సరిగా లేదంటివి? ఒప్పుకొంటిని కాని నీవేషము సరిగానున్నదని నీవు చెప్పఁగలవా? అది సరిగాలేదని నేను జెప్పుచున్నాను. నీవేమిచెప్పుదువు?

యాజ్ఞ :—మంత్రశోధనము చేయఁదగదని యిప్పుడే చెప్పితిని కాదా! అట్టి మంత్రశోధనమే తప్పయినప్పుడు మంత్రములు బ్రాహ్మణాధీనము లగుటచే బ్రాహ్మణశోధన మంతకంటె తప్పని యేల తెలిసికొనఁజాలవు?

సుప్రి :—మంత్రములు బ్రాహ్మణాధీనములే! బ్రాహ్మణునికధీనములు కాని నీకెట్లధీనములు! బ్రాహ్మణబ్రాహ్మవేషమైన లేని నీవు బ్రాహ్మణుడనని యెట్లు చెప్పుకొనఁగలవు? చెప్పుకొని మమ్మెట్లు విశ్వసింపఁజేయఁగలవు?

యాజ్ఞ :—రాజా ! నీవిశ్వాసముపై ననే బ్రాహ్మణ్యము నిలిచి యుండలేదను సంగతి నీవెఱుంగనట్లున్నావు. బ్రాహ్మణ్యమున కంతదుర్గతి యింకఁ బట్టలేదు. ఈమాటలేల ? గురుసందేశమును నిర్వర్తింప వచ్చితిని. ఈతీర్థము దీసికొనుము. నేను బోయెదను.

సుపి—తీర్థకలశమును దెచ్చినావా ? అబ్బ ! నీచేతిలోఁ బన్నీరుబుడ్డి యుండఁదగినది కాని తీర్థకలశ ముండఁదగినదికాదే ? నీపుచ్చరింపఁదగినది పద్మబాణమంత్రము కాని పంచాక్షరీమంత్రము కాదే ? బొట్టువైఖరి జుట్టువైఖరి కట్టువైఖరి చూడఁగ—ఓ—శృంగారపురుష శేఖరునివలెఁ గానఁబడుచున్నావే ? పరాకున మాయంటికి వచ్చితివికాని బుద్ధిపూర్వకముగ వచ్చితివని నే ననుకొందునా ?

యాజ్ఞ—బుద్ధిపూర్వకముగ రానిమాట సత్యమే. గురుబలాత్కృతిచే రావలసివచ్చినది. నిన్నుఁ జూడఁదగినపని నా కేమున్నది ? నావేస మెట్లున్న నీకేమి ? దాని నంతపరిశీలించుట నీకేల ? నీవు మూతిపై వెండ్రుకలఁ జూచువాడవేనా ! కాలిపై జోడు చూచువాడవేనా ? పృష్ఠముపై గోచి చూచువాడవేనా ? విద్యాబుద్ధులతో నీకుఁ బనిలేదా ! ఆహా ! ఏమి లలితుడవు ? ఏమియింగితజ్ఞుడవు ? ఏమిసరసుడవు ? నీవు ప్రభుడవై యుండుటచే నీదేశ మంతయదృష్టవంతమైనది ! రాజా ! పూర్వజన్మమున నే మహాపురుషునింద యొనర్చుటచేతనో నీవిప్పు డీవ్యాధిచే బాధపడుచున్నావు—భద్రముగఁ బ్రవర్తింపుము.

సుపి—(వికటముగ నవ్వి) హే. హే. హే. మాయం దకారణజాయమాన కటాక్షముచే దర్శన మిప్పించినవారు మహాపురుషులా పురుషోత్తములా ! అవతారమూర్తులా ! భక్తపాపవిచ్ఛేదకులా ! లోకోద్ధారకులా ? నెబాస్. నే నెంతధన్యుడనైతిని. ఇది శివావతారమయినట్లా ? విష్ణవతారమైనట్లా ? లేక రెండునా ? ఏమహాకార్యము నాచరిం

చుట కవతరించితిరి మహాత్మా ! మీభక్తమణు లందఱు మీకు నిత్య
కైంకర్యాదులు సలుపుచున్నారా ? సందర్శన సంభాషణ సంస్పర్శనా
ది సత్కారములచే వారిని సంభావించి సంతోషపెట్టుచున్నారా? వారు
తమ యనురాగపూర్వకాదరణముచే నిత్యశోభనాదివైభవములతోఁ
బుత్రపుత్రికాది సంపత్తితో.....

నాయనలారా ! ఇక్కడఁ గొంతకాగిదము చినిగిపోయినది. త
రువాతి గ్రంథమును జదువుటకు వీలులేదు. కావున యాజ్ఞవల్క్యచరి
త్రమున నే నెఱిగిన తరువాత ముఖ్యాంశములు మనవిచేసెదను—ను
ప్రియుడనురా జామహర్షి బాహ్యవేషమును దిలకించి యెంత యధి
క్షేపించినను—యోగినర్యుడు సహించి యూరకుండెను నీకుఁ దెచ్చిన
తీర్థ మేనిచేయుమని నీయభిప్రాయమని ఋషి యాతని నడుగ, “ అది
కో! అచ్చటఁ గనఁబడుచున్న కట్టుకొయ్యమీఁదఁ బోసి పొమ్మని రాజు
నెను—అంత మహర్షి శిఖామణి ‘ దివం మా లేభి ’ త్యాదిమంత్రమును
చ్చరించి, యాకట్టుకొయ్యపైఁ దీర్థమును బోసి చివాలునఁ బోయెను—
శంకుఘడియ లగుసరికేఁ గట్టుకొయ్య కడిమిచెట్టై కొమ్మలతోఁ జిలు
వలతోఁ బలువలతో దివ్యపరీమళభరితములగు బహుచుండరపుష్పగుళిత
చ్ఛములతోఁ బుష్పములపై ప్రవాలిన బంభరములతోఁ గలకలారవము
లిచ్చుచున్న పక్షులతోఁ బ్రకాశించుచుండెను. దానిని రాజు గాంచి
యత్యాశ్చర్యమగ్నమానసుడై కొంతవేపు నిశ్చేష్టుడై నిలువఁబడి
యంత “ అక్కటా ! యాజ్ఞవల్క్య మంత్రోదకమున నీ కట్టుకొయ్య
చిరకాలముక్రిందటఁ జచ్చి మోడైన యీకట్టుకొయ్య—యెట్లు బ్రదికి
బాగుపడినదో ! ఆతీర్థమువలన నేను వ్యాధిదూరుడనై యట్లు బాగు
పడవలసినదేకద ! నాబుద్ధిహీనతచే నట్లు కాలేకపోయితిని ” అని యో
గీంద్రపరాభవమునకై లెంపలు వైచుకొని యాజ్ఞవల్క్యుని తిరుగఁ

దనయింటికిఁ బంపుఁడని శాకల్యునకు వార్తనంపెను. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మొదటఁ దనకు గురువిచ్చిన బాస ననుసరించి నేను బోనని చెప్పెను. అంత రాజు శాకల్యునింటికి వచ్చి యాజ్ఞవల్క్యు ననేకభంగులఁ బ్రార్థించెను. శాకల్యుఁ డెన్నివిధములనైనఁ దనశిష్యునకు రాజు ననుగ్రహింపుమని బోధించెను. ఆయన గుర్వాజ్ఞ వినలేదు. అంత శాకల్యుఁడు కోపోద్దీప్తితోడై “అవిధేయుఁడా ! నేను నీ కిచ్చినవిద్యను నాకొనఁగి పో ఆవలికిఁ బా ” మ్మని తీడ్గించెను. తీసికొనుమని యాజ్ఞవల్క్యు మహర్షి యావిద్యను వాంతియొనర్చెను. దానిని దిత్తిరిపట్టులు భక్షించిన హేతువున దానికి దై త్తిరీయ మని పేరువచ్చెనని చెప్పుదురు.

యాజ్ఞవల్క్యుయోగీంద్రుల చరిత్రములో నంశము లన్నియు నేను జెప్పఁదలఁచుకొనలేదు. అతఁడు పిమ్మట సూర్యోపాసన మొనర్చి విద్యను సంపాదించెను. అతఁడు శుక్లఅజుర్వేదమునకు మూలపురుషుఁడు. శాకల్యుఁ డాతనికి మొదట నేర్పినవేదమును గృష్ణయజుర్వేదమని యందురు. కృష్ణయజుర్వేదమున మంత్రబ్రాహ్మణభాగము లొకక్రమము వరుస ననుసరించి కూర్పఁబడియుండక కలగవులగముగఁ గూర్పఁబడియుండి యస్పష్టార్థప్రయోజనములై యుండుటచే నీవేదమునకుఁ గృష్ణయజుస్సని పేరు వచ్చియుండుననియుఁ, గ్రమమైనవరుస ననుసరించి మంత్రాదిభాగములు కూర్పఁబడి యుండుటచేతను నర్థప్రయోజనాది విషయక విస్పష్టకాంతిచేతను యాజ్ఞవల్క్యువేదమునకు శుక్లయజుస్సని పేరు వచ్చియుండుననియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. యాజ్ఞవల్క్యుఁడు జనకసభలో ననేక వైదికర్షులను బ్రహ్మవాదములం దోడించి, బ్రహ్మిష్టుఁడనుపేరు పడసెను. ఎందఱాశ్వురు లున్నను ఆశ్వురనఁగా నశ్మశ్మశ్వురని యెట్లు రూఢ్యర్థమో యెందఱు యోగేశ్వరులున్నను యోగీశ్వరులనఁగా యాజ్ఞవల్క్యులనియే రూఢ్యర్థమున్నది. ఈతఁడు

మహాసంస్కర్త. అంతకుఁ బూర్వముననున్న వేదక్రమాదులు సమంజసములుగ లేవని కనిపట్టి క్రొత్తపద్ధతితో పురాతనవస్తువుకంటె సమీచీనతరముగా నొకవేదమును రచియించు మహానుభావునివంటి మహాసంస్కర్త, మహాధీశాలి, మహాసాహసికుఁడు, మతియొక డేఁడీ? తాను నూతనవేదమును రచియించుటయే కాక యధ్వరాదిక్రియలందు దాని నాచరణముతోనికిఁ దెచ్చెను. శంకరభక్తు లీతనిని శంకరావతారమందురు. విష్ణుభక్తు లీతనిని విష్ణ్వవతారమందురు. సూర్యోపాసకు లీతనిని సూర్యావతార మని యందురు. యాజ్ఞవల్క్యశాఖలో ద్వైతులున్నారు; విశిష్టాద్వైతు లున్నారు; అద్వైతు లున్నారు. ఈమహానుభావునికిఁ బదునేనుగురు శిష్యులని చెప్పుదురు. ఆశిష్యుల కందఱకు వారివారి యధికారము ననుసరించి తాను బ్రహ్మపదార్థబోధన మొనర్చెను. కాని యాశిష్యులలోఁ గాణ్వులు మాధ్యందిను లని రెండుజాతి గలవారే యిప్పుడు కానవచ్చుచున్నారు. కాణ్వులనే ప్రథమశాఖవారందురు. వీరి పూర్వుఁడగు కణ్వుఁడు యాజ్ఞవల్క్యనకుఁ ప్రథమశిష్యుఁ డగుటచే నాతని తరువాతివా రందఱకుఁ గాణ్వులని బ్రథమశాఖవారని పేరు వచ్చియుండును. అదిగాక కణ్వుఁడు శిష్యసంఖ్యలో మొదటివాఁడే కాక యధికారములో నర్హతలో నాధిక్యములోఁ గూడ మొదటివాఁ డని యెన్నవచ్చును. అతనికి యాజ్ఞవల్క్యుఁడు కటాక్షించిన గ్రంథము లనేకములున్నవి. మహామహిమగల మహోద్గ్రంథము లనేకములున్నవి. వీని నామములుమాత్రమే యిప్పటికి నిల్చియున్నవి. అట్టి యుత్తమగ్రంథము లన్నియు నేమైనవో తెలియదు. ప్రథమశాఖాబ్రాహ్మణులని చెప్పుకొనువా రాగ్రంథము లేవియో యెచ్చట నున్నవో యేమిప్రయత్నము లొనర్చినయెడల నన్నియుఁ గాకపోయినఁ గొన్నియైన లభించునో యనునంశము లేమియైన యోజించుచు

న్నారా? లేనట్లు కనంబడుచున్నది. ఏల; వారిలో బుద్ధిమంతులు తక్కువసంఖ్యపాకున్నారా? లేరు. లేరు. వారిలో మహాబుద్ధిశాలు లనేకులున్నారు. తగుమాత్రపు జమిందారీలు కలవారున్నారు. పెద్దపెద్ద న్యాయవాదులున్నారు. గొప్పగొప్పవర్తకు లున్నారు. విద్యాధికులున్నారు. విమర్శకులున్నారు. దక్షిణహిందూస్థానమునం దనేకస్థలములందు ప్రథమశాఖవాసు ప్రబలులైయున్నారు. ఉత్తరహిందూస్థానమున మాధ్యందిను లట్లేయున్నారు? మాధ్యందినులు తమకుఁ బూర్వులు కటాక్షించిన గ్రంథజాలమునంతయు భద్రపఱచియున్నారు. ప్రథమశాఖవా రేమిచేసినారు? తమగ్రంథములు తమవికావని యూరకుండినారు. అవి రామబాణముల కధీనములై యంతమునొందుచున్నపుడు మనకెందులకని మాటలాడక మిన్నకుండినారు. మీగ్రంథము లేమైనవని యెవ్వరైన వారి నడిగినయెడల మాకెట్లు తెలియుననుచున్నారు. మాగ్రంథములు కొన్నియున్నవా యనుచున్నారు. ఆహా! ఏమి మతాభిమానము! ఎంత మతగ్రంథాభిమానము! సర్వభారతీయవిమర్శకమహాసభలలో యాజ్ఞావ్యక్త గ్రంథప్రశంసవచ్చినప్పు డేగ్రంథములు ప్రదర్శింపఁబడి పరీక్షింపఁబడుచున్నవో యెఱుఁగుదురా? మాధ్యందినగ్రంథములు మాత్రమే. కాణ్వగ్రంథము లేమైన నట్లు చేయఁబడుచున్నవా? లేవని చెప్పుట కితరశాఖీయులకే సిగ్గుగుచుండఁగా ప్రథమశాఖీయు లనిపించుకొనినవారు రవంత యులుకు నలుకైన లేకుండనున్నారేమిచెప్పుమా? వారిహృదయముల కాచింత వారిమనస్సుల కాసంకోచము లేశమైన నున్నట్లగపడకపోవుటయేల? పోనిండు. పరశాఖీయులందఱు వారివారి మతగ్రంథములను సేకరించుకొని భద్రపఱచుకొని వ్యాఖ్యానసమన్వితముగఁ జేసికొని మతసంబంధమైన కొంత పరిజ్ఞానమును సంపాదించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండఁగా సర్వజన

సామాన్యమైన గతానుగతికన్యాయమున నైన వీరేల ప్రవర్తింపకుండ నున్నారో? మతగ్రంథసమీకరణము మతగ్రంథపూజ మతగ్రంథభాష్యరచనము మొదలయినపనులు దోషములని యెంచి మనప్రథమశాఖీయు లింతయుపేక్ష యొనర్చుచున్నారా? ఇంతయనాదరణ మొనర్చుచున్నారా? ఇంత మతగ్రంథవైరాగ్యమును బూనియున్నారా? ప్రథమశాఖీయసోదరులారా! అసాధారణమై దాదాపుగ నసహజమని చెప్పదగిన మీయుపేక్షకుఁ గారణమేదో నాకు దుర్జ్జేయమై యుండుట చేత గుడ్డివాఁడు తడుముకొనినట్లు కారణములకై తడుముకొనుచున్నాను. క్షమింపవలయును. పొడుముడబ్బిబిరడ జాటిపోయినయెడల దొరకినదాక దహతహలాడుదుమే. తులమెత్తుబంగారమునకు ముప్పది రూపాయలకంటె నెక్కువ విలువలేదుగాని తులమెత్తు మతగ్రంథస్థ పురాణతాళపత్రసమితికి మూఁడువేలు కావుకదా ముప్పదివేలు విలువ యుండునే! ఆహా! మనకాణ్వులు తమ మతగ్రంథములు మసిబొగ్గులనుకొనుచున్నారో? మునిసిపల్తుక్కనుకొనుచున్నారో! తండ్రిగారిచ్చిన పట్టభూమికయినఁ గాలానుసరణముగా కొట్టుసిచ్చులగట్టి దాని రాబడి ననుభవించుచున్నామే. చిల్లిదైనసరే మెడయాడినదైనసరే తాతగారి యిత్తడిచెంబని దానిని భద్రపఱచుకొని బంధుకోటికి దాని నప్పుడప్పుడు గానఁబఱచి యానందించుచున్నామే. అయ్యో! కాణ్వులారా! మీకు మూలపురుషుఁడే! శ్వేతయజుఃకర్తయే! సార్థకయోగీంద్రనాముఁడే! మహాసంఘసంస్కర్తయే! అర్కావతారమే. హర్యవతారమే. హరావతారమే. ఆహాహా! అట్టి లోకోత్తరప్రతిభాశాలి దయాస్వరూపుఁడై జగదుద్ధారణార్థమయి లోకమునకు వెల్లడిచేసి తన్మభక్తులగు మీకుఁ గటాక్షించిన యమూల్యధనమును జ్ఞానభండారమును దేజోనిక్షేపమును మీరు పయోగించుకొనవక్కఱలేదా? మీరు

భద్రపఱచుకొననై న నక్కటలేదా? పోనిదు. వానినామములైనఁ
 జెలిసికొనఁబ్రయత్నింపరా? మా కక్కటలేదని యడ్డముగఁ దలనూఁ
 పుచున్నారా? ఆయ్యయ్యో! తప్పుకాదా! తప్పుమాట యటంచుఁడు.
 ఆర్యస్వభావమునకుఁ గూడ విరుద్ధతకాదా? బట్ట తిన్నగ సవరించుకొ
 మ్మని చెప్పిన కోడలిపై నత్తగా రాగ్రహించినట్లు మీరీమాటలకు నా
 పైఁ గోపపడక నన్ను క్షమించి నాప్రార్థన సంగీకరించి మీగ్రంథము
 లెచ్చటెచ్చటదొరకునో తెలిసికొని యాతావులకుఁ దిరిగితిరిగి యావశ్య
 కమగునెడల దేశమంతయు గాలించి యెంతధనమైన వ్యయమొనర్చి
 వానిని సంపాదించి కాణ్వమఠమొక్కటి కట్టించి వాని నందు భద్రప
 ఱుపవలయును. మీసంపాదనములలోఁ గొంతభాగ మీమహాకార్య
 మునకై వినియోగపఱుపఁదగును-పఱుపక తప్పదు. కాణ్వగ్రంథనిధి
 మీనుపేరఁ గొంతసొమ్మును ముందుగాఁ జేర్చి దానిని గ్రంథసంపాదన
 కార్యమున వినియోగింపుఁడు. ఇదివఱకే యాలస్యమైనది. మాధ్యంది
 నగ్రంథముల మహాప్రచారమునుబట్టి కాణ్వగ్రంథములు లేనేలేవను
 నప్రతిష్ఠ మూలపురుషునివఱకు మీయుపేక్షమూలమున వ్యాపించినది.
 లేనివారు లేక యేడ్చుచుండఁగా నున్నప్పుడుకూడ మీకీదరిద్రితయేల?
 మీకీ తొమబాధయేల? “ఓహో! ఈగ్రంథములన్నియు సేకరించిన
 తరువాత నివియన్నియుఁ జదువవలసివచ్చునుగాఁబోలు. మాకుఁ దెలి
 పియెక్కడ? సంచలమూఁతులకు తాళ్లుకట్టుటలోఁ దెలిపిలేకుండమేము
 దేవులాడుచుండఁగా తాటాకుపుస్తకముల త్రాళ్లువిప్పుటకు మాకుఁ దీ
 టికయేదీ? నెత్తికి విశ్వనాథతైలము మూఁతికి వాసిలై ను దేహమునకు
 సబ్బు రాచికొనుటలోఁ గాలము కాసంతయు గడచిపోవుచుండఁగా
 మతగ్రంథములకు మసిపూయుటకుఁగాని మట్టితైలము తాయుటకుఁ
 గాని మాకెక్కడ తెలిసి. మతగ్రంథములచదువా? మా కింతలోనంత

తొందర యేమిగల్గినది ? ఏమో కొంతకాలము బ్రదుకఁదలఁచియుండ
మరణశాసనలేఖన మంతటి యోగాయత్యపుపని మే మేలచేయవలయు
ను ? మాకీచదు వక్కటలేదు ” అని నన్ను గాఢముగ మందలించురా
యేమి ? పోనిండు. మీయిష్టము. చదువుకొనవలసినదని మీకు బో
ధించునంతటి బుద్ధిహీనుఁడను గాను. మీరు శ్రమపడి గ్రంథములను
మాత్రము సంపాదించుఁడు. ముం దెప్పుడైన మీలో మతగ్రంథము
లు చదివి వానికి వ్యాఖ్యలువ్రాసి వానిని విపులముగఁ జేయఁగల మ
హాధీమంతులు బయలుదేఱఁగలరు. వారి కక్కటకువచ్చుటకే మీదీ
శ్రమ మొనర్పవలయును. మీరు బాగుగాఁ బరిశీలించునెడల నిప్పటికే
మీలో మంచి బుద్ధిమంతులయిన విమర్శకులు బయలుపెడలియున్నా
రు. నాయనలారా ! జన్మమాత్రముననే ప్రథమశాఖీయుల మనిపించు
కొనక మతాభిమానమున బాండిత్యమున మతగ్రంథసంపాదనమున
యధార్థముగఁ బ్రథమశాఖీయు లనిపించుకొనుఁడు.

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

సాక్షి

4. సభాస్వకీయవ్యాపారములు.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

“నాయనలారా ! ఈదినమున నుపన్యాస మేదియులేదు. మా సభావిషయకములగు సంశయము లేనదుమ నెప్పుడు వెల్లడించియుండలేదు. సాక్షి కనేక లేఖలు సాక్ష్యపన్యాస పఠకులయొద్దనుండి ప్రతిదినమును వచ్చుచుండును. వానిలోఁ గొన్ని యిప్పుడు చదివెదను. వానినిగూర్చి నేను విమర్శింపను. విమర్శింపనక్కఱలేదు. వానిలోని నిజానిజములు గొంతకాలమునుండి మాయందలి దయవలన దీక్షతో—విమర్శనబుద్ధితో—నిష్పక్షపాతాంతఃకరణముతో మాయుపన్యాసములను జదువుచున్న పఠకులకే తెలియఁగలవు. నే నంతకంటెఁ జెప్పవలసిన దేమియులేదు. ఈలేఖ లేయూరనుండి వచ్చినవో యెవరు వ్రాసిరో మీకుఁ దెలుపనక్కఱలేదు. వానివిమర్శనమునందు మీకు సాహాయ్యము కాఁగలవను నమ్మికతో నాయుత్తరముల తేదీలనుమాత్రము తెలియఁబఱచుచున్నాను.”

“అభివాదములు.

10-3-22.

అయ్యా ! మనశ్రీల పూర్వాచారమును గురించి—ప్రస్తుతాచరణమును గూర్చియు—మీయభిప్రాయ మేమి? కొందరు జాకెట్లు—

కొందఱు గుండీరవికలు తొడుగుచున్నారు గదా! నేను ఒకటి రెండు ప్రశ్నించి సదుత్తరము (తృప్తికరముగా) బడయలేకపోయితిని. శరీరము ఇతరులకు కనుపించకుండా చేయుటకని వారివాదము. పూర్వులు మామూలురవికెలు తొడిగి కాసెబోసి చీరెకట్టినందున వారి పాతివ్రత్యమునకు భంగ మాపాదించెనా? ఇప్పటి నాగరికత ఆంగ్లేయులను బోలియుండదా? కనుబొమలమధ్యను సూదిమొనలతో, బెల్టెడు (దృష్టిదోషనివారణార్థము బెల్టెడు) తిలకము ఏహ్యముగా నుండదా? అన్నివిషయములు విమర్శించు మీరలు ఈవిషయమున ఊరకుండుట సంతాపకరము. రాబోవు ఆంధ్రప్రతికలో ఈవిషయమై మీసాక్షిసంఘవిమర్శనోపన్యాసము చూచుట కుత్సహించుచున్నాను. మరియుకప్రార్థన. సాక్షి ప్రథమభాగమును పంపవలయునని ఎంతమంది పుస్తకవికేతలకో వ్రాసితిని. చివరకు జబాబుగూడ లేదు. దయయుంచి వెంటనే ఈక్రింది చిరునామాకు బంప బార్ధితులు.

చిత్తగింపుడు.

ఈయంశములఁగూర్చి స్త్రీలనుగూర్చిన యుపన్యాసములలో శక్తివంచన లేకుండఁ జర్చించియుంటిని. కావున దిరుగ విమర్శించుట యనావశ్యకముగఁ దోచుచున్నది. ఆజ్ఞోల్లంఘనమునకు మన్నింపవలయును. తరువాతి యుత్తరమును జదివెదను.

“విశ్వామిత్రుని నెత్తి గత్తిరించిన గత్తెర వసిష్ఠుని గడ్డముపై నాడ వెనుకాడుచున్నది—లింగముపైఁ జుట్టపీక స్ఫురించినట్లు—పవన సందనుని తలపైఁ బెట్టఁబడుచున్న బావాజీగారి బంగిచిలిమిగొట్టము స్ఫురించుటలేదు. బోనము నెత్తికెత్తుకొని తాండవించు రజకుఁడు తాండవకృష్ణుని బోలక ప్రళయకాలరుద్రుని బోలుచున్నాడు. సాలిగ్రామ మాలధక్తున కుండు.....సౌష్ఠవము రుద్రాక్షమాల

హానివక్షమున రూఢిగా గానిపించుటలేదు. మతాంతరులగు దేశభక్తులు సాక్షినోట బడుటకు సద్వీరపాషాణప్రాయు లగుచున్నారు. భవిష్యద్భ్రష్టవతారులైన కవులు మణిమంజరీ మధ్వవిజయాది గ్రంథములను మఱల సృష్టించుచున్నారు. మతసాంప్రదాయబోధక మహావాక్యములు పిచ్చిరాముని పిచ్చికూతలైనవి. మహాత్మా ! పాలలో పాపరకాయరసమును బిండుచున్నారు. పులి...మేక గఱచునా యని నిర్భయస్థితి నవలంబింపకుడు. విమర్శకులు మీ జీవితకాలములో నూరకున్నను తర్వాతనైనను మీమతాభిమానదుష్పథమును వెలిబుచ్చకమానరు. జాగ్రత ! జాగ్రత. మాఘ బ ౧౨. ౧౮ ౪౩”

నాయనలారా ! మతవైషమ్యమును గూర్చియు సర్వమతసామరస్యమును గూర్చియు ననేకపర్యాయములు కంఠము శోషిల్లున ట్లఱచిన నాపై నిట్టి కఠినవిమర్శనము తగునేమో మీరే యోజింపవలయును. ఇంతకంటె మీకుఁ జెప్పఁదగిన దేదియులేదు. తరువాతి యుత్తరము చదివెదను.

అయ్యా !

24-2-22.

తమదర్శనం నేను యన్నడూ చాయలేదు. గాని నేటికి తమ యశశ్చరీరదర్శనం చేశి తమదర్శనలాభం యెప్పుడు తటస్థమవునో అని భగవంతుని ప్రార్థిస్తున్నాను. నేను ఇదివరలో యీపేషర్లు వగయిరాలు యన్నడూ చూడడంలేదు. యిప్పుడు అందరు చూస్తూవుంటే దీనిలో యేమివిశేషం వున్నదో అని నాకుకూడా కుతూహలంకల్గి గతానుగతికో లోకః అనేరీతిగా నెలరోజ్జనుంచి ఆంధ్రప్రదేశ్ చూస్తూ వున్నాను. అత్యుత్సాహం—అతిప్రేమ—అతిభక్తికల్గి మునిచ్చుకున్న ద్రవ్యము—యెక్కువవిలువ యీవృత్తాంతమే చాలునని మిక్కిలి తృప్తి నొందితిని. దీనిలో నీతి లోకవ్యవహారంకో ప్రతివానికి స్వాను-

భూతి దురాత్ములను చల్లగా పండితరాయలువతుగా అన్యాయదేశంపు
న్నదిగాని లేనిదికాదు. స్వభావోక్తి నవరసభూయిష్టంగాను వుండుటచే
త నాకు హృదయరంజకంగా వుండి యీమహాత్ములు యెవరు వీరి వా
స్థలం యెక్కడ అని కొందరిని యిదివరలో పరిచయంకలవార్లను అ
డగగా భగవదనుగ్రహంచేత పీఠికాపుర వాస్తవ్యులనిన్నీ తమది యె
క్కువశక్తి అనిన్నీ మంచివాణి అనిన్నీ శ్రీరాజావార్కి తమయందు
యెక్కువప్రేమ అనే మొదలయి సంగతులు విని తమరు లోకోప
కారార్థమయి నీతి నుపదేశించి సజ్జనరక్షణ దుర్జనశిక్షణ నిమిత్తం
అవతరించిన మహాపురుషుని కళామయులని రూఢిగా సన్ని యీదర
ఖాస్తు వ్రాసుకున్నాను. “స్వభావ మన్యధాకర్తుం కశ్చకోఽజైవని
ర్మితం” అను లోకోక్తిని బుచ్చుకొని మ్నం యేమిచాయగలమందు
రేమో వాల్మీకిమహర్షికి మహాత్ముల దర్శనమాత్రంచేతనే ముక్తుడయి
నట్లువింటున్నాముకదా! కాబట్టి తమరచనాసామర్థ్యంచేతనున్నా జైవ
కృపచేతనున్నాదుష్టబుద్ధి మంచిబుద్ధిలోకి రావచ్చును. బుద్ధులు రెండు
లేవు. ఒకటే అని తమరు మొన్న పేపరులో వ్రాయించినారు. గాన వ్రాసుకో
వడమయినది. “అర్నిమిత్రం విషంపత్యం అధర్మోధర్మతాంప్రజేత్, అ
నుకూలే జగన్నాథే విపరీతే విపర్యయః” అని వున్నది. తమశక్తి అ
మానుషశక్తి అని విన్నాను. చన్నపురిలో వైద్యంఆఫీసు పెట్టుకొని
నడిపిస్తూవున్నవానిని గురించి తమయందు నిరాకరణభావం కనుపించ
గా అతనిమీద ప్రయోగించిన వాక్యరములచేత శబ్దవేదిబాణప్రయో
గంచేత దుష్టశిక్ష చేల్చి రామభూపాలునివతుగా యశస్సు తమకు అ
యినట్లు వింటున్నాను. కవర పంపించుకున్నాను. గాన వెంటనే జబా
బు దయచేయింపుకోరుతాను.

చిత్తగించవలెను.

మఱియొక లేఖ.

1-3-22.

మహారాజశ్రీ సాక్షిగారికి అనేకనమస్కారములు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ 1918 వ సంవత్సరాదిసంచికయందుండు “ఆంధ్రీకవుల యపరాధము” అను పద్యములను తాము చదివియుందుడు. అందులో 28 పద్యమిట్లున్నది.

ఒకడు స్వప్నప్రకారము నుగ్గడింప
నెల్లవారలకు గలలె దెల్లవార్లు
నవ్వుదురను తలంపులే దెవ్వరికిని
పేరుకొననేమిటికి నట్టి బీదకవుల.

మీసంఘసభ్యుడగు జంఘాలశాస్త్రిగారికి అనేకస్వప్నములు వచ్చుచుండగా ఆస్వప్నవర్ణనలవలన మమ్మందరిని సంతోషపరచుచుండిరి. సంతోషపరచుచున్నారు. ఈపద్యము ఆయనకొరకే వ్రాసినట్లగ పడుచున్నది. ఇట్లు వ్రాసినపదపకూడ ఆయన స్వప్నములు తగ్గలేదు. అధిక్షేపించిన వెనుకకూడ స్వప్నములు తగ్గలేదు. అధిక్షేపించిన వెనుకకూడ స్వప్నములు వర్ణించుచునే యున్నారు. ఇందులకు కారణముండకతప్పదు. మేము మీసంఘమందు అభిలాషకలవార మగుటచే ఈ పద్యము కేమినమాధాన మిచ్చెదరో విన కుతూహలముగలవారై యున్నాము. 1918 వ సంవత్సరసంచిక ఈదిన మగపడినదా అని అధిక్షేపించెదరేమో. ఇదివరకే చూచితిమిగాని కొందరి ప్రోత్సాహమువలన ఈదినము వ్రాసినాము. ఇందువెంబడిని ఇంకను కొన్నివిమర్శలు తెలుసుకొనవలెనని కుతూహలముగా యుండెను గాని దీనికే శ్రమయిచ్చినందులకు చింతిల్లుచున్నాము. ఇంతే అనేక నమస్కారములు.”

ఇందుకు వారు నన్నుగోరిన యంశమేదియో నాకు విస్పష్టముగఁ దెలియలేదు. తరువాతలేఖను జదువుచున్నాను.

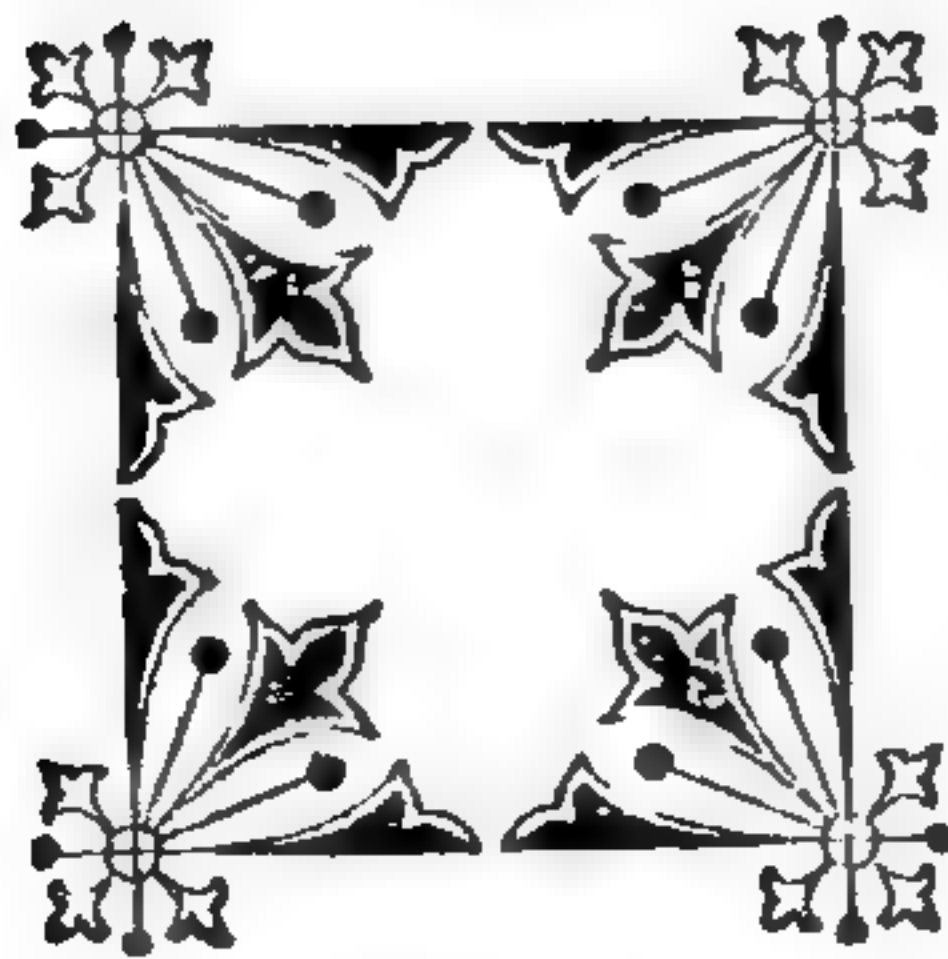
అయ్యా,

8-3-23

పూర్వ మొకప్పుడు ఆయుష్కర్మ విషయమై కొంత తెలియప
 టచవలెనని మిమ్ముల నడిగినప్పుడు సవిస్తరముగా నాకేగాక యందఱ
 కు తెలియునట్లుగా సాక్షీమూలముగా తెలియపర్చిరి. చాల సంతోష
 మయినది ఇప్పుడు మొన్న మహాశివరాత్రిని గుఱించి సారస్వతాను
 బంధములో వ్రాసిరి. చదివి ఆనందించడమయినది. వచ్చేవారముకూ
 డా యాశివరాత్రిగుఱించియే వ్రాయుచు యీ నేక్కింద వ్రాయబోవు
 దారుణపు నాత్మహత్యనుగుఱించి విపులముగా వ్రాయ ప్రార్థితులు.
 మీపేర ఒకరు యీభోగట్ట వ్రాసినట్లుగా వ్రాయక మీరు చూచిన
 ట్టు—ఏకలలోనో చూచినట్లు—వ్రాయప్రార్థితులు.....

ఇంక ననేకలేఖలున్నవి. వాని నన్నియుఁ జదువుట కిప్పు డవ
 కాశములేదు. కావున మన్నింపవలయును.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

5. శ్రీ రామ న వ మి.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా ! రామారాఘవా ! రాజీవలోచనా ! యని స్మరించుకొనుచు నిన్నరాత్రి నిద్రింపగ నొక మహావిచిత్రమైన స్వప్నము వచ్చినది. ఆస్వప్నమేదో మీకుఁ దెలియఁబడున నెంచితినిగాని యొక చిన్నయభ్యంతరము కలిగినది. ఖద్దరుటోపీని ధరించుటచేఁ గారాగృహమునం దుండవలసివచ్చిన వాణీదాసుఁడు కారాగృహమునందే శ్రీరామచంద్రునిపైఁ గొన్నిపద్యముల రచియించి యీలేఖతో నా కిప్పుడే పంపినాఁడు. లేఖను ముందుగాఁ జదివెదను.

“సాక్షికి—వాణీదాసుఁడు కారాగృహమునుండి యనేక నమస్కారములు. ఇచ్చట శైదుకొట్టులో మిత్రబృందముతో నుఖముగా నున్నాను. అచ్చటి మీజేమసమాచారములను దెలిసికొనఁ గోరుచున్నాను. ఎటులో సారస్వతానుబంధమును సంపాదించి జంఘాలశాస్త్రీ యుపన్యాసములన్నియు మామిత్రులకుఁ జదివి వినిపించుచున్నాను. వారందఱు సంతోషించుచున్నారు. నాగ్రంథములోని పద్యములు చదివి వినిపింపుమని వీరందఱు నన్నుఁ దలచుగాఁ గోరుచున్నారు. కవి

యన్న పేరే కాని రచించిన గ్రంథములు కనబడవు. కంకణబంధము చదివి వారికి గొంతయర్థము చెప్పితిని. ఆవులించినవాఁ డొకఁడు— మూఁతిముడిచినవాఁ డొకఁడు— గోటిలో మట్టితీసుకొనువాఁడొకఁడు— మూత్రపుగుండకై చూచువాఁడొకఁడే యైపోయెనుగాని యొక్కఁడైన శ్రద్ధగా వినలేదు. ఇదియేమికర్మమో, సరసమైన శ్లేషకవిత్వములోను న్న సొగ సొక్కఁడైన గ్రహింపలేకపోయెను. వారు విద్యాశూన్యులు గారు. మందబుద్ధులుకారు. బియ్యేపరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడైన యుపాధ్యాయుఁడొకఁడు, డిస్ట్రిక్టుమునసబుకోర్టు ప్లీడరొకఁడు-ఏమియుఁ బనిలేకుండ నన్నిపనులకుఁ దానే సిద్ధమై, యిల్లన్నమాటయైన లేకుండ నన్ని యిండ్లలోను దానే తిరుగుచు, ధనమన్న ప్రసక్తియైన లేకుండ నందఱి ధనమును దానే బదులురూపమునఁ దెచ్చి వాడుకొనుచు నన్నిరసజ్ఞతలు గలిగిన యొక జెంటిల్ మ్యాను మాలో నున్నాఁడు. అతనిని మే మందఱము 'జెంటిల్ మన్' అని పిలుతుము. అతఁడు కొంత యాం గ్లేయభాషాజ్ఞానము కలవాఁడగుటచేత నాంగ్లేయకవిత్వమునకు, నాంధ్ర కవిత్వమునకు భేదమేదియో తటచుగా నుపన్యసించుచుండును. అతని విశేషము లింక ననేకములున్నవి. అతనిసంగతి మీరు పూర్తిగాఁ దెలిసికొనఁదగినదియే. అది ముందెప్పుడైన వ్రాసెదను. అతఁడు మా పభలో 'నిట్లుపన్యసించినాఁడు' "ప్రియసోదరులారా! ఎల్లుండి శ్రీ రామజయంతి. నేను చిత్రకారకవిద్యను బాగుగా నెఱుఁగుదును. శ్రీరామపట్టాభిషేకమును గోడపై గీచెదను. మీరందఱు రేపావిగ్రహమును ఖూజింపవలయును. వాణీదాసా! నీవు శ్లేషకవిత్వమును విడిచి శ్రీరామునిమీఁదఁ జమత్కారముగఁ గొన్నిపద్యములు వ్రాయుము. ఆపద్యములు పూజానంతరమున నీవు శ్రీరామపన్నిధినో జదువవలయును. నేనుగూడఁ గొంతప్రేయరు (Prayer) అసమయ

మునఁ జేసెదను.” ఈయుపన్యాసమును మేమందఱ మానందమున వింటిమి. అట్లుచేయుటకు సిద్ధపఱచుకొంటిమి. నేను నిన్న రాత్రియంతయు మేలుకొని యీపద్యములను వ్రాసితిని. సాక్షిగారూ! మీరు చూచినగాని యీపద్యములను నేను శ్రీరామసన్నిధిని జదువను. మీరు చిత్తగించినపిమ్మట సాక్షి సభలో జంఘాలశాస్త్రీచే నొక్కమాటీపద్యములన్నియుఁ జదివింపుఁడు. చదివించినవెంటనే యీపద్యములను దిరుగ నాయొద్దకుఁ బంపుఁడు. వ్యవధి తక్కువగానున్నది. కావున వెంటనే చదివింపుఁడు. ఈదినమున జంఘాలశాస్త్రీ యుపన్యాసపుగొడవ లేమియు జరిగింపకుఁడు ” ఇక్కడకు వాణీదాసునిలేఖ పూర్తియైనది.

నాయనలారా! సంఘకవి యిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు—సంఘానికారియగు సాక్షి యిట్లు సెలవిచ్చుచున్నారు. అనుసరించునది మిత్రునియిష్టము. జరుగునది సాక్షియాజ్ఞ. చదువునవి శ్రీరామచంద్రునిమీఁది పద్యములు. వినఁదలఁచినవారందఱు దైవభక్తులు. ఇంతకంటెఁ గావలసినదేమి. చదివెదను.

ఉ. శ్రీకరభూసురౌఘ సురశేఖర శోకరసాకరోగ్ర బా
ధాకర భీకరాసుర మహారణదారణ మారణోగ్ర వి
ద్యాకఠినాశుగాశుగ ధరామలకోమల ధామలాల సత్
ప్రాకటహస్తునంజన విరాముని రాముని రాము నెంచెదన్.

సీ. హరువిల్లుతుత్తుము లొనట్లు విఱచియు

నీశుస్థాపించి పూజించినావు

ధారిణీపతివయ్య ధారిణీసంజాతఁ

బరిణయంబునను జేపట్టినావు

ఇంద్రాదిసురరక్ష కిలనుజన్మించియు

నింద్రజుతల నూడనేసినావు

తరుణిక్తై రావణుః బరిమూర్చియును సతి

వనవీసిః ద్యజియించి వైచినాపు

వీనరుండైన నిట్లాచరించునొక్కొక్క

యెటులొచ్చేసినఁ గీర్తి దక్కించుకొనునె

దైవమపుకాన ధాటితో దాటిపోతి

వయ్య రామయ్య నిన్ను నేమందునయ్య !

చ. అసిత శుభాంగసుందరు, దరాభల సద్గళ ధారుధారుణీ

ప్రసవతనూసుతావదన పంకజ మంజుమరందసారు, సా

రససఖనూనమాన పరిరక్షణ లాలసధీరు, ధీర రా

క్షుసవినర ప్రణాశకర కాద్యుకరాముని, రాముఁగొల్చెదన్.

సీ. బొమ్మతాబొమ్మను బుత్తడిబొమ్మయశా

బుషిక్కిమ్మఁగాగఁ జేయించినాపు

పాదుకాద్వయముచేఁ బ్రబలరాష్ట్రం బవ

లీల మేలిమిగ నేలించినాపు

పర్వతసంఘంబు పాథోధిజలమున

జీల్లులాగునఁ దేలఁ జేసినాపు

క్రోతులచేనెల్లు గొడ్లచే దానవా

హనాహవములఁ జేయించినాపు

ప్రకృతినొంచితివని మోదపడునె ? సీత

కొఱకు బారుమంటివని నేఁగూడ నేడ్వ

నే ? భవత్తత్త్వమునెఱుంగ నెందుగొఱకొ

నన్నితినితండి నీదుచిత్తమ్ము పిదప.

ఉ. ఎప్పుడు భూమిఁబుట్టితివో యెప్పుడు జానకీ జెట్టఁబుట్టితో

యెప్పుడు కానమెట్టితివో, యెప్పుడు రావణుఁ గిట్టఁగొట్టితో

అప్పటిగాథలన్ని జనులందఱ చిత్తములందు గట్టిగా
ముప్పిరిపేట నల్లుకొనిపోయెనహ యెటువంటివాడనో ?

సీ. హస్తలాఘవముచే హరునివిల్లొక్కటి

వింటిజోడుగను జూపించినావు

చరణలాఘవముచే జాపతాబండను

దాపసాంగనగాఁగ జూపినావు

కనుకట్టువిద్యచే మునుముట్ట రణసీమ

శ్రీరామశతకోటి జేసినావు

మదికట్టువిద్యచే ముదిమ్రచ్చుమునులకుఁ

జేడెలపోడము లేసినావు

ఐంద్రజాలికుడగుదేమో? యడిగినాడ

మాటవరుసకుఁ గాని నిర్మలజగద్వి

పులత మజ్జానుకంటె నీ మోసమునను

గట్టుపడువాడె ధన్యుడుగాఁ దలంతు.

ఉ. కూరిమి విప్రబాలకుని గోతిని బోచితి నంచుఁ బైకిఁగా
దూరక లోన దీమసమునొందెదవేమొకొ ? నన్ను బోవగా
నేరవు నిన్నుదాటి చనునేరము లే నొనరించినాడ నిన్
గోరను బోవుమంచుఁ గనుగొందము ముందటిసాడ్తులే మొకొ?

సీ. వీధిపురాణంపు వేదికపై నీవు

పారాయణపుబీటపై న నీవు

దృశ్యప్రబంధంపుఁ దెరలసందున నీవు

మృతివార్త శ్రుతిబడ్డయెడను నీవు

గొల్లసుద్దుల రేకుడొల్లలందున నీవు

యక్షగానపుఁ జిందులందు నీవు

చండాలుచేనున్న మొండితంబుర నీవు

తోలుబొమ్మల సంతగోల నీవు
పడుకగదులగోడల నీవు భక్తహృదయ
రసనలను నీవు యాయావరతను నీవు
సృష్టి నీమయమో నీవు సృష్టిమయమో
యెట్టులైనను నాకేమి ? యేమిసీకు ?

సీ. తారకమంత్రంబు ధరకిచ్చి పఠించి

తాదిత్యహృదయంబు నాలమందు
సత్యాచరణ ధైర్యశాలివై కల్లనే
రమునకై విడిచితి రమణినడవి

నాయనలారా ! మూడవపాద మేమో తెలియకుండనున్నది. కావున, దరువాతి పాదమును జదివెదను.

పితృవాక్యపాలనవ్రత మీల బోధించి

కొడుకులచే వ్రేల్లుపడితి వకట
రామ ! నినుఁబోలె నీచరిత్రంబుగూడ
మొదలు తుదలేనిదై యిలఁ బొదలనేల ?
ఇంతకంటెను దిక్కు వేతెదియు లేక
ప్రాచులాడుచు నీకాళ్ళఁ బడితినయ్య.

సీ. సర్వరాష్ట్రములొష్ట సమముగా విడనాడి

బంగారులేడికై పఱచినావు
మృతుని జీవితుఁజేయు ప్రతిభచేఁ బ్రథితుఁడ
వనుజుమూర్ఖు నల్లలాడినావు
ధర్మసంగర కళాదక్షుఁడవై యుండి
దొంగపోటున వాలి దోర్చినావు

అవనిజాచోరునినై నఁ దిట్టకయుండి

కట్టల్కఁ బిట్టలఁ దిట్టినావు

ఇంత సందర్భశూన్యమై యెసఁగెనేమి ?

త్వచ్ఛరిత్రంబు నాకవిత్వంబుఁ బోలె ?

తెలియలేమి నాతప్పని పలుకుదేమి ?

తెలియ నీకుంటమాత్రము దేవ ! యేదో ?

సీ. బ్రహ్మాపదేశంబు వాల్మీకి కాంచినాఁ

డేనదికలనై న నెఱుఁగనయ్య

నీగురుండగుటచే నిన్నెఱుంగువసిష్ఠుఁ

డించుకై నను నాకు నెఱుకలేదు

తనవెంట గాధేయముని త్రిప్పుకొనె నిన్ను

నే నిన్ను మదిఁ జేరనీయలేదు

జయదేవముఖకవు ల్సాహితీసంపన్ను

లామాట మాయొద్ద ననఁగరాదు

ఇంతకంటె వేఱొకపని యెదియులేక

పాదయుగ్మంబు గట్టిగాఁ బట్టుకొంటి

చేతనగునెడ రక్షింపు చేతఁగాదో ?

ఇదిగో గొలుసు కాలికిఁదగిలింతు-రమ్మ.

సాయనలారా ! పద్యములన్నియు నైనవి. బాగుగా నున్నవా

(డిన్నవి-కాని కడవటిపాదము సవరించినయెడల మంచిదనుకేక) సరే

వీని నిప్పుడే వాణేదాసునకుఁ బంపుదును.

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతి.

నా క్షిప్ర

6. శ్రీరామనామ—విచిత్రస్వప్నము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను :—

రామా రాజీవలోచనా యని స్మరించుకొనుచు నొకరాత్రిశయ నింపఁగ నొక విచిత్రమైన స్వప్నము వచ్చినది. దానిని గ్రిందటిసారియే మీకుఁ దెలుప నిశ్చయించితిని. వాణీదాసకవి రచియించి పంపినపద్యము లాదినమునఁ దప్పక చదువఁదగినవగుటచే నాయుపన్యాస మింతవఱకు నిలుపఁబడినది. ఆస్వప్న మేదియో యిప్పుడు చెప్పెదను.—

నాయనలారా ! తెల్లవాటినపిమ్మట రానున్న శ్రీరామజయంతి నెట్లు జరుపుదునాయని మనసులో యోజించుకొనుచుఁ బండుకొంటిని. క్రిందటి శ్రీరామజయంతికి మదరాసులో నుంటిని. ఈసారి సత్యపురములో నుంటిని. మదరాసులో దొరకిన పుష్పములు—ఫలములు—సత్యపురములో నెట్లుదొరకును ? అచ్చట జరిగించుకొనిననాటి యుత్సవవైభవము రేపు సంభవించుట కవకాశములేకపోయెనే ! రామా రాజీవలోచనా నీయుత్సవము నీవే జరిగించుకొనుము. నాచిత్తమున భక్తిలేదు. చేతఁ బైసలేదు. ఒడల శక్తిలేదు. వ్యర్థుడను. బుద్ధిహీనుడను. చిలుకవలె నీనామము నప్పుడప్పుడు స్మరించుట తక్కు నంతకం

• తె నాచేత నేమియుఁగాదు. రామా ! రక్షింపు. రక్షింపుమని మనసు
లో వెట్టిమొట్టిగ ననుకొనుచుఁ బండుకొంటిని. అట్టెయట్టె తెప్పలు
దళసరియెక్కినవి. తల తేలికయైనట్లుండెను. మనసులో నేదియో
యీఁదుచు నీఁదుచు దిగిపోవుచున్నట్లుండెను.....

మఱికొంతసేపటికిఁగాఁబోతు నేనొక యిరుకతిప్పపైఁ గూరు
చుంటిని. అష్టమీచంద్రుఁ డాకసమున వెలుగుచున్నాఁడు. ఎదుట
వార్ధిప్రబలతరంగపంక్తులచే ఘూర్ణిల్లుచున్నది. వెనుకనైపున నరుణపా
షాణరచితమహాభవనపంక్తు లుత్తుంగగోపురములతోఁ బతాకములతోఁ
బ్రకాశించుచున్నవి. గాలి యన్నినైపులనుండికూడ వీచుచున్నట్లున్న
ది. తొమ్మిదిగంటలరాత్రియై యుండునని యనుకొంటిని. మదరాసులో
శ్రీరామజయంతిచేసికొనుట కలుగకపోయినదని జాగ్రదవస్థలో విచారిం
స హేతువుచేత మదరాసునకు వచ్చినట్లు కలగనుచున్నా నని కలలో
నిశ్చయపఱచుకొంటిని. ఆహా ! ఇంతవఱకు మంచిదేకాదా కల

కలయని తెలిసికొనుట ఘనతకాదా ? కాని యాజ్ఞానము నిలువఁబడ
వలయును. అదియే నిలువఁబడినయెడల నిఁకఁ గావలసినదేది ? అట్లు
నిలువఁబడదు. జగద్వ్యాపారముకంటె మహాస్వప్నము మఱియేమున్న
ది. అది వట్టిస్వప్నమను నిశ్చయనిర్ణయ నిరంతరజ్ఞానమున్నవాఁడు
లోకాతీతుఁడు కాఁడా? కొందఱు కట్టిజ్ఞానము స్వల్పపూర్వపుణ్యవశ
ముచే-సద్గురుబోధముచే-గన్వపరంపరానుభవముచే-గలుగును. కానియ
ది మెఱపువలెనిలువఁబడదు. చెకుముకితాతిపై బలాత్కారమునఁ గలిగి
న విచ్ఛలింగమువలె వెంటనే మాయమగును. అది మాయమైనపిమ్మ
ట మఱింత గాఢాంధకారమగును. అజ్ఞానము ద్విగుణీకృతసాంద్రత్వ
మీతో నావరించును. భార్యాపుత్రాదులు కేవల స్వప్నగతపాత్రము
లని పలుకవా రనేకులున్నారు. అట్టివారికే యింటిలో నెనమండు)

ప్రత్యక్షపు బిల్లులు. గూడెములో, దొమ్మండు రహస్యపు బిల్లులు. కనకరత్నాది నైభము లన్నియు నెండమావులనువా రనేకులున్నారు. అట్టివారికే యింటిలోనివెల్ల పెళ్లుచెక్కిన కనకపాత్రములు. పెళ్లెలోనివెల్ల రూపాయకు రెండణాల ధర్మవృద్ధితోనున్న తనఖాపత్రములు. ప్రపంచములన్నియు కేవల మామాకల్పితములను మహానుభావు లనేకులున్నారు. అట్టివారికే నిత్యనేవకై పంచబాణరసఘటికలు. అనిష్టగర్భవిచ్ఛిత్తికై గోసాయించిటుకలు. సర్వప్రపంచచర్య స్వప్నమని నిశ్చయించుకొనువానికంటె నిజమైన జ్ఞానియేడీ? నిజమైన ముక్తుడేడీ? పిచ్చివాడు తాను పిచ్చివాడనని గ్రహించినవెచుక జ్ఞానికంటె భిన్నుడా? భాగ్యవంతుడు తాను భాగ్యవంతుడనని గ్రహించినపిమ్మట నానందస్వరూపుడనుట కేమైన సందేహమా? అజ్ఞుడు తానజ్ఞుడనని గ్రహించినపిమ్మట విజ్ఞానమూర్తియే కాడా? స్వస్వరూపగ్రహణమైనతరువాత రాగ మెక్కడిది? మోహమెక్కడిది? బంధమెక్కడిది? కాని యట్టిగ్రహణము నిలుచు మార్గమేది? మనస్సున కట్టి స్థైర్యమేది? బుద్ధికట్టి బింకమేది? యేనుగుతోండమును జేతబట్టుకొని కదలకుండ నిలుపవచ్చును. గాజుపలకమీద పాదరసమును గదలకుండ నావవచ్చును. మనస్సులోనిచాంచల్యమును స్థంభింపసాధ్యమగునా? సంసారములోనివంక నవరింపవచ్చును. కుక్కతో కలోనివంకకుదుర్పవచ్చును. మనస్సులోనివంక మాప సాధ్యమగునా? పనికిమాలిన యన్నిటిలోను బనికిమాలినది మనస్సు—సిగ్గుమాలిన యన్నిటిలోను సిగ్గుమాలినది మనస్సు—నీతిమాలిన యన్నిటిలోను నీతిమాలినది మనస్సు—దాని కదియేసాటి. కాని నాయనలారా! నాకేకప్పదా పెందులకు? దేనిని గూర్చి చెప్పదలచితిని. ఏమి చెప్పుచుంటిని. మదరాసుతీరమునగలిగిన స్వప్నమును జెప్పనలసినవాడనైన నేను మనస్తత్త్వమున గలిగినపం

కటములను జెప్పుచున్నానే! మనస్సున కా కాకిచెమ్మలవైఖరి యున్నప్పుడు మనయిష్టమేమున్నది?

నాయనలారా! మదరాసులో సముద్రతీరమునఁగూరుచుంటిని. నిముసనిముసమునకు బడబడబడబడమను తరంగములధ్వని తప్ప మఱి యేధ్వనియును విస్పష్టముగఁ గానరాకున్నది. ఇంత నిర్జనస్థలమున నే నొక్కఁడ నెందులకు? పట్టనములోనికిఁ బోవుదునని నిశ్చయపఱచుకొని లేచితిని. నాబుద్ధిహీనతకాని పట్టనములో నేమున్నది! లేనివాఁడు లేదనియేడుపు. ఉన్నవాఁడంతకంటె నెక్కువ లేకపోయెనే యని మఱింతయేడుపు. బోద సౌభాగ్యాలచేతఁ గాలీడుపు. క్రుల్లువాసనచేత ముక్కు మోడుపు. మగవారిలో ననేకు లశక్తులగుటచే మగువలు మొగముమాడుపు. అంతకంటెఁ బట్టనములో నేమున్నది? ప్రకృతి సౌందర్యసౌభాగ్య ప్రధానరంగమైన వార్ధితీర్థమును విడిచి లెట్రిను పెట్రోలియపు దుర్గంధములతో నిండిన 'మెట్రోపాలిసో' యని నేను దేవులాడుట యెందులకో! నిజమైన కారణమేదియో చెప్పనా? సృష్టి సౌందర్యమును గాంచి సంతసించుటకు నాకుఁ గవితాశక్తి లేదు. అన్న ప్రాశసమే కాని యక్షరాభ్యాసము లేనియాతఁడు కాఫీవోటలువంకఁ జూచునా? గ్రంథాలయమువంకఁ జూచునా? కవిత్వమున్నవాఁ డీతేజస్సు సౌరభము రుచి చలువగల యీప్రదేశమును విడిచి దుమ్ముసూళి ధూమము దుర్గంధముగల నగరములోనికిఁ బోవ యత్నించునా? నాయనలారా! అటుచూడుడు. ఇద్దఱెవరో ప్రకృతిసౌభాగ్యస్వాదన తత్పరులు—జగత్సౌందర్య సాహితీసంపన్నులు—అష్టమీచంద్రసౌరభము నాఘాణింపఁగ—శీతలవాతపోతసౌందర్యము నవలోకింప—నుత్తుంగతరంగరంగత్సౌభాగ్యము సభిషక్తింగమొనర్ప—అఖిలజగదాధారుని యనంతశక్తి నానందగీతపుష్పాంజలులతో నారానింపఁగాఁబోలు.

నాహాహా ! ఆపుణ్యమూర్తులిద్దఱు పరమహేయమైన పట్టనమును వదలి పరమచందరమైన యీప్రదేశమునకేవచ్చుచున్నారాకదా ! సెబాస్థ్ థిక్ నేను బట్టనములోనికిఁ బోవుటకంటెఁ దెలివితేమి యున్నదా యని మనసులో నూహించుకొని వారిద్దరను సమీపింప యత్నించితిని గాని అదియేమి ? నేను సూటిగ వారికెదురుగఁ బోవగ వారు నన్నుఁ దప్పించుకొనుటకుఁ గాఁబోలు ప్రక్కకేగుచున్నారే ! సత్పురుషుల నేల వదలిపెట్టవలయునని నేను తిరిగి యటుపోవగ వారు గిరుక్కున నిటు మఱి లుచున్నారు. ఇది యేమివింత ? నాయం దామహాత్ముల కంత యలక్ష్యమేల ? అలక్ష్యముకాక వారికి లక్ష్యమేల యుండవలయును ? స్నానమొనర్చినవారు మలీమసాంగుని సమీపింతురా ? పవిత్రాంతఃకరణులు పాపచిత్తులఁ దఱియుదురా ? సత్యాలాపులు మిథ్యావాదిని చేరుదురా ? విద్యావంతులు శుంఠను జూతురా ? కవులకు విమర్శకునియం దెంతయసహ్యమో చెప్పవలయునా ? అటులే వారు నన్నుజూచి యేవ పడుచుంటిరని నేనెంచితిని. అదేమికర్మమో కాని వారు నన్నుఁ దప్పించుకొనిపోవఁదలఁచిన కొలఁదివారెవరో తెలిసికొనవలయునని పట్టుదల నా కెక్కువయగుచున్నదే ! (Mere Fisherman) అనుమాటలు నాకు గాలివాటమున సులువుగా వినఁబడినవి. నేను జాలరినని వారనుకొనుచున్నారని యెంచితిని. ఇంతలో No No అను మృదులాలాపములు వినఁబడినవి. ఆహా ! తంబురతీగగాని యేకునారకాదే. గంటకాని లోడుగుకాదే ! ఇద్దఱుకూడ మగవారనుకొంటిని. ఆయిద్దఱలో నొకతె కాంతయాయని వితర్కించుకొని భార్యాభర్తలుకాఁబోలు వారిని సమీపించుట యెందులకని చివాలున మొగ మానైపునుండి త్రిప్పుకొని నాదారిని నేను బట్టనములోనికిఁ బోవుచుంటిని. కాళిదాసుఁడు చెప్పినట్లు దేహమే ముందునకుఁ బోవుచున్నది కాని మనస్సు వెనుకచూపే చూ

చుచున్నదే ! వారు నిజముగా భార్యాభర్తలై యుండినయెడల వారు నన్ను, దప్పించుకొనిపోవుట కంత యాత్రపడనేల ? పవిత్రతకు భయమునకుఁ జాలదూరమే. వాలుచూపులు నక్కటక్కులు వ్రక్కకొత్తిగిల్లుటలు తప్పించుకొని తారుటలు నెదుటఁబడుటకు జంకుటలు మొదలగు లక్షణములు భార్యాభర్తల పవిత్రశృంగారమునకుండునా ? ' ఇమిటేషను 'దంపతులకే యిన్నిపోగాలములని నిశ్చయపఱచుకొని గిటుక్కున మఱచిచూచితిని. నేను బోయితినిని నిశ్చయపఱచుకొని కాఁబోలు వారిద్దరు కొంతదూరము నడచి దట్టమైన మొక్కలచాటునఁ గూరుచుండిరి. నే నటకుఁబోయి కొంత సమీపమునఁ గ్రీసీడను నిలువఁబడి వారిని జూచితిని. వారు నిజముగాఁ దస్కరదంపతులనియే నిశ్చయపఱపుఁడు. వారికర్మమున వారు తిరుగుచున్నప్పుడు నేను వారియొద్దకుఁబోయి యేల చూడవలయునని—వారిరహస్యములతో నాకేమి పనియున్నదని—నా కామాత్రపుబుద్ధి యప్పు డేలలేకపోవలయునోయని నాకిప్పుడు మిగుల భేదముగానున్నది. కాని నాయనలారా ! స్వప్నచర్యకు నేనెట్లు బాధ్యుఁడను ? కేవలము బాధ్యతలేదని తోచి వైచుటకుఁ గూడ వీలులేదేమో. అయ్యయ్యో ! ఆవురుషుఁ డెవఁడో చెప్పుమా ? యేఁబదియావకాయలు పట్టఁదగిన కుండయంత తలతో నున్నాఁడు. ఆతనితలపై నెట్టిగ నదియేమి ? 'పిత్ టర్ బెక్' కాఁబోలు ! వహవా ! 'హైకోర్టులో' సాక్ష్యమనుకొంటివా ? 'లెజిస్లేటిన్ కౌన్సిలు మీటింగ్' గనుకొంటివా ? సీమొగమిడ్వ ! అర్థరాత్రమున సముద్రతీరమునందుఁ దేలి యిల్లాలితోఁ జెట్లచాటున సరసమేడ్చుటకు జేరిన నీకు జేలుగుబెండు బుట్ట నెత్తిమీఁద నెందులకురా ? ముద్దులకు రశీదులీయవలయునేమో అణాబిల్లులు Fountainpen కూడ జేబులోఁ బెట్టుకొని యే వచ్చితివా ? ఆహా ! స్ఫోటకపుమచ్చలచే నిండిన యాతనిమోము

క్రొత్తగ గంట్లువెచిన తిరుగలిని ధిక్కరించుచున్నదే! ఛీ! ఛీ! చూచుట కసహ్యముగానున్నది. అదిగో రోలంత బోదకాలు.—అతనికి వయస్సు దాదాపు ఏబదియుండును. కాని యాతని కుడిబుజముపై చేయి వైచుకొని యాతని యెడమబుజముపై మొగము పెట్టుకొనియున్న యాబంగారుబొమ్మ—యామనుష్యరూపశంపాలత—యాలావణ్యమూర్తి—యెవ్వతెయో? కట్టు బొట్టు జట్టువైఖరి చూడ నామె శ్రీవైష్ణవి యని తెలియుచున్నదే. ఆసోగకన్నుల మిలమిలలు—జిలజిలలు—ఓ—ఉత్తరపుగొసనున్న ‘హైకోర్టుమీడి’ విద్యుద్దీపకాంతిని సాగదీసి దాడపై కొట్టునట్లున్నవే? నాయనలారా! బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణ వైరప్రధానరంగమైన యీపట్టనములో నీయబ్రాహ్మణున కా బ్రాహ్మణి కంతమైత్రి యెందులకో యని స్వప్నసంబంధమైన సందర్భశూన్యతకేబ్రశ్నించుకొంటిని. ‘పాలిటిక్సు’ లోనేగాని ‘యిరాటిక్సు’లో వారికట్టి శషభిషలు లేవుకాబోలునని కలలో నాకు నేనే ప్రత్యుత్తరమిచ్చుకొంటిని. ఆహా! స్వప్నవైచిత్రీకి సాటి మఱియొకటియేది? వారిట్లు సంభాషించుకొనుచున్నారు.

వైష్ణవి—పిళ్లగారు ‘ఆర్ అండుసన్సు’లోని ‘నెక్లెసు’మాటయేమి?

పిళ్ల—ఎంతనేపు నెక్లీసని—కమ్మర్ బందని—రిప్టువాచియనివేపుకొని తిందువేకాని యొకము ద్వీయపుకద.

వైష్ణవి—మూటలువదలకుండ ముద్దులు లభించుననుకొంటివేమి? గెటప్ వేళ యగుచున్నది. మావారు వెల్లింగ్టనునుండి యింటికి వచ్చువేళ గావచ్చినది.

పిళ్ల—నీభర్త వట్టి బ్లాక్ హెడ్—ఆ Fool ను బాగుగా టోనీ వేయుచున్నావు.

వైష్ణవి—నేను నాభర్తను మోసముచేయుచున్నాననుచున్నావా?

నీభార్య నిన్ను మోసముచేయుట లేదనుకొనుచున్నావు కాబోలు. ఇచ్చటికి రెండుఫర్లాంగుల దూరముననున్న రేవులో నీయిల్లాలు Soldier తో చెట్టపట్టములు వైచుకొని తిరుగుచున్నది.

పిళ్ళ—హహహ (నవ్వును) విట్టి, వెరివిట్టి—వెలోరిటార్వేన్ వీది ! ఒకముద్దు.

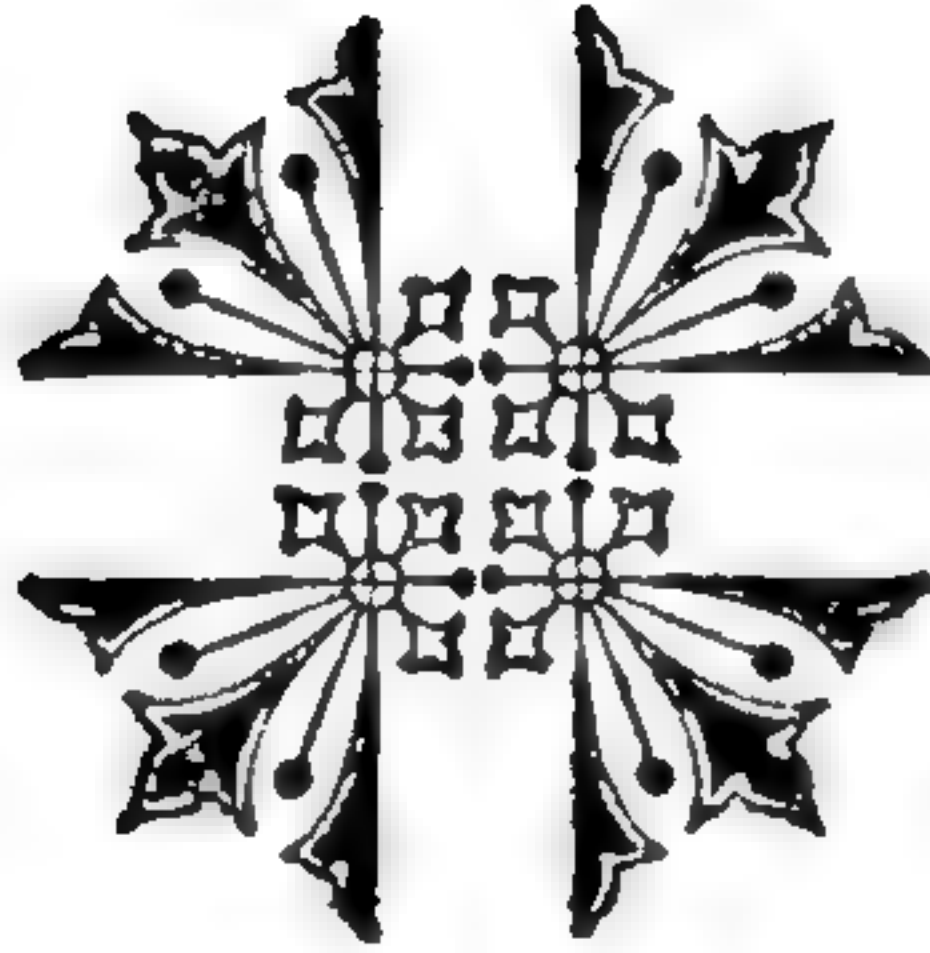
ఆసౌందర్యవతి మల్లెపూ వికసించినట్లు మందహాస మొనర్చుచున్నది. గడ్డమిసుమంత పైకెత్తి మూతి రవంత పొడుగు చేసినది. ఇక నాశ్రంగారవతి యీనిర్భాగ్యుని ముద్దిడుకొనును. చూడుము చూడుమని కాబోలు నొకనక్షత్రము మఱియొకనక్షత్రమునకు గన్నుగీటుచున్నది. చంద్రుడు తారావార్త జ్ఞప్తికిరాగ జంబన దర్శనోత్కంఠచే నాకస్మికముగ నడ్డువచ్చిన మేఘమునుండి యొక్కడు ముకు దుమికినాడు. గాలి యేమోకాని రవంత స్తంభించినట్లున్నది. పిళ్ళగారు—బందమువైచినపిమ్మట బాలుపిదుకుటకు సిద్ధముగనున్న గొడిగేదెవలె కదలకుండ నిలువబడినాడు. ఈనన్ని వేశమును జూచి నాకు నవ్వువచ్చినదేమో నేను జెప్పజాలను. కాని యాకాంత నన్ను జూచి కెప్పుమన్నది. పోనిండు. అప్పుడైన నే నక్కడినుండి యెక్కడ కైన బోవచ్చునా? పోవుట కెందువలననో కాని కాల్లాడినవికావు. దొంగ దొంగయని పిళ్ళగారు నన్నుగాంచి కేకవైచిరి. “పిల్లా! దొంగవు నీవా నేనా? ఈమె నీభార్యకాదుకదా! ఈమె నిచ్చటకు దెచ్చిన దొంగవు నీవా నేనా? ఏల వెట్టిమాటలాడెదవు. పోపో! అమ్మా! నీ భర్త వెల్లింగ్బనునుండి వచ్చువేళయైనది. శీఘ్ర మింటికిబొమ్ము. ఇక నెప్పు డిట్టులాచరింప నని యాసముద్రముతో నొట్టుపెట్టుకొనుము. మావాణీదాసుని కుక్కయైన నీతని మూతిమీద మూత్రించుట కసహ్యపడునే. అట్టివీనిని ముద్దుగొనుటకు సిద్ధపడుచున్నావు. నిన్నేమన

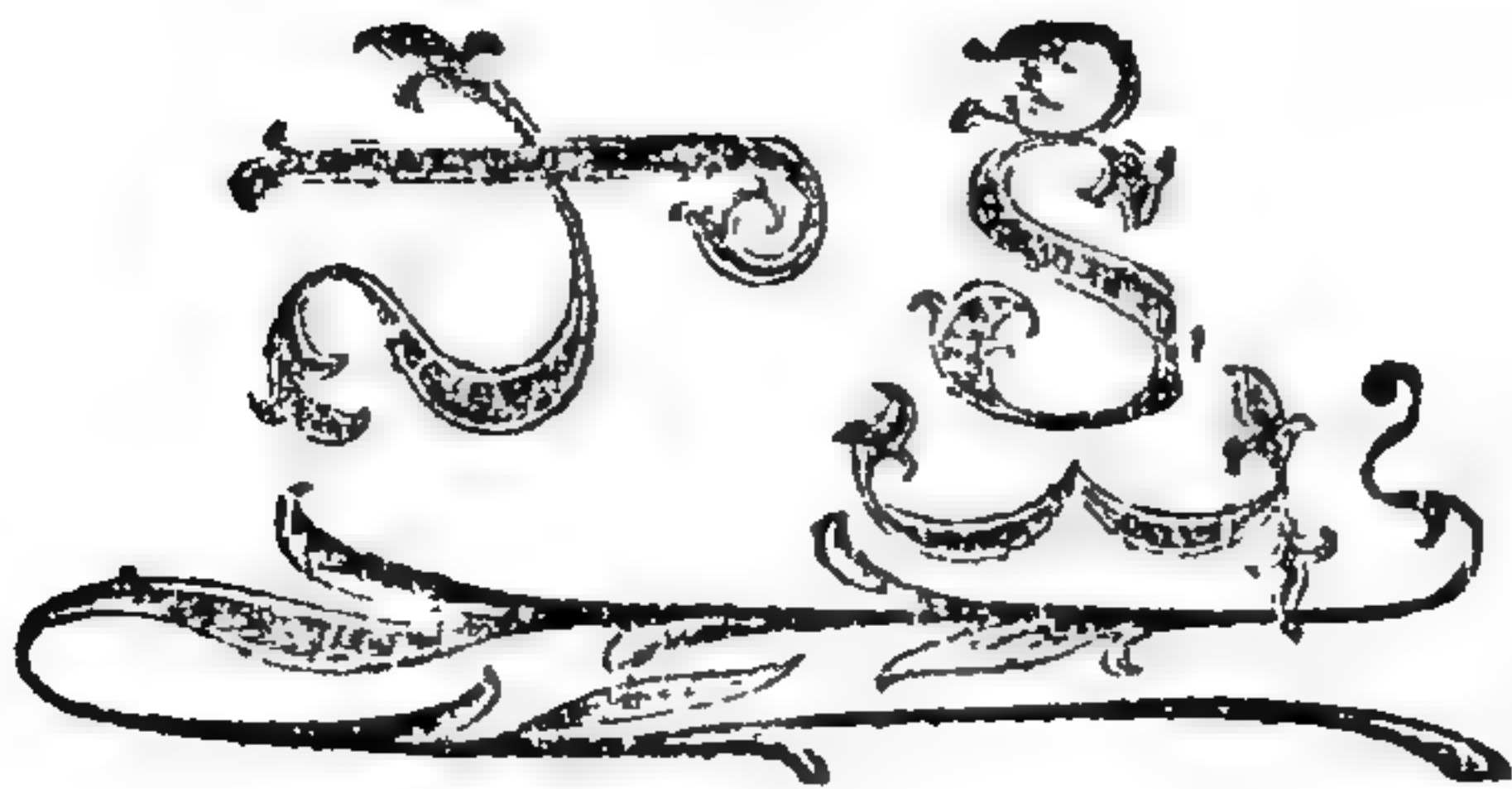
వచ్చును.” అని నేను వారిద్దరితో నంటిని. అప్పుడు పిళ్ళ ‘నిన్ను “ప్రాసిక్యూటు” చేయింతును. ‘నీపేరేది?’ యని నన్నడిగెను. నాపేరు జంఘాలశాస్త్రి యని చెప్పితిని. నాపేరు వినుటతోడనే వారిద్దఱు అదఱి పడినట్లు నాకుఁ గానఁబడెను. ఎందులకో నా కప్పటికేఁ దెలియలేదు. ‘సాక్షి’ సంఘములోని జంఘాలశాస్త్రివేనా యని యానుందరి నన్నడిగెను. కొనని ప్రత్యుత్తర మిచ్చితిని. దోషము లేనిచోటనైనను దోష మారోపణముచేసి నీవు చెడమడదిట్టు భావముకలవాడవే. నీవు మమ్ము వదలిపెట్టుదువా. మమ్ము బ్రదుకనిచ్చెదవా. మమ్ము రచ్చచావడి కెక్కింపకుందువా? ఛీ ఛీ! నీవికఁ జావకతప్పదు. అని యాపిళ్ళ సాతోఁ బలికి అంతలో సీతారామ్ అని కేకవైచెను. ఆహా! రామ నామ మిప్పటికైన విసఁబడినదా? తేపే శ్రీరామజయంతికదా. రామా రాజీవలోచన! యని కేకవైచితిని. కమింగ్ అని కేకవైచుచు నొకబొందిలి వచ్చెను. ఆతఁడు మహాబలాధ్యుఁడు. వారి మోటారు బండిని తోలువాడని గ్రహియించితిని. నీయొద్ద పిస్తూలున్నదా యని పిళ్ళ యాతని నడుగ నున్నదని చెప్పెను. ఆతనిపిస్తూలును దీసికొని ‘ఈదెబ్బతో సాక్షిసంఘము పైసలని’ పిళ్ళ నానుదుటిపైఁ బేల్చెను. ఆదెబ్బతో మేల్కొని చూడగ నింటికప్పునుండి పెంకుముక్క నుదుటిపైఁ బడినదని గ్రహియించుకొని—దెబ్బ కేమికాని—ఆహా! యెంతపనికిమాలిన స్వప్నమువచ్చినదో? శ్రీరామచంద్రమూర్తిని మనస్సున గాఢముగా స్మరించుకొని పండుకొంటినే! రామా రాజీవలోచనా యని పదేపదే స్మరించుకొనుచుఁ బండుకొంటినే! రామచంద్రమూర్తిని గూర్చి స్వప్నముకలుగునేమో యని యెంతయాసయైన పడితినే. తుదకీదిక్కుమాలిన స్వప్నమా వచ్చినది! తుదకు శ్రీరామభగవానుని గూర్చి కల కలుగలేదు. కాని వైష్ణవరామనుగూర్చి

కల వచ్చినది. రాజీవలోచనుడగు రామప్రభునిగూర్చి స్వప్నము రా
 లేదు. కాని రాజీవలోచనయగు రామనుగూర్చి స్వప్నము వచ్చినది.
 కలలకేమి కొదవయని యందురుకాని నాయనలారా ! కలలుమాత్ర)
 ము మంచివి కాంక్షించినప్పుడెల్ల కలుగునా ? రామా ! రాజీవలోచ
 నా ! దుస్వప్ననాకనా ! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

7. రైలుప్రమాదము—హిమవన్నగరప్రాంతప్రదేశప్రభావము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా! పదునైదుదినములక్రిందటి శనివారమునాడు సాయంకాలమున మదరాసులో బయలుదేరి యేలూరు వచ్చుచుంటిని. బెజవాడకు రైలుబండి వచ్చుసరికే మామూలువేళకంటె నిరుపది నిముసము లాలస్యమైనది. బెజవాడలో బండి యాగవలసిన సేపటికంటె నెక్కువసేపాగి బయలుదేరినది. బండి బెజవాడ వదలుటయేమి? నేను తిరుగ కన్నులు మూసికొని పండుకొనుటయేమి? కన్నులు మూసికొన్నపిమ్మట నాల్గునిముసములయిన కాకుండనే బండి యాగిపోయినది. బండి యాగుటయేమి? తిరుగ నేను గన్నులఁ దెరిచుటయేమి? ‘గాడీ కాహికు ఖడీగయీ’ యనియొక లబ్ధీసాహేబు సిగరెట్ల ముట్టించుకొని తనకు సమీపమున నున్న శకటద్వారమునొద్దకుఁ బోయి తొంగిచూచుచు నిలువఁబడెను. ఇంతలో నొక విశ్వబ్రాహ్మణుఁడు కాబోలు నావెనుకప్రక్కనున్న బల్లపైఁ బండుకొన్న యాతఁడులికిపడిలేచి బెజవాడస్టేషను వచ్చినదికాదా యని కన్నులు తెరిచి యున్న నన్నడిగెను. రాను వచ్చినది దాటను దాటినదని నేనంటిని.

అయ్యో ! అయ్యో ! ఆమాత్రము రవంత చెప్పలేకపోయినావటయ్యా !
 యని యాతఁడు వృధగ నన్ను నిందించెను. ఆహా ! జనులనిందలకుఁ
 గారణలేశమైన నక్కటలేదుకాబోలు. అతఁడు బెజవాడలో దిగుసని
 నాకెట్లు తెలియును? తనకిష్టమయినపనియే పై వారు చేయవలయునని తన
 కనిష్టమైనపని నెల్లరు మానవలయునని తన సదుపాయమే పై వారు
 చూడవలయునని తన యసదుపాయమే యెల్లరు నిరాకరింపవలయునని
 లోకము తనకొకటే సృష్టింపఁబడినదనియు మనుజున కెంతగర్వము!
 ఎంత మౌఢ్యము ! ఎంతయహంభావము ! ఎంత పరనిరసనబుద్ధి ! ఎంత
 తలతిక్క ! ఎంత కొనవెట్టి ! ఇట్లు నాపైఁ గోపపడి యాస్వర్ణకారకుఁ
 డు మూట నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని దిగఁబోవుటకు యత్నింపఁగ నాతని
 ప్రక్కనున్నయాతఁ డాతని నాపెను. ఇంతలో గార్డు, వానికి సహా
 యుఁడును జెటియొకదీపమును జేతఁబట్టుకొని బండిప్రక్కనుండియే
 యింగ్లీషున మాటలాడుకొనుచు నడచుచుండిరి. వారి మాటలలో
 'accident' అనుమాట నాచెవిని బడినది. యంత్ర మేధాగమునందై
 నఁ జెడిపోవుటచే బండి యాఁగిపోయి యుండునని నే ననుకొంటిని.
 ఇంకను గదలలేదేమి యని మఱికొందఱు విసుగుదలతో లేచి తలు
 పులయొద్దకుఁ బోయి తొంగి చూడఁబోయి టంగున నేబల్లకొసయో
 యేమేకుకొసయో తలకుదగులఁ దలపై చేయిపెట్టుకొనియే వంగివీక్షిం
 చుచుండిరి. ఎప్పు డీబండి లంఘనాలబండియేరా యని యొక్కవర్త
 కుఁడుకాబోలు నావులించుచు ఎమ్. ఎస్. ఎమ్. ఆర్. కంపెనీ, బి. ఎస్.
 ఆర్. కంపెనీవార లందఱ నొక్కటే కట్టకట్టి వారిపైఁ జిల్లరచిల్లరగాఁ
 గాక టోకుటోకుగాఁ గోపపడి వెంటనే ముసుగిడి గుఱుకపెట్టెను. ఇం
 తలో నెవఁడో బండికిందఁబడి చచ్చినాడయ్యా యన్నవార్త కర్ణాక
 ర్ణికగ వచ్చెను. బండి నడచుచుండగా బండిలో నున్నవాఁ డెవఁడో

క్రిందఁబడి మరణించియుండునా ? యని కొందఱడిగిరి. బండినుండి పడినవాఁడు బండిక్రిందఁ బడుట కవకాశములేదని యెఱుఁగరుకాఁబోలునని యొక ప్రకృతశాస్త్రవిద్యార్థి ప్రకృతిసూత్రపాండిత్యగర్వమునఁ గాఁబోలు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఒకఁడుకాఁడు మృతిచెందినవా టిద్దరు. ఇద్దరని మఱియొక కేక వినఁబడెను. ఇంతలో మాబండిలోని జనులందఱు నాతోఁగూడఁ గిందికిడిగిరి. చచ్చినవారిద్దఱుకారు ముగ్గులు ముగ్గులని మఱికొందఱ కేకలు వినఁబడెను. చుట్టలు సిగరెట్లు కాల్చి నలవాటుకలవారు బండిచక్రముల క్రిందకళేబరఖండము లేవైన గనఁబడునేమో యని జేబులలోని యగ్గిపెట్టులు వెలిగించిరి. ఇంతలో లాంతరుదీపముల సాహాయ్యముచే నాపనియే గార్డును వాని తరువాతి యుద్యోగియు మఱియొకవైపున నుండి చేయుచుండిరి. “మే మయిదుగుఱము బయలుదేరితిమి. నే నొక్కఁడనే మిగిలితిని. తక్కిననల్వరు చచ్చిపోయినా రయ్యోదేవుఁడా” యని యొకఁడు గట్టిగా నేడ్చెను, ముగ్గులుకాదు నల్వులు నల్వులని జనులందఱ తాకేకవైచినవానియొద్దకుఁ బరుగులిడిరి. మీరెవరు? ఎందులకు బయలుదేరిరి? మీలో స్త్రీలెవరైననున్నారా? నీకు మరణించినవారందఱ తేమి కావలయును? ఎక్కడకుఁ బోవుచున్నారు? పోయినవా రేమాత్రపు వయసుగలవారు? వారియొద్ద పెండి బంగారువస్తువు లేమైన నున్నవా? రైలుబండి మీమీఁదఁ బడఁబోవునరికి మీకది యెంతదూరమున నున్నది? వంతెనకది యడ్డుగా వచ్చినప్పుడు వంతెనక్రిందికైన దుముకలేకపోయినారటయ్యా! యని యెవరికిఁదోచిన ప్రశ్నము నర్థానర్థావశ్యగత లేకుండ వా రాహతశేషు నడిగిరి. ఏడ్చుచున్నవాఁడు పాప మేమిచెప్పఁగలఁడు? చెప్పిన వినియోగ మేమున్నది? ఆప్రశ్నముల కుత్తరము లాతఁడు చెప్పినపిమ్మట వారందఱు మొదటిసారికంటె రెండవసారి యంతకన్న

నెక్కువసంఖ్యగల ప్రశ్నములు వేయరని యేమిసమ్మతమున్నది? ఏడ్చు చున్నయాతని జూచి కొంద టోదార్చిరి. పెద్దపొణకయంత లావుగను న్నయతఁ డొక్కఁడు తాను గూర్చుండి బండిదిగక దిగిన నల్వవీయి దుగుఱిస్థలము తానే యాక్రమించుకొని బండిలో విశాలముగఁ జూచు కొని గూరుచుండియే “ ఏమోయి! అదేపనిగ నెందుల కేడ్చెదవ య్యా! బుద్ధిలేనిపని చేసినందులకు నోరు మూసికొని యనుభవింపక యేడ్చెదవేమి? బండికడ్డేల రావలయును? ఆమాత్రము తెలియనక్కర లేదా? చాలుచాలు ఊరకుండుమని” తలవాచున ట్లామృతావశిష్టుని చీవాట్లుపెట్టి గద్దించెను. ఆహా! నరులలో నెట్టి విచిత్రప్రకృతులున్న వో యని యనుకొని యాతఁడెవఁడో యాతని మొగముకూడ బుద్ధివ లెనే యున్న దేమో కనుగొందమని యాతని మొగము పరిశీలించుచుం టిని. ఇంతలో నచ్చటిసంఘమున నున్నయొకఁడు శకటమార్గపార్శ్వ ముననున్న కంకఱతాలలో నొకటి తీసి యాస్థలిష్టునిపై విసరెను. ఆ తనివే్రిటు నూటిగఁ దగులలేదనికాఁబోలు సానుభూతితో వేటొకఁడు మఱియొకతానిని విసరెను. ఆ! ఆ! అని యాతఁడఱచుచు . లేవఁబోవు చుండ ముమ్మాఱు మర్యాదను నిలువఁబెట్టుటకుఁ గాఁబోలు మఱియొ కఁడు మఱియొకబెడ్డను విసరెను. అక్కడ బెడ్డలకేమిఁకొదువకాని, యీ బెడ్డమాత్రము మత్స్యయంత్రమును గొట్టిన యర్జునుని బాణమువలె నాతనికంటిపైఁ గొట్టగ నాతఁడు “ అమ్మయ్యో! అమ్మయ్యో!” యని యేడ్చెను. ఆయేడ్పు నాలించి “ ఏమోయి! అదేపనిగ నేడ్చెద వెందు లకు? తెలివితక్కువపని చేసినందులకు నోరుమూసికొని యనుభవింపక యేడ్చెదవేల? ఆడగూడనిమాట యేల యాడవలయును? చాలుచాలు ఊరకుండు ” మని జనసంఘమునుండి యొకఁడతని గట్టిగనదల్చి గాం డించెను. ఇంతలో వేటొకబండి ప్రక్కనుండి శివశివా! రామరా

మా ! హా హా హా హా! అల్లా! అల్లా! యనునాలాపములు వినఁబడినవి. అచ్చటి కందఱు పోయిరి. గార్డుచేతిలోని దీపకాంతి సాహాయ్యమునఁ జూచిరి. తునుకలైన కాళ్ళులు చేతులవిగో! అయ్యయ్యో! అచ్చటనేల రక్తముతో నెట్లుతడసియున్నదో! అబ్బ! అబ్బ! అదేమి? కడుపులోని కోశములు ప్రేవులు నీవలకు వచ్చి యచ్చట తట్టెడంత పోగొడుగఁ బడియున్నవే—ప్రో! గొక్కటియేకాదు. అచ్చట మఱియొక్కటి యున్నది. రామ రామ రామ రామా! ఎఱ్ఱగ నల్లగ తెల్లగ నదియేదో మఱియొకరంగుగ—శ్రీహరీ శ్రీహరీ! ఒడలు జలదరించుచున్నది. గుండె నీటైపోవుచున్నది. అని యెవరికిఁ దోచినట్లు వారు విలపించి యాభీభత్సదర్శనమున కాఁగలేక యెవరిబండిని వారెక్కుటకుఁబోయిరి. పొగమనఁగా నెంత! యనియొకఁడు, నిముసమునకు వచ్చెడినంగతి తెలియదుగదాయని యొకఁడు, మృత్యుదేవత వారి నచ్చటిక ట్లీడ్చుకొనివచ్చినదనియొకఁడు, ఆఘటముల కంతటితోనే సరియని యొకఁడు, అన్నియుఁ గనిపట్టిన యాసీమదొరలు చావులేకుండఁ గనిపట్టలేకపోయినారే మోయని యొకఁడు, ఈరైలు రాకముందు మనదేశములో నిట్టి దుర్మరణములు లేవని యొకఁడు, వింతసుఖములతోడనే వింతకష్టములు వృద్ధియగునని యొకఁడునై యిట్లెవరికిఁ దోచినట్లు వారు మనుష్యజీవనముపై లఘువ్యాఖ్యానములు రచియించుచుండిరి. నామేనమామ మూఁడులక్షలరూపాయలు పెట్టి పెద్దమేడ కట్టించినాఁడు. ఆయనకుఁ గొడుగులు కూతులు మనుమలు నల్లరు మొదలగు కావలసినంత బంధునర్తముండెను. ఇంటిలోఁ జల్లియన్నమునకు మూఁడుకుంచాల బియ్యము వారెడివి. ఆతఁ డొకనాఁ డూరివెలపలికి పికారుపోయి యాకస్మికమూర్ఛచే విఱుచుకొని పడి పశువులు నడచుపుంతలో నీవు నేను మాటలాడునంతలోఁ బొగములను విడిచినాఁడు. ఊరిలో మూఁడులక్షలరూపా

యల వేడయేమి ? ఊరి వెలుపల బొమ్మజెముడుకంపల ప్రక్కను నేల పైఁ జావేమి ?” యనియొక యబ్రాహ్మణవితంతువు తన మాతులకు రణగాధను సంక్షేపముగఁ జెప్పి కన్ను లొత్తుకొనెను. ఆమాటల కర్థము తెలిసికాఁబోలు లబ్ధిసాహేబుగారు “అమ్మా ! మట్టిమీఁద మర్జానా ఒకటే తక్కుమీఁద మర్జానా ఒకటే ఫరఖలేదు. ఇండుకు ఖర్చీకవి ఇస్తీ మొవాఫిక్ నెలవిచ్చినాఁడు.

జహా, అయిబిరాదర్ నమానద్ బకస్
దిల్ అందెరె జహా ఆఫరీన్ బంద్ ఒ బన్
మకున్ తెక్య బర్ములుకెదున్యావొ పుష్తె
కె, బిస్యార్కన్ చోతొ పర్వర్ద్ వాకుష్తె
చొ ఆహంగె రఫ్తక్ కునద్ జానెపాక్
చెబర్ తఖై ముర్దన్ చెబర్ రూయెఖాక్.

పాఠము లేకుండావుండే అనగా ‘పాక్’ యీప్రాణం వున్నదే ఇది ‘తన్’ కి విడిచిపెట్టి ‘ఉదాయించే’ టప్పుడు మట్టిమీఁద ‘మర్జానా’కి ‘లుక్సాన్’ యేమి తక్కుమీఁద మర్జానాకీ నఫాయేమి రెండుకూడ ఏకీచ్ ” అని ప్రస్తుతమునఁ గావలసి కడపటి రెండుపాదములకు మాత్రమే తాత్పర్యము చెప్పి యూరకుండెను. ఉర్దూబాస పదియణాలు నాంధ్రీబాష యాఱణాల కూడికతోనున్న యీ యసాధారణవ్యాఖ్యాన మాబ్రాహ్మణేతర వితంతువునకుఁ దెలియకకాఁబోలు “సాహేబుకు చెప్పుడుకాఁబోలు నే నొకటిచెప్పగఁ దానొకటి చెప్పునేమి” యని యామె విసుగుకొనెను. ఇంతలో బండికూసి వెనుకకుఁ బోవనారంభించెను. పంచాయతి మొదలగు నాచారములకొఱకుఁ గాఁబోలు బెజవాడపేషనుకుఁ బోవుచున్నదని యచ్చటివారు కొందఱనిరి. బెజవాడకుఁ బోయినపిమ్మట నచ్చట నేమిజరిగెనో నాకేమియుఁ దెలియదు. గ

ఠించిన రెండురాత్రులుగూడ నాకు నిద్రలేకపోవుటచే గాఁబోలు మనస్సు మహాందోళన మొందుచున్నను నాకు గునుకువచ్చినది. ఆకునుకులోనే స్వప్నము కలిగినది. దానిని జెప్పెదను. దయయుంచి వినవలయును.

నేనొక్క కొండపై నిద్రించుచుంటిని. వింటిరా! నాయనలా. రా! కలలోఁగూడ నిద్రించునట్లు కల! అట్లు నిద్రించుచుండఁగా నెవ్వఁడో వచ్చి నన్ను నిద్రనుండి లేపెను. నే నులికిపడి మేల్కొంచి కూరుచుంటిని. నాయనలారా! ఈమేల్కొనుటకూడ నిద్రలోనే. ఈ కలకూడఁ గలతోనే—కలలోనే కన్నులు తెరిచి యాపురుషునివంకఁ జూచితిని. బొచ్చుతోనున్న గొట్టెచర్మముల నాతఁడు తొడుగుకొని యుండెను. తలకు గొట్టెచర్మపుటోపి పెట్టుకొనియుండెను. తనకంటఁ దీర్ఘమగు నొక వేణుదండము నాతఁడు చేత ధరియించియుండెను. నే నాతనిఁ గాంచి యిట్టివేషధరుల నిదివఱకు నాయుత్తరదేశయాత్రలలోఁ జూచియుండుటచే విశేష మచ్చెరుపుపడక నన్నేల లేపితివని యాతని నడిగితిని. నీవు నిద్రపోవుచుండుటచేత లేపవలసివచ్చినదని యాతఁడు నాకుఁ దెలుఁగుననే ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఈతఁడాంధ్ర మెట నభ్యసిం చినాఁడో యని నామనస్సునఁ గలిగిన యాశ్చర్యము నడఁచుకొని నిద్ర నున్న వారినెల్ల లేపుటయే నీపనియా యని నేనాతని నడిగితిని. తెల్ల వాటవచ్చుచున్నను నిద్రించుటయే నీపనియా యని యాతఁడు నన్నధిక్షేపించి “లెమ్ము ఇకలెమ్ము! నాతోఁగూడ రమ్ము. నీకుఁ జిత్రములఁ గానఁబఱతు ” నని యాతఁడు నన్ను హెచ్చరించెను. “నీతోఁగూడ రాకపోయినయెడల నీవేమిచేయుదు ” వని యాతని నేనడుగ, నిన్ను బుజముపైఁ బెట్టుకొని తీసికొనిపోవుదునని యాతఁడు నాతోననెను. అట్లు చేయరాదా ఈమాత్రపు భాగ్యమునకు వేట నన్నేలయడిగెదవని నేనా

తనితో ననగ, దండెముననున్న యంగవస్త్రమును స్నానమునకుఁ బోవుచు మనము బుజముమీఁద వైచికొనునట్లాతఁడు నన్నుఁ దనస్కృతి ధమునఁ బెట్టుకొని యతిశీఘ్రమనమున నొక కొండమీఁదినుండి మఱియొక కొండమీఁదికిఁ బోవుచున్నాఁడు. ఆతఁడిట్లు పరుగెత్తుటవలనఁ గలిగిన కుదుపుచే నాకు మరలఁ గునుకారంభమయ్యెను. నాయనలా రా! వింటిరా! కలలోఁగలిగిన కలలోఁ దిరుగ నిద్ర—ఈనిద్రలోఁ దిరుగఁ గల వచ్చుచున్నది. చెప్పెదను వినుఁడు. ఇది కలలోని కలలోని కల—నేనును మఱికొందఱును గలసి యొక యాకాశవిమానములోఁ గూరుచుండి వీనువీధుల గంటకు నూఱుమైశ్యకంటె హెచ్చువేగమునఁ గాఁబోలుఁ బోవుచుంటిమి. మాలోఁ నేనుదక్క నంద ఆ బ్రాహ్మణులే. వీఁడు బ్రాహ్మణుఁడువలె నున్నాఁడే! అందులో ఖద్దరుధరించుటచే (Non-Co-operator) వలె నున్నాఁడే? చూచెదవేమి? తోచివేయుఁడు. క్రిందికిఁ ద్రోచివేయుఁ డని మనవారే—మనయాంధ్రులే—మన మిత్రులైన యబ్రాహ్మణులే—మనదేశ లాభనష్టములకు బాధ్యులైన మనవారే—యొక్కతోపుతో నన్నుఁ గ్రిందికిఁ ద్రోచివైచిరి. ఈ తోపుతో మేల్కొంచితిని. ఇక్కడికి కలసరి. కుదుపువలనఁ గలిగిన దరిమిలాకునుకు సరి. ఇంతకుఁ బూర్వమున్న కలలోనే మేల్కొంచి తిరుగ నిద్రరాకుండ భద్రముగ బలవంతముగఁ గన్నులు తెఱచి జాగ్రత్తగ చింకముగఁ గూరుచుండి నరవాహనముపై నగములెక్కుచు నగములు దిగుచు నంతరిక్షమునఁ బోవుచుంటిని—“జంఘాలశాస్త్రీ! కునుకుచున్నావు కాఁబోలు ఖబర్దార్ అని హెచ్చరించి నేను జెప్పుమాట లేవో వినుచు నేనుజూపు ప్రదేశములను జూచుచుండుము. ఇదిగో! యాయరజనమును గంటికి రాచికొనుము. నిద్ర రాకుండఁజేయును. అదిగాక దూరస్థపదార్థదర్శనశక్తినిచ్చును” అనియాతఁడు పలికినాఁడు.

“ ఇదిగో నాచేతివైపునఁ జూడుము. అదియే జ్యోతిష్మతము. అదిగో! తపోవనము. జ్యోతిష్మతమునకుఁ బ్రాగ్దక్షిణమధ్యదిశను భవిష్యద్భదరీనారాయణ మున్నది. నమస్కరింపుము ” అని యాతఁడు చూపెను. నారాయణ నారాయణ నారాయణా యని స్మరించుకొంటిని. “ అదిగో! అదిగో! భవిష్యద్భదరిచ్చట్టు కొంతదూరమున దక్షిణముగాఁ బ్రవహించుచు ముత్యాలకోవవలె నున్న నదియేదో యెఱుఁగుదువా? అదియే ధవళనది. చూచితివా? ” యని నన్నాతఁడడిగెను. “ అయ్యో! నాకేమోకాని కన్నులు తిరుగుచున్నవని ” నే నంటిని. “ అటులైనఁ గన్నులు మూసికొనుము. మఱికొంత పోయినతరువాత నీసులుపు చూచుకొని తిరుగఁ జెప్పెద ” నని యాపురుషుఁడు నెలవిచ్చెను. నేను గనుల మూసికొంటిని. కొంతసేపైనపిమ్మట నాతఁడూ నన్నుఁ బిలిచి “ ఈసారి కనులఁ దెలుపుము. అదిగో! దేవలఘట్టము అక్కడనే రెండు చిన్ననదులు గలసినవి. దానిగట్టుననే యొకమహారాజు మందిరము శిథిలమైయున్నది. చూచితివా! అదిగో! యాఘట్టమునకు మఱియొక పార్శ్వమున మహాదేవుని యాలయమున్నది. బాగుగాఁ జూడుము ” అని యాతఁడనెను. “ చూచుచున్నాను నాయనా! ” యనిపల్కి మహాదేవశంభూ! మహాదేవశంభూ! యని స్మరించుకొంటిని. “ మహాదేవుని యీ యాలయమునకు మహారాజవరుని యామందిరమునకు నొక్కముహూర్తమందే శంకుస్థాపనము జేయవలయు నని యచ్చటి మహారాజు మహాంతుకూడఁ గలసి నిశ్చయించుకొనిరి. కాని యామర్యాదను మహారాజు పాటింపక మహాంతునకు వార్తనైనఁ బంపక తనమందిరనిర్మాణము నారంభించెను. ఈయంశము మహాంతు తెలిసికొని తీవ్రకోపుఁడై మహాదేవుని యాలయము నిలుచును. మహారాజుమందిరము కూలునని పలికెను. అందువలన మహారాజు మందిర

మట్లు శిథిలమై యున్నది వింటివా?" అని యాతఁడు నన్ను హెచ్చరించెను.

“వింటిని శ్రద్ధగా వింటిని గాని కన్నులు మఱలఁ దిరుగుచున్న” వని నేనంటిని. “నీకర్మము నేనేమిచేయఁగలను” అని యాతఁడు మాటలాడకుండఁ గొంతదూరము నన్ను మోసికొనిపోయెను. ఎటులున్నదని కొంతసేపటి కాతఁడడుగ బాగుగనే యున్నదని యంటిని. “అదిగో నందికేసరి. ఇచ్చట రెండు దేవాలయములున్నవి. చూడు! నందీశ్వరుని దొకటి—మహాదేవుని దొకటి. మహాదేవుని వాహనము నంది. పార్వతీదేవి వాహనము కేసరి—ఈరెంటిచేఁ బవిత్రమగుటవలన నీస్థలమునకు నందికేసరియను పేరు కలిగినది.” అని యాతఁడు పలికెను. దుర్గా! భవానీ! మహాదేవశంభూ యని స్మరించుకొనుచుఁ గన్నులు తిరుగుటచేఁ దిరుగఁ గన్నులు మూసికొంటిని. కొంతసేపైన పిమ్మట, “నయ్యా! మఱియేమైన జెప్పవా” యని యడుగ “అదిగో త్రిశూలపర్వతము. దీని ప్రాక్కాభి యేహిమాలయములోఁగలియును. అదిగో సూర్యుఁ డుదయించుచున్నాఁడు. త్రిశూలపర్వతముపైనఁ జూడుము. పొగ వచ్చుచున్నది. అచ్చటఁ బొండవుల మహానమున్నది. దానినుండి పొగ యల్లెప్పుడు వచ్చుచుండును” అని యాతఁడనఁగ, రావణుని శ్మశానప్రదేశమునుండి నిత్య మిట్లే పొగ వచ్చుచుండునని యున్న జనవాక్య మప్పుడు నాకు స్మృతికివచ్చినది. “తిరుగ నిద్రయేనా” యని యాతఁడు నన్నుఁ బ్రశ్నింపఁగ ‘లేదని’ యంటిని. మన గమ్యస్థానము నింక బహుశీఘ్రముగఁ జేరనై యున్నాము. అదిగో అటు చూడుము మృణాలయను గ్రామము; ఇచ్చటనుండి ప్రాలేయాచలశిఖరము లెంతస్పష్టముగఁ గన్పట్టుచున్నవో! అవిగో దేవదారు కదంబ కపాలవృక్షములు. తక్కిన చెట్లు పేళ్లు స్పష్టముగఁ దెలియవు. చూచి

తివా?" యని నన్ను బ్రశ్నింప "మహాపురుషా చూచుచుంటిని. హిమవన్నగరాజమా! సమస్కారము. లోకమాతయగు మైమవతీదేవి నీయందేకదా యుద్భవించినది! నీమహాదృష్ట మేమనిచెప్పవచ్చును? జగద్భక్తయు జగద్భక్తయు జగద్భక్తయు నగు పరమేశ్వరుడు నీయింటియల్లుడుగునప్పుడు నీమహాభాగ్య మేమనిచెప్పవచ్చును? లోకపావన మూర్తులగు సింఘ గంగా బ్రహ్మపుత్రాదినదుల కాధారభూతుడవు నీవేకావా? సర్వపర్వతరాజములకు సార్వభౌముడు నీవేకదా! సముద్రములు చవుటిపట్టలై నవి. చవుటిపట్టలు సముద్రములై నవి. మహాఖండములు చిన్న ద్వీపములై నవి. చిన్నద్వీపములు మహాఖండములై నవి. పేరులేనిజాతులు పెద్దజాతులై నవి. పెద్దజాతులు పేరులేనివై నవి. గవ్వలు కనకరాసులయినవి. కనకరాసులు గవ్వలై నవి. మహానాగరకులు మృగప్రియులైరి. మృగప్రియులు మహానాగరకులైరి. పురాతనగోళములు కొన్ని తిరోధానమొందినవి. కొత్తగోళములు ప్రత్యక్షమైనవి. ఆదిత్యమండలమునకైన బూర్వతీక్షణత పూర్వచండత బూర్వశక్తి కానరాకున్నవి. కాని పశుపతీశ్వరా! ప్రాచీనాచలశేఖరా! నీవొక్కరీతిగానే యున్నావే! ఆర్యావర్తవాసుల సత్యమువలె, శౌచమువలె దయవలె, దైవభక్తివలె, స్వార్థపరిత్యాగమువలె, శాంతివలె, యోగశక్తివలె, నార్యావర్తసుందరుల యతిధిపూజవలె, బాతిప్రత్యమువలె నాపత్సహనమువలె నీ వొక్కరీతిగానే యున్నావే? నెబాస్! నీకట్టిమహామహిమ మార్యావర్తసంబంధమున గలిగినదో—ఆర్యావర్తమున కిట్టి యశోకికయోగ్యత అన్యమతవిద్వేషశూన్యత, ఆత్మచింతాపరత, నీవలన గలిగినదో. ఎట్లులైననేమి? తలనుబట్టియే హృదయమునకు ఘనత—హృదయమునుబట్టియే తలకు ఘనత—భారతీదేవి హీరకిరీటమా! నమస్తే నమస్తే" యని నే నుచ్చైస్వరమున బలుకుచుండగా నన్ను

మోయుచున్న నరసత్తముఁడు నన్నొక చిన్న మెట్టపైఁ గూరుచుండఁజే
 ట్టెను. ఇచ్చటివింతలనేచూపెదను చూచుమని యిట్లుచెప్పెను. “అదిగో
 దేవీధరమను గ్రామము ! అదిగో నాచేతివైపున సమీపముననే రెండు
 గొప్పబోడితాల్లున్నవి. క్రిందితాతిమీఁదఁ బైతాయి యమర్పఁబడిన
 ట్లున్నది. పైతాతిపైని సమప్రదేశము మిగుల సుందరముగను విశాల
 ముగను నున్నది. దీనికి రణశిలయని పేరు. దానిపైనుండి క్రిందివఱ
 కొకబిలమున్నది. ఆబిలమును భీమసేనుఁడు తనగదతో నాపాపాణము
 న నిర్మించినాఁడు. ఆరణశిలపైని చతుశ్రమైన యొక్క పెద్దఫలకమున్న
 ది. దానిపై గజాశ్వాదిరూపముల మలచినతాల్లున్నవి. ఆఫలకమే
 భీమసేనుఁడు ద్రావదియు నాడుకొనిన చతురంగపాళి—మఱికొంతపై
 న మఱికొన్ని బోడితాల్లున్నవి. ఆతాల కీరణశిలకును నడుమనున్న
 చరియలోనే వారాహిదేవియాలయము మహాదేవునియాలయము భీమ
 సేనునియాలయము నున్నవి. వానిని నీకుఁ దరువాతఁ జూపుదును. ప్ర
 స్తుత మిక్కడ నిపుడు జరుగఁబోవు చిత్రమును నీవు చూడుము. ఈది
 నము శ్రావణపూర్ణిమాసి. ఇక్కడ నొకతీర్థము జరుగును. నడువనడు
 మ నీకేదియైనఁ దెలియకున్నయెడల నన్నడుగుము. అంతేకాని నీవు
 మఱియెవ్వరితోడను మాటాడఁదగదు” అని యాతఁడనఁగ నరేయం
 టిని. కన్నులు తెరిచి చూచుచుంటిని. ఎప్పుడు తెప్పపడినదో నేను
 జెప్పలేను గాని తిరుగ తెప్పలెత్తునరి కా పెద్దమైదానమంతయు జనుల
 తో నిండియున్నది. చర్మవస్త్రధారులు, చర్మాంగరక్షధారులు, చర్మో
 స్త్రీమధారులు, చండస్వరూపులు, గదాదండపాణులు, ఖడ్గాలంకృతావ
 లగ్నబంధులు వందలు వేలు మెఱపుమెఱసి మాయమగునంతకాలము
 లో నటకుఁ జేరిరి. చేరి యేమిచేయఁదలఁచిరో యెవరికిఁ దెలియును !
 కోవాపాలదుకాణములు లాడూ బర్బీ దూడ్ పేడా దుకాణములు, పం

శ్లదుకాణములు, భంగుదుకాణములు, బీడీలదుకాణములు, చిత్రచిత్ర
 ములగు చర్మవస్త్రముల దుకాణములు, సారాయిదుకాణములు నంబరు
 గుండ్లు అంకులరాట్నములు చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలలు పగటిభాగవతు
 ల మేళములు, లాటరీనివేశనములు, పుస్తకములయంగళ్లు నిఁక నేవియో
 మఱియిఁక నేవియో మైదానమందంతట వర్తులముగ వ్యాపించియున్న
 వి. దారాహిమాయాలారా ! హిమాయా యను మహారవములు
 చుట్టుపట్లనున్న పర్వతముల డికోని మాటుమోగిఁగుచున్నవి. ఆహా
 హా ! దాక్షాయణీభక్తు లెంద టిచ్చటఁజేరి యొడలుప్పొంగ మనసు
 పుష్పింప, నాత్మతరింప నాలోకమాతను స్మరించుచున్నారో ! ఆహా !
 ఎంత దివ్యదర్శనమగుచున్నది ! అదేమి ? అదేమి ? వారంద అట్లుచేతు
 లెత్తి యొకచేతినటు వేటొకచేతినటు విదుర్చుచున్నారెందుచేతనో !
 జయా కాలికేశ్వరీ ! జయా కాల్యాణినీ ! జయా కాదంబినీ ! యని
 యుత్తుంగస్వరముల వారాహీదేవికి హెచ్చరికలు పఠించి అట్టె చిటుక
 ప్రేసినంతలో నచ్చటిభక్తులెల్లరు రెండుపాయలుగా విడిపోయిరి. వారి
 యిద్దఱనడుమను దాదాపుగా రెండువందలగజము లెడమున్నది. అంత
 కుముందుఁ గానఁబడలేదు కాని యాయవకాశపునడుమ పొలిమేరఁ
 బెలియఁజేయు చిన్నతాల చాలున్నది. ఆప్రక్కవా రంద తావైపు
 గ్రామములవారు. ఈప్రక్కవా రంద టీవైపు గ్రామములవారు. అం
 దఱు వారాహీభక్తులే—ఈపక్షమునుండి యొకపురోహితుఁ డాపక్ష
 మునుండి యొక పురోహితుఁడు పసపుతో, గుంకుమతో, విభూతిపం
 డ్లతో, వేపమండలతో, వేణుదండములతో, నుభయపక్ష జయజయ
 ధ్వనిములతో, బటహాధేరికాహాశఢంకానినాదములతో, బొలిమేర
 యొద్దఁ దారించిరి. జయా వారాహీదేవికి జయా జయా వారాహీ
 దేవికి జయా యని కేకలువైచి కరాగ్రములందున్న కట్టలతో నొకరి

నొకరు మోడుకొనిరి. వారన్యోన్యతాడనవీడన సంరంభులై యుండ నిట్లే జయజయధ్వానము లిచ్చుచు నీవైపుననుండి కొంద ట్టావైపున నుండి కొందఱు నడుమకువచ్చి, ముష్టిఘాతములచే, బాదతాడనము లచే, దరవారివ్రేటులచే, గదాఘాతములచే నొండురులఁ దాకిరి. వీరికి వారికేమైన శత్రుత్వమా? లేదు. వీరికి వారికేమైన మతఁబుపోయిన వా? లేదు. అమితసురాపానమున వీరికి వారికి విస్మృతి కలిగియున్న దా? లేదు. ఒకరిపై నొకరికిఁ గోపముకాని మత్సరముకాని యిర్ష్య కాని యున్నదా? లేదు. ఏమియులేదు సరేకదా! వారందఱు నిత్రు లు బంధువులు కాళీభక్తులు. అన్యోన్యక్షేమలాభాపేక్షచే వారట్లు కొ ట్టుకొనుచున్నారు. తన్నుకొనుచున్నారు. పొడుచుకొనుచున్నారు. న అకుకొనుచున్నారు. దెబ్బలు కొట్టినవారిపై దెబ్బలు పడినవారిపై దేవీకటాక్ష మమోఘముగ వచ్చునని సంపూర్ణవిశ్వాసముతో సమం జసదీక్షతో సంతతభక్తితో వారట్లాచరించుచున్నారు. దెబ్బలుకొట్టిన వారికి దెబ్బలు పడినవారికిఁగూడ నాసంవత్సరముమట్టునకు స్ఫోటకబా ధలేదు. మహామారిబాధ లేదు. విషూచీబాధ లేదు. ఘోషబాధలే దు. మృగబాధలేదు. సర్పబాధ లేదనునమ్మకము వారియెముకలలోని మూలుగులలోని మూలుగులలోఁ దేజోమయాక్షరమువలె ముద్రింపఁ బడియున్నది. ఎటులో యొకట్లు భక్తుల యొడశ్శనుండి రక్తధారలు స్రవింపవలయును. స్రవించినఁగాని శ్యామలాంబాకటాక్షము వారిపై రానేరదు. అందుకొఱకు బాధయనునదియే యెఱుఁగక మహోత్సా హమున మహాసంతోషమున వా రొకరినొకరు మర్దించుకొనుచున్నా రు. ఆహాహా! బొంబొంబొమ్మని శంఖములు మ్రోగుచుండ ఘణఘ ణమని జయఘంటలు శబ్దించుచుండ డమ్ డమ్ డమ్మని డంకాలు ధ్వ నించుచుండ, పర్వతములనడుమనుండు సన్ననిచరియనుండిప్రభంజనుఁ

డు శతకోటి తురంగధాటితో ప్రబలరోదనధ్వానములతో రైం రై
 మని వీచి దేవదారువృక్షములను దల్లివేళ్లతో నూగఁజేయుచుండ సం
 తోషసముజ్జ్వలదాస్యమండలులై వారు మఱల డీకొనుచున్నారే!
 ఝప్, ఘప్, కఱక్, కసిక్, గభి గుభి, థామ్ ఢిమ్, టప్ టిప్ అను
 భయంకరధ్వనులు శతసహస్రగుణితములై శ్రవణపుటములఁ బడుచు
 న్నవేకాని యామహాసంచలనములో— నామహాందోళనములో—నా
 దొమ్మిలో—నాధూళిలో నాహాహా! మఱిమియుఁ గనఁబడుటయేలేదే!
 మఱియొక్క నిముసమున కేకారణముననో యాగందరగోళము శాంతిం
 చినది. భక్తుఁడొకఁడు చచ్చినాఁడని యాప్రక్కనుండి వినఁబడినది.
 జయా వారాహీదేవికీ జయా! ఈభక్తునకు మోక్షమిప్పింపుము. మా
 యీ వారాహీమాయాయను ప్రార్థనలు వినఁబడినవి. ఒకఁడుకాఁడు.
 ఇద్దరు చచ్చినారని యాప్రక్కనుండి మఱల నుద్గ్రీవమున నొక్కకేక
 వినఁబడినది. జయా వారాహీదేవికీ జయా! ఈభక్తునకు మోక్షమి
 ప్పింపుము. మాయీ వారాహీమాయాయను ప్రార్థనలు వినఁబడినవి.
 ఆహాహా! మహాసంతోషము మహాసంతోషము. ఇద్దరుకారు ముగ్గురు
 భక్తులు దేహముల చాలించిరను కేక యీప్రక్కనుండి మఱల వినఁ
 బడినది. జయా వారాహీదేవికీ జయా! ఈభక్తునకు మోక్షమిప్పింపు
 ము మాయీ వారాహీమాయాయను ప్రార్థనలు వినఁబడినవి. ఆహా
 హా! ముగ్గుఱుకారు నల్వరుభక్తులు మరణించిరని యాప్రక్కనుండి
 మఱికొన్ని కేకలు వినఁబడినవి. జయా వారాహీదేవికీ జయా! ఈభ
 క్తునకు మోక్షమిప్పింపుము మాయీ వారాహీమాయాయను ప్రార్థ
 న లెల్లడల వినఁబడినవి. ఇకచాలు! ఇకచాలునని మొదట సరిహద్దు
 నొద్దఁ దారసిల్లి పురోహితులుకాబోలు కేకలు వైచిరి. మేము శాం
 తింపము. మాకింక దెబ్బలు తగులలేదు. మాయొడళ్లనుండి యింక

రక్తము రాకున్నది. మీ రధృష్టవంతులై మమ్ము నిర్భాగ్యులఁ జేసె
 దరా ? దేవీకటాక్షమునకు మీరేకాని మేము పాత్రులముకామా య
 నుకేక లుభయపక్షములనుండియు వినఁబడినవి. అంత నాపురోహితు
 లిద్దఱు సరే మీభక్తికి సంతసించితిమి. కత్తులతో గజ్జలతో గడల
 తో నీక బోరవలదు. చిన్నచిన్నతాలతోఁ గొట్టుకొనుఁడని దయా
 పూర్వకముగ వారు సెలవీయగఁ గుడిప్రక్క వ్రేలాడుచున్న తోలుసం
 చులలోని తాలు తీసికొని యొకరిపై నొకరు అువ్వకొనిరి. తాలవర్ష
 ము ఓ తెఱపి తెంపులేకుండ గురియుచున్నది. దడదడ బడబడ చిట
 పట ధ్వనులతో సూటిగఁ బ్రక్కబాటుగ నారోహణగతితో నవరో
 హణగతితో సవ్యాపసవ్యధాటులతో తాలు పడుచున్నవి. హస్సుహు
 స్సుగాని అమ్మ అబ్బయనికాని అయ్యో కట్టా యనికాని కుయ్యోమొ
 ఱ్ఱో యనికాని యొక్కపిల్లవానినోటినుండియైన వినఁబడదుకదా ! ఆహ
 హా ! నీరంధ్రమైన నిశ్చలమైన నిరుపద్రవమైన భక్తికి యెట్టియనాగరక
 భక్తికైన సరే యెంత మహాసహనశక్తియున్నదో ! ఆహహా ! కత్తివే
 టు పూవుపాటే. ఫిరంగిగుండు లీలాకందుకమే. మహాగ్నికీల మంచు
 గడ్డయే. ఆధ్యాత్మికశక్తియున్నవానిని శతఘ్నులు హింసింపఁగలవా ?
 బాంబులు ఛేదింపఁగలవా ? ధరాకంపము లూపఁగలవా ? అగ్నిపర్వత
 ములు కాల్పఁగలవా యని నాలో నేననుకొనుచుండ “ నింకఁ జాలు”
 అనుకేక వినఁబడినది. ఆకేకతో నందఱు విడిపోయిరి. తిరుగ నుభయ
 పక్షమధ్యమున రెండువందలగజముల యవకాశ మగపడినది. అంత
 నీపక్షమునుండి యయిదుగు రాపక్షమునుండి యయిదుగురు చిన్నచి
 న్నతాలతో విలాసముగఁ గొట్టుకొనుచు సరిహద్దునొద్దకు వచ్చియక్క
 డఁ గొంత పూజచేసి యొక్కసారి పదిశంఖము లూఁదిరి. ఆధ్వనితో
 నీపక్షమువా రాపక్షమువారు బిలబిల కలసికొని మహానందమున వా

రాహీదేవి కోనలోనికి బరుగెత్తిరి. నన్ను బుజమున వైచుకొని నా
 మిత్తుడు వారివెంటఁ బరుగెత్తెను. వారాహీదేవిని నేను దర్శించి
 నమస్కరించి “మాతంగకన్యాం మనసాస్మరామి” యను మకుటమున్న
 శ్లోకములను బఠించి లెంపలు వైచుకొంటిని. అంతట నొక జాత్యంధు
 ని దేవాలయపుబూజరి లోనికంపి తలుపు లీవలవై చెను. అమ్మవారి
 కలంకారాదులు జాత్యందుడే చేయవలయునను నాచారమున్నది.
 పైకి నిరర్థకముగఁ గానఁబడుచున్న యీయాచారములో నెంత గంభీ
 రార్థ మిమిడియున్నదో యని నేను ముక్కుపై వ్రేలువైచికొంటిని.
 ఇంతలో తలుపుతీసి పూజారి లోనికిఁబోయి పైనున్న చర్మాంగరక్ష
 యు చర్మోత్తరీయమును దీసివైచి చర్మపుదోవతిమాత్రమే మిగుల్చు
 కొని వారాహీదేవిని దలపైఁ బెట్టుకొని యీపలికివచ్చెను. జనులందఱు
 జయజయధ్వానము లిచ్చుచు నమ్మవారియూరేగింపుతో బయలు
 దేరిరి. ఇంతలో నెటనుండివచ్చిరో కాని రెండుమూడువేలకాంత లట
 కుఁ జేరిరి. కాంతలు పురుషులు కలసియే వారాహీదేవి ననుసరించి
 నడచుచుండిరి. మాయా! గొఢ్రాలను రక్షింపు. పిల్లలరందలు పోయి
 నదానను రక్షింపుమాయా! మాయా వారాహీమాయా యని యీ
 యమ్మవారివెంట కొందఱుస్త్రీలు కేకలువైచుచుఁ బరుగెత్తిరి. అమ్మ
 వారిని ముట్టుకొనినయెడల నధమ మమ్మవారిని శిరముపై ధరించువా
 నిని స్పృశించినయెడల సంతానవతులగుదురని యాకాంతల విశ్వాస
 ము. ఏకాంతయైనసరే యమ్మవారినిగాని తన్నుఁగాని స్పృశింపకుండు
 నట్లు తన్ను నమ్మవారినిగూడ భద్రముగఁ గాపాడుకొనుచుఁ బూజరి
 బహుచాకచక్యమునఁ బరుగెత్తుచున్నాఁడు. భర్తలు భార్యలను జేతు
 లతోఁ బైకెత్తి యమ్మవారిని స్పృశింపజేయుచున్నారు. అమ్మవా
 రందని వా రర్చకునినైన స్పృశించుచున్నారు. అప్పుడే గర్భములు

నిలిచిన ట్లానందపడుచున్నారు. ఇట్లు సమస్తవిధవాద్యములతో నమ్మ
 వారు తిన్నగఁ దనచెల్లెలగు మాహేశ్వరీదేవిని జూడఁబోయినారు. ఆమె
 యాలయమునొద్ద జనులందఱు తాగి యచ్చటి మాహేశ్వరీదేవిని గాన
 తాళములతోఁ గీర్తించుచున్నారు. ఒక పాపాణరచితసింహముపై రెం
 డు సింహశాబకవిగ్రహము లున్నవి. ఈమూర్తియే మాహేశ్వరీమూ
 ర్తి. ఇచ్చట క్షీరము లమ్మవారికిఁ బూజరు లర్పించుచున్నారు. అక్క
 నెల్లెండు సంవత్సరమునకై న నొకసారి తప్పక కలసికొనవలయునని దీని
 యర్థముకాఁబోలునని నేననుకొంటిని. అందులో శ్రావణమాసమునఁ
 దప్పక కలసికొనవలయునని దీని యభిప్రాయమై యుండునేమో? కల
 లో నొకబాటయేమి యొకపద్ధతియేమి? కాని యిదియేమి! నన్నిటకు
 మోసికొని తెచ్చిన పురుషుఁడు కనఁబడఁడేమి? నేనెటు లింటికిఁబోదునా
 యని యనుకొనుచు నిటునటుతిరుగుచుంటిని. అంత “నయ్యా! ఏలూరు
 వచ్చితిమి లెండు లెండని” నాకొఱకు స్తేషనుకువచ్చిననామిత్రులునన్ను
 లేపిరి. ఒక్కనిముసమువఱకు దిగ్భ్రమము నొంది నాయాందోళనము
 పై వారికిఁ దెలియనీకుండ నడచుకొని వారివెంటఁ బోయితిని. ఇచ్చటికి
 స్వప్నము పూర్తియైనది.

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

సాక్షి

8. జెంటిలుమాన్.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను :—

“మదరాసునుండి యీలేఖ వచ్చినది. సాక్షిసంఘాభిమానులలో నొకఁడు వ్రాసినాఁడు. దానిని జదివెదను.”

సాక్షికి నమస్కారములు. ఇచ్చట మేము మదరాసులో డేముముగా నున్నాము. అచ్చటి మీ డేమాతిశయములు వ్రాయించి పంపఁగోరెదను. తరువాత—నేనొక్కదినమున మాప్రభునిసన్నిధానమునఁ గూరుచుండి మీసాక్ష్యపన్యాసములలో శ్రీరామచంద్రమూర్తిమీఁది పద్యములున్న సాక్షిని జదువుచుంటిని. అంతలో భటుఁడొకఁడు వచ్చి ప్రభువుగారి కొక తెల్లనిచీటి నగపఱచెను. ఆచీటిపై నున్న పేరు వారు చూచుకొని యొక్కనిమేషముపాటు యోజించి యానామము నుచ్చరించి యీపేరిని మీ రెప్పుడైన వినియుంటిరా యని నన్ను బ్రశ్నించిరి. వినియుండలేదని నేను విన్నవించితిని. ఆచీటినిచ్చి ‘లోనికిఁ దీసికొనిపోమ్మ’ ని మాత్రమే యాతఁడు నీతోఁ జెప్పెనా మఱి యేమైన నింకఁ జెప్పెనా యని ప్రభువుగా రాభటుని బ్రశ్నింప, “బాబూ! మఱికొన్నిమాటలు చెప్పినాఁడు” అని యాతఁడు సంశయించుచుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ‘సందేహమేల? ఏమిచెప్పినాఁడ’ ని రాజు

- గారు తిరుగ నడుగ “ నేను మీరాజుగారిని జూచుటకు వచ్చినాను. పండ్లెండు మైశ్ల దూరమునుండి గుట్టపుబండి యద్దెకుఁదీసికొని యిచ్చటికి శ్రమపడి వచ్చినాను. నేను వెంటనే వారిని జూడవలయును. నా కింకఁ బనులెన్నియో యున్నవి. ఇచ్చట నాలసించుటకు నా కవకాశము లేదు. వెంటనే వారిని జూడవలయును.” అని తమతోమనవిచేయుమని యాతఁడు నాతోఁ జెప్పినాఁడని కొంత సందేహించుచు భటుఁడు బదులు చెప్పెను. మారాజుగారు మందహాసమొనర్చి “ నాకిప్పుడు తీటికగా లేదు. తొందరపను లెన్నియో యున్నవనియు నాలసింప నవకాశము లేదనియు నాయనయే చెప్పినారు. కావునఁ ద్వరలో వారు మఱియొక చోటికి దయచేయవచ్చునని చెప్పు ” మని వారు భటుని కానతిచ్చిరి.
- చిత్తమని భటుఁడు రాజసన్నిధినుండి వెడలిపోయెను. రాజుగారు కొంచెము యోజనాపరులైరి. వారు యోజించుచున్నప్పుడు నేనుమాత్రమూరక కూరుచుండుట యెందులకని నేనిట్లు యోజించుకొంటిని. “ ఈ మహానుభావుఁ డెవఁడో ! పండ్లెండు మైశ్ల దూరమునుండి వచ్చితిని పరితపించుచున్నాఁడుకదా ! ఈయన నవశ్యముగ దయచేయవలసినదని యాహ్వానించినవారెవరో ! అద్దెబండిపై వచ్చితిని యాందోళనపడుచుండెనుగదా ! జెట్కాబండిప్రార్థమేమి ? ‘షెవోలెట్’ పై నారోహింపలేకపోయినాఁడా—ఆలసింప వీలులేదు వెంటనే చూడవలయునని యంత యాతురపడుచుండెనుగదా—కొంప లేమైనఁ దగులఁబడుచుండెనని యింతకోలాహల మొనర్చుచుండెనా ? అటులైన Fire Department వారియొద్ద కేగవలయును గాని ప్రభుసన్నిధి కేలరావలయును ? ప్రాణమిత్తుని కెవనికైనఁ బ్రాణముమీఁదికి వచ్చుటచే నింత పరితాపపడుచుండెనా ? అటులైన రాయవరపుటాసుపత్రి యుండఁగా రాజభవనమున కేల రావలయును ? ఈమహానుభావుఁ డెందుల కిచ్చటికి వచ్చె

ను జెప్పుమా ? తనలాభము నపేక్షించియో తనవలనఁ బరలాభము పపేక్షించియో వచ్చియుండును గాని రాజదర్శనమున కంతకన్నఁ గ్రొత్తవానికి వేఱుకారణ మేమియుండును? అట్టిలాభము నపేక్షించిన వాని యాలాపవై ఖరి యిదియేనా? వెంటనే దర్శనమా? కార్డు పంపినవెంటనే దర్శనమా? రాజులకిట్టివారికిదర్శనమిచ్చుటకన్న వేఱుపని యేదియులేదని యాతనియభిప్రాయముకాబోలు! తానెవఁడో తెలియునా? ఎక్కడినుండి వచ్చెనో తెలియునా? ఎప్పుడువచ్చెనో తెలియునా? ఎందులకువచ్చెనో తెలియునా? ఆతఁడెట్టివ్యక్తియో తెలియునా? ఏమియుఁదెలియకుండఁ జీటిముక్కచూచుకొనుటతోడనే ప్రభువాతనిఁ బ్రత్యుత్థానముచేసి గౌరవించునని యీతని కీప్రత్యయమేమో? రాజులకు మఱేమియుఁ బనిలేదని యతని నమ్మకముకాబోలు! ఎవఁడైన సరే యెందులకైన సరే యెప్పుడైన సరే కార్డుచేతనైన సరే కాకిచేతనైన సరే కబురుపంపినవెంటనే 'సీమాజామా' దగుల్చుకొని నీకొఱకే సిద్ధముగాఁ గూరుచుంటిని రావయ్యా! ఇంతకంటెఁ గావలసినదేమి యని యాహ్వానించి యాదరించి బతిమాలి బహూకరించి పంపివేయవలసినదే! రాజులనఁగ మహాకార్యభారములు మీఁదనున్న పురుషులుకాక యెవరికిఁదోచినపుడు వారు వెంటనే చూచుటకు గోడమీఁది బొమ్మలనుకొనినాఁడు కాబోలు! వంటపూటింటికిఁ బోయి "వెంటనే అన్నము కావలయును. ఆలస్య మొనర్చుటకు వీలు లేదు. నాకింక నెన్నో పనులున్నవి. రిక్ష్వా చేసికొని దూరమునుండి వచ్చినానురా! వేగమురా!" అని కేకవేయు నతిథినిజూచి "గంట వాయిించువఱకు నోరుచేసికొనక వీధియరుఁగుమీఁదఁ గూరుచుండుమ"ని యా యన్నసత్ప్రతికారి యాతని నావలికిఁ బంపకుండునా? పూటకూటివానికున్న స్వాతంత్ర్యమైన భూపతికిఁ దనకోటలో లేదా? చుట్టలదుకాణమునొద్దకుఁ బోయి "తే! పాలికచుట్ట లిటుతే! శీఘ్రముగఁ బోవ

వలయును. అదిగో! వెంటనే తెమ్మన నింక నీయఁడు!” అని తొందర పడిన బేరగానిఁ గాంచి చుట్టలవర్తకుఁడు “పోవయ్యా! నీనాక రిక్కడ లేఁడు. అట్లెగిరిపడెదవేల? ఇచ్చువఱకు వేచియుండుమని” బేరగానిపై వర్తకుఁడు తీవ్రపడకుండునా? దర్బారుగౌరవము తంబాకుబేరముపాటి డైనఁ గాదని యీతని యభిప్రాయము కాఁబోలు! సర్వకార్యములకుఁ గూడ సమయ మున్నదనునంగతి యీ తెఱ్ఱమొగమునకుఁ దెలియనే తెలియదుకాఁబోలు! ఆహా! యెంతయసందర్భపు టలొకికపు టవకతవ క యల్లరిచిల్లరి యఘాయతపు టభాగ్యవ్యక్తియో యిది ” యని నా లో నే ననుకొనుచుండఁగ నింతలో భటుఁడు వచ్చేను. అతనినిగాంచి యేమైనదని రాజుగా రడిగిరి. “ఆయన మిగుల గొప్పవాఁడఁట—ఆ యన యనేకులగు గొప్పవారిని జూచినాఁడఁట—బొంబాయినుండి యి క్కడకు వచ్చినాఁడఁట—బొంబాయి కమెరికా మొదలగుప్రదేశముల నుండి వచ్చినాఁడఁట. నేను మీరాజుగారిని జూడకుండఁ బోవుటకు వీలులేదు. నిమిషములమీఁద సమావేశము కావలయును ” అని యా తఁ డనుచున్నాఁడని భటుఁడు రాజుగారితో వినయభయసంశయాకుల చిత్తుఁడై విన్నవించెను. ఆమాటలు విని రాజుగారు నవ్వుచు “ఆయన గొప్పవాఁడై యుండవచ్చును. గొప్పవారి ననేకులను జూచి యుండవ చ్చును. నే నాయనను జూచుటకు వీలులేదు. కావున నెక్కడికైన వా రిని దయచేయుఁడని చెప్పు ” మని యానతిచ్చెను. అప్పుడు నేను మ నసులో “ ఏమిది? బొంబాయినుండివచ్చిన గొప్పవాఁడట! బొంబాయినుండి మనవైపులకు మహామారివ్యాధి రాలేదా? అమెరికానుండి వచ్చినఘనుఁడట—అమెరికానుండి మనవైపులకుఁ బొగాకు రాలేదా? ఆయాస్థలములనుండి వచ్చితివని చెప్పుటలోఁ గలిగినయాధిక్యమేమో నా కవగాహనముకాలేదు. గొప్పవాఁడట! గొప్పవాఁడగువాఁడు రా

వలసినక్రమ మిదియేనా? గొప్పవాడు పంపవలసినసందేశ మిదియేనా? గొప్పవాడు పలుకవలసిన వచోవైఖరి యిదియేనా? చీచీ! ఆవలకు బొమ్మనినను గదలక మెదలక బిట్టబిగిసికొని లజ్జాశూన్యతతో, బెంకిపట్టుతో, బీటలుపెట్టుకొని తిష్టవేసికొనువానియెడల నేనా గొప్పవాడను పేరు వర్తింపవలసినది? పెళుసుదనము గొప్పయా? పెంకితనము గొప్పయా? మూర్ఖత గొప్పయా? మూఢత గొప్పయా? మొండితనము గొప్పయా? తనస్థితిగతు లెఱుగకపోవుట గొప్పయా? ఎదుటివానిస్థితి గతు లంతకంటె నెఱుగకపోవుట గొప్పయా? దేశకాలపాత్రజ్ఞానశూన్యత గొప్పయా? ఈతఁడు మతిలేనివాడేమో" యని సందేహించుచు, బ్రభువునొద్ద సెలవుతీసికొని యావిచిత్రవ్యక్తిని, జూడబోయితిని ఆతఁ డింక బండిలోనే కూర్చుండియున్నాడు. ఆతనిబండిచుట్టు కొందఱు భటులు, కొందఱు రాజోద్యోగులు, కొందఱు బాలురు మూగియున్నారు. ఆతఁడు పాశ్చాత్యవేషమున నున్నాడు. ఆతఁడు కూరుచున్నబండిలో, దనకెదురుగ నొక చిన్నకాగిదపుగట్టయు నొక చిన్న పెట్టెయు నున్నవి. ఆతనిరంగు స్వర్ణచ్ఛాయకుఁ గిండిది. చామనచాయకుఁ బైది. నేత్రములు మార్జాలనేత్రములు. వయస్సు దాదాపుగ ముప్పదియయిదుసంవత్సరములు. మొగము వెలవెలలాడుచు, గలాహీనమై యున్నది. కన్నులు మెఱకకన్నులు. కాని యేకారణముననో యెఱ్ఱగనున్నవి. కాని యాగంధమేమి? తలకురాచికొనిన 'పొమేటమ్' దాటి, బట్టలపై, జిలుకరించుకొన్న సెంట్లను దాటి, కాలుచుగరాగ్రమున నున్న సిగరెట్టును దాటి, మాటిమాటికి మాటమాటకు గుప్పగుప్పమనుచు, బైకి వ్యాపించు నాపరిమళమేమి? ఆ హా హా! Exshaw దా? Three daggers దా? Old Tom దా? Arrack దా? కాలానుసారమైన శుద్ధస్వదేశీయపు టీతచెట్టుదా? ఏదియైననేమి

వస్తుతత్త్వమున నన్నియు నొక్కటేకద ! ఈవాసనకు సహించి నే నా
 తనిబండియొద్దకుఁ బోయి యాంగ్లేయభాషలో “ అయ్యా ! మీరెవ్వ
 రు ! మీకేమిపని ” యని యడిగితిని. “ నేను చేయనిపనియేమున్నది?
 నాకు సంబంధములేనిసంఘ మేమున్నది ? పశ్చిమార్థగోళములోనేమి
 పశ్చిమార్థగోళములోనేమి నాప్రచారములేని వ్యవహారమేదియు లేదు.
 New york లో సంతర్జాతీయసంఘమునకు కార్యదర్శిని ; జపానులో
 నూది యగ్నిపుల్ల గడియారపు గర్మశాలలలోఁ గోశాధిపతిని; P C Ray
 గారి Science శాలలో ‘ సూపరింటెండెంటు’ను; France లో Fair
 Sex League లో Fashion pointer ను. The all Europeanటెం
 పరెన్సు సొసైటీలో అండర్ సెక్రెటరీని. The all world physio-
 logical psychological agricultural, musical, pharmaceutical
 wireless telegraphical Erotical సంఘములో వైసుప్రెసిడెంటును”
 అని యాతఁ డాంగ్లేయభాషలోనే ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. “ మీయు
 ద్యోగముసంగతి యేదో చెప్పినారు. మీరెవరో నాకు తెలియలే”దని
 నే నంటిని. “ Well, I am a Gentleman ” అని యాతఁడు బదులు
 చెప్పెను. ఈమాటలతో నేను దెల్లబోయితిని. మీరెవ్వరనఁగ నేను
 బరమహంసనని చెప్పుకొనువాఁడున్నాఁడు. నేను భాగ్యవంతుఁడనని
 చెప్పుకొనువాఁడున్నాఁడు. నేను గవినని చెప్పుకొనువాఁడున్నాఁడు.
 నేను జమిందారుఁడనని చెప్పుకొనువాఁడున్నాఁడు. నేను చంద్రముఖ
 కిఁ గన్నెటికపుఁబెండ్లికొడుకనని చెప్పుకొనువాఁడున్నాఁడు. నేనుసంధా
 నకర్తనని చెప్పుకొనువాఁడున్నాఁడు. కాని నేను Gentleman అని
 చెప్పుకొనువాని నెవ్వని నిదివఱకుఁ జూడలేదు. అట్టివాఁ డిచ్చటఁ గనఁ
 బడినాఁడని నా కాశ్చర్యముకలిగినమాట నిజము. ఆంగ్లేయులున్నారు.
 ఆఫ్రికావారున్నారు. బ్రాహ్మణులున్నారు. బ్రాహ్మణేతరులున్నారు.
 విరాగులున్నారు. వేదాంతులున్నారు. యతులున్నారు. గయకలు

న్నారు. వేదాధ్యయనశీలురన్నారు. పండితులున్నారు. ప్రభువులు
 న్నారు. దాతలున్నారు. కాని జంటిల్మన్ యేడీ. జంటిల్ మన్ అనుచు
 ది యొకమతముకాదు. ఒకకులముకాదు. ఒకశాఖకాదు. ఒకవిద్యకా
 దు. ఒకవర్ణముకాదు. ఒకవృత్తికాదు. ఒకయాశ్రమముకాదు. ఒక
 పదవికాదు. అట్టిదేదియుగాదే! ఆ Gentleman తత్త్వ మందఱలో
 ను నుండవచ్చును. కొందఱలో నుండవచ్చును. ఎవరిలోను లేకపోవ
 చ్చును. తాను Gentleman యే! అబ్బ! జగత్తులో Gentlemen
 యెంత చవుకయైపోయినారు. జట్కబండి యెక్కినవాఁడెల్ల జంటిలు
 మనే. సిగరెట్టు నోటఁబెట్టినవాఁడెల్ల జంటిల్ మనే. అమెరికానుండి వ
 చ్చినవాఁడెల్ల జంటిల్ మనే. ఆరక్కుత్రాగినవాఁడెల్ల జంటిల్ మనే. ఆవ
 లికిఁ బొమ్మన్నప్పటికి నక్కడనే యంటిపెట్టుకొన్నవాఁడు జంటిల్ మనే.
 అటులైన నిఁకఁ బెద్దమనుష్యులకుఁ బ్రపంచమున లోపమేమున్నది?
 పశువులసంతలలోఁ బెద్దమనుష్యులు—బోగమువీధులలోఁ బెద్దమను
 ష్యులు—కల్లుపాకలలోఁ బెద్దమనుష్యులు—కన్నకాండ్రలోఁ బెద్దమ
 నుష్యులు—నెత్తికోతలవాండ్రలోఁ బెద్దమనుష్యులు—ఇంక భూలో
 కమే వైకుంఠము! ఇంతకన్నఁ గావలసినదేమి” యని నాలో నే నను
 కొనుచు “అయ్యా! మీరు జంటిల్ మన్ అని వేతె చెప్పనక్కఱలేదు
 మీస్వరూప మాసంగతి చెప్పుచున్నది. మీస్వభావ మాసంగతిచెప్పు
 చున్నది. మీసౌరభ మాసంగతి చెప్పుచున్నది” యని నేనంటిని. నా
 మాటలను లక్ష్యపెట్టక యాతఁడు “మీరాజుగారి నిప్పుడే చూడవల
 యును. నీవుపోయి చెప్పుము. నీవొక్కడవు రవంత Right senses
 లో నున్నట్లు నాకగపడుచున్నది. తత్త్వణమే తత్త్వణమే దర్శనము కావ
 లసియున్నది” అని నాతో తీవ్రముగ ననెను. అప్పుదీర్పుమని ఋణ
 ప్రదాత యింతతొందరపడఁజాలఁడే—‘అజ్ఞాప్తవారంటు’ తెచ్చిన యా

తఁడైన నింత తొందరపడఁజాలఁడే యని లోలోన ననుకొనుచు “అ
 య్యా ! మీ కిక్కడిప్రభునితో నేమిపనియున్న” దని నేనడిగితిని.
 “పనియనఁగా నింతయంతయునా ? ప్రపంచమంత పనియున్నది. నేను
 కొలఁదిపనిమీఁద వచ్చువాఁడనా ?” యని యాతఁడు బదులుచెప్పెను.
 “ఆపని యెంతపనియైనను నాతోనైనఁ జెప్పురాదా” యని నేననగ
 “అటులైన విను. అడియారులో రాజకీయసంఘమున్నది. మతసంఘ
 మున్నది. సారస్వతసంఘమున్నది. మైలాపురములోఁగూడఁ నటులే
 యున్నవి. అన్ని పేటలలోఁగూడ నటులేయున్నవి. ఈయన్నిసంఘము
 లుకూడ జాతిభేదము లేకుండఁ బ్రయోజనభేదము లేకుండ స్థలభేదము
 లేకుండఁ గాలభేదములేకుండఁ దత్త్వభేదము లేకుండ సామరస్యముగా
 సమ్మేళనముచేసి సమానమైన మట్టములోనికిఁ దెచ్చి—సజాతీయమైన
 తత్త్వమిచ్చి” యని యాతఁడు పైమాట తోఁపక యూరకుండగ—
 సాజాత్యమైన తత్త్వమిచ్చి సముద్రములోఁ గలుపఁదలఁచితివా యేమి
 యని నేను వాక్యసంపూర్తి చేసితిని. “అన్నివిధములైనసంఘములు
 కలగూరగంపక్రిందఁ గుచ్చియెత్తుటే-అట్లతద్దేవులుసుక్రిందఁ గలిపి కా
 చుటే—నాకేమియు బోధపడలేదు. నిర్బంధవిధానపుగడబిడలోఁ దద్ది
 నపుమంత్రపు లొడలొడ గలుపవలసినదనియా ? ఈరెంటికూడికలో
 వితంతువివాహపు దడబడ మేళవింపవలసినదనియా ? ఆయ్యయ్యా !
 ఇది యెట్లు ? పారణపుఁబిండములలో బాంబులగోలయా ? రాట్నపుఁ
 గీచులో రైలుచార్జీ యాధిక్యపుటేడుపా ? ఈ నానాసంఘసమ్మేళనపు
 గంగాళీయేమో నాకెంతమాత్రము మనస్సునకుఁ బట్టలేదు. అంతవఱ
 కెందులకు ? మనకు సామాన్యాంశములలో సమ్మేళనములేదు. ఒకమత
 ములోని రెండుశాఖలకు మేళనములేదే. ఒక్కశాఖలోని రెండుపలువ
 లకుఁ గూడికలేదే. ఒక్కపలవలోని రెండుచిలువలకుఁ బొత్తులేదే—

ఒక్కచిలువలోని రెండుపత్రములకైన సఖ్యములేదే. అట్టిచో ఫిరంగి గుండునకు బ్రహ్మముడికి పొత్తైక్కడినుండివచ్చును? ప్రాచీనావీతి మంత్రమునకుఁ బంచమప్రశ్నమునకు సామరస్య మెక్కడనుండిరాగలదు, అని మనసులో నడ్డదిడ్డముగ ననుకొనుచు “అయ్యా! మీపనియేదో నాకుఁ దెలియలేదు. మీకుఁ దెలిసినయెడల సంతోషమే అయినను రాజుగారిని మీరు చూచుట కిప్పు డవకాశములేదు. కావున దయ యుంచి దయచేయుఁ ” డని నేనంటిని. “ఇప్పటి కవకాశము లేకపోయినయెడలఁ బోనిమ్ము. తేపు పండ్రెండుగంటలకు వత్తును. అప్పుడు నేను దప్పక యాయనను జూచెదను. నీవందులకుఁ బూచిపడినయెడల నేను బోవుదు ” నని యాతఁడు చెప్పెను. నేనంతట లోనికిఁబోయి రాజుగారిని గాంచి యీసంగతి మనవిచేయఁగ, వారందులకిష్టపడలేదు. వారియనిష్టత నీతనికిఁ దెలియఁబటుపగ నీతఁడు సరే! ఎందులకిష్టపడలేదో హేతువులు చెప్పినఁగాని నే నిచ్చటినుండి కదలను అనిపలికెను. హేతువులు చెప్పవలసినబాధ్యత వారికి లేదని నే నంటిని. నేను “జంటిల్ మను ” నగుటచేత నాకు హేతువులడుగుట కధికారమున్నదని యాతఁడు తీండ్రించెను. నీ వట్లుకాకపోవుటచే నీ కట్టియధికారమున్నదని యనుకొనుట ప్రమాదమని దగ్గతి నున్నవా రెవ్వరో యనిరి. సరే మఱియొక జమీన్ దారునొద్దకుఁ బోయెదనని చెప్పి యాతఁడు పోయెను.

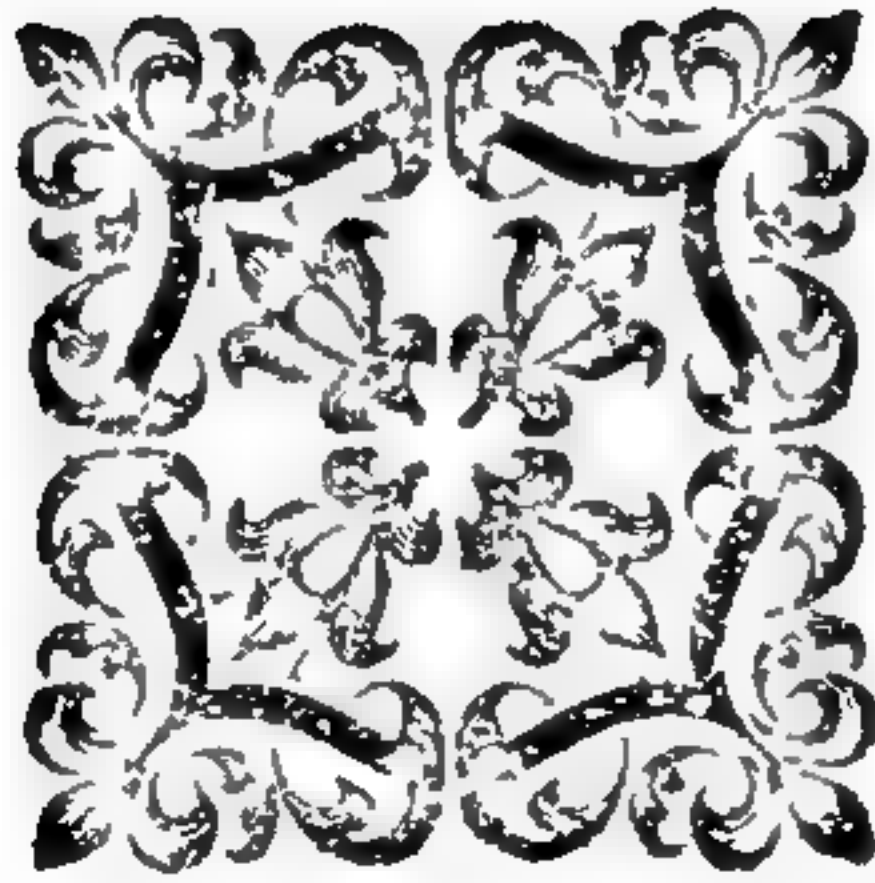
ఆతఁడేవో చిన్నపిల్లలబొమ్మలు చిన్నపటము లమ్ముకొనుటకు వచ్చినవర్తకుఁడని తరువాతఁ దెలిసినది. అట్లు స్పష్టముగఁ జెప్పరాదా? ఆయాటవస్తువులేవో లోనికంపి వానిని విక్రియించుకొనరాదా? ఈ మాత్రపు టత్యల్పవ్యాపారమున కమెరికాగొడ వెందులకు? పశ్చిమార్థప్రపంచాంతర్జాతీయసంఘ సంభాషణ మెందులకు? అఖిలజగన్నా

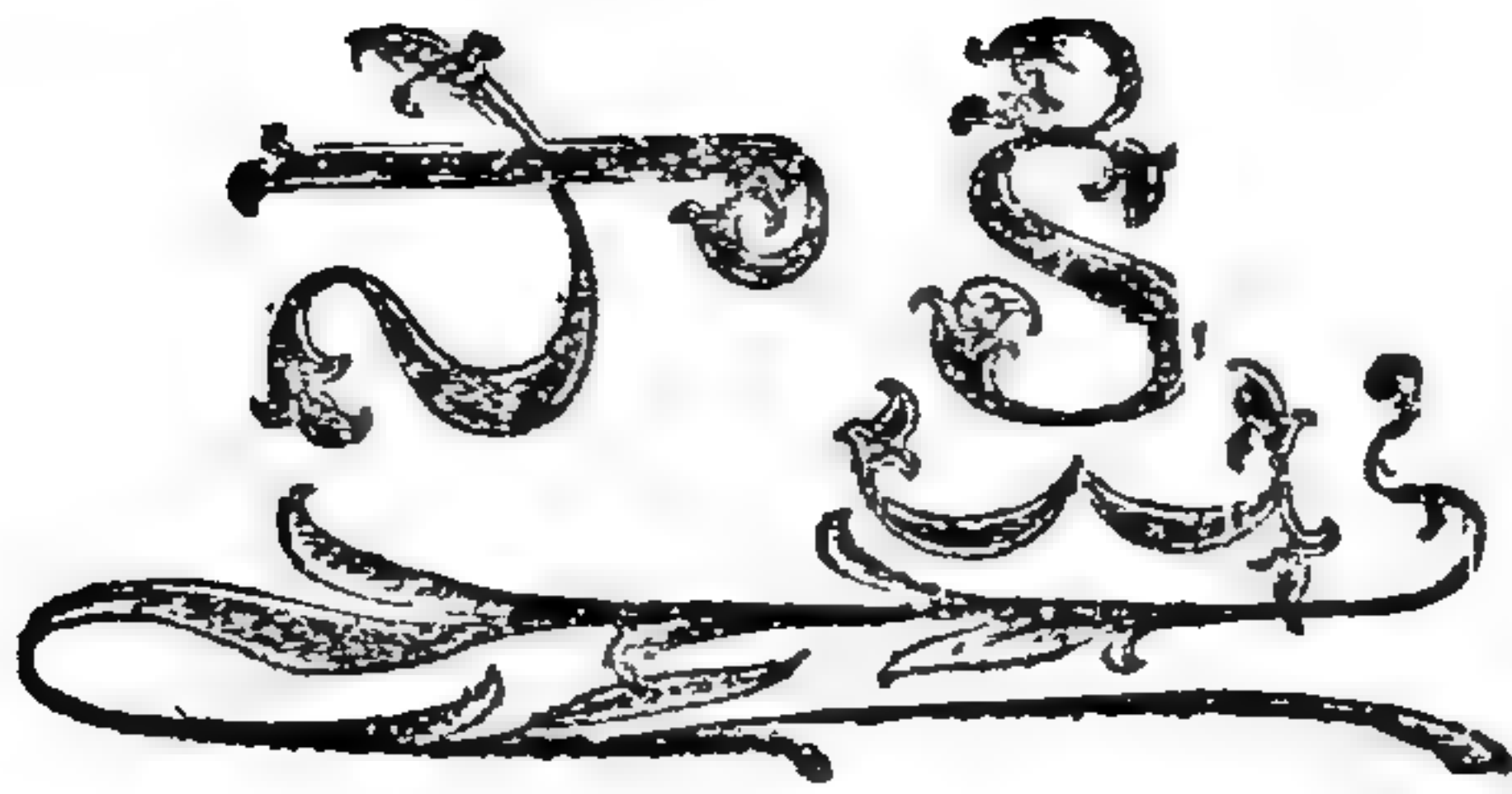
సాసంఘ సమ్మేళనసాంకర్య సన్నాహమెందులకు? లోపల తాడికాయ-
పైకి తాటికాయయునా? లోపలఁ గొట్టగింజ పైకి గుమ్మడికాయయు
నా? లోపల డొల్ల పైకి డాబునా? ఇంత పనికిమాలినవ్యాపార మెం-
దులకు? ఉన్నయూఁపిరి యెంతయో యంతయే యుపయోగించుకొన
రాదా? గొంతునకు మించినయేడు పెందులకు? కాలికిఁదగని పరుగెం-
దులకు? మూఁతికిఁ దగనికూత యెందులకు? ఎవఁడు మెచ్చునని నీ
యభిప్రాయము? జగత్తులోనివా రందఱు జాత్యంధులు, నీ వొక్కఁడ
వే నేత్రములుగలవాఁడవునా? నీవంటి నిర్భాగ్యునివలన, నీవంటి మం-
దునివలన, నీవంటి నోటియొట్టపువానివలన, నీవంటి తుచ్చస్వభావునివ-
లన, నీవంటి యసత్యప్రలాపునివలన—నీవున్న సంఘముకెంత యగౌ-
రవము గలుగుచున్నదో నీ వెఱుఁగుదువా? సంఘమున దాదాపుగ
నందఱు నీవంటివారే యని పైవా రనుకొనినయెడల వారితప్పా? నీక
బురులుకాలిపోను! నీకోతలు కూలిపోను! ఎంతసేపుచెప్పినను గవర్నరు
గారి గందరగోలములు, గవర్నరుజనరలుగారి గాఢలు, స్టేటుశక్రీటరీ
గారి చిత్రములు—అఖిలభారతీయసంఘపు టల్లరులు, సర్వప్రజాసంఘ
సమ్మేళనములే కాని యంతకంటె నొక్కయంగుళమైనఁ గిండికిఁ దిగవే!
నీయాకాశపుఁబలిటీల కంతమే కనఁబడదే—నేలవిడిచినసాము నీయిల్లు
బంగారముగాను—ఎన్నిసంవత్సరములనుండి చేయుచుంటివో! ఒక్కఁ-
డైన నీకిది నీతిగాదని చెప్పియుండఁడేమి? ఈసంగతి సాక్షిసంఘమున
కు వ్రాసినయెడల నిట్టి వ్యక్తులనుగూర్చి విమర్శింతురేమో యని వ్రా-
సితిని. మీజంఘాలశాస్త్రీ యిట్టి వ్యక్తులనుగూర్చి యింక నేల యుపే-
క్షించినాఁడో తెలియఁకున్నది. ఇట్టి గుల్లరకపుసరకు, ఇట్టి కీచపిట్టలు,
ఇట్టి యోటికుండలు, ఇట్టి బుడబుడక్కలవేసములు, అన్నిజాతులలో-
నన్ని దేశములలో—నన్ని కాలములలో—నన్ని వ్యాపారములలో—న

న్నిపదవులలో—నన్నిపరిస్థితులలో బహుళముగా నున్నవి. భక్తిలో నొకవ్యక్తిని, జ్ఞానములో నొకవ్యక్తిని, కర్మములో నొకవ్యక్తిని Cooperation లో నొకవ్యక్తిని, Non Cooperation లో నొకవ్యక్తిని, మేళముగట్టి సాక్షిసభారంభమున నొక్క నాటకము మీజంఘాలశాస్త్రీ యింక నేల యాడలేదో తెలియకున్నది. మీకును మీశాస్త్రీగారి కనేకనమస్కారములు.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

9 హరిభక్తురాలివై భవము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా ! మన సాక్షిసభారంగమున నొక్క హరిదాసుఁ
డు నేఁ డుపన్యసించును. అదిగో—ఆహరిభక్తుఁ డిటకు వేంచేయుచు
న్నాఁడు. లేచి వారికి స్వాగతమియవలయును. (అందఱులు చేయు
దురు.) స్వామీ ! యిట్లు దయచేయుఁడు. భాగవతోత్తమా ! మిమ్ముఁ
గూర్చి యిదివఱకే సభాసదులతో విన్నవించుకొంటిని. ఇకమీ రుప
న్యాస మారంభింపవచ్చును.

హరిదాసుని యుపన్యాసము!

“ మేషార్ద్ర సంభవమ్ విష్ణో ర్దర్శనస్థాపనోత్సుకమ్।
తుండీర మండలే శేష మూర్తిం రామానుజం భజే॥ ”

శ్రీమతే రామానుజాయనమః.

“ శ్రీమద్భూతపురీష కేశవనివేశీ భూతహృత్పద్మ ని
ష్కామావేశ పరాశరాదికమునీశ శ్రేష్ఠ వాగ్వంశని
స్సీమప్రాభవ రంగరాజపదనుస్థేమప్రకాశా యతీ
శా, నూణిక్యమయత్రిదండకరదేశా, కేశవార్యాత్మజా ”

శ్రీమతే రామానుజాయనమః—దేవరవారల తిరువడిగళ్ళద
ర్శన మడియేనికి లభించుటచే నీదాసుడు—ఈదీనుడు—ధన్యాత్ము
డు. మహాధన్యాత్ముడు. దేవరవారల సన్నిధానమునందు దేనినిగూ
ర్చియైన నుపన్యసింపవలసిన దని యీమందబుద్ధి కాజ్ఞయగుటచేత దేవ
రల యాజ్ఞయే మహాప్రసాద మని సాక్షిసంఘరంగమం దడియేను భ
యభక్తివినముఁజై నిలువఁబడినాడు. ఉపన్యాసములకు విషయములు
ప్రపంచమునరెండేయున్నవి. మూడవది లేనేలేదు. ఎంతసేపుచెప్పినను,
నెన్నియుపన్యాసములు చెప్పినను, నెవ్వరు చెప్పినను, నేదేశమునఁ జెప్పి
నను తత్తునుగూర్చి చెప్పవలయును. తదీయులను గూర్చి చెప్పవలయు
ను. అంతకన్న విషయము మఱియేమున్నది. తత్ అనఁగాఁ బరమ
పదనాథుఁడైన పద్మనభాయతాక్షుడు. తదీయులనఁగా నామహామహు
ని పాదపద్మములను భక్తితో నేవించువారు. హరిభక్తులారా! నేటి
దిన మొక్కహరిభక్తురాలి వై భవమునుగూర్చి యుపన్యసించి జిహ్వా
ను జిత్తమును బవిత్రము చేసికొందును. దేవరవారందఱు శ్రద్ధాళువు
లై యాకర్ణింపవలయును.

భక్తవర్యులారా! యతిరాజశేఖరులగు రామానుజాచార్యుల
వారు—శ్రీమతే రామానుజాయనమః—అదిగో—అదిగో—ఇద్దఱు
శిష్యులతో నష్టసహస్రనామగ్రామమునకు వెలుపలనున్న యుద్యాన
వనమునఁ బున్నాగవృక్షచ్ఛాయను వేంచేసియున్నారు. అహా! పున్నా
గవృక్షమా! నీజన్మ మెంతధన్యమైనది! పూర్వయుగమునందు బాల
గోపాల కృష్ణపరబ్రహ్మము నిన్నాశ్రయించియేకదా భక్తమణులను
దరింపఁజేసినది! జగచ్ఛేతన తారణార్థ మవతరించిన శ్రీమల్లక్ష్మణయో
గివర్యులుకూడ నిన్నే యాశ్రయించియున్నారే. పురుషుఁడై పుట్టుట
కంటెఁ బొన్నచెట్టెపుట్టుటయే పురుషార్థమేమో! అదిగో రామానుజా

చార్యులవారియిద్దఱుశిష్యులుకూడ శ్రీముఖములతోను మంత్రాక్షతల
తోను గ్రామములోనికి వేంచేయుచున్నారు. వారు యజ్ఞేశుడను సం
పన్నవై శ్యునియింటికిఁ బోయి యాగృహమేనికి జగద్గురుని శ్రీముఖము
ను జూపి మంత్రాక్షత లతనితలయందుంచి విశిష్టాద్వైతస్థాపనచార్య
వద్యులును త్రిదండిశేఖరులు నగు శ్రీమద్రామానుజులవాని శిష్య
సంచారార్థమై బయలుదేటి యీగ్రామ బహిఃపురోద్ధ్యానమున వేంచే
సియున్నారు. మీరు వారి శిష్యకోటిలోఁ జేరినవారగుటచే యతి రా
జారాధన మొనర్చి కృతార్థులు కావలయునని విన్నవించుచున్నామని
యతనితోఁ బలికిరి. శ్రీరామానుజులవా రంపిన శ్రీముఖము సెనగల
బేరపుఁ జీటియో పెసలబేరపుఁ జీటియో యగునెడల నాశ్రీమంతుడు
శ్రీధర్మతోఁ బరిశీలించియుండును. ఉడయవరుల శ్రీముఖములో వడ్డిషర
తున్నదా? వడ్డికి వడ్డిషరతున్నదా? భూమి తనఖాషరతున్నదా? ఏము
న్నదని దాని నాసంపన్నుడు దీక్షతోఁ జూడవలయును? ఏమున్నదని
సందేహమేల? మహాత్ముని మంగళాశాసన మున్నదికాదా? మహాత్ము
ల కెక్కడికి? మంగళాశాసనముల కెక్కడికి? మాటలకేమికొదవ?
అశీర్వాదముతో నాయుష్యములా? తదాస్తులతో ధనాగమములా?
ఎక్కడిమాటలు! వేదఋక్కులకు దిక్కులేకుండ నున్నది. ప్రాచీన
మంత్రములఁ బలుకుబడి కనఁబడకున్నప్పు డిప్పటి మతగురువుల మంగ
ళాశాసనములకా? అక్షతలతో నైశ్వర్యములు వచ్చుమాట యున్న
యెడలఁ గొణిదెడుబియ్యపుగింజలతోఁ గుబేరులు కావలసినదికాదా?
మాటలదారి వేఱు. మూటలదారి వేఱు. ఏదో గతానుగతికన్యాయ
ముచేత, లోకమర్యాదకొఱకు, తప్తచక్రధారణకాలమందు తోచిన
దేదో గురువునకు ముట్టఁజెప్పనే చెప్పినాను. మూడుమూడునాళ్ల కది
యేపనియా? ఏదో యొకసారి యయిపోయినది. అంతేకాని యిదియేమి

మాసికమా ? తిర్వద్యయనమా ? జయంతియా ? తిరునక్షత్రమా ? రా
హుకాలములాగునఁ బ్రతిదినము వచ్చుచుండినయెడల శిష్యులకు వేళ
సన్నాస మక్కఱలేదు. సాగసుగనే యున్నది. సాగుచుండుటచే సరి
యని యాతఁడు మనసులో నేమేమి యూహించుకొనెనో కాని యా
గురుశిష్యులతో నేమియుఁ బలుకక మొగము చిట్లించుకొని లోనికి
బోయెను. ఇట్లు పేక్షింపఁబడిన శిష్యులు తమ గురుపాదములయొద్ద కేగి
యంతయు వినయవిభ్రాజితులై విన్నవించుకొనిరి. మహాత్ముఁడు మంద
హాసమొనర్చి నారాయణామస్మరణ మొనర్చుచు లేచి, కరాగ్రగత
త్రిదండకమండలుఁడై, కాషాయాంచలాచ్ఛాదితమస్తకమండలుఁడై
శిష్యులు కోశ రాజములను దిర్వా రాధనపుఁ బెట్టెను వహించి వెంటఁ
జను దేర నాగ్రామమం దెవ్వరియింటికో కాని పోవుచున్నారు. ఆ
యదృష్టశాలి యెవఁడో ! ఆపుణ్యరాశి యెవఁడో ! ఆతాకికతపోనిధి
యెవ్వఁడో ! పాదములపైఁబడి భిక్షావందనమొనర్చి నాగృహమును
బవిత్రమును జేయుమని నాజన్మమును గృతార్థమును జేయుమని నా
చిత్తమును శేషగుణసంపన్నముగఁ జేయుమని నాచూత్మను దరింపఁ
జేయుమని మనఃపూర్వకముగఁ బ్రార్థించినఁగాని యథార్థభక్తితో
నాశ్రయించినఁగాని బయలుదేరిరాని యతిరాజశేఖరుల ప్రార్థనపూ
ర్వకముగ, ననాయాసముగ, ననుగ్రహపూర్వకముగఁ దనయంతదానే
యేమహాపురుషునియింటికో పాదచారియై వేంచేయుచున్నారే ! ఆహా
హా ! అదిగో మొండిగోడలేకాని పైన మదురైనలేని—కప్పన్న పేరే
కాని పైనఁ బదిచేతులు తాటియాకులైనలేని, ద్వారమన్న పేరేకాని
లోన గొండ్లమైనలేని—యాకుటీరమునొద్ద—ఆహాహా ! భాగవతోత్త
ములారా ! చూచుచుంటిరా ! అఖిలదారిద్ర్యలక్షణోపేతమైన యాకు
టీరమునొద్ద మాణిక్యమయత్రిదండధారియు యతిసార్వభౌముఁడు నగు

మహాత్ముడు నిలువబడినాడే! ద్వారమున కీవై పుననున్న జెరియతి
 రువడి యావై పుననున్న జెరియతిరువడి యావై పుననున్న శంఖము నా
 వై పుననున్న చక్రమును వానినడుమను జిత్రింపబడిన శ్రీరంగనాథుని
 శ్రీపాదములను వానినడుమనున్న శ్రీచూర్ణదేఖ నామహాత్ముడన
 లోకించి యవనతశిరస్కుడై యానందబాష్పము లంభింపఁగలము
 లగు నక్షులనుండి విడుచుచున్నాడే! ఒక్కనిమేషకాల మున్నక
 బడి వరదాచారీయని పిలుపుచుని యొకశిష్యున కాజ్ఞాపించిరి. ఆహా!
 రామానుజశిష్యుడగు వరదాచార్యులవారి తిరుమాళిగ యదే! “వర
 దాచార్యవర్యా” యని యాశిష్యుడచారాజ్ఞ ననుసరించి పిలువఁగ
 ఆహాహా! వారెవరు? ఆగుమ్మమునొద్దకు లోపలినుండి యట్టెవచ్చి
 యట్టె లజ్జాసాధ్య సాకాంతయై తలుపులువైచికొని లోని కట్టెపోయి
 నవారెవరు? ఆమెయే తిరుప్పత్తికొల్లెనాచ్చియారు. వరదాచార్యుని
 ధర్మపత్ని—మహాసాధ్వీమణి—పూర్వజన్మ మహాపుణ్యమునఁగాని ల
 భింపని యతిరాజశేఖరదర్శన మామె కయూచితముగ నిట్లు లభింపఁగ
 గురువరేణ్యుని కెదుట నిలువబడి ప్రదక్షిణ మాచరించి నమస్కరించి
 యర్ఘ్యపాద్యములిచ్చి యాదరించి లోనికిఁ దీసికొనిరావలసినదా? దభా
 లునఁ దలుపులుమూసి గోడచాటునకుఁ బోయి దాగవలసినదా? ఆ
 పతివ్రతాశిరోమణి యింత భాగవతాపచార మొనర్చినదేమిచెప్పమా?
 ఆసాధ్వీరత్నము గురుదేవునియెదుట నేల నిలువబడలేకపోయెనో
 ప్పనా? చెప్పినయెడల మీమనస్సుల కిబ్బందిగనుండునేమో? నాయన
 లారా! చెప్పనా! ఆమెకుఁ గట్టుకొనుట కొడలునిండిన గుడ్డయేలేదు.
 మొలకుఁ జట్టుకొందమన్న—హరిహరీ! పైటకులేదు. పైటవేసికొం
 దమన్న—రామరామా! మొలకులేదు. నానోరుచచ్చిపోవఁగ నీమా
 టలాడితిని. ఇంతకన్న నేమిచెప్పఁగలను? రెండుమూళ్లగుడ్డతో నా

యరుంధతి దేవి కాంతునితోఁ గాపురముచేయుచున్నది. నాయనలారా
 యేపుట్టగోచి పెట్టుకొన్ననైనఁ బురుషునకు దినములు దొరిలిపోవును
 గాని యయ్యయ్యో ఆడుదాని కట్లుజరుగుట సాధ్యమా? అట్టిమహరి
 క్తుల యింటిముందా యాశేషాంశసంభవుఁ డవతరించినాఁడు! తలు
 పకొని లోని కాయెల్లా లేలపోయెనో గురువరేణ్యుఁడు గ్రహిం
 చుటకులు గాసంతయరుణములుగాఁగ—నార్ద్రములుగాఁగ--
 దన ఆరుమేనిపైఁ గప్పుకొనిన కాషాయాంబరమును దీసి—మదురులేని
 గోడపై నుండి—యింటిలోనికి వినరివై చెను. మహాప్రసాదము మహా
 ప్రసాదమని యామగువ లోనుండి కేకవై చెను. ఆహాహా! యతిరాజ
 వర్యా! లోకోద్ధరణార్థ మవతరించిన నీపవిత్రమైన యొడలిస్పర్శమున
 మహాపవిత్రమైన కాషాయశాటిని, జగమంతయు నాక్రమింపఁగల ద
 యారసముగల నీహృదయప్రదేశమునం దాచ్ఛాదనభాగ్య మవధరించి
 న కాషాయశాటిని—అన్నిదివ్యదేశములం దర్చావిగ్రహముగ నిప్పు
 డారాధింపఁబడుచున్న నీ దివ్యమంగళమూర్తిపైఁ బ్రకాశించిన కా
 షాయశాటిని—ప్రణవజపావసరమున నీతిరుముఖమండలముపై రవంత
 వ్రాలియుండుటచే తన్ముఖోద్ధి కాలంకార దివ్యసౌరభ సంవాసితాంచ
 లమైన కాషాయశాటిని—రామానుజమునీంద్రా! అత్యంతరిక్తురాలగు
 నబలాశిరోమణి మానసంరక్షణార్థమై వినియోగించితివా? నెబాస్!
 లోకోత్తరతపస్సంపన్నా! భాగ్యవతులగు నాగ్రామమండలికాంతలు--
 ఆమె యసాధారణయోగ్యత నాకర్ణించిన సన్నిహితగ్రామకాంతలు--
 ఎందఱో—యెన్నిపర్యాయములో—ఆమెకుఁ బీతాంబరములు స్వర్ణ
 చేలములు కానుకలుగాఁ బంపియుండినను, వలదు వలదని వానినన్ని
 టిని వినయపూర్వకముగఁ దిరుగ వారీవారికిఁబంపివైచిన సావధానత్యా
 గి—సాన్వీశిరోమణి—సన్న్యాసియిచ్చిన శాటిని సంతోషపూర్వక

ముగ గ్రహించినదా? అదిగో! అదిగో! పండుకూకులలో...
 పుష్పమువలె శాటీసంవృతయైయున్న సాధ్వీమణి యదిగో! తలుపు...
 తీసికొని పైకివచ్చి పరివ్రాజకోత్తమునకుఁ బ్రదక్షిణ మాగరించుచు
 న్నదే! ఆహా! భాగవత తేజమునకుఁ బతివ్రతా తేజము ఫలము
 నర్జునున్నదే! ఆతఁడు రామానుజులని యప్పటి కామె
 వరదాచారి యేడని యాయన ప్రశ్నింపఁగ భర్తవలన...
 మానుజమాత్రానుగూర్చి వినియుండుటచేత నాయన రామా...
 గ్రహించి “మహాత్మా! ఉంఛవృత్తికై వెడలినారు. వారిబదులుగ
 నేను భిక్షావందన మర్పించుచున్నాను. దయయుంచి నాయాతిథ్యము
 ను గైకొని మాకుటీరమును బావనమొనర్ప వేడుచున్నాను” అని
 వినయపూర్వకముగ విన్నవించుకొనెను. రామానుజులు శిష్యసమేతు
 లై లోనికి దయచేసిరి. అంత నామె చప్పునఁ జూరితాటియాకొకటి
 లాగి శుద్ధోదకముల గడిగి శాటి చెఱఁగుచే దుడిచి యాయతిపతి యా
 సీనుడగుట కాస్తరణముగ నమర్చెను. నారాయణస్మరణ మొనర్చు
 చు నామునిపుంగవుడు దానిపై సుఖాసీనుఁ డయ్యెను. ఆహా! యతి
 చక్రవర్తి! పతివ్రతాతిలక మిచ్చిన బ్రాతతాటాకుపై నుపవసించినం
 త యుత్సాహముతో మహారాజార్చితమణిమయాసనములపై నుపవసిం
 చియుండవుగదా! మానిసీతిలకమా! సీమాహత్య్య మేమనవచ్చును?
 అనేకధరాకాంతకిరీట మణిఘ్రోరంజితపాదపీఠుడగు పరివ్రాజకోత్త
 మునిఁ బ్రాతతాటాకుపై నధివసింపఁజేసితివే. అమ్మా! అమ్మా! నీవు
 యతిరాజసేవచే దరింతువో లేదో కాని నిన్ను స్మరించినంతమాత్రా
 మున మేము తరింతుమనుమాట నిశ్చయము. నాయనలారా! మనకా
 మె తల్లివంటిది కావున నామెవంకఁ జూచినఁ దప్పలేదు. అదిగో! చూ
 డుడు. కాషాయాంబరాచ్ఛాదితయైన యమె యెట్లు వెలిగిపోవుచున్న

దానిమీద ప్రీతేజము. దానిపై బాతివ్రత్యాగ్నిజ్వాలా తేజము. దానిపై సర్వనంగపరిత్యాగ సంయుక్తప్రపంచాతీత సన్న్యాసినీ తేజము. ప్రసన్నమై, యప్రీత్యమై, చల్లనై, యుష్ణమై, పరమశాంతమై, యాకర్షమై ప్రకాశించుచున్న యాతేజ మవర్ణ్యముకదా ! అహా ! అనుపమానముకదా ! అతాకికముకదా ! నాయనా ! మానుజులవా రామెతో నేమో యానతిచ్చుచున్నారు. వి. “అమ్మా ! వరదాచార్యసహధర్మచారిణీ ! నీయాతిధ్యమునకు మిగుల సంతసించితిని. సర్వజనసమాదరణీయమైన సద్గుణసమాజము నీయందున్నది. శ్రీరంగదేవనివేదనమునకై యీదినమునఁ దళిహా నీవే యొనర్చుము. ఇక గృహకృత్యముల నిర్వహించుకొనుము.” అని రామానుజులవా రాయమ్మతో నెలవీయఁగ మహాభాగ్యమని యామె వంటయింటిలోనికిఁ బోయెను. వంటయింటిలో నేమున్నది ? పోయియున్నది. దానిలో రవంత బూడిదయున్నది. అంతే. అంతకంటె నేమియులేదు. ఒక్కయరగిద్దెడు నూకలులేవు. ఒక్క యుప్పుగల్లులేదు. ఒక్కచింతపండుట్టిలేదు. శ్రీరామరక్ష శ్రీరామరక్ష. ఆహా ! పరాత్పరుడా ! ఆదంపతుల నెంతదారిద్ర్య మనుభవింపజేయుచున్నావు తండ్రీ ! ఎందుకొఱకు ? ఎందుకొఱకు ? పాదభక్తులను బాధించుటకే నా కంకణము కట్టుకొంటివి ? దయలేదా ! దాక్షిణ్యములేదా ? ఇది నీ విలాసమా ? వారి ప్రార్థనమా ? కాక మా మతిలేనియేడుపా ? పైరెంటిమాట నాకంత తెలియదు కాని, యీచివరది సిద్ధాంతము. వారు దరిద్రతార్థి నెఱుఁగనేయెఱుఁగరు. సంతుష్టచేతస్కులై సంతతసౌఖ్య సంయుక్తులై వారు సంసారమును జరుపుకొనుచున్నారు. కడుపునిండిన సంతుష్టియే యామెకు లేకుండునెడల గజమున్నఱ కట్టుపేలికతో నాకాంత కాపురము చేయఁగలిగదా ? ఊరఁ దిరిగి నేరుబియ్యము చేకూర్చు

కొని యింటికి వచ్చిన భర్తను మఱియొక పావునేరుబియ్య
టకుఁ గాళ్లు పీకుకొనిపోయెనాయని యిల్లాలీసడించును.
జగ్గయ్యపేటచీరగల జవరాలు జపానుసిల్కువస్త్రము లేకపోయె
మగనికి వెన్నిచ్చి మంచపుబట్టె కొఁగిలించుకొని పండ్ల
హారములోనికిఁ దాండ్రబెత్తంత పచ్చయేనా తెచ్చితివి
తగాత్రపుది తేవలయునని యెఱుఁగవేనియని పాదుషా
భార్య జొంకాయించును. ముష్టివాఁడు మోరపాకలో ముష్టి
డ్చుచున్నాఁడు. సామాన్యఁడింటిలో 'ఇంటగ్రీడియటు'యేడు పేడ్చుచు
న్నాఁడు. పాదుషాపైయంతరుపై ఫస్ట్స్క్లాసు యేడు పేడ్చుచున్నాఁడు.
తుడుముమొదలుకొని దేవతార్చనవఱకుండు తేడ్చుచునే
యున్నారు. ఎవనిమట్టునకు వాఁడు గంభీరముగాఁ గ్రమ్ముదలగా నొకఁ
డేడ్చినట్లు రెండవవానికిఁ దెలియనీయకుండ మర్యాదగా—మానుష
ముగా నేడ్చుచున్నాఁడు. నోరుతెఱచి పైకి బారున నేడ్చినయెడల బా
ధ తీఱియేపోవునేమో! అట్లుకాక నోరుమూసికొని కుమిలికుమిలి క్రుల్లి
క్రుల్లి యేడ్చుటచేతనే మఱింత పుట్టిమునుఁగుచున్నది. సౌఖ్యములేదు.
నాయనలారా! సంసారములో సౌఖ్యములేదు. సౌఖ్యమనునది చల్లి
గంజిమూఁకుటిలోను లేదు. స్వర్ణక్షీరపాత్రములోను లేదు. సంతృప్తి
లో నున్నది. అట్టిసంతృప్తిని నిరంతరముగల వరదాచార్యధర్మపత్నికి
నామెభర్తకు సౌఖ్యమున కిప్పటి కేమియు కొదవలేదు. మధ్యాహ్న
మగుసరికి మగఁ డుంఛవృత్తిచే సోలెఁడుబియ్యమును దెచ్చును. ఆనూ
కలు పొంగఁబెట్టుకొని తదన్నము తద్రసముగా వా రొక్కపూటనే
భుజియింతురు. మఱునాఁటి కొక్కబియ్యపుగింజమైన నిలువయుండదు
నరే. ఇదివఱకు దినము లెటులో గడచిపోయెను గాని యాయిల్లాలి
కీదిన మెట్లుగడచునో? రామానుజులవారు నిష్యలిద్దఱలో నింటికి వేం

నివేదనమును చిత్రాన్నదధ్యోదపక్షీ రాన్నానిపకావ్విన్న
 వలయునే. అవి యెట్లువచ్చును? అంతవలకెందులకు? అత్తై
 న వచ్చునాధారమేది? స్వాములవారు తిర్వారాధనమా
 భర్తవచ్చువలకు పచనాదిక్రియ లాగునా? ఆగక జరు
 మున్నది? భర్త వచ్చుననియే యనుకొందము. సోలె
 నైదుగురికి సాపాటెట్లు? చుట్టుపట్లనున్న యమ్మలెవరై
 దులీయరా? తీర్పలేనిదాని కొక్కగింజనైన దొరకునా? బియ్య
 ము దొరకుననియే యనుకొందము. తండులములలోని కెన్నివస్తువు
 లున్నగాని యతీశ్వరభిక్షయగును? ఈవస్తువులన్నియుఁ జేబదు లెచ్చ
 టదొరకును? వట్టికల్ల. పోనీ! బదులెందులకు? ఒక్కయిత్తడిచెంబును
 విక్రయింపరాదా? ఏబాధయులేదే. ఇత్తడిచెంబే! ఎంతమాట! అది
 యుండినవాఁ డెంతవాఁడు! అదిగో! ఆడాకతో వండుకొనుచున్నారు.
 ఆకడముంతతో నీరు ద్రావుచున్నారు. హరిహరీ! పోనీ! మెడలో
 మంగళసూత్ర మమ్మి యతీసంతుష్టి యొనర్పఁగూడదా? రామరామ!
 బొందాన్న బసవుకొమ్మతక్క మఱియేడియులేదే! ఇట్టిస్థితిలో నాపడఁ
 తి సన్న్యాసి సమారాధన మెట్లాచరింపఁగలదో రంగరంగరంగా! ఆ
 యింతి కెట్టియిక్కట్టు తెచ్చిపెట్టితివయ్యా! ఎట్టిసంధి తెచ్చిపెట్టితివ
 య్యా! ఇక నేమికావలసినది? ఏమిచేయుటకును దోపక యాయిల్లా
 లు ప్రాయ్యయొద్దఁ గూరుచుండి కడుపు దలుగుకొనిపోవఁగ నె ళ్లేడ్చు
 చున్నదో! సామాన్యుఁడగు నతిథియే విష్ణువని చెప్పినప్పుడు సన్న్యాసి
 యగు నతిథి యెంతవాఁడో చెప్పవలయునా? అందులో జగద్గురుఁడగు
 నతిథి యాధిక్య మెన్నుట కెవనితరము? ధనములేనంతమాత్రముననట్టి
 వాని కాతిధ్యమియక నిరాకరింపవచ్చునా? నిరాకరింపక చేయవలసిన
 దేమున్నది? ఆయ్యయ్యా! అరమణీశిరోమణి రంగరంగాయని కురరివ

తె విలపించుచున్నదే. రంగరంగా! యెక్కడనుంటివని
 యో! ఈగూటిలో నొకవరహా దొరకరాదా? అగుంటలో
 రూపాయ దొరకరాదా యని మతిలేనిదానివలె గూళ్లలో
 న్నదే—గుంటలు త్రవ్వచున్నదే! కాని యదియేమి
 తీక్షణముగ నగవడుచున్నదేమి? చిత్తజల్లువలె నాయెండ
 రియుచున్నదేమి? హాహా! ఆమె భయంకరస్వరూపిణిగ
 లననో! ఏమిచెప్పమా? ప్రాణత్యాగమొనర్చుకొనునా?
 యెడల యతిభిక్ష యేలాగున? ఒకపాపముతో మతియొకపాపమ
 డనా? కన్నులనుండి జాలుచున్న బాష్పములను శాటిచెఱగుచే దుడి
 చికొని రెండుచేతుల పై కెత్తి మింటివంక చూచి “రంగరంగా! తు
 చ్చమైన యీదేహము నేధనవంతునికైన విక్రయించుకొని సన్యాసి
 సంతర్పణ మొనర్చెదను. ఈదినముతో నాసాధ్వీశ్వము సరి. రంగరం
 గా! కటాక్షింపుము” అని పలుకుచున్నదే. అయ్యయ్యో! ఇవి యామె
 యనినమాటలేనా? రామరామా! సాధ్వీతిలక మెంతసాహసమున కొ
 డిగట్టినదో! అయ్యయ్యో! పరివ్రాజక సమారాధన మాచరింప నిశ్చ
 యించుకొనినదా? అయ్యయ్యో! అప్పుడే యింటినుండి బయలుదేరి
 నదే! ఆహా! ఆహాహా! ఇప్పుడైన నామెకాళులకు దారిలో నాల్గురూ
 పాయ లున్నమూట దగులరాదా? మూటయువలదు ముల్లెయువలదు
 ఆమె మృదులారుణచరణముల కేదైన కఱకుటాయి దగులుటచే నామె
 ప్రయాణ మాగిపోరాదా? రంగరంగరంగా! నీవామెకు బ్రసాదించిన
 మహాదారిద్ర్యమువలననేకదా యానారీశిరోమణి యిట్టి ఘోరకృత్యము
 నొనర్ప నిశ్చయించుకొనినది. నీవైన నామె నాపజాలవా? ఇది పాప
 మేయగునెడల నీపాపమునకు బాధ్యుడవు నీవగుదువు. జాగ్రత్త! రం
 గరంగరంగా! రక్షింపవా? తాయిమైన నష్టపడదే. రంగరంగరంగా! నమప

సా క్షి.

య్యో! వీధివెంట బోవుచున్నదే! ఫాంటెన్ అను (స్త్రీ)
పిల్లను సంరక్షించుకొనుట కాధార లేశమైనలేక తెగబాటా.
తలవెండుకలను సవరములుకట్టువాని కమ్ముకొనివచ్చినసా
బెంచుకొనెనని 'విక్టర్ హ్యూగో' అను మహాకవి మ
గ 'లెస్ మిసరబిల్స్' అను గ్రంథరాజమునఁ జెప్పినాఁ
డధర్మపత్నిచరిత్రముముం దామెచరిత్రమెంత? వెండుక
రింపించుకొన్న విశేషమేమి? సంవత్సరము తిరుగకుండ సందే
డువెండుకలు తిరిగివచ్చును. ఆహా! పోయిన పాతివ్రత్య మట్లు తిరుగ
వచ్చునా? చచ్చినవాడు తిరుగ జన్మింపవచ్చును గాని మాసిపోయిన
మగనాలితనము మఱల వచ్చునా? అదిగాక నోరులేని పిల్లకొఱకుఁదల్లి
పడిన పాటులకును శిష్యురాలు గురువుగారికొఱకుఁ బడినపాటుల కెంత
వ్యత్యాసమున్నది! ఓ! ప్రపంచమంతవ్యత్యాసమున్నది. కన్నకొడుకుకొఱ
కు గాడిదకాళ్లు వసుదేవుఁడు పట్టుకొన్నాఁడనిచెప్పుదురు. పై వానికొడుకు
కొఱకు గాడిదకాళ్లతఁడుపట్టుకొన్నయెడల నప్పుడు వసుదేవుని భళీయ
నఁదగినదికాదా? ఏకష్టములొందియైన నెవరిపిల్లలనువారు పోషించుకొను
టలోవిశేషమేమున్నది? "కం.దిక్కును దెసయునుగలుగని పెక్కుఁబిడ్డల
నుబెంచు ప్రేమాంబునిధీ"యని యెవనినిగూర్చిపలుకఁదగునోయామను
'జమార్తాండుఁడే మహనీయుఁడుకాదా? ఆహాహా! కాంతాశిరోమణి! నీ
వంటిపతివ్రతయార్యావర్తమునఁగాని మఱియెక్కడనుండఁగలదు? ఆహా!
ఆర్యావర్త దేశమా! నీ పూర్వనాగరకతయంతయు బుగ్గియైపోయినను
నీఘనతయంతయు గడ్డలై నను, నీమయూరసింహాసనాది సంపత్తియంత
యునంతరించినను, నీమతసంప్రదాయ సామగ్రియంతయు మాసిపోయిన
ను నీస్వాతంత్ర్యమంతయు చట్టుబండలై నను, నీపురుషులం దనేకులు
దేశభక్తిరహితులై దేశభాషాజ్ఞాన శూన్యులై బలహీనులై ప్రజ్ఞాభా

పుత్రై పాచీనాచారదూరులై స్వార్థశీలులై సంసార
 యేటికొకరు కూటికొకరు లాగుకొని క్రుమ్ములాడుచు బహు
 లై పాడైపోయినను నీకుఁ బ్రపంచమున నిట్టి దురవసహా
 మాత్రపు ఘనతయైనను మిగిలియుండుటకు నీస్త్రీల
 రణముచుమా! అహా! వరదరాజధర్మపత్నీ! ఆగుమ్మ
 హరిహరీ! ఆడుది స్వయముగాఁబోయి మగవాని నడు
 నెఱుఁగలేవమ్మా! ఎంతముద్దరాలవమ్మా! ఎంతనిష్కపటివ
 గో! అదిగో! ఆవై శృనియొద్ద నిలువఁబడినది. ఏమనునో? ఏమనునో?
 అహాహా! భూకంప మొదవుచున్నదా? మనమనసులోఁగలిగినవడకేనా?
 “ఓవై శ్యవర్యా! నీయొద్ద కొక్కపనికై వచ్చితి”నని యామె పలికెను.
 ఆతఁడు తలయైన నెత్తక యామాటలను వినిపించుకొనక యేమో లెక్క
 లు చూచుకొనుచుండుటచే నొక్కనిమున మీయిల్లా లాఁగిపోవలసివ
 చ్చినది. అయ్యయ్యా! అభిప్రాయసూచకముగ, నర్మగర్భముగ ధ్వని
 ప్రధానముగఁ బలుకకుండ పగులఁగొట్టినట్లే చెప్పునుగాఁబోలు! హరి
 హరీ! ఏమైన నెఱుఁగునా? వట్టిగోల!

ఏమాయము నెఱుఁగదే—ఏకల్మషము నెఱుఁగదే. శుద్ధసత్య
 స్వరూపిణి—శుద్ధ తేజఃస్వరూపిణి—మంచుగడ్డకైన మచ్చయున్నది కా
 ని యామెమనసున మచ్చలేదే—చిన్నిపూఁదేనెయందైనఁ జేదున్నది
 కాని యామె హృదయరసమునఁ జేదులేదే—సూర్యకిరణమునకై న
 సూటి తక్కువతనమున్నది కాని యామెవర్తనమున వంకలేదే—ఆకా
 శమునకై న మఱుఁగున్నది కాని యామెయంతరంగమున మఱుఁగులేదే!
 అహాహా! అట్టికాంత కెట్టిప్రార్థము సంభవించినదో! హరిహరీ! కాని
 యామె యిప్పుడేదో మాటలాడఁబోవనున్నది. నాయనలారా! వినుఁ
 డు. “వైశ్యరాజా! జగద్గురువర్యుడగు శ్రీమల్లత్తుణయోగిపుంగవు

ను బావన మొనర్పఁగ దయచేసినారు. వారి సత్కార
నాదులకు నాయొద్ద నొక్కగవ్వమైన లేదు. నాదరిద్రస్థితిని
ఋణమిచ్చువారెవ్వరును లేరు. నీవు మొగము చిట్టించుకొ

న్న ఋణమడుగుటకు వచ్చినదానను గాను. తాళ

దువుతక్క తదితరమేదియు లేదు. ఈరాత్రి దీనిని

మద్దేయ నిశ్చయించుకొంటిని. యతినమారాధనమునకు

వలయు సామగ్రినంతయు నీవీయఁగలవా?" యని యామె

యాతనినడిగెను. ఇదివఱకు జిట్టించుకొన్న మొగ మిప్పుడు వికసించినది.

ఇదివఱకు వ్యతిరేకపుఁజూపుల జూచినవాఁడిప్పుడు బాబాకరపుఁజూపుల

జూచుచున్నాడు. గూనవలె నిదివఱకుఁ గూలఁబడియుండినవాఁడిప్పుడు

గువ్వపిట్టవలెఁ గులుకుచు నెగురఁబోవుచున్నాడు. ఇదివఱకు వెన్ను

మీఁది తామర గోకికొన్నవాఁ డిప్పుడు మూఁతిమీసాలను వంపుచు

న్నాడు. ఇదివఱకు నల్లగ నిర్భేద్యముగ నిస్తేజస్కముగ నున్నవాని

కిప్పుడు నలుపు రవంతజాఱినట్లు రవంత తళుకు కళుకుగూడఁ గలిగిన

ట్లగపడుచున్నదే. ఆహాహా! శృంగారరసదేవతామహిమము! అందు

లో నంతరంగమున కెక్కఁదగిన యాఁడుది తనంతతావచ్చి యడిగినప్పు

డికఁ జెప్పవలసిన దేమున్నది? దిష్టిబొమ్మకుఁ దేజఃప్రాణములు వచ్చు

నే. పందికి, ప్రతిభాపౌరుషము లుదయించునే. గాడిదకు గాన ముద్భ

వించునే. కాని ఆవైశ్యరా జేమనుచున్నాఁడో విందురా? "రాత్రి

యా? అబ్బ! అంతవఱకా? వెట్టిమొగమా! వ్యవహారములకెల్ల అద

నే ప్రధానము. అది రవంతయు దాటిపోనిచ్చినయెడల నెక్కడిసర క

క్కడే" అని యింక నాతఁడేమో చెప్పఁబోవుచుండగ "నేనుమఱియొకని

యాచింతునని" యామె తొందరతోఁ బలికెను. "అయ్యో! ఒక్కటే

తొందర! కొట్టునగ్గఱకు వచ్చినదేది? మొగము తిన్నగాఁ జూపినదేది

అన్నిసరకులుగూడ నెంతప్రియముగా నున్నవనుకొన్నా
మఱియొకటియూ? చూడు. సరే! నాకిష్టమేకాని యెందఱ
పంపవలయు"నని యాతఁడడుగ, నాల్గురకనిచెప్పి తటాల్కు
సామగ్రులన్నియు వచ్చినవి. వంటయైనది. రంగ
శిష్యులతోఁగూడ స్వాములవారి భోజనమైనది. ఆవే
దురుచూచుచున్నది. ఇద్దఱకు సరిపోయిన సోలఁడును
కట్టుకొని వరదాచామ్యులు లోనికివచ్చి గురూస్త్రమునకు స్నా
ప్రణామ మాచరించి చేతులు జోడించుకొని నిలువఁబడెను. దా
చార్యా! నీభార్య మాకుఁ బంచభక్ష్యపరమాన్నములతో విందొనర్చి
నది. నీకుఁ బొద్దుపోయినది. త్వరగ శ్రీపాదతీర్థమును దీసికొని భుజి
యింపుము" అని స్వాములవారు పలికిరి. "ఎట్లుజరిగెనోయేమో"యను
కొని 'మహాభాగ్య' మని యాతఁడు లోనికిఁ బోయెను. భార్యభర్త
కు నమస్కరించి చేయిపట్టుకొని పంచపాళీలోనికిఁ దీసికొనిపోయి
"ప్రాణకాంతా! యతిరాజశేఖరసంతర్పణమున కీసామగ్రియంతయు
నెట్లువచ్చినదో యెఱుఁగుదురా?" యని భర్త నడిగెను. ఆప్రశ్నయే
నేనడుగఁదలఁచితినని భర్త బదులుచెప్పెను. స్వాములవారు మనకుటీ
రమునకుఁ దమయంత తాము విచ్చేసిరి. వారు నాకిచ్చినశాటియిదిగో!
వారికి భిక్షనిచ్చుటకు మనయొద్ద నేమియులేక పడమటిపీఠినున్న వైశ్య
రాజు నింటికిఁబోయి యీరాత్రి నాశరీర మాతనికి భోగార్థమై యర్పిం
తునని వాగ్దానమొనర్చి సామగ్రిని దెప్పించి యతిపూజ నొనర్చితినని
యామె చెప్పుచుండగ "ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! కాంతాశిరోమణీ!
కులపావనీ! నీవట్లుచేసి నీవు కృతార్థురాలవైతివి. నన్నుఁ గృతార్థునిఁ
జేసితివి" యని యామెరెండుచేతులు పట్టుకొని "పవిత్రచరిత్రా!
ధ్వి చేతులుకావు కాళులు" అనిచెప్పి కాసంతఘర్మముచేఁ గంపముచేఁ

సా ఓ.

మెకరములను బాష్పజలపూరితములగు తనకన్నులకు
ద్రుక్కుని రంగరంగరంగా! నాయిల్లాలిమూలమున నాజన్మ
పజేసితివి తండ్రి! రంగరంగరంగా! యని రవంతసామ్మ
అహహ! వరదరాజాచార్యవర్యా! నీభార్యయే
మని యాశ్చర్యరసనిమగ్నులమై యుండ నీవంతకం
భావుడవైతివా? అహ! ఎంతవాడవోయి! ఎంత
గవి! ఎంతశాంతయుక్తుడవు! ఎంత గురువిశ్వాసముకల
ఎంత దైవభక్తిగలవాడవు! నీమనస్సెట్టిదో తెలియబట
చుటకు మాకు వాక్కులులేవే! నీమనస్సెట్టిదో యూహించుకొనుట
కైన మాకు మనస్సులేదే! బ్రతికియుండియు భార్యతో, గాపురము
చేయుచుండియు నైహికలాంపట్య మణువులో సహస్రాంశమైన లేని నీ
మనస్సు—అహ! అది మనస్సో! మఱి యేదివ్యతత్త్వమో నీకు, దె
లియదగినది. నీవు నమ్మిన శ్రీరంగమూర్తికి దెలియదగినది. కాని
యంతకంటె నెవరికి తెలియును?

సాయంకాలమైనది. రంగనికి మంగళపుటారతి యైనది. పరివ్రా
జకునకు ఫలాహారమైనది. మహాత్ముని మతోపన్యాసమైనది. రాతిరి
పదిగంటలైనది. స్వాములవారు శయనించిరి. కాని యాదంపతులేరీ?
ఏరా? అదిగో వీధివెంట, బోవుచున్నారు. వైశ్యోత్తముని యింటికే?
కాకేమి? అయ్యయ్యో! ఇద్దఱుగూడ, గలసి పోవనేల? తనవెంట ని
ప్పుడు భర్తకూడ నెందులకని భార్యకైన, దోషలేదా? భార్యవెంట
నీసమయమున, దానెందులకని భర్తకైన, దోషలేదా! ఏమివంత!
ఏమివిరుద్ధత! ఏమివిపరీతత! కాని ఆయమ్మచేతిలోనున్న దదేమి? స్వా
మిప్రసాదముంచిన చిన్నబుట్ట. వైశ్యవర్యుని కావైష్ణవప్రసాదమున
మర్పింప, దీసికొనిపోవుచున్నది కావోలు! హాహ! కాని యాచార్యు

సాక్షి.

లవారి చేతిలోనున్న దదియేమి? చిన్నమిల్లి. దానిలో
మున్నది. దానిని వైశ్యరాజున కీయ నాతఁడు తీసికొనిపోవు
హాహాహా! ఆతనికిఁ దీర్థప్రసాదము లిచ్చుటకు దంపతుని
న్నారా? భార్యచేయి పట్టుకొని భర్త మెల్లగ నామె
టికిఁ దీసికొనిపోవుచున్నాఁడు. కాని చిన్నధ్వని వినఁబడి
నాయనలారా! వారేదో పదము పాడుకొనుచుఁ బర
బోవుచున్నారే!

పదము

యతిరాజులపేరంటే యమలోకం పాడై పోవు||యతి||

ఆహా! యతిరాజును గీర్తించుచుఁ బోవుచున్నారే! ఆహా! ఇం
కను మఱేదో పాడుచున్నారే!

కాంభోజి—పదము.

వైభోగరంగని పదములఁగొలిచిన పరమపదము మనముపడయుట

సత్యము

ఈభూమిపై నున్న ఏభోగమూలైన ఏవలేయగుఁగాని యేమున్న
దందున॥ వైభోగ॥

రమారమణగోవిందోహరి! ఆహాహా! వాడు గురుదేవస్మరణ
మొనర్చుచు నానందసముద్రమున నీదులాడుకొనుచుఁ బోవుచున్నారే
ఆహా! అమరులారా! గంధర్వులారా! కింపురుషులారా! పంచభూత
ములారా! సూర్యచంద్రభగవానులారా! ఇట్టి భార్యాభర్తల నెచ్చ
టనైన నెప్పుడైనఁ జూచితిరా? ఇంకను బుష్పవృష్టిఁ గురియ కుపేక్షిం
చుచున్నారేల? ఇంతకంటెఁ బ్రబలావనర మేమున్నది? కానిండు ఓ!
ఓ! శ్రీహరీ! శ్రీహరీ! ఆతనియిల్లు సమీపించినకొలఁది మఱింత
యత్సాహమున నుస్ఫుంగిపోవుచున్నారే! అదిగో వైశ్యరాజు గమగమ

సా ఓ.

గూరుచుండినాడు. మన నాచ్చిమూరవ్వు స్వామిప్ర
దీసికొని గదిలోనికి బోవుచున్నది. ఆచార్యులు తలుపు
దీసికొనినాడు. “వచ్చితివా సుందరీ” యని యాతఁ డెడు.

“రాకపోవుమనా? వైశ్యరాజా! కాని యిదిగో స్వా
మీల కద్దుకొని భుజింపుము.” అని యాతనిచేతిలో ర

లి యుంచినది. అది కన్నుల కద్దుకొని నోటిలో వైచి

తఁడు. ఇంకను దానిని మింగినాఁడో లేదో “హరిహరీ! హరిహరీ!

తత్తుడను. పాపాత్తుడను. లెంపలు కొట్టుకొనుచున్నాను.

అమ్మా! అమ్మా! నీయెడల మహావరాధ మొనర్చితిని! నీవు నాతల్లివి.

తల్లివి. రంగరంగా! రక్షించు రక్షించు” అని పెద్దగాపుకేకలు వైచుచు

న్నాడు. మొట్టోమొట్టో యనుచున్నాడు. తలఁ గొట్టుకొనుచున్నా

డు. గుండె బాదుకొనుచున్నాడు. తుమింపవా? తల్లీ! రక్షిం

పవా? యని యెగిరియెగిరి యామెకాళులపైఁ బడుచున్నాడు. ఆమె

యానందబాష్పపూరితాక్షియై యవలోకించుచున్నది. ఇంతలో భర్త

శ్రీపాదతీర్థకలశముతో లోనికివచ్చి “భాగవతోత్తమా! లెమ్ము. ఇదిగో

శ్రీపాదతీర్థము. దీనిని దీసికొనుము. నీమనస్సు శాంతించు”నని చెప్పి

యిచ్చెను. అప్పుడాతఁడు కొంత కుదుటఁబడినపిమ్మట నాతని నిద్రలు

చేతియొకచేయి పట్టుకొని శ్రీరామానుజగురూత్తమునియొద్దకుఁ దీసి

కొనిపోయిరి. ఆలస్యమైనది. మన మింక సభ చాలించి యింటికిఁ బో

వుదము.

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

నా కీర్తి

10. ఉన్మతునియుపన్యాసము—(స్త్రీ)పురుషసౌందర్య

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను :—

నే నొకదినమున మదరాసులోని పిచ్చియానుపత్రి, జూడ, బోయి తిని. అచ్చట నొకపిచ్చివాడు నే, బోవుసరికే యేదో చెప్పుచుండెను. నేను బెల్లినతరువాత నిట్లు చెప్పసాగెను.

“అడుదియెక్కడ? సౌందర్యమెక్కడ? ఏయాడుదానికైన సౌందర్యమున్నదా? సౌందర్యహీనమైన జాతియే (స్త్రీ)జాతి. మగజాతియే సౌందర్యయుక్తమైనది. మగజాతిసౌందర్యముముం గాఢజాతి సౌందర్య మధమము—అత్యల్పము. నేనేమో వెట్టిముండకొడుకును గావున నిట్లు చెప్పుచున్నానని మీరనుకోవలదు. నేనే వెట్టివాడనైన యెడల మీరుమాత్రం మేల వెట్టివారుకారు? కొట్టులో నుండుటచే నేను వెట్టివాడనని మీ రెంచుచున్నారకా, బోలు. మీరున్నకొట్టు నేనున్న కొట్టుకంటె బెద్దదగుటచే మీరు నాకంటె నెక్కువ వెట్టివారు. తెలిసినదా? పిచ్చిలేనివాడెవడు? ఒకడు మాటలాడుచున్నప్పుడు తల నిట్టె యిట్టె యెగురవేయును. ఒకడు భుజము నెగురవేయును. మాటలాడు ప్రతిమనుజునికిఁగూడ నేదో యొక్కయూతపద ముండితీరినది. ఒకడు “ఏమి? ఏమి?” యని నడుమనడుమ బనిలేనిదే ప్రయోజనము

సా ఓ.

ని. ఇది పిచ్చికాదా! ఒకడు “ఏమన్నాగాని—మఱి
దవుడు మీకు చాలామేలుచేస్తే” యని యిట్లేదో యొక
కూతగాఁ బలుకును. ఇది పిచ్చికాదా? పిచ్చివాఁడే
శరధునకు ముగ్గులుభార్యలు మూడువందల యుంపు
? ఎలిజబెతు కెనిమిదివేల ఫ్రాక్కులు, తొమ్మిదివేల
రెండువేల కంఠబంధములు పదునాలుగువేల కాలిజోళ్లెం
లంతవలకెందులకు! “నాకుఁ బిచ్చిలేదురా! మీమొగములు
నని తలఁగొట్టుకొన్ననై న నెవ్వఁడును వినఁడే! ఒక్కముండకొ
డుకు తిక్కయైనఁ దీటదే”.....

అయ్యా! ఒకవిషయమునుండి మఱియొకవిషయమునకు జారిపో
వుచున్నారు. మొదట శ్రీపురుషసౌందర్యభేదమును గూర్చి చెప్పనెం
చి వేటొక్కయంశమునుగూర్చి యిప్పుడు చెప్పుచున్నారని పూర్వవిష
యమును నే నందించితిని.

“నేనంత ముఖపున్నవాఁడను గాను. అంత యొడలు తెలియని
వాఁడనుగాను. అంత యున్నత్తుఁడనుగాను. ఈనక్షత్రములన్నియు
నొకరాత్రి యూ.డి క్రిందఁబడిపోవగ మాతాతగా రెక్కడినక్షత్ర
మక్కడ తెల్లవారుసరి కమర్చినారు. నక్షత్రశాలలోని దూరదర్శినీ
యంత్రము చూచితివా? ‘గెలీలియో’ అనునాతఁడు చంద్రునిలో నగ్ని
పర్వతములున్నట్లు కనిపట్టినాఁడుగాని తనతత్త్వములో నున్నతమాషా
కనిపెట్టలేకపోయినాఁడు. గజమ్మిధ్య పలాయనమ్మిధ్య యని దాఁటు
కొనిపోయిన వినియోగములేదు. ఆ—(సతివేయును.)

శ్లో. దేవీమ్వాచ ముపాసతేహి బహవస్సారంతు సారస్వతాం
జానీతే నిత రామసౌగురు కులక్లిష్టో మురారిః కవిః,
అభిర్నంఘిత యేవవాసరభటైః కింత్వస్య గంధీరతా

సా ఓ.

మాపాతాళనిమగ్న పీవర తనుర్జానాతి మ

అని కవి పలికినాడు. వీనిపిచ్చికాలిపోను ! కవికు
పిచ్చి మఱియెవ్వనికి లేదు. అబ్బ ! వానికున్న తెగనీ
పోగరుబోతుడనము—కొనవెట్టి—కొంకనక్కత
న్నదా ? కవియంతటి పిచ్చివానిని మీరు కనబఱచి
లుపులు తోడా వేయింతును. ఏడి ? చూపుడు అద్దే
మదరాసువచ్చినప్పుడు వారి సొంతతిరుహస్తములనుండి
తోడా లందుకొన్నవా రేమంత గొప్పపండితులు ! ఏమంత గ
లు ! ఏదో అభిమానమును బురస్కరించుకొని ప్రపంచము దొరలిపో
వుచున్నది. దేశభాషలు పోషించుచున్నామని సర్కారువారి కదియొక
చమత్కారమైన కల్పన.

అయ్యా ! స్త్రీలసౌందర్య మధమమని యొక వింతమాట చెప్పి
తివి. దానిని ఋజువుపఱచుకొనకుండ వేలువేలుమార్గములఁ బోవుచు
న్నావు. స్త్రీలే సౌందర్యవంతులని నేను వాదింతును. నీవు నావాద
మెట్లుఁబండింతువో చెప్పుమని యాయుస్మత్తునితోఁ బలికి యాతనిని గా
వుగాయుచున్నవాని చేతిలో రెండురూపాయ లుంచి మమ్ము రవంతనే
వు స్వేచ్ఛగా మాటలాడనీయవలసినదని బతిమాలితిని.

“ నాతో నీవు వాదింతువా ? ఏమీ ! ఎంతవాడవు ? నే నెవ
డనో యెఱుఁగుదువా ? ‘నాచురలు ఫిలాసఫీ’లో ‘ఎం. ఏ.’ను ‘ఎవల్యూ
షను’లో మహామహోపాధ్యాయుడను. నాతో నీకు వాదమెందులకు ?
అసమానవైరము. అసమానవైరము. పో ! ఆవలికిఁ బో ! స్త్రీజాతి
సౌందర్యవంతమైనదని నాతో వాదించుటకే వచ్చితివేమి ? కానీ—ప
ట్టు—ఏమాత్రమువాదింతువో ! చూడు—ధాతుప్రపంచము, శాఖా
ప్రపంచము, క్రిమిపక్షిపశ్వాదిప్రపంచము—సరప్రపంచము—వీనిలో

దములనే మనము పరిశీలింతము. వీనిపై నున్న దేవతా
 ననకిప్పు డక్కఱలేదు. అత్యధనుజాతినుండి దానిపై జాతి
 జాతి, దానినుండి దానిపై జాతి యిట్లవిలంఘ్యక్ర-
 మిక్రియ జరుగుచున్నదని యొప్పుకొందువా? అన్ని
 ప్రేమపురుషభేద మున్నది. మగబంగారమని యా-
 దమున్నది. ఉండితీసినది. ఇక మాటలాడకు—నో
 యొప్పుకో—మగమణిశిల యాడుమణిశిలకంటె నెక్కు-
 రముగా నుండును. ఇందుల కాంగ్లేయశాస్త్ర మొప్పుకొను
 నా యని ప్రశ్నింపకుము. ఆంగ్లేయశాస్త్రము మనకేమి యాగమవా-
 క్యమా? సజీవవస్తువులు నిర్జీవవస్తువులు నని (ఆర్గానికు, ఇనార్గానికు)
 వారుచేసిన భేదమేమైనది. తలక్రిందైనది. ధ్వస్తమైనది. ప్రపంచమున
 సప్రాణములేకాని నిష్ప్రాణములు లేవని మనవేదర్థులు సింధునదీప్రాం-
 తమునఁ జెప్పినమాటయే సిద్ధాంతమైనదికదా! జీవమున్నచోట ప్రేమ-
 పురుషభేదము లేకుండుట కెట్లు సాధ్యము! ప్రేమపురుషతత్త్వము లొక్క-
 వస్తువుతోనే యిమిడియుండనీ. వేలువేలువస్తువులలో విస్పష్టముగ
 నుండనీ—అది నాకు గణనీయముకాదు. ప్రేమపురుషభేదము దేశకాల-
 పాత్రనియమములు లేకుండ నుండి తీసినది. అందులో ప్రేమతత్త్వము
 సౌందర్యమున నధమము. పురుషతత్త్వము సౌందర్యమున నధికమని
 నావాదము. ఇది కాదన్నవానిని గిటగిట త్రిప్పి బంగాళాఖాతమునఁ
 బాటవేయుదును. ఆమాత్రపు వాదబలము లేకపోలేదు. తొమ్మిదిగం-
 టల రాత్రివేళ, వార్ధితీరమునకు పికారుపోవలదని యెంత నిర్బంధించి-
 నను వినని భార్యను భర్తయైన నకీలుగా కేమిచేసినారు! గడుసువాడు
 నావలె వాదబలమున్నవాడు కావున నావపికారు వంకపెట్టుకొని భా-
 ర్యను జిన్నపడవలోని కెక్కించుకొని యామెతోగము నీటివై ద్యమునఁ

గాని కుదురదని బుడుక్కున నముద్రమునోనికిఁ దోర్చి

అదిగో ! తిరుగ మఱియొకమార్గమునఁ బోవుచున్నాఁ
ధాతుప్రపంచమున మాటవరుసకు స్త్రీపురుషభేద
కొందును. ఆడుజేగురుకంటె మగజేగురే యెక
జబర్దస్తీచే నొప్పుకొంటిని. సరే—దానిపై నున్న
సంగతి చెప్పుము. మఱియొకదారిని బోకు. మనస్సున
కొని మాటలాడుమని నే నాతనిని బోత్సహించితిని.

“నాకు జంఘాలశాస్త్రీలాగున నట్టై మాటలాడుటయసహ్యము.
ఇదిగో—శాఖాప్రపంచమునుగూర్చి చెప్పెదను. తాటిచెట్లలోఁ బోక
చెట్లలోఁ—గొబ్బెరచెట్లలో—మామిడిచెట్లలో—పొన్నచెట్లలో—బొ
మ్మజెముడులో—పరిమిచెట్లలో—గాడిదగడపలో—కూతురుబుడమ
లో—స్త్రీపురుషభేద మున్నది. ఆడుచెట్టుకంటె మగచెట్టత్యంత
సౌందర్యము—ఒప్పుకో—తిరుగుమాటలేకుండనొప్పుకో—నీవాసౌం
దర్యవ్యత్యాసత నేల గ్రహింపలేకపోయితివో నేను జెప్పనా? నీకందు
లకుఁ దగిన కనులులేక—నూ ముత్తాతగారి కుత్తరవయస్సులో నేత్రా
వరోధత సిద్ధించినది. ఆయనను బరామర్శించుట కొకఁడువచ్చి “తా
తగారూ ! మీకుఁ గన్నులు బొత్తిగాఁ గనఁబడవుకాఁబోలు నేను”
యని యడిగెను. ఆముసలిమాయన యేమనెనో యెఱుఁగుదువా?
“నాయనా ! నీకు వెనుకచూపు లేదు. నాకు వెనుకచూపు ముందు
చూపు గూడ లేదు. భేద మింతమాత్రమేచుమా” అని యాయన
పలికెను. ప్రపంచమున నూటికిఁ దొంబదుగుఱకుఁ గన్నులులేవు. అందు
లో సౌందర్యరసగ్రహణమున నూటి కిద్దఱకుఁగంటె గన్నులులేవని నా
నమ్మకము. ఇక నీగుడ్డిపెద్దమ్మలా సౌందర్యవ్యత్యాసతను గనిపట్టువా
రు? ధృతరాష్ట్రుని కంఠత్వ మెందుకువచ్చినదో యెఱుఁగుదువా? ఆవ

సాక్షి.

త. ఇప్పుడు మనవారు కాఫీత్రాగుటచేత, గౌరవరాజేం
నులనిపించుకొనుచున్నారు.”

అంతటితో నాగవయ్య—సరే—శాఖాప్రపంచ
పుస్తక పాకముగాఁ జెప్పితివి. ఒప్పుకొనకపోయిన
యొప్పుకొంటిని. శాఖాప్రపంచముపైన గ్రమిపక్షి
మున్నది. దానినిగూర్చి నీయభిప్రాయమేమో చెప్పు
—మనకు కప్పదాట్లు వేయఁబోవుచుండ రవంతమఱియు
పక్షి మాటలాడుమని నే నాతనితోఁ బలికితిని.

“పశుపశ్చ్యాదులఁగూర్చి యింకఁ జూడు నావాగ్ధాటి—తుపాను
పట్టిన ట్లుపన్యసింతునో లేదో. బందరుగాలివానసంవత్సరము రక్తాక్షి
యున్నదే—అదే నాజననసంవత్సరము. మన మాలాగున నవనిపై న
వతరించుటయేమి? అనేక సహస్రజీవరాసుల నంతిపురి కనుపుటయేమి?
అద్దే! దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణభారములు వహించిన యవతారమన్న
మాట. అయిననేమి—మన కిప్పుడే నేటిశని—ఊఁచియూఁచి నేలను
గొట్టుచున్నది. ముప్పదియేండ్లకైనఁ బెండ్లిచేసికొనని కన్యకల నందఱు
ను గవర్నమెంటువారు బేవారసాస్తిక్రింద నెంచి దాఖలుచేసికొనుట
విషయమున నీయభిప్రాయమేమి? “The Hindu Trigenarian
girls Escheat Bill” మనకు “స్వపరిపాలనము (సెల్ఫుగవర్నమెంటు)
వచ్చినయెడల నా మదరాసుగవర్నరీపదవిలో సాగఁదీసి పాను చేయింప
కపోదునా.....

ఓరి నీవెట్టికాలిపోను. భారతదేశస్వరాజ్యములో మనరాజధా
నికే బ్రథమప్రభుఁడవు నీవా? అయ్యా! నీతో మాటలాడుటచేత నా
మతిగూడ వెనుకాడుచున్నది. పక్షిపశ్చ్యాదులలో స్త్రీపురుషసౌందర్య
భేదమునుగూర్చి చెప్పెదవా? పొమ్మందువా? యని నేను బ్రాణము

విసుగుటచే బలికితిని.

“ వెరివెల్ నీకుఁ దెలిసికొనవలెనని కుతూహలము
(అప్పు) చేయుటకుఁగాను నేనిట్లు ‘ డిలే ’ చేయుచునున్నా
మొదటఁ బక్షులను దీసికో. పిచ్చుకనుండి మన మా
పిచ్చుకకు నాఁడుపిచ్చుకకు సౌందర్యమునం దెంతవ్య
సూర్యకాంతివలెఁ గనఁబడుటలేదా? మగపిట్టకున్న వె
రంగులతీవి, రూపవర్తులత్వము కంఠమాలాసౌభాగ్యము నాఁడు
వా? ఆఁడుపిట్ట మగపిట్టముందు దిగదుడుపునకై నఁ బనికివచ్చున
దా? చూడు. కన్నులు తెఱచిచూడు! ప్రీతిపక్షి పురుషపక్షియనురా
గమునకై యెట్లు దేవులాడుచున్నదో! ఆకారవైభవముచే మగపిట్ట
యాఁడుపిట్ట నెంతవిశృంఖలముగ నాకర్షించుచున్నదో! ఎక్కు. ఇక
జిలుకయొద్దకెక్కు. ఓహో! కీరశరీరసౌందర్యసారము కీరనారియందుఁ
గనఁబడుచున్నదా? మగపిట్ట ముక్కునకున్న యరుణిమ యాఁడుపిట్టము
క్కునఁ గనఁబడుచున్నదా? మగపిట్ట క్రేగంటికటాక్షమున కెన్నియా
డుపిట్టలు శృంగారరసపులకితాంగములై వేచియున్నవో చూడు! నీకుఁ
బక్షిశృంగారవైభవము తెలియునా? తెలిసినయెడల నదిగో! ఆయా
డుపిట్ట యిప్పుడు ముక్కుతో టెక్కప్రక్క నేల గోకికొనునో చెప్పు
ము. నేను జెప్పఁగలను. ఆహా! మగపిట్టకున్న కంటిసౌందర్యమును
గంఠమాలాసౌందర్యము నాయాఁడుపిట్టలు ముక్కులు తెఱచి తోక
తెత్తి కన్నులతోడనే యెంతపిపాసచేఁ గోలుచున్నవో చూడు. ఇక్క
డకుఁ దెలిసినదా శుకశుకీసౌందర్యవ్యత్యాసత? ఎక్కు, కోడిపుంజువఱ
కెక్కు. ఎక్కితివా? వెరిగుడ్. ఇంద్రధనుస్సుగాని యిది పుంజుటోయి!
దీని సౌందర్యము నీకేమి తెలియును? నార్తరన్సర్కారులలో నున్న
జమీందారులకుఁ దెలియవలసినది. (‘నాచురలు శిలాసభరు’) వైన

సా క్షీ.

కలసినది. అంతేకాని ఘా! ఘా! నీకా తెలియుట?
పెట్టుకొని చూడు. పుంజుతో కమిఁదనున్న యొక్క
సౌందర్యములో సహస్రాంశ మైన గోడిపెట్టుకున్న దేమో
అందు దివ్యలవలె చాఁడుపిట్ట లేట్లు వెలవెలపోవుచున్న
ఆకంఠసౌందర్య మేమి! ఆవక్షసౌందర్య మేమి! ఆ
మేమి? ఆవాలసౌందర్య మేమి? అన్నిటిని మించిన
స్థిందర్య మేమి? ఓ! ఏమహారాజులనెత్తిపై నిట్టి మాణిక్య
కరట మున్నదోయి! విస్పష్టముగ నిచ్చట శ్రీపురుషసౌందర్య
విభేదము కనఁబడుచున్నదా? ఎక్కు! మయూరమువల కెక్కు. ఎక్కి
తివా? వెరిగుడ్. ఓ! ఓ! కన్నులవైకుంఠము! ఆమగపిట్ట మెడకున్న
సౌందర్యము సహస్రశక్రచాపములకైన గలదా? మెడవల కెందుల
కోయి దానిపింఛమున నున్న యొక్క కంటిసౌభాగ్య మింతింతని చె
ప్పదరమా? మయూరకంఠకాంతిని స్పృశించినయెడల దనకిరణములు
శోభావంతములగునని భాస్కరుఁడు దానిపైఁ బ్రకాశించునే! పింఛసౌం
దర్యమును జూడవలయునని మేఘుఁ డంతరిక్షమున వ్రేలాడుచుండునే!
ఆహాహా! దాని నెత్తిమీఁది దదియేమి? ఏవజ్రాలతురాయిసర్పేషుకూ
డదాని కీమరాదే! చూచితివా? దానిముం దాఁడునెమిళులు దిష్టిబొమ్మ
లవలె—దిగదుడుపులవలె నెట్లున్నో! ఎక్కు. హంసవల కెక్కు. ఎ
క్కితివా?

వెరిగుడ్. శ్రీపురుషహంసల సౌందర్యభేదమును దిలకించితి
వా? పక్షి లోకమందెల్ల నిదియేపద్ధతి. శ్రీజాతి నాకర్షించుటకే పురు
షజాతికి సౌందర్యము. తెలిసినదా? హేహేహే! (నవ్వును) నవ్వుచు
న్నప్పు డేడ్చుచున్నట్లున్న యాఁడుదానిమొగము నీ వెప్పుడైన జూచి
తివా? అది యేడ్చుటయే సిద్ధించినప్పుడు వహహహ వహహహ! ('మై

గుడు, హెవెన్సు).

“అదిగో! అదిగో! తిరుగఁ బెడదారి పట్టుచున్నా
బశువులనుగూర్చి చెప్పుము. క్రిందటిసారివలెనే తఱచు
దకుండఁ జెప్పవలయును” అని నేనంటిని.

“వెరివెల్! వినువాఁడున్నప్పుడు చెప్పుట కే
గో! కురంగము. వహవా! ఏమిచక్కనియాకృతియో
నేత్రపర్వముగనున్నదోయి! చూడుచూడు. కురంగిని యెట్లు
కొమ్ములులేక కుతికిలఁబడినట్లు కొణుగుబాటినట్లు చిన్నతలతో
ముం దెంత సౌందర్యవిహీన మయియున్నదో చూడు. ఎక్కు పెద్దపు
లివఱకెక్కు. ఎక్కితివటోయి వెరిగుడ్. ఓ. ఓ. జాగ్రత్తగాఁ బరిశీలిం
పుము. ఏమి మొగమునీటు. ఏమి పంజావేట్రు. ఏమి పిల్లిగడ్డపుగోటుఁ
ఏమి చారలకోటు—ఏమి కన్నులపోటు—ఏమి వాలపుదీటు. సెబాస్!
భయములోఁ బ్రభయున్నదే! కఠినతలోఁ గమ్రతయున్నదే! చూడు!
అదిగో శార్దూలిని అచ్చటనే యున్నదే—శార్దూలముముం దది కుక్క
వలెనున్న ట్లగపడుటలేదా? చిన్నతలతో, నంగిముడుచుకొన్నదేహము
తో, బోడిమొగముతో, బొట్టితో, కతో దానిముందది యెంతలావణ్య
హీనమయియున్నదో! ఇకఁ జాలునా? సరే! ఏనుగమీఁదికెక్కనోయి
మూతిపండ్లు విఱుగునో మూర్ధాభిషిక్తుఁడవగుదునో! కానీ! ఎక్కు!
ఏనుగునెక్కినప్పుడేకాదా వెనుకటి (వైసురాయి) గారు మంచమెక్కుట
సిద్ధించినది.

“అదిగో! ఆగు. తిరుగఁ దప్పదారి దొక్కుచున్నావు. జా
గ్రత్త! ముందు చెప్పవలసినదానిని జెప్పు” మని నేనంటిని. పిచ్చివాని
యభిప్రాయము లెట్లుండునో తెలిసికొనవలయునని యభిలాషముచే నే
నింత దేవుతాడుచుంటిని.

మగడియకు జ్ఞప్తిచేసెదవెందులకు? ఏనుగవలకుగదా గుడ్. అదిగోకరి. అదిగో కరిణి. ఏది సౌందర్యానికన్ గనబడుటలేదా? నేను వేట చెప్పవలయునా? మగ డుయేనుగు కళాహీనమయి కనబడుటలేదా? ఆ గది యెంతశోభావంతమై యున్నదో! అదిలేక బో న్ను చిన్నబోయి యున్నదో! ఎక్కు, సింహమువల క్కితివా? వెరిగుడ్. ఓహోహో! మొగమునం దేమివిశా రంఠియం దేమితేజము! మెడయం దెంతజూలు! వక్షమునం దెంతవిపులత! తోకయం దెంతసాగుడు! అవలగ్నమం దెంతసూక్ష్మ త! ఆకారమం దెంతయశాన్నత్యము! నడకయం దెంతరాచరీవి! సకల సౌందర్యలక్ష్మీవిరాజమానమగు మృగరాజముముం దదిగో యాడుసిం హము వాలుమొగముతో, బొక్కిటొమ్ముతో, బోడిమెడతో, హ్రస్వ వాలముతో, సంకుచితాకారముతో, జిన్నతలతో నున్నది. చూచితి వా? ఆసౌందర్యమున కీసౌందర్యమున కెంతవ్యత్యాసమున్నదో స్పష్ట ముగఁ గనబడుచునేయున్నదికాదా? నిజముగ మగజాతిదే సౌందర్య ము. (స్త్రీ)జాతి కత్యంతోత్సాహము ననురాగము నభిలాషము నందు వలన నన్వయవృద్ధి కలుగుటకే మగజాతిలో నింతసౌందర్యము ప్రకృ తిలోఁ గలుగవలసివచ్చినది. తెలిసినదా? ఇకఁ బై కెక్కు. నరులవల కెక్కు. ఎక్కితివా? వెరిగుడ్. నరులనఁగా నాకు రోత—నన్ను బిచ్చి వాడనినవారెవరు? నరులే—నన్నుఁ గారాగృహమందుంచినవారు న రులే—నాకిక్కడఁ గడుపునిండ నన్నముపెట్టకుండ నున్నవారు నరులే. నాకు బిచ్చితేదని మొత్తుకొనినను బిచ్చియని స్థిరపఱచినవారు నరులే. నిజమైనపిచ్చి నాదో యీనరులదో! దేవతలు మావాదములో మాధ్య స్థ్యము చేయవలసియున్నది. క్రిందిజాతులలోవలె సరజాతిలోఁ గూడఁ

బురుషజాతియే సౌందర్యవంతమని నావాదము ; కాదు
 జాతిదే సౌందర్యమని నాశత్రువులవాదము. నావాదమి
 ది ? నాకు ధాతుప్రపంచ మాధారము. శాఖాప్రప
 శుపత్యాదిప్రపంచమాధారము. పరిణామప్రక్రమ
 ప్రపంచములో శాఖాప్రపంచములో, బిశ్వాదిప్రప
 జాతి సౌందర్యమే సిద్ధాంతమై పశుప్రపంచమునకు సరిగ
 నరప్రపంచమున స్త్రీజాతి సౌందర్యమే సిద్ధాంతమగునా ? ధ
 పరిణామప్రక్రమ మిచ్చట భగ్నమగుట కేమికారణము ? తొమ్మి
 ట్లు తొమ్మిది సత్యమా ? తొమ్మిదిరెండ్లు పదునెనిమిది సత్యమా ? తొ
 మ్మిదిమూల్లరువదియేడు సత్యమా ? తొమ్మిదినాలుగులు ముప్పది
 యాఱుగాక యఱువదిమూడు సత్యమా ? అట్లన్నవాని నూచిపుచ్చు
 కొని సాగదీసి చాడపైఁ గొట్టవలసినదేనా ? కాలికిఁ జేతికిఁ గలముబం
 దమువైచి పిచ్చియాసుపత్రిలో నుంపవలసినదేనా ? ఆడుదియఁట-సౌం
 దర్యవతియఁట. అబ్బ ! అబ్బనాఁడులేదు. తాతనాఁడులేదు. ముత్తాత
 నాఁడులేదు. కోతినాఁడులేదు. గొంగళిపురుగునాఁడులేదు. మొక్క
 నాఁడులేదు. తీగనాఁడులేదు. తాయినాఁడులేదు. అప్పనాఁడులేదు.
 పూర్ణసౌందర్యయుక్తుడైన పురుషుని ముందు బోడిమొగము వేసికొని
 పేడబొమ్మలాగున నుండవలసినయాఁడుది ఓస్ ! నేఁ డేమైనది ? చిగురు
 బోడియఁట ! తడాఖా ! ఆఁ ! తామరసదళనేత్రయఁట ! తమాషా !
 బింబాధరయఁట ! భేష్ భేష్ ! కాంత యెంతదై వది ఆహాహా ! కాలగతి !
 కాలగతి. సమస్త సౌందర్యసంపన్నుడైన మగవాఁడు మట్టిముద్దయగు
 టా ? మగవానియెదుట మట్టిముద్దగ నుండవలసినమగువ మాణిక్యముల
 కోవయగుటా ? ప్రపంచము తలక్రిందై పోయినదే ! మగవారికందఱకుఁ
 గూడ మతులుపోయినవే ! పోనీ ! మన యార్యావర్తమందే యీయ

యనుకొన్న నట్లుకాదే—అఖిలప్రపంచమందుఁగూడ,
గురు డేకాదశమందున్నాఁడే! పాశ్చాత్యులలో
(య-సెక్సు) అట, తాము (అక-ఫెయిరు-సెక్సు) అని
సముకాఁబోలు! అదిగాక నింకొకతమాషా-పాశ్చా
త్యముప్పదిసంవత్సరము లొక్కపట్టున నదే పనిగ
య్యయ్యో! మగవాఁడేమి? యాడుదానిని 'కోర్టిం'

దితముకాదా? అవకతవకకాదా? అస్వభావముకాదా—

హా! నన్నుఁ జూడవోయి నన్ను స్పృశింపవోయి యని మగ
వానిని బ్రార్థించుచు మగవానిచుట్టు నాడుది తిరుగవలసియుండఁగా
మగవాని కట్టి'పవరు' ఉండఁగా నతఁడు భ్రష్టుడై పనికిమాలినవాడై
భాషాదాసుడై యాడుదానిచుట్టు గిరగిర తిరుగుచున్నాఁడేమి కర్మమ
య్యో! మనలోఁగంటె పాశ్చాత్యులలోనే యీవెట్టి ప్రబలతరముగా
నున్నట్లున్నదే! వీరి ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞానము వీరిప్రపంచజ్ఞానము వీరిభా
షాజ్ఞానము వీరి నాగరకతావిశేషము తుదకీలాగునఁ దురకచదువులాగు
న వెనుకకుఁ బోవుచున్నదేమి? ఇంతకు నొక్కటేమాట. అందఱకు
మందుపెట్టినవారు కవులు—అందఱమతులు పోగొట్టినవారు కవులు—
అందఱపుట్టి ముంచినవారు కవులు. ఈకవులను గట్టఁగట్టి యేమిచేసిన
ను బాపములేదు. స్వరాజ్యమురానీ! అప్పుడు నాతమాషా. కవులకుఁ
బ్రత్యేకము పిచ్చియాసుపత్రులు కట్టించి, యాడుదాని నెప్పు డలరుఁ
బోడి యనవుకద, వనిత నెప్పుడు వనజాక్షి యనవుకద యని బారగట్టి
లను గట్టించి తూర్పుపడమరలక్రిందఁ దోపతోపగాఁ గొట్టింపనియెడ
ల నన్ను వెట్టిముండకొడుకా యని పిలువుము.

పోనీ! ప్రీ'సాందర్యము నంతబహుళముగా నంతసాంద్రముగా
నంత జిగిబిగిగా నంత పట్టుదలగా వర్ణించిన కవులలో నొక్కఁడైనఁ బు

రుషసాందర్యమును వర్ణించినాడా? ఆడుదాని నూఁగా
 వదిపద్యములు చెప్పినవాడు, మగవాని మీసముమీ
 ము చెప్పఁగూడదా? ఉహు. అది పనికిరాదు. ఎ
 నాడుదాని చక్కదనమును గూర్చియే చెప్పవలెను
 గుమీదఁ బద్యముచెప్పిన కవిగాఁడు నాగావంచమీ
 షుఁగూడదు? నాకుఁ బట్టుకొన్న పెద్దసిచ్చి యిది? మన మగ
 వాడే మనలఁ బరాధవించినప్పు డింకఁ జెప్పవలసిన దేమున్న
 నొక్కతమాషా చేయఁదలఁచియున్నాను. అది కొంతరసహ్యము. నీవు
 మఱియెవ్వరితోడను జెప్పవలదు. ఇప్పుడు నేఁ జేయుకల్పన యేదనఁగ
 నిది. శ్రీవర్ణనములతోఁ గెక్కుకెక్కుమనుచున్న మన కావ్యములు
 ప్రబంధములు పురాణములు మొదలగు నన్నిగ్రంథములున్నవే యివి
 యన్నియు మొదటఁ బురుషవర్ణనములతోడనే నిండియుండునట్లే చే
 యఁబడియుండె ననియుఁ దరువాత శ్రీలుకొందఱు చదువునేర్చి య
 సూయావిష్టలై పురుషవర్ణనలన్నియుఁ జమత్కారముగా శ్రీవర్ణనల
 క్రింద మార్చివేసిరనియు నొక చిత్రమైనసిద్ధాంతము చేసి మగవారిమ
 ర్యాద నిలువఁబెట్టఁదలఁచియున్నాను. ఈమార్పులలోఁ జాతిభేదముచే
 వర్ణనాంశము లందుఁ గొన్ని తేడాలు తికమకలు తెటుకులు తకరారులు
 వచ్చునని నే నెఱుఁగకపోలేదు. అవి యన్నియు 'ఇంటర్పోలేషన్సు'
 క్రింద నీడ్చివేయఁదలఁచుకొన్నాను. తప్పుకొనుట కున్నమార్గ మిది
 యొక్కటేకాదా? సారస్వతవిమర్శన మని (లిటరేరీసెర్చి) యొక 'బై
 వీక్లీ' ఆంధ్రదేశమధ్యమందు స్థాపింపఁదలఁచియున్నాను. ఏదీ? నేనీ
 యాసుపత్రినుండి యావలికే బోవుమార్గమే కనఁబడకుండనున్నదే?
 పైవారి కందఱకుఁ బిచ్చియైనప్పుడు నే నొక్కడను భాషాభివృద్ధి నెట్లు
 చేయఁగలను? పశ్వాదిప్రపంచమునకంటె నదనముగా మనకు 'రీజను'

సాక్షి.

కటియున్నది. ఈరీజనుచేతనే మనకు మతులు పోయిన
యినయెడల నింత పుట్టిమునుకలేదు. ఈరీజనుచేతనే

కలిగినది. ఇన్ని వ్యసనసహస్రములు వచ్చినవి.

యెందులకై నది? మనవ్యసనముచేత నై నది.

యెందులకై నది? మన వ్యసనముచేత నై నది.

జ్ఞానాపూ పోయి క్రిందిచూపెప్పుడు వచ్చినదో యన్నివ్య
వృద్ధి యంకురించినవి. ఎదురెక్కు మాని దిగజాటుట యా

రంభించినపిమ్మట నధోలోకమునకుఁ బోయినను సంతకంఁపె నధోలోక

ము వేటొకటి కల్పనయగుచునే యున్నది. మనకున్న సంతతకాంతా

చింత పశువులలో నున్నదా? ఏదో ఋతుకాలమని కార్తెయని కొం

త వానిలో నియమమున్నది. అది మనకుఁ బూర్ణానుస్వారమే. 'పర్వు'

లో పావులాడబ్బులకంటె నెక్కువగ నెప్పుడుండునో యప్పుడే మనకు

ఋతువు. ఎందుచేత? అక్కడ 'ఇనిస్టింక్టు'మాత్రమే యున్నది. ఇక్కడ

ఇనిస్టింక్టుకు రీజను తోడైనది. చూచితివా? మతియొకతమాషా. మన

కున్న యనవరత కాంతాభిలాషము మనకుఁ జాలక దానితో సంత

స్థిపడక నల్లమందని నక్కువామికా అని నాపిండకూడని నల్లమడుగని మ

తీంత దోహద మొనర్చుచున్నాము. ధూ! ధూ! దిక్కుమాలిన ఈ

రీజనుచేతనే కదా మనకీకల్పన కలిగినది. మనలను బిశాచవ లెఁ బట్టు

కొని పీడించుకొని తినుచున్న యాబుద్ధిని వదల్చుకొనుటయే మనకుఁ

బురుషార్థమువలెఁ గనఁబడుచున్నది. ఎవ్వఁడు తిరుగఁ బశువగునో వాఁ

డు బుద్ధిశాలి. నేఁ జెప్పినమాట నీకర్థ మైనదా? తొట్టెవైద్య మంద

తారంభించినయెడలఁ బ్రకృతిలో నున్న యాస్వభావోద్దేకమంతయు

నడఁగి చల్లగ సరళముగ సాపుగ పశుత్వములోనికి జాతిపోవుదుము.

'ఎవల్యాష' ను సత్యమైనప్పుడు ఇన్వల్యాషనుమాత్ర మేల సత్యము

కాదు? రాత్నము తిరుగుచున్నప్పుడు క్రిందియంచు ను. మీఁదియంచు క్రిందికి వచ్చును. అడ్డుపెట్టుట నీమా? వృద్ధునకుఁ దిరుగ బొల్యలక్షణము లన్నియు లేదందువా? ఏబదియేండ్లున్న ప్రై'కిఁ దిరుగఁ గనదువా లేదందువా? .....

అయ్యా! అయ్యా! మీరు పోవలయును.

టుగారు వచ్చుచున్నారని యచ్చటి భటుఁడు నాతోననెను.

వానియొద్ద నెలవుతీసికొని పోబోవుచుండ “అయ్యా! తేజ

రావలయునుజమా? ఈసారి ‘ఎవల్యాషను’ పై నెటువంటి యువస్యా

సమిచ్చెద ననుకొన్నావు? వ్యాసుని జడలకు డార్విసు గడ్డమునకు ము

డిపెట్టి యాలంకెను హెర్బర్టు స్పెన్సరు భుజముమీఁద వైచి ఓహో

ఓహో భాయి! ఓహో ఓహో భాయి యని సవారిమూల్గులు మూ

ల్గించి నాన్కోఆపరేషను తాషామరపాలతో గాంధీటోపీలతోఁ బ్రపం

చమంతయు నూరేగింపనియెడల మూఁతిమీఁది మీసము గొరిగింపు”/

చుని యాతఁడు శపథముచేసి లోనికిఁబోయెను. నాయనలారా! నేనిం

టికిఁ బోయితిని.

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

11 ఆ రో గ్య ము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా! ఒక యాయుర్వేదభిషగ్వరుఁడు నేడు మనసంఘమున నుపన్యసించును. మన సాక్షిసంఘము నాంధ్రదేశీయులందఱు మహాభిమానమున నాదరించుచున్నారు. మన సంఘోపన్యాసము లనే కులు విమర్శనబుద్ధితో, జదివి వారికి దోచినసందేహములను నిరాతంకముగ నడుగుచున్నారు. వారియుపన్యాసములను మనసంఘమందు నాచే జదివించుటకయి పంపుచున్నాఁడు. కొందఱుకొందఱు విద్యావంతులు సాక్షిని దర్శించుటకై వచ్చి మనసంఘమునం దుపన్యాసము లిచ్చుచున్నారు. ఇదికాక—ఏలూరు రాజోలు మొదలగు గ్రామములలో మన సాక్షిసంఘమున కుపసంఘములుగా కొన్నిసంఘములను స్థాపించినారు. ఆసంఘములలో మనలోవలె సాక్షి—జంఘాలశాస్త్రీ కాలాచార్యులు వాణీదాసుఁడు నెట్టియు నున్నారు. వారమున కొకతూరి మనవలె వారుకూడ నుపన్యాసము లిచ్చి వారి కార్యక్రమమును మన కప్పటప్పటఁ బంపుచున్నారు. సరస్వతీకటాక్షమున నచిరకాలములో మునసబు కరణముల రచ్చసావడివలె గ్రామగ్రామమున కొక్కసాక్షి పంచాయతీసావడి యుండవచ్చును. ఇప్పుడొక యాయుర్వేదభిషగ్వరుఁ

డిచ్చట నుపన్యాసమిచ్చును. ఆంగ్లేయాాయుర్వేద వైద్య
భిన్నభిన్నజాతి వైద్యప్రక్రియా సామ్యభేదాదులను గు
సింపుడని నేను గోరితిని. అంతవఱకుఁ దనకిప్పు డవ
బ్రస్తుతమున నారోగ్యమునుగూర్చి కొన్నిమాటలు
ననియు నాతఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఉపన్యాస
సంశయముగా నున్నది. తిన్నఁగాని రుచితెలియునా ?
తు తెలియునా ? కనినఁగాని గర్భవేదన తెలియునా ? చదివిన
స్యము తెలియునా ? వినినఁగాని విశేషము తెలియునా ? కావున
చిన దానినిగూర్చి యిప్పుడు విమర్శనమెందులకు? ఈభిషగ్వరుఁడుకొంత
యాంగ్లేయభాషాజ్ఞానమును సంపాదించినవెనుక నాయుర్వేద వైద్య
వైద్యమును సంపాదింపనెంచి యొకయాంధ్రదేశప్రభుని సాహాయ్య
ముచేఁ గాలీఘట్టమునకుఁబోయి యచ్చట నగదంకారవిద్య నభ్యసించి
భిషజ్యుణియను బిరుదమును బిరుదముతోపాటు గరువమును సంపాదిం
చి—జనాభాను దగ్గించు సముచితోద్దేశముతో స్వదేశమును జేరెను.
శాంతమ్ పాపమ్ శాంతమ్ పాపమ్. సర్వేజనా సుఖినోభవంతు లో
కా సమస్తా సుఖినోభవంతు. క్రొత్తవిద్యమువలనఁ గడుపునకుబాధ
కొత్తమంగలివలన గడ్డమునకు బాధ. కొత్తభార్యవలన నిద్రకుబా
ధ. క్రొత్తప్రీడరువలన నాస్తికిబాధ. క్రొత్తవైద్యునివలనఁ బ్రాణము
నకు బాధ. నాయనలారా ! కొత్తవైద్యుఁడు వరిగత్రాచువంటివాఁ
డు. నేనొక్క యాంగ్లేయవైద్యు నెఱుగుదును. అతఁ డాంగ్లేయుఁడ
గుటచే నాపరేషనులో నధికుఁడాయని యడుగనక్కఱలేదు. అతనిఆప
రేషనులన్నియు సక్సెస్ ఫుల్—జయప్రదములు—అని చిత్రాలో జమ
కట్టు కనఁబడుచున్నది. రోగులు బ్రతికిరా చచ్చిరాయను విచారణ
మక్కఱలేదు. ఉన్నను నది ద్వితీయపక్షము. (నెకండరీ) అది శల్య

కూరికపుస్తకము కాని జననమరణముల లెక్కకాదే. అం
కపద్దుగా గణింపదగదు. ఆపరేషన్ జయప్రదముగునా
శ్శము. అంతటితోసరి. కాని చావేల యందటకు
? ఆస్టర్ ఎఫెక్టుకు అతఁ డెట్లుబాధ్యుఁడు? మెదటి
దీసినాఁడు. కన్నులలోనుండి జెరుగిలను దీసినాడు.
డి తాలను దీసినాఁడు. ఇట్లండ్రజాల మహేంద్రజాల
ముప్పదిసంవత్సరము లగపఱచినాఁడు. ఇప్పుడున్నవాఁడుత్త
మన హూత్ !

ఒకఁడా ! యిద్దఱా ! వందలు వేలు ! అతనికత్తి కట్టికలుకు.
అతనిచేతి కంతచుటుకు. తుద కాతఁడే సంపూర్ణప్రజ్ఞాశాలియై శల్య
తంత్రముం దంతవాఁడు లేడనిపించుకొనినాఁడు. నీయిల్లు కాలిపోను.
నీబుద్ధి బుగ్గిగాను. నీకడుపు మాడిపోను. నిన్ను బాముగరువను. ని
న్ను బ్రాహ్మరాక్షసుఁడు పట్టుకోను. అనునవి తిట్లుకావు. నీనాడిబా
లవైద్యుఁడు చూడను—అనునది తిట్లు—ఓ ! అంత తిరుగులేనితిట్లు
మఱియొక్కటి యున్నదా ? అబ్బ ! అబ్బ ! బ్రహ్మత్రైమునకుఁ బ్రతి
హతమున్నది. ప్రబలనిర్ఘాతపాతమునకుఁ బ్రతిరోధమున్నది. బాలవై
ద్యునివైద్య మప్రతిహతము. అప్రతిరోధకము. శ్లో॥ “సహస్రాదిత్య
సంకాశమ్ సర్వశత్రు నిబర్హణమ్ రామశక్తిమయం ధ్యాయే దమో
ఘమ్ రామసాయకమ్॥” అని రామబాణమాహాత్యమును వర్ణించి
యున్నారు. సర్వశత్రు నిబర్హణశక్తిమాత్రమే రామబాణమం దున్న
ది. శత్రుమిత్రభేదరహితమైన నిబర్హణశక్తి మన బాలవైద్యుని హ
స్తమందున్నది. అతఁడు సర్వసమవర్తి. అతఁడు మాటలోనే వచ్చు
చున్నాఁడు. నాయనలారా ! లేచి వారికి స్వాగతమియవలయును.
(అట్లుచేయుదురు.) అయ్యా ! భిషజ్మణి ! మిమ్ముగూర్చియే యింతవరకుఁ

జెప్పచున్నాను. మీరిక నుపన్యాస మారంభింపవచ్చు.
గాలాచార్యులవారి సగ్రాసనాధిపతిగా నేను శ్రోతలప
మించుచున్నాను.

వైద్యునియుఁజన్యాసము.

“ అగ్రాసనాధిపా ! సోదరులారా ! సాక్షిసంఘ
దివళికుఁ జెవులార వినుటయేకాని కన్నులారఁ జూచుభా
లేదు. దాని నిప్పుడు చూచుభాగ్యమేకాక దానిలో నుపన్యా
భాగ్యముకూడ సిద్ధించినది. అంతేకాక వైద్యులెవ్వ లిదివరకీన
దుపన్యాసించియుండకపోవుటవలన వైద్యవృత్తి నవలంబించువారిలో
ప్రథమోపన్యాసకుఁడను నేనే యగుట మఱింత భాగ్యమని యెంచుచు
న్నాను. (అయ్యా ! డాక్టరు పింజారిరావుగారు తమకంటె ప్రథములే
మో యని సభలోఁ గేక) అటులయిన ఊమింపవలెను. అయినను
పింజారిరావుగా రాంగ్లేయవైద్యులు. నే నాయుర్వేదవైద్యుఁడను.
కావున నేనే మొదటివాఁడ నగుదునేమో (ఆంగ్లేయవైద్యమైన నేమి?
ఆయుర్వేదవైద్యమైన నేమి? అమ్మకడుపు చల్లగా నున్నంతవఱ క
యున్నన కాతంకములేదని యెవ్వఁడో విన నిమ్మశముగ నణుగుకొను
ను) నే నిప్పుడు మీకు శరీరారోగ్యమునుగూర్చి చెప్పవచ్చితిని. ఆరో
గ్య మందఱికిష్టమే. ఆరోగ్యమంద టపేక్షించునదే. కాని యారో
గ్యార్జన మందఱుకూడ నలక్ష్యముగఁ బ్రవర్తించుచున్నారు. ఇది కడు
శోచనీయము. ఆరోగ్యమును సంపాదించుట యెంతమాత్రమును నష్ట
ముకాదు. ఉషఃకాలముననే లేచి కాలకృత్యములను నిర్వహించుకొన
వలయును. ఉషఃకాలమున లేచుట యేమంతకష్టము ? ఒకటి రెండుది
నములు రవంత కష్టముగాఁ గానఁబడినను నభ్యాసమైన పిమ్మటమాత్ర
మావేళకే సరిగ మొలకువ వచ్చును. శీతోదకస్నానమే చేయవలయు.

సా ఓ.

స్నానము తగదు. ప్రవాహినియగు నదిలో స్నానమున
పక్షము. తటాకస్నానము రెండవది. కూపాద్యుదక

ప్రవాహు వైద్యుడు

కు నెడతెగకపాటు నేరున్ ద్విజుడున్

పుడిన యారనుండుము

చొప్పడకున్నట్టియూరు చొరకుము వేమా॥”

అని వేమనమహాయోగి పలికినాడు. (ఇది సుమతీశతకపద్యమే
మోసుమండీ యని యొకడు కేక-ఎడతెగక పాటు నేరున్నచోట నారో
గ్యమునకు లోపములేదుకదా. అక్కడ వైద్యుడెందుకండియని యొ
కడు కేక) కొందఱైన సరిగ నుషఃకాలమం దాయేటిలో స్నానముచే
యుట కలక్ష్యముచేయుదురను కారణముననే కవి నదికంటె వైద్యునినే
ముందుఁ జెప్పినాడు తెలిసినదా? (తెలిసినదండి. వైద్యుడు తప్పక
యుండవలసివచ్చినది. కావున నంతకన్న తప్పని సరిగఁ శ్రాద్ధమంత్ర)
ములకు గాఢోలు “ద్విజుడున్.” అని కవి పలుకవలసివచ్చినది. అని
యొకడు సభలోఁగేక) అది కేవలము బుద్ధిహీనత. రోగమును నివార్చి
రించుటకే వైద్యుడు. వ్యాజ్యమును గెలిపించుటకే న్యాయవాది.
సంధానముకొఱకే రాయబారి. ఆకృత్యము లొకప్పుడు తప్పిపోవచ్చు
ను. అందులకు విచారింపఁ బనిలేదే. (విచారము మీకెందుకయ్యా?
ధననష్టి ప్రాణనష్టికూడ పొంది యెద్దువారము మేముంటిమికదా!
యని యొకడు గొణుగుకొనును) ఇప్పుడీలోకమందు—ముఖ్యముగా
నవనాగరకలోకమందు—వైద్యుని జమత్కారమునఁ బరిహసించు దు
రాచారమున్నది. అదియొక గొప్ప బుద్ధివిశేషమని యనితే పకుల య
భిప్రాయము. అది శుద్ధబుద్ధిహీనతకాని వేటుకాదు. సరే; ఈగొడవ

యెందులకు ? ప్రాతస్నానమైనపిమ్మట సంధ్యావందన ము
కొంతసేపు ప్రాణాయామము నారోగ్యము నపేక్షించు
యవలయును. దీనియుపయోగము లనంతములు.
మువలన శరీరమున వ్యాధియే యుండదు.

ఆర్యులారా ! మీరప్పుడే యాపులించుచున్నా
లు మీకు రుచివంతములుగా లేకపోవచ్చును. మీజంఘ
జనరంజకముగ మాటలాడుశక్తి నాయొద్దలేదు. ఒక్క నాయొద్ద
వైద్యులెవ్వరియొద్దనుగూడ నాశక్తి యుండుట కవకాశము
వైద్యుల కొంతసేపు చేతితోనేగాని నోటితో, బనియేలేదు. సరే. ప్రా
ణాయామమైనపిమ్మట కాఫీగాని—టీగాని—కోకోకాని—యేదియు
బుచ్చుకొనఁగూడదు. ఇవి తాత్కాలికోద్రేకము నిచ్చినను శీఘ్రకాల
మున శరీరమును బాడుచేయును.

పగలు రెండుయాయామములకుఁ బూర్వమునందు భుజింపవలయు
ను. సాయంకాలమునఁ దిరుగ నెనిమిదిగంటలకు లోపల భుజింపవల
యును. పదకొండుగంటలు వినకుండ నిద్రింపవలెను.

పోడుముకాని—చుట్టగాని—నల్లమందుగాని—గుడిగుడికాని—
యెంతమాత్రమును వగవు. పొగాకులోని వినము బహుప్రబలమైనది.
దానివలననే హృదయవ్యాధి—కర్జాపువ్యాధి—మందాగ్ని—పక్షవా
తము—మొదలగురోగములు సంభవించును. పొగచుట్ట యొక్కటితె
చ్చి యది సగముత్రుంచి యొకతునుకను సాయంకాలమున యొక యర
సేరు నీళ్లలోవైచి తెల్లవాలువలకు దానిలో నాననిచ్చి యానీటిని బలి
ష్టమైన ఆస్త్రిలియాగుట్టమునకుఁ బోయఁడు. అంత గుట్టముకూడ గిఱ
గిఱ తిరిగి యరగంటలో టారునఁ జచ్చును. పొగాకులోని విన మంతభ
యంకరమైనది. తాంబూలచర్వణముకూడఁ దప్పే ! తాంబూలము

సా ఓ.

ధరువేయుదురో వారినెత్తిపై మందాగ్ని మూడుపంక్తు
గాగు తాంబూలమున వేయునాచారము కొన్ని దేశము
మఱింతదూష్యము. ఇదికాక మత్తుగలుగజేయు
దీసికొనరాదు. అందువలన నారోగ్యము నశించును.

శ్రీధు లూరనున్న కాలమునందు జనసమ్మర్థము విశే
షముచోటికిఁ బోరాదు. రాత్రులందు దఱచుగా నిల్లువెడ
ని. వేళమించకుండఁ—దప్పకుండ—భోజన మొనర్పవలయు
దురింపవలయును. భయము మనస్సున జేరనీయరాదు. ఉడికి
ననీరు చల్లాటనిచ్చి దానిని ద్రావిన మంచిది. ఉదయమున నెచ్చటికిని
పోరాదు. పరగడుపున విషక్రిములు శీఘ్రముగ వ్యాపించును.

ఇట్లెంతయని—యెన్నియని—చెప్పగలను? ఒక్కొక్కయం
శముపై నొక్కొక్క గ్రంథమును వ్రాయఁదగును. ప్రథానాంశ మొ
క్కటి చెప్పెదను. మనుజుఁ డేమిచేసినయెడల నాయుష్మంతుఁ డై యుం
డును? అనునది వైద్యశాస్త్రమందు ప్రప్రథమప్రశ్నము. ఎవఁడు జ
తరదీపికను బొగుగాఁ గాపాడుకొనునో వాఁ డాయుష్మంతుఁడని యా
ప్రశ్నకు త్తర మీయఁబడెను. సోదరులారా! వింటిరా? అఖిలరోగ
కారకమైనది యజీర్తి. ఆయుక్షయకరమైనది యజీర్తి. అట్టి మందా
గ్ని రాకుండ మనుజుఁడు ప్రవర్తింపవలయును. మందాగ్నివలన జ్వర
ము—కాసము—క్షయ—పాండువు—అది యిది యననేల—నమ
స్తవ్యాధులుకూడఁ బుట్టును. ఇక మఱియొక్క చమత్కారమున్నది.
చెప్పుమందురా? (అక్కటలేదు. అక్కటలేదు. అని గుసగుసలు) మం
దాగ్ని యున్నరోగి ప్రపంచమందున్న యన్నిరోగములను తానే య
నుభవించుచున్నాడను భావనకు లోనై యుండును. నేను జెప్పినమా
ట మీకర్థమైనదా? శాస్త్రీయరహస్యము లగుటచేత సామాన్యజనుల

బుద్ధుల కందపు. (వచ్చినట్లే యున్నదని యొకఁడు మఱి
 వంకపెట్టి యనెను.) మందాగ్ని యున్నవాఁడు హృదయ
 ను బాధపడుచున్నట్లు భ్రమించును. మందాగ్ని య
 వాతముచే దాను బాధపడుచున్నట్లు భ్రమించును.
 న్నవాఁడు మేదోవ్యానిచే దాను బాధపడుచున్నట్లు
 ఇట్లు మందాగ్నియే సర్వబాధలకు మూలము. మందాగ్ని
 భ్రమములు కలుగుటకుఁ గారణము లేవో నేను జెప్పమొదలి
 ల. మీకవి దురవగాహములుగ నుండును. చిరకాలము నేర్పు
 శాస్త్రీయాంశములు కొంతవారికిఁ దెలియుట సాధ్యముకాదుగదా!
 (అది మాకు జెప్పమని దేవులాడినవా రెనరని కేక) ఇదివఱకేమి చె
 ప్పితిని? మందాగ్నియే సర్వరోగమూలక మని చెప్పియుంటిని. (ఈతని
 మానుమని చెప్పవలసినదని యధ్యక్షుఁడగు కాలాచార్యుని కొకచిన్న
 చీటి నొకఁ డిచ్చుచున్నాఁడు. దాని నాతఁడు చూచుకొని దానితాత్ప
 ర్యమేదో తెలియక కాఁబోలుఁ—దెలిసినయెడల నేమి చేయుటకును
 దోషకకాఁబోలు నిశ్చేష్టుఁడై—రవంతసేపుండి తనవ్రేళ్ళ చిటికలో
 నున్న పొడుము నాచీటిలోనుంచి యాచీటిని మందుపొట్లముగాఁ గట్టి
 పిడికిటిలోఁ బట్టుకొని యధ్యక్షుఁడు మాటలాడక యూరకుండెను) సరే.
 మందాగ్ని నెట్లు నివారించుకొనవచ్చును. అనఁగ—నగ్నిదీప్తి నెట్లుకా
 పాడుకొనవచ్చును? ఇందుకుఁ బౌశ్చత్యుల వైద్యపద్ధతి వేఱు. మనప
 ద్ధతివేఱు. వారుతఱచుగా పెస్పిక్—జై మిన్—ఇన్ గ్లువిన్—పేపియా
 నా—మొదలగు పదార్థముల నిచ్చి యగ్నిదీప్తిని బై నుండి కలుగఁజే
 యుదురు. అది మనవారి కిష్టమగుపద్ధతి కాదు. లోపలినుండియే య
 గ్నిదీప్తిని మనవారు కలుగఁజేయుటకు యత్నింతురు. వారివైద్యము
 సాధారణముగా బాహ్యవైద్యము. మనవైద్య మాంతరవైద్యము

కు రోగికి చెమ్మటపట్టించి తగ్గింతురు. మనవా రీపద్ధతి వారు పైర క్తపు వేడిమిని తగ్గించుట కిష్టపడక లోని

మి పుట్టించి పై వేడిమి లోని కాకర్నించుకొందురు.

ప్రారహస్యములు. మచ్చుకొక్కటి మీకుఁ జెప్పితి

మునావు. అని గుసగుసలు) నామాటలను వినుటకు

ముగా నున్నట్లు కనబడుచున్నది. అయినను మఱినాల్గుని

కాల మిచ్చినయెడల నొక ముఖ్యమైనసంగతి చెప్పదలచి

ను. (త్వరగ దిగవయ్యా యని కేక) త్వరగనే దిగుదును.

ఈయాయుర్వేద మున్నదే అచ్చటచ్చట నిదికొంత యసందర్భముగఁ

గనబడుచున్నది. కొన్నికొన్ని ఘట్టములు నిరర్థకములుగ నిష్ప్ర

యోజములుగ నున్నట్లున్నవి. మఱికొన్ని యస్పష్టాభిప్రాయములుగ

నున్నవి. కొన్నికొన్నిభాగము లసంపూర్తిగ నున్నవి. కొన్ని యధో

చితస్థానములం దుండక యసంబద్ధస్థానములం దున్నవి. (ఓరీ నీగొం

తుగోయ యని యొక్కఁడు నిమ్మశముగ ననుచున్నాఁడు.) నాడీనిదాన

మును గూర్చి రవంత విచారితము. (కావలసినయెడల నీవు శాశ్వత

ముగా విచారింపుము. మా కక్కటలేదని కేకలు) నాయనలారా!

తొందరపడెదరేల? శాస్త్రోపన్యాస మనుకొంటిరా? లొడలొడచెప్పు

టకు సామాన్యంశములపై నుపన్యాసము లనుకొంటిరా? తుమింపవ

లెను. అయినను త్వరలో ముగింతును. ఒక్క నాడీనిదానమునుగూర్చి

రవంత యోజితము. ఇప్పటికే దర్జనిమీఁదిది వాతనాడియో పైత్య

నాడియో తేలలేదు. ఆపక్షమున బలమున్నది. ఈపక్షమున బలము

న్నది. చిత్రమేమనగా పైత్యనాడి యనుకొనినను బని జరుగుచున్నది.

వాతనాడి యనుకొనినను బని జరుగుచున్నది. (పని జరుగుట పెద్దబ్ర

హ్మాండమా? గుక్కెడుప్రాణ మెంతసేపు లాగివేయవలయును?) సోద

రులారా ! అట్లుకాదు. పైత్యజ్వరము వాతరాక్షసము
 న్నది. వాతజ్వరము వసంతమాలినివలన గుదురుచున్న
 యేదో తేలనప్పు డిది పైత్యజ్వరమని—యది వా
 రణచేయుటకు నీకేమి యనికారమున్నది ? యనికే
 అని గుసగుసలు) అట్టి యాధారమున్నది లెండు.
 మీకుఁ దెలియవులెండు. ఎటులైన నేమి ? నాడినిదాన్సి
 డుతలలపామువలె నిట్టు లట్టులుగూడఁ బ్రాకుచున్నది. ఇది
 గా నాడియనునది యొకటి యున్నదా ? ఉన్నయెడల సంగుళ
 దేశములో వివిధములైన మూఁనాళ్లుండుట కెట్లవకాశమున్నది ? కావు
 న నీనాడివివరణ మంతయు నెండమావులని యడ్డుపడివాద మొకటి
 జయలుదేలుచున్నది. దీని మూలమునకే మోసము వచ్చిన ట్లగపడు
 చున్నది. ఆయుర్వేదమున సవరణలు చేయవలసిన భాగములన్నియు
 నేను దీక్షతో విమర్శించియున్నాను. అవి యన్నియు లోకమునకు వె
 ల్లడిచేసి శాస్త్రమునకు దేశమునకు నూతనప్రబోధమును గల్పింపఁద
 లఁచియున్నాను. (ఆ ! ఎంతవాడవు ! నూతనప్రబోధము నీవలన గ
 లుగునా ? నూతనప్రబోధము కాదు. నూతన ప్రాచీనోపద్రవమని వినఁ
 బడి వినఁబడనట్లు ధ్వనులు) సోదరులారా ! నాప్రయత్న మలక్ష్యము
 గా భావింపకుఁడు. నేను “ దేశీయభేషజ ” పత్రిక యనుపేరట నొక
 వారపత్రికను స్థాపింపఁదలఁచియున్నాను. ముఖ్యమైన స్థలములందెల్ల ప్ర
 చార మొనర్చి యాపత్రికకుఁ గావలసిన చందాదారులను సంపాదించు
 చున్నాను. మీరందఱు ఆపత్రికకుఁ జందాదారులుగ నుండుటయే కాక
 కొంత మూలధనముకూడ శక్తివంచనలేకుండ నీయవలసియున్నది. నే
 శత్రుమలాభాదులకై చేయు మహాకార్యమునకు దేశీయులు తోడుపడ
 కపోయినయెడల నెవరు తోడ్పడుదురు ? అందులో తైతులను బీల్చి

జ్ఞించినసొమ్ము నల్లరిచిల్లరి వేడుకలందు వ్యయపఱచుకొం
కారు లున్నారే, వారొక్క సానికై కట్టించిన మో
టువతో నాముద్రాక్షరశాల నిర్మితమగును. (నీకర్మము
యేమిట? యను గుసగుసలు) వారొక్క సంక్రాం
తపందెములకై వ్యయపఱచిన సొమ్ముతో నూతననాడీ
శాగ్రంథము లోకోద్ధరణార్థమై పైకి రాగలదు. ఇక
గృహదలచుకొనలేదు. ఇదిగో చందాపట్టి మీరందఱు దయయు
నగు దిగు అనుకేకలు) చందాలు వైచి—నాప్రియత్నము సఫ
లమగునట్లు చరింపుడు. భగవంతుడు మీకు హృదయములందు దే
వోపకారాభిలాషమును దృఢముగాఁ గలుగఁజేయుఁగాక. తథాస్తు.
(తెలుపిలేని చప్పటలు)

కాలాచార్యుని యుపసంహారోపన్యాసము.

“ నేనిప్పు డుపసంహారోపన్యాస మియవలయును గాఁబోలు !
ప్రారంభోపన్యాస మిచ్చిన యధ్యక్షున కుపసంహారోపన్యాస మర్హము
కాని యుపసంహారోపన్యాసమే ప్రారంభోపన్యాసముగాఁగల యధ్య
క్షుఁ డిప్పు డీయఁబోవు నుపన్యాసము నేమందురో యాయుపన్యాసమే
యియవలసియున్నది. భిషజ్యునియను పేరునందున్నంత బిట్టు—పారి
వాక్యములలో నగపడదు. చేతిచుట్టుకే కాని వైద్యులకు నోటిచుట్టు
కుండదని వారే నెలవిచ్చినారు. కావున వారికిఁగాని మనకుఁగాని యీ
విషయమం దుపద్రవ మేదియులేదు. ఎటువచ్చినను సిద్ధాంతపూర్వ
పక్ష వ్యవహారములందుఁ జికిలిచేసిన కత్తివంటివాఁడను గావున నొకరు
'ఔ'నన్నది కాదనుటయే నే నేర్పాటుగాఁ బెట్టుకొనియున్నాను. అది
గాక యధ్యక్షుని వ్యాపారము తుద కన్నియుపన్యాసములను ఖండిం
చుటయే యని నేను వినియున్నాను. కావున నేనిప్పుడు చెప్పఁబోవున

దేమనగా—భిషజ్మణియుపన్యాసము హరిః ఓమ్ మే

ధాస్తువఱకు—నంతయు మిథ్య. రజ్జువందు సర్పత్వ

శుక్తియందు రజతత్వ మెంతయున్నదో—మరీచిక

యున్నదో—వీరియుపన్యాసమందు సత్య మంతయ

లకు ? ఖండింపఁదలఁచుకొన్నప్పు డాపాదశిరఃపర్యం

కొట్టిన మంచిదికాని చిల్లరచిల్లరదెబ్బలు కొట్టనేల ?

కాదు. ఆబుగ్గమీఁద నొక్కగిల్లుగిల్లిన నేమిలాభము. ఈవో

విడిచిన నేమిలాభము. మోచేతితోఁ బ్రక్కలో నొక్కపో

నేమిలాభము. తెక్కగూళ్లనడుమ నొకగుద్దుగుద్దిన నేమిలాభము.

సర్వావయవశైధిల్యము గలుగునట్లు—సర్వాంశీతలత గలుగున—ట్లొ

క్కటేదెబ్బ—పాదనాడిమొదలుకొని బ్రహ్మరంధ్రమువఱకుఁ గొట్టితి

ని. ఇఁకఁజాలునా ? నేనికఁ గూరుచుండవచ్చునా ? (అదేమి ? స్వామి

గారూ ! అప్పుడే కూరుచుందురా ? వైద్యుని యుపన్యాసములోనియం

శముల నొక్కొక్కదాని ననువదించి దానిని సకారణముగ ఖండించి-

తుదకు మీయభిప్రాయము చెప్పవలయును గాని యీఖండనవైఖరి

యేమి ? గొడ్డలిపెట్టుగ నొక్కటేదెబ్బయూ ? కావున నుపన్యాసాంశము

లను వివరించి ఖండింపుఁడు అని సభలో నొక్కఁడుకేక) ఆలాగునఁట

య్యా ! సరే. రవంతపొడుముపట్టేది ? (పుచ్చుకొని పీల్చును) ఏదో

పెద్దదెబ్బ కొట్టినాముకదా ! చిన్నదెబ్బ లవశ్యముగాదని యుపేక్షించి

తినిగాని చేతగాక యూరకుంటినా ? చింతచెట్టు కొట్టినవానికిఁ జింతబటి

కలులాగుట కష్టమా ? చింతాకు దూయుట కష్టమా ? సరే ! ప్రాతస్నా

న మావశ్యకమని మనవైద్యులు నెలవిచ్చినారు. నేను వ్యతిరేకముగాఁ

జెప్పవలసినదేకాదా ? సరే. ఇది సత్యముకాదు. ఉష్ణప్రదేశములలోఁ

బ్రాతస్నాన మారోగ్యప్రదము. కాని శీతప్రదేశములలోఁ బ్రాత

నాపాయకరము. అదిగాక—ప్రాతస్నానము కొండఱ
బడదు. మాతాతగారి కదేపద్ధతి. నాకునదేపద్ధతి. స్నా
యోగి వేయి సంవత్సరములు తాయవలె జీవించును.
శంతలోఁ జచ్చును. పాశ్చాత్యులందఱకు నిత్యస్నా
నమున్నానములైన నున్నవా? మానస్నానములైన
యీ దీర్ఘాయుష్మంతులై యారోగ్యవంతులై యుండలే
వునఁ బ్రాతస్నాన మారోగ్యమున కావశ్యకముకాదు. స్నా
నము యి.క. దోచివేయవలసినదేనా? సరే. తాతాచార్యులు
పంతుల! రవంత నస్యము. (పీల్చును)

టీగాని కాఫీగాని త్రాగఁగూడదని వారు చెప్పివారు. ఖండిం
చుటయే మనపని గావున త్రాగవచ్చునని నాసిద్ధాంతము. అవి త్రా
గుటచేతనే యారోగ్యము చెడినట్లు నేనెక్కడను వినియుండలేదు. నే
ననేకులను గడవలకొలఁది కాఫీ త్రాగినవారి నెఱుఁగుదును. వారు పి
ప్పళ్ళబస్తాలవలె నున్నారు. చెక్కుచెదలులేక—జిట్టునఁ జీదకుండ—
తుసుక్కున తుమ్మకుండ—నమృతముత్రాగిన యాదిత్యులవలె—ను
న్నారు. అంతమాత్రమునకే యారోగ్యము చెడదు. మానివేసినంత
మాత్రమున రాదు. ఇది యి.క.ను దోసివేయరా? సరే. పంతులూ!
ఇదిగో! (అని అధ్యక్షుఁడు ముక్కు చూపుచున్నాఁడు.)

ఇకను రెండుపూటల సరియైనవేళకు భోజనముగూర్చి చెప్పెద
ను. (శాస్త్రులూ! నాచేతిలోఁ బొడుముపట్టి కనఁబడకుండ నున్నది.
ఇప్పుడు నేను బొడుము పీల్చినట్లే కాదా? అని రహస్యముగ నడుగు
ను.) భోజనమునకు నిద్రకు వేళయేమి? కడుపులోని కఱకఱనుబట్టి
సాపాటా? గడియారపు గదలికనుబట్టి సాపాటా? దీనికొకఁడు చెప్ప
నక్కఱలేదు. ఒకసూత్ర మక్కఱలేదు. ఆకిలియగునప్పుడు తిసవలసి

- నది. నిద్రవచ్చిపపుడు నిద్రింపవలసినది. ఓ! ఇంతకన్న
- పద్ధతి లేదు. ఆలాగునఁ జేసినవాని కేరోగము నుండదు
- వ్యాధి దిగ్విజయమొనర్చును. ఇకనిదిసరి.

పొడుముకాని పొగచుట్టకాని తగదని వారు
లోకవిరుద్ధమైనమాట. దానికి లోనుగానివా రెవ్వరో
మునకుఁ బదలము చేబ్రోలుపొగాకు కాల్చి నూటయిరువది
లు జీవించిన వెలమదొరగారిని నేనెఱుఁగుదును. ఇట్లొకరా
దీనివలన నారోగ్యము చెడునన్నమాట స్వప్నవార్త. అసలు పీ
యుండవలయును. జమునెమ్మక నుండవలెను. అంతేకాని—నెలతక్కు
వ—పాలబీద—విర్భాగ్యపుపెద్దమ్మలు చుట్టత్రాగుటవలకెందులకు?
మజ్జిగత్రాగిననే చచ్చెదరు. అందుకొఱకు మజ్జిగ వర్జ్యమా? ఏడ్చినట్లే
యన్నది. సూత్రమున కొకసబబు సందర్భ ముండనక్కఱలేదా? ఇది
యిఁకఁ ద్రోచి వేయవలసినదేకదా! పంతులూ! తిరుగ నిన్నడిగినయెడ
లఁ గోపమురాదుకదా! ఇదిగో రవంత! (వీల్చును) మననైద్యుఁడు
తన యుపన్యాసమునఁ జెప్పిన శాసనములన్నియు నిట్టివే. ఒక్కటియుఁ
బరీక్షకాఁదగినదిలేదు. ఇకను నాకుఁదోచిన యారోగ్యసాధనములు
చెప్పెదను. ఇవి సిద్ధాంతవాక్యము లని నేను చెప్పెదను. మీయిష్టా
నుసారముగ మార్పుకొనవచ్చును.

- మొదటిది:—(1) పెండ్లిచేసికొనఁగూడదు. ఇట్టివాఁడు తలపో
టులేక—కడుపుమంట లేక—తాతివిగ్రహమువలె—నొడల ముడుత
యైన లేక—నూతేండ్లు జీవించును. అందులకు నాదిపూచీ. (2) బుద్ధి
లేక పెండ్లి చేసికొనినయెడల—భార్యపై నధికారము చేయఁదగదు.
ఇట్టివాఁడు బట్టతలలేక—పండ్లు రాలిపోవుటలేక—యంతర్గతమైన యు
ష్ణములేక—గుండెలో గుబులులేక—యజువది సంవత్సరములవఱకు

దిపూచి.

3:—ఎట్టి తగవులయినను సంధిమార్గమునఁ దీరుమానిం
గాని కోర్టు కెక్కఁగూడదు. ఇట్టివాఁడు పార్శ్వపునా
—పరిణామశూల—మొదలగు వ్యాధులులేక యా
యనుబది సంవత్సరములవఱకు జీవించును.

వది:—జంజాట మెన్నడును వృద్ధిచేసికొనఁగూడదు.
ంచుకొనిన సంతమంచిది. ఇట్టివాఁడు మూర్ఖవాని జన్ని
పాతవాని చచ్చుపాతము జలోదరము మొదలగునవి లేక
యూర్యవంతుడై తొంబది సంవత్సరములవఱకు జీవించును.

నాలుగవది:—కూలికిమాత్రము గ్రంథమెన్నఁడును వ్రాయఁ
గూడదు. ఇట్టివాఁడు నక్కమోరు—నారకురుపు—నయనరోగముమొ
దలైన రోగములు లేక—యెనుబది సంవత్సరములవఱకు జీవించును.

అయిదవది:—పరశ్రీని బ్రక్కచూపునఁ జూడఁదగదు. ఇట్టి
వాఁడు తిన్నిరివాతము—వీర్యనష్టము—కుష్మము—అండవాతము—
పుంస్తవహీనత మొదలగునవి లేక డెబ్బదినంవత్సరములు జీవించును.

ఆఱవది:—లేదని యెన్నఁడును దేవులాడవలదు. ఇట్టివాఁడు
అరిసెరోగము—అజీర్తి—గుండెబరుపు—హృద్యేగము మొదలగునవి
లేక డెబ్బదినంవత్సరములు జీవించును.

ఏడవది:—ఒకని కుండిపోయెనే యని యెప్పుడు విచారింపవల
దు. ఇట్టివాఁడు కాలుసేతులు మంట—కాజ్జెములో పోటు—అం
తరకుసుమము మొదలయిన వ్యాధులు లేక యఱువది సంవత్సరములు
జీవించును.

ఎనిమిదవది:—తేపటిమాట యేమియని యోచింపవలదు.
ఇట్టివాఁడు హృదయవాని—పార్శ్వశూల—మూత్రక్రచ్చముమొద

లగు వ్యాధులు లేక యఱువదినంవత్సరములు జీవించును.

తొమ్మిదవది :—పోయినదానినిగూర్చి తలపెట్టు
దు—కామిల—పాండువు—రక్తక్షయము—అపసా
వ్యాధులు లేక యఱువదినంవత్సరములు జీవించును.

పదవది :—దేవుడు రక్షింపఁజేమోయని భయప
వాడు—విషూచి—మహామారి—స్ఫోటకము మొదలగు వ్యాధులు
లేక యెనుబదివత్సరములు జీవించును.

మన హృదయవ్యాపారమునుబట్టి యారోగ్యముండును గాని
తెన్న యన్నమునుబట్టికాని—త్రాగిన కాఫీనిబట్టిగాని—కాల్చిన చుట్ట
నుబట్టికాని—పీల్చిన పొడుమునుబట్టికాని.—వేసికొనిన గంజాయియుం
డనుబట్టికాని—యుండదు. ఇవియన్నియు నిమిత్తమాత్రములు. ప్ర
ధానమైనది హృదయవైఖరి.

ఈపదిసూత్రములు—ప్రాతస్నానములకంటె—ప్రాణాయామ
ములకంటె—బదునాలుగురెట్లు—ప్రశస్తములు. కాని యేమిచేసిన
ను నాయుర్విషయమై యారోగ్యవిషయమై కర్మసూత్రమునకంటె భి
న్నముగా నెన్నడు జరుగదు. ఈసంగతి జ్ఞప్తియందుంపవలయును.
ఆయుర్వృద్ధికి నారోగ్యవృద్ధికి మనకున్న మందులన్నియు గంగలో బా
అవేయవలసినదే కాని కంటికో, జూడనై నదగదు. ఎంతపరిమాణమో
అంతే. ఎంతపిండపుష్టియో అంతే. ఇది యిక చోచివేయరా?
సరే. జంఘాలశాస్త్రీ! నీనింతకుఁబూర్వమునఁ జిన్నకాగితపుజీటిలోఁ
బొడుముంచి పొట్లముకట్టితిని. అది నీవు చూచితివా సరే. (వీల్చును.)

ఆయుర్వేదములో దిద్దుబాటులని యతఁడు చెప్పినమాటలున్న
వే అవియన్నియు నవకతవకలు. అధ్వాన్నములు. అర్థహీనములు.
అపరిశుద్ధములు. అవాచ్యములు. అస్మరణీయములు. ఏదో ముద్రాక్ష

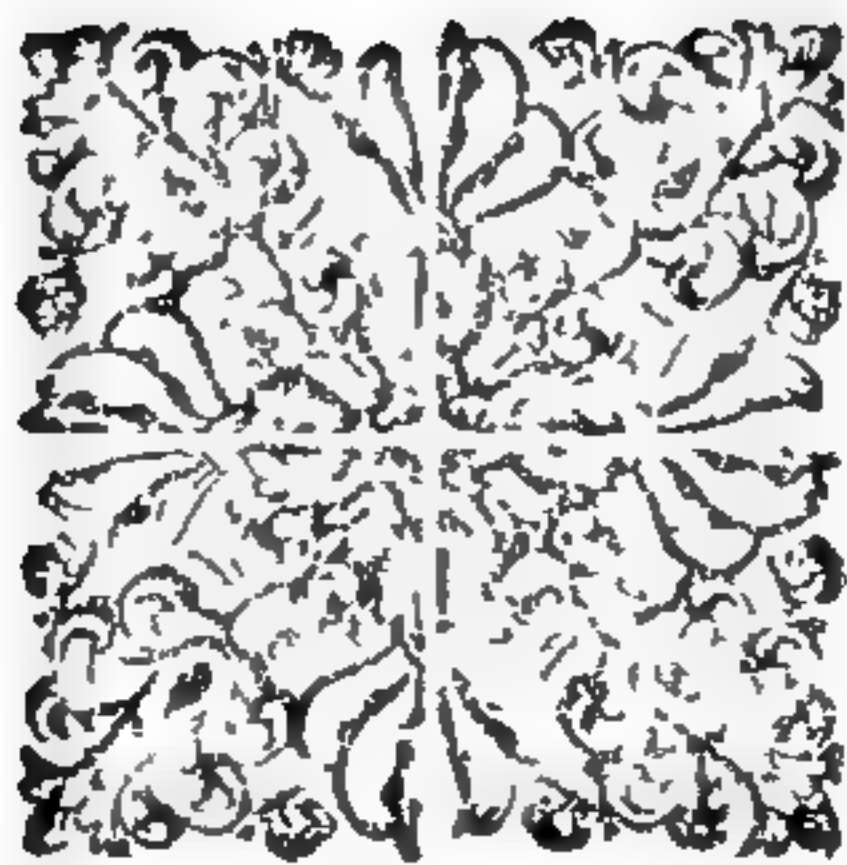

సాక్షి.

దాలు కోరినాఁడే—ఆచందా లెవ్వరు నీయవలసినపనిలే
ట్లు యుపన్యాసమిచ్చినాఁడని యైన మీరెవ్వరితో నన

ర్యులసంగతి యేమియుఁ దెలియకుండనున్నది. ఆతఁ
డేమి? అని యస్మదీయక్షేమశ్రవణకుతూహాలులై యొ
మ్మోణవర్యుఁడు నొక వెలమదొరగారును మఱియొకరును పెంట
నాగులవలసనుండి సాక్షికి లేఖప్రాసినారు. వారిదయకు నేను మిగులఁ
గృతజ్ఞుఁడను. సాక్షిసంఘమునకు వచ్చినలేఖలన్నియు మూఁడునెలల
కొకసారి 'స్వవిషయసల్లాపములలో' జదువు నాచారమునుబట్టి యా
పెంటనాగులవలస లేఖకూడ నప్పుడే చదువఁబడునని యనుకొందును.
నేనికఁ గూరుచుందును.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

సాక్షి

12. అఖిలాంధ్రదేశమశకమత్కుణమూషికమహా...

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను :—

నాయనలారా! సాక్షిసంఘాభిమానులలో నొకరు సాక్షి కొక
లేఖ సంపినారు. అది యిదిగో! దానిని జదివెదను. శ్రద్ధతో వినగో
రెదను :—

సాక్షికి—అయ్యా! అనేకనమస్కారములు. ఆంధ్రప్రతికలో
వారమున కొకపర్యాయము వెలువడుచున్న సాక్ష్యపన్యాసములను
చదివి వినిపించుటకై నేను మదరాసులో వేంచేసియున్న మారాజుగారి
దర్శన మపేక్షించి రైలుబండిలోఁ బ్రయాణము చేయుచుంటిని. ఇం
టర్మియాడియేటుతరగతి బండిలోఁబండుకొని పైనున్న దీపపువెలుతురు
సాహాయ్యమున నేదియో యొకపుస్తకమును జదువుకొనుచుంటిని. దో
మలు చెవియొద్దఁ జేరి గానకాలక్షేప మారంభించినవి. నేను బండుకొ
న్న బల్లపై నమర్పబడిన పీఠపటపు నాశ్రయించి యభివృద్ధినొందు
చున్న నల్లులు తమకేర్పడిన స్థానమాక్రమించుకొంటినను కోపముచే
గాఁబోలు నన్నుఁ జెడమడ పొడుచుచుండెను. వానిబాధ పడలేక
లేచి ప్రక్కదులుపుకొంటిని. ప్రక్కను దులుపఁగలనుగాని బల్లపై
బంసింపఁబడిన పటపు నూడలాఁగగలరా? లేచి యిట్లు ప్రక్కదులుపు

సాక్షి.

లిపై నేడయో ప్రాకినట్లుకాగ నులికిపడి చూచితిని.
యట్టప్రాకి పై బల్లకున్న గొలుసుపై నాగి నే నెవడనో
స్మిచే బరిశీలించుచుండెను. “నీవు బండిలోఁ గూరు
శ్రగావు దిగిపో” మృని యాయెలుకయభిప్రాయము
హా! యెంతవిరుద్ధముగ నున్నది! సొమ్మిచ్చి టిక్కె
హాణముచేయుచున్న నాపై టిక్కెట్టు లేకుండఁ బ్రయాణ
మొనర్చుచుండు నాయెలుక కంతకోపమెందులకో? నిదురఁబోవుచున్న
వారినైన బలాత్కారమున లేపి టిక్కెట్టు మూడేసిగంటల కొకసారి
పరీక్షచేయు నిందలు రై లేవ్యుద్యోగులెందులకో? మనలను బాధిం
చుటకేనా? ఆయెలుకమాట నెవ్వఁడు దలపెట్టఁడేమి? శాసనము మీఱ
కుండ భయభక్తులతో నడచుకొనువారిని బాధించుటకేనా యీయు
ద్యోగుల యధికారములు! చట్టములు చుట్టచుట్టి నట్టేటఁ బాటవైచు
వారిని జూడ నధికారులకే భయముకాఁబోలు! ఇట్లు నేను మనసులో
నేడేదియో యనుకొనుచుఁ దిరుగఁ బండుకొంటిని. నడిమివయసున
నుండుటచే రక్తపుష్టికలవాడను గావున నల్లులను గణింపక దోమలను
లెక్కింపక యెలుకలను లక్ష్యపెట్టక నిద్రించితిని. కలఁతనిద్దురయేకాని
గాఢనిద్రామాత్రము పట్టలేదు. ఆనిద్రలో స్వప్నమువచ్చినది. ఆస్వ
ప్నము కొంత వింతగనుండుటచే జంఘాలశాస్త్రీచే సభలోఁ జదివించు
టకొఱకు మీసన్నిధికేఁ బంపితిని.

స్వప్నము.

అది యొక్కపెద్దమైదానము కనుజూపుమేర వ్యాపించియున్నది.
అది నాలుగు సమభాగములుగ భాగింపఁబడియున్నట్లున్నది. ఒక్కభా
గమునిండ ననేకలక్షల కోటల దోమలు విడిసియున్నవి. ముచ్చటలా
డుకొనుచు మూర్ఖునుచు మూఁగుకొనుచు ముద్దిడుకొనుచు మురిసి

కొనుచు మూల్గుకొనుచు మూత్రించుకొనుచు నాదోమ
 విచిత్రచేష్టాసమన్వితములై యున్నవి. కాని యాజెండా
 రములేమి? ఆంధ్రాక్షరములవలె గనబడుచున్నవే!
 మి? చదివెదను. “పాలకొల్లు మశకములవిడిది”
 న్నవన్నియుఁ బాలకొల్లుగ్రామమునుండి వేంచేసిన
 కాని యామీఁదిదేది? “కొల్లేటిమశకరాజములమహాలే
 కోడిపెట్టల నెత్తికొని పోగలవను కృష్ణామండలైకవిఖ్యాతి నొందిన
 కొల్లేటిదోమలాయీవి! నెబాసు—దీనితరువాతి దదియేది? “కళింగదేశ
 మశకమహారాజముల మౌక్తికమందిరము?” ఆహా! గవాక్షములు
 పట్టిపట్టని బలిష్ఠగాత్రస్థాల్యముగల విజయనగరాస్థాన మశకములా
 యీవి! వహవా! కాని యాపైదియేమి! “ఆనెగొంది మశకసార్వ
 భౌముల మహాలక్ష్మీనికేతనము” శ్రీమత్ మహామండలేశ్వర మహా
 రాజాధిరాజ గండరగండాదిబిరుదాంకితులయిన శ్రీకృష్ణదేవరాయల
 యాస్థానమందలి క్షీరపతీరహీరచంద్రికాసార ధిక్కార జగద్విశ్రాంత
 యశస్సాంద్రములైన కిష్కింధదోమలా? వహవా! ఆప్రక్కనున్న
 గుడారము లెవరివి? చిట్టెలుకలదిది. చూతెలుకలదది. గుంటయెలుక
 లదిది. గాదెయెలుకలదది. ఎట్టయెలుకలదిది. పొలపుతెలుకలదది.
 నాగుతెలుకలదిది. బొంతయెలుకలదది. చుంచులదది. పందికొక్కుల
 దిది. నెబాస్ నెబాస్! అర్బుదములు నిర్బుదములు దాటినసంఖ్యలు
 గల సర్వజాతిమూషకము లిచ్చటఁ గిచకిచలాడుచు వెనుకకాళ్లపై నిలు
 వఁబడి ముందుకాళ్లతో ముక్కులు గోకికొనుచు మూతులుమూతు
 లు గలుపుచు, తోకలు తోకలు పెనవైచుచుఁ గీచుకీచుమనుచు గీరు
 గారుమనుచుఁ జెవులజ్జె విప్పుచు నట్టె మూయుచు బిలబిలలాడుచు మి
 లమిలలాడుచుఁ గనుచూపు నిలువఁబడలేనంత కదలికతోఁ బొట్లకాయ

గాలుచున్నవే! సెబాస్! కాని, యావై పుననున్న విడు
అవియన్నియు నల్లులోయిరాయనా! ఎట్టనల్లులు, నల్లు
నల్లులు, మిడినల్లులు శంఖమహాసంఖాతీత సంఖ్యాక
శంతతనువులుగలవై కొత్తిమిరెపువాసనఁ గొట్టుచు
తెల్లెలుతెల్లెలుగఁ గుప్పలుకుప్పలుగ రాసులురాసులు
ద్రతరంగములవలె లేచుచున్నవి. ప్రాకుచున్నవి. విలుగు
చున్నవి. తిరుగ వెనుకకు దొరలుచున్నవి. హరిహరీ! ఆసన్నివేశము
నిప్పుడు తలఁచుకొనగనే యొడలు గగురువొడుచుచున్నదికదా! గుండె
నీరు విడుచుచున్నదికదా! ఆహా! అప్పుడెట్టులుండెనో యోచించు
కొనుడు.

పూర్ణిమాచంద్రుఁ డంబరమధ్యమునకు వచ్చి యామశకమ
త్కుణ మూషికాది మహాపరిషదైవభవము నవలోకించి యాహ్లాదించు
చున్నాడు. సంఖ్యలో మనమేమో మహానికులమని యిదివఱకు విట్టి
వీగితిమి. పట్టుమని యొక్కయాంధ్రదేశమందున్న నల్లులసంఖ్యముం
దు మనసంఖ్య యెంత యధమమో యిప్పుడు తెలిసినదికదా! గర్వ
ప్రాయశ్చిత్తమైనదికదా యని తలలు వంచుకొని మొగములు ముడు
చుకొని సిగ్గుఁదెచ్చుకొని నక్షత్రము లెల్లుడిన్నవోయి కునుకుచున్నవో!

ఇంతలో నొకనల్లి యెట్టిమొకమాలుకోటుతో నిభరాజయాన
మున సభామధ్యప్రదేశమునకు వచ్చి తిర్యగైవళిరిగ నున్నతలను వీలగు
నంతవఱ కెత్తి యాంధ్రభాషతో నిట్లనియెను.

“అఖిలాంధ్రదేశీయ మత్కుణ మశక మూషికాది సోదరసో
దరీమణులారా! ఈమహాపరిషద్వ్యాపారము మనస్వభాషయగు నాం
ధ్రభాషతోడనే జరుపుకొందము. స్వభాషాగౌరవములేనిజాతి జాతికా
దు. ఈయాంధ్రజాతీయమహాసంఘకార్యక్రమనిర్వాహకత్వమున కధ్య

సా క్షి.

క్షుని నియమింపవలసియున్నది. కృష్ణ దేవ రాయస్థాన పు
ను విద్యారణ్యపీఠమును నగు విద్యానగరమునుండి యి
మూషక రాజములలో మహామూర్తిమంతమైన దీర్ఘ
షకశిఖామణిని సాహితీగౌరవమునుబట్టియు, స్థానగ
సనాతనరాజేంద్రగౌరవమునుబట్టియు నగ్రాసనాధిపతిగ
పక్షమున నెన్నుకొనుచున్నాను.” ఇంతలో నొక బోఁదురుకప్పయంత
కొల్లేటిదోమ కైఁమని ముందునకువచ్చి నల్లిగారొనర్చిన ప్రతివాదము
ను బరిపోషించెను. గుంయిమని యొక్కపెట్టున దోమలన్నియు సం
తోషసూచకముగ మొఱపెట్టెను. ఎలుకలు కీఁచుకీఁచుమని రొదచే
యుచు తమజాతిలో నొక్కని కిట్టిమహాసభ కధ్యక్షుపదవి కలిగెనని
పోంగినదేహములతో నిండినమనసులతో నుండ, నధ్యక్షుఁ డపసవ్య
పురఃపాకముతో మీసము సవరించుకొని వెనుకకాలితోఁ జెవియొద్ద
దురదచేఁగాదు విలాసముచే—గోకికొని పొడుగుతోఁకను గుడియెడమ
లకు జెటకాయించి సభామధ్యమునకుఁ బోయి వెనుకకాళ్లపై నిలువఁ
బడి ముందుకాళ్లను వినయపూర్వకముగ లోనికివంచి యవనతళిరస్క
మై నిలువఁబడగ నెలుకలన్నియు వాలతాళధ్వనులిచ్చెను. దోమ లు
చ్చైస్వరమున నభినందించెను. అంత నధ్యక్షనిర్ణయమొనర్చిన మొదటి
నల్లి యొకచిన్న కాగిదము నధ్యక్షుని చెవిసందున నుంచెను. అది సభా
కార్యక్రమపత్రము. దానినందుకొని గాలికెగిరిపోవుననికాఁబోలు నధ్య
క్షుఁడు కాలికింద నుంచుకొనెను.

అధ్యక్షుని ప్రారంభోపన్యాసము.

ఆర్యసోదరసోదరీమణులారా ! అఖిలాండ్రజాతీయ మశకమత్తు
ణాది మహాసభకు (ఆహాహా ! వినుఁడు—వినుఁడు—ఏమిస్వార్థపరిత్యా
గము ! ఏమి నై చ్యము ! తనజాతిపేరే యెత్తి నాఁడుకాఁడే యని కేకలు)

నిపతిగాఁ జేయుటచే నాజాతీయంతయుఁ గృతార్థమైనది.
సామాన్యులారా? మీసభ విద్యత్సభకాని మఱియొ
వేదవేదాంగవిజ్ఞానసంపన్నులు, ప్రకృతిశాస్త్రపాండితీ
మధ్య
కీయతంత్రపాఠగులు—బ్రహ్మవాదులు—భక్తాగ్ర
గణ్యులు—సామాన్యులు—గాయకోత్తములు—చిత్రలేఖకులు—
వక్త్రులు—మతవాదులు—మధ్యవాదులు—నతివాదులు—సర్వతంత్ర
స్వతంత్రులగు నెందఱో యిచ్చట స్వస్వరూపములతో సకుటుంబ బం
ధుమిత్ర పరివారలై వేంచేసియుండ నల్పుడనగు నేను—మశకసోదరు
లారా! మీవలె వ్యోమయానశక్తిలేని నేను—మత్కుణసోదరులారా!
రా! మీవలె మృదులశరీరాంతరంగ సౌష్ఠవములేని నేను—మశక
సోదరులారా! మీవలె గంఠస్వర మాధురీపరిపాకములేని నేను—
మత్కుణసోదరులారా! మీవలె శత్రుహింసాపరాయణతలేని నేను—
మీకధ్యక్షుడనై నిలువవలసివచ్చినది. ఎందువలన? మీమీయాజ్ఞ
వలన. నాయీపదవికి మీ రుత్తరవాదులై నప్పుడు జ్ఞానశూన్యతచే
వచించిన నాపలుకులలోని తప్పులకు మీరేల యుత్తరవాదులు కాక
పోవుదురు? ప్రకృతవిషయమునకుఁ బోవుదము.

నరజాతీయంతటి తుచ్ఛజాతి ప్రపంచమున మఱియొకటిలేదు.
నరుఁడు మనకు శత్రుఁడు—ప్రబలశత్రుఁడు—తానే మహావీరుఁడట!
వీరాధివీరుఁడట—అతిరథుఁడట—మహారథుఁడట—వీనిగర్వముకా
లిపోను! పిటికిపెద్దమ్మలలో నగ్రగణ్యుఁ డెవఁడు? నరుఁడు. తెలిసినదా?
(వినుఁడు—వినుఁడు—) శత్రుదర్శనముననే తోక ముడుచుకొని పరు
గెత్తువాఁడెవఁడు? నరుఁడు. ఎంతసేపును బ్రాణ మటచేతిలో నుంచు
కొని మూలమూలల దాగినవాఁ డెవఁడు? నరుఁడు. (సెబాన్ సెబాస్
అనుకేకలు.) చేతవాతగాని చచ్చుపెద్దమ్మలలో నగ్రతాంబూలమునకు

సిద్ధపడువాడెవ్వడు? నరుడు. తేలునుజూచి భయమా
యేడుపా? పామునుజూచి పరుగా?—దోమ కఱచిపోవు
సాయంకాలమగుసరికే సన్ననిగుడారములో దూతిన
మన నల్లిపోతులలో నొక్కటి ప్రక్కజేరి కటుక్కు
యెడల గల్లుద్రావినవానివలె దెయితక్కలాడువాడు
వఱకుగూడ నెందులకు? ముల్లు కాలికి గుచ్చుకొను
చ్చెలుదొడిగికొనికాని వెలుపలికి రాడే. వీనిభయము బ్రద్దలై పోను.
పల్లెరుగాయనగ గడగడలాడిపోవునే—బట్టలో జీపురుముల్లున్న
యెడల నూడదీసికొనినదాక నేడ్చుచునేయుండునే—గాలి చల్లబడి
నయెడల నొక్కరోగము—మోతాదుగనున్న మఱియొక్కరోగము—
వెచ్చబడిన వేటొక్కరోగము—గంగిలెద్దునకున్నంత గంతవేసికొనికా
ని వెలుపలికే వేంచేయడే—వీని కాతరత గడ్డలై పోను. వీడేనా వీ
రుడు? వీడేనా సృష్టికీబ్రభుడు? నీకంత బొంతమోతయెందులకురా
యని మూతిమీద నీడ్చి పండ్లువిఱుగ నొక్కటి వాయింపగల నా
సోదరుడేడి! మన మట్టివేషములు వైచుచుంటిమా? ఓ తుపానుపట్ట
నీ—అగ్నిపర్వతము ప్రేలనీ! భూకంపములు రానీ! మంచుగడ్డలు వ
ర్షింపనీ! మనము దిగంబరులమై యొక్కవెండ్రుకయైన నూడకుండ నొ
క్కతెక్కయైన జాతికుండ బంచభూత మహాసంక్షోభమును మహావీరు
లమై యెదుర్కొనుటలేదా? యథార్థవీరుడెవడో యిప్పుడు తెలిసిన
దా? యథార్థముగ సృష్టికీ బ్రభుడెవడో యిప్పుడు మీకుదెలిసినదా?

తరువాత వానిబుద్ధినిగూర్చి నాల్గుమాటలు చెప్పెదను. ఎలుక
లను జంపుట కాతడెన్నెన్నియేప్పు లేడ్చుచున్నాడో మీకు దెలియ
నిసంగతిమా? కట్టబోనట—లోపల మినుపరొట్టెయట. కత్తెబోన
ట. లోపల గారెముక్కయట. వానిమాయమండ—తనువు చీల్చిన

దేధా ధారాశతయున్నదా? ఎందుల కీదగాబోజీ? ఎందుల
 ఇదిగాక (Ratsbane) అ.ట—మీరు వినలేదా? పత్రిక
 లలో విమిషుకుచున్నాడే? ఆహాహా! బాహాటముగా విష
 మును పంపదలచినాడే—వీనిదౌర్జన్యము మాసిపోను. ఆ
 వినవలసినదేలచావరాదు? పుణ్యసాపములెఱుంగని మనలకుఁ
 గూఁటిల్లముపెట్టి గొంతుకోయునా? ఇదిగాక గౌరవాధ్వలగు కరు
 ణాలవాలములగు నామశకమత్కుణసోదరులకు సంఘమరణమిచ్చుట
 కేవో పాడర్లట—ద్రావకములట. మాత్రలట. పత్రికలలోఁ బ్రచు
 రణమట! బజారులలో నమ్మకమట! వానిమొగము వానిమోర!
 ఆశ్చర్యసోదరులారా! నరునిమొగ మెప్పుడైనఁ బరిశీలనముగఁజూచితిరా?
 మనమొగములవలె ధారాశమై, తేజస్వంతమై, నిష్కపటమై, దాక్షి
 ã్యయుక్తమై, యమాయిక్తమైయుండునా? ఊహ. వట్టిదొంగమొగ
 ము. ఇంద్రజాలమహేంద్రజాలవిద్యలన్నియు వానిమొగమునమొలకలె
 త్తుచుండును. ఊహ యనఁగ నంగీకారమని యర్థముకాదు. 'ఊహ
 వ్హా'నఁగ ననంగీకారమని యర్థముకాదు. నవ్వుబట్టి దయయని యను
 కొందురేమో. అసత్యము. అసత్యము. బాష్పములనుబట్టి పరితాప
 మనుకొందురేమో! వట్టికల్ల. నవ్వుచునే నలుకఁగలఁడు. ధూ ధూ!
 అంతటక్కరి యంతదొంగ యంతమాయకాఁడు మఱియొకఁడు లేడు.

తరువాత నాతని విశ్వాసమునుగూర్చి చెప్పెదను. మనసోదరు
 లలో ముందొక్క దోమను దీసికొనుఁడు. ఒక్కసారి యవియొక నరు
 ని గఱచినదనుకొనుఁడు. ఆతని నెప్పుడైన నది వదలునా? తిరుగ నా
 తనినే కఱచుచు నాతనియొద్దనే మంచియో చెడ్డయో కనిపెట్టుకొని
 యుండును గాని యవిశ్వాసముతో నాతని నెన్నఁడైన వదలియుండు
 నా? బట్టితోఁ ద్రొచ్చివైచిన నైనఁ జేలితో విదళించిననైనఁ జెవుల

కుఁ గట్టిగఁ గట్టుకొని దరిఁజేరనీయకపోయిన నై న “నాట
 డు. ఈమాత్రమునకై మనకేమి తక్కువ” యని యాత
 గ్రాగియుండునుగాని యావలికిఁ బోదే! ఇక మామతు
 యమై యీసద్గుణమునుగూర్చి చెప్పవలసిన దేమున్న
 ను గాని బల్లనుగాని కుగ్చినిగాని మందమునుగాని యూశ్రయించి
 యొక్కనల్లిపోఁ తొక్కసారి యొక్కనరునిర క్తము దబ్బలపు మొనయంత
 త్రావినయెడల నావిశ్వాసము దానికి హరియని యంతమొందువఱ
 కుండవలసినదేకదా ! అది యానరు నెన్నఁడైన వదలునా ? ఎన్నఁడైన
 మఱచునా ? నరునివఱ కెందులకు ? ఆచారము వదలునా ? ఆసోఫాను
 వదలునా ? ఎండలోఁ బెట్టి మోదనీ ! ఉడుకునీళ్లుపెట్టి తడువనీ ! అప్ప
 టికిఁ జచ్చిన ట్లుల్లిపొరవలె నుండినను మఱునాటికే పదనెక్కి యాతని
 దుర్నయమును గడింపక మఱల నాతనినే యంటఁబొడిచి యట్లే ప్ర
 క్క నాశ్రయించియే యుండునుగాని యావలికిఁ బోదే ! ఇక మాజా
 తిసంగతి రవంత మనవిచేసికొందును. ఫలాహారపువీరువానో ధాన్యపు
 గాదెనో యాశ్రయించి మాలో నెవ్వఁడైన నుండినయెడల నాయునికి
 యునికి యట్లే యుండఁదగినది గాని యందులకు భిన్నముగ జరుగుట
 కవకాశమున్నదా ? ఇంటిలోని దాసి చీపురుకట్టతోఁ గొట్టనీ ! ఇంటి
 లోని వితంతువు బోనులో నుండ్రుముక్కఁ బెట్టనీ ! కొట్టు పెట్టుగూ
 డ సమముగనే చూచి యాయిలెన్నటికైన వదలునా ? నరున కట్టివి
 శ్వాసమున్నదా ? కృతఘ్నుఁడు ! ఛీ ! కృతఘ్నుఁడు ! మహారాజు నా
 శ్రయించి యాతనివలన ననేకోపకారము లొంది, భాగ్యవంతుఁడైన
 నరుఁ డామహారాజుచేనైన నొక్కమాట పడుటకుఁ జచ్చిపోవునే—సా
 లువు లిచ్చినప్పుడు ధరింపవచ్చును గాని ఛీ యనినప్పుడు సహింపఁ
 గూడదేని ? తుచ్చుఁడు ! విశ్వాసఘాతుకుఁడు ! అంతటితో సరిపో

సా షీ.

జ్ఞుకాదే ! మహారాజుపై నాగ్రహించి యెదురుకొని
యాత్ర కారమునుగూడ జేయుటకు సాహసించునే ! దోహి—ప
రమదోహి తని పరశ్రేయస్సహనమునుగూర్చి రవంత చెప్పెనను.
తనసుఖి తన సరునకుఁ గలుగుసంతోషముకంటె నితరులయాపద
వలనఁ గలుగుసంతోష మెక్కువ. తాను దనతమ్ముఁడు తగవు లేకుం
డనుండుట సంతోషముకాదు. పైవారిలో నన్నదమ్ములు తగవులువడి
జుట్టుజుట్టు పట్టుకొని కొట్టుకొని కచ్చేరి కెక్కినారనఁగ, అబ్బ ! అబ్బ !
ఏమిసంతోషము ! చెవిఁ గోసికొని యావార్తను మహానందమున విను
ను. తాను జుట్టులుజుట్టుకొనియో అంకులరాట్నము త్రొప్పుకొనియో
పావులాడబ్బులు తెచ్చుకొనుచుండగా నందులకు సంతోషింపరాదా!
ఉహు. పెద్దతుపాను బట్టగ నోడలన్నియు నొక్కసారియే మునిగిపో
వుటవలనఁ బైవర్తకుఁ డెవఁడో దివాలాతీసినాఁ డనియు నాతనినందఱు
దుష్మైత్రి తిట్టుచున్నారనియు వినినయెడల—ఓ ! ఏసంగీతము దాని
ముందుఁ బనికిరాదే ! ఆహా ! వీనిస్వభావము చట్టుబండలై పోను ! తా
ను దనభార్యయు సుఖముగాఁ గాపురముచేయుచున్నప్పు డాసంతోష
ము తనకుఁ జాలదా ? చాలదు. ముమ్మాటికిఁ జాలదు. పైయింటి
యాబిడ మాటమాటమీఁద మగనిని లెంపకాయఁ గొట్టి పుట్టినింటి
కుఁడాయించినదని వినఁగ ఓహోహో ! ఏమికులుకు ? ఏమి కిచకిచ !
ఏమి వెక వెక ! ఎంతసేపు తనసుఖము సంగతి మఱివే—పైవారిబాధ
లే, ప్రిణహింసలే—శోకములే తనకుఁ బ్రత్యక్షసుఖము నిచ్చునవి.
తనభోగముకంటె నొకనిరోగము తన కెక్కువసంతోషమైనప్పుడు, తన
సుఖముకంటెఁ బైవానిదుఃఖము తన కెక్కువసంతోషమైనప్పుడు వాని
ప్రకృతి యెంతదిక్కుమాలిన ప్రకృతియో చెప్పవలయురా ? నేనే యిం
క శుపన్యసించునెడల మహావక్తలయిన మత్తుణమశక రాజేందు

ల కవకాశమేదీ ? ఇదిగో ! కార్యక్రమపత్రము. ఇక మ
గు కీచురావుగా రుపన్యసింతురు. ఆయన ఆనెగొంది నివా
శాస్త్రమునందును వైద్యశాస్త్రమునందును బ్రవీణుడు. అనకబిరుద
ముల నాంధ్రలోకమున సంపాదించినాడు. ఆయనయుపన్యాసము శ్ర
ద్ధగా వినుడు.

కీచురావుగారి యుపన్యాసము.

అగ్రాసనాధిపతీ ! సోదరులారా ! సోదరీమణులారా ! మీనా
గరత యెంతపురాతనమైనదో మీరెట్టి మహోన్నతదశను బూర్వమం
దనుభవించితిరో మీజాతులు పూర్వమం దెంతకట్టుదిట్టముగ నుండెడి
వో మీరెఱుఁగుదురా ? ప్రకృతిశాస్త్రమేమి వైద్యశాస్త్రమేమి వే
దాంతశాస్త్రమేమి అర్థికశాస్త్రమేమి రాజతంత్రీశాస్త్రమేమి అది యి
ది యననేల ? సర్వశాస్త్రములుకూడ మొదట నెవరివి ? మనవి. వాని
నన్నిటి నెంతయభివృద్ధిలోనికిఁ దీసికొనిరాఁదగునో యంత యభివృద్ధి
లోనికిఁ దెచ్చినవారెవరు ? మనము. శాస్త్రజ్ఞానసంపూర్ణులై జగద్వి
శ్రాంతకీర్తిని సంపాదించినవారెవరు ? మనము. సర్వలోకమునకు జ్ఞా
నజ్యోతిని గానఁబఱచినవారెవరు ? మనము. అట్టిమనము—మతములో
నగ్రిగణ్యులమైన మనము—కళలలో నగ్రిగణ్యులమైన మనము—నా
గరకతలో నగ్రిగణ్యులమైన మనము—ప్రపంచమున కంతకు సర్వవిష
యములందును మార్గదర్శకులమగు మనము—అట్టిమనము నేఁ డెట్లు
న్నాము ? పతితులమై, భ్రష్టులమై, పనికిమాలినవారమై, ప్రజ్ఞాశూన్యు
లమై, పరతంతులమై, బలహీనులమై, ప్రతిష్ఠాశూన్యులమై, పెంటల
పైఁ, దుక్కుపై, దూగరపై, బారియలలోఁ, బుట్టలలోనామరూపము
లులేక పడియున్నాము. (వినుడు వినుడు అనుకేకలు) ఎందువలన?
నరునివలన. నిర్భాగ్యుడైన నరునివలన. నిన్నఁగాక మొన్నఁబుట్టిన

శాసమస్తవిద్యలు మనపాదములయొద్దఁబడి నేర్చుకొనినవరు నిష్కానమునంతయు, మనతేజమునంతయు, మనఘనతనంతయు, మనోభ్యాతి నంతయు నపహరించి నరునివలన. (సిగ్గుసిగ్గు అనుకే కలు) కవిగారు గానము నరుఁ డెవనియొద్దనుండి సంపాదించెను! మన మశకసోదరులనుండి కాదా? Aviation అని యిప్పుడిప్పు డెగిరియెగిరి క్రిందఁబడి పండ్లిగిలించుచున్న నరుఁ డాశాస్త్రము నెవరియొద్దనుండి యపహరించినాఁడు? మన మశకసోదరులయొద్దనుండి కాదా? భూమిని త్రవ్వట—దానిలోని లోహములనెత్తుట—అన్ని విధములయిన subterranean activities తోఁజేరిన 'జిమాలాజీ' యనుశాస్త్ర మెవరియొద్దనుండి యాతఁడపహరించినాఁడు? మనమూషకసోదరుల నుండికాదా? అంతవఱకెందులకు? ధాన్యపుమఱలు మఱికోన్ని యిత రయంత్రములు మన మూషకసోదరులపండ్లనుబట్టికదా యాతఁడు కల్పించుకొనినాఁడు. ఇటులెన్నిచెప్పవచ్చును. మనపందికొక్కుసోదరుల యొడలిబొచ్చును జూచికదా ఉన్నిబట్టలని రాంకవములని కోటులని కుడితీసీలని యిప్పుడిప్పుడు మిడుకుచున్నాఁడు! స్వతంత్రజ్ఞానములేక కల్పనాశక్తిలేక యఖిలతంత్రములందు మనలననుకరించి కొనలుత్రుంపి తలలుమార్చి యంచులూడఁదీసి క్రొత్తరంగుపూసి లక్కికిలిక్కిగ మ క్కికిమక్కిగ మిడికి నిక్కుచున్నాఁడే! ఏదొంగయో మేముచోచి యంతటితో నూరకుండెనా? ఉహు. శారదాపీఠమయిన మనపయి నెదురు తిరిగినాఁడే. మనలను మారణహోమమొనర్పఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడే. విశ్వాసఘాతుకుఁడు ప్రకృతిశాస్త్రమందుమహాపండితుఁడట. ఆతని కల్పన లొకటిరెండు విమర్శింతును.

మాకాటువలనఁ దనకు మన్నెపుజ్వరము వచ్చుచున్నదని మొదలుతుదలేని సిద్ధాంతమొకటి స్థాపించినాఁడు. ఇదియ భూతకల్పన. ఈ

పనికిమాలిన రాధాంతమునర్చి ప్రకృతిశాస్త్రమున కావలె
 నని విజ్ఞప్తిగొనుచున్నాఁడు. సింహము మొదలుకొని చీమవఱకు
 తిననిజంతువు లోకమున నున్నదా? అవియన్నియుఁ జలిజ్వరమునకు
 లోనయియున్నవా? అన్నిజంతువులకు రాదనియు నన్నిదోమలవలన
 రాదనియు నాసిద్ధాంతముక్రింద వెంటనే హంసపాదముంచినాఁడు! వీని
 సిగ్గు చిమిడిపోను. ఇక్కడి కీసిద్ధాంతము సగముచచ్చినదా? అన్నిజాతు
 ల దోమలలోను విషజాతియొకటి యున్నదని పైతుడుపునకు దిగువనే
 యొక చిన్న బ్రహ్మసూత్రము కల్పించినాఁడు. నరులలోఁగూడ నట్టి
 విషజాతి యున్నదేమో? తనబుద్ధి కీమాత్రమైన వినియోగమక్కఱలే
 దా? సరే ఆతగవెందులకు? అట్టివిషజాతి యున్నది. ఆవిషజాతి గఱ
 చినవారందఱకయినను మలేరియా వచ్చుచున్నదా? లేదని తానేచెప్పు
 చున్నాఁడు. ఇక్కడికి తరువాతిసిద్ధాంతముగూడఁ బరమపదించినట్టేకద!
 ఆచలిజ్వరపు 'టెండెన్సి' యున్నవారికేమో యదివచ్చునని సరిక్రొత్త
 సిద్ధాంతము. ఈటెండెన్సియేమి తనమొగము నామొగము; అనగా రా
 వలసినవారికి వచ్చును. రాఁగూడనివారికి రాదన్నమాట! అంతేనా?
 అంతకంటె నర్థమేమైననున్నదా? ఈమాట మొదటనే దేవులాడక
 నిష్కారణముగా మమ్ము నెవపెట్టుటెందులకు? మమ్ము మాడ్చినైచుట
 కుఁబ్రయత్నములెందులకు? మలేరియల్ పారసైటు మాకెట్లువచ్చినదో
 మాదిగమంచమట-తననరతత్త్వమును దానెఱిగిమిడికినప్పుడుకదా మా
 తత్త్వమును బరీక్షించుట. మలేరియల్ పారసైటు మాకెట్లువచ్చినదో
 తనకు నట్లేవచ్చినదని యనుకొనరాదా? మలేరియావలన పారాసైటు
 పుట్టుచున్నదికాని పారాసైటువలన మలేరియాపుట్టుచున్నదా? తోచిన
 ట్లూహములా? ఏదోయొక్కటి కర్మముచాలక సరిపోవునెడల శాశ్వత
 సిద్ధాంతస్థాపనమా? ఇదివఱకు మాలో నొక్కవిషజాతియే యున్నదని

య. ఇప్పుడు రెండవవిషయజాతి బయలుదేరినదట. అది
 బయలుగఁ జేయునట. బోదకాలు నీటిచేఁగలుగునని కొన్నినాళ్లు
 మట్టిచేఁగలుగునని కొన్నినాళ్లు గాలిచేఁగలుగునని కొన్నినాళ్లు, అవిటి
 దెబ్బలు—అలికిడిదెబ్బలనేకములు కొట్టికొట్టి యిప్పుడు దోమయే పై
 లేరియాకుఁ గారణమని ధంకామీఁద దెబ్బకొట్టి కోటలోఁ బాగావేసి
 ఖాంకరించుచున్నాఁడే. ఇంత మతిలేనివ్యక్తులు మాజాతిలోనున్నయె
 డల ముక్కలక్రిందఁ గొటికివై వక మానుదుమా? పాముకాటుచేనైనఁ
 బ్రాణము పోకపోవచ్చును గాని నరునికాటునకు దిరుగున్నదా? తిరుగు
 లేదని యెఱిఁగియుండియు నరులను జంపుచున్నవారెవరు! ఆమాత్రపు
 నీతి తనకేలయుండకపోవలయును? పోనిండు. ఈగొడవయంతయు నెం
 దులకు? మాకాటువలననే యతనికి మన్నెపుజ్వరము బోదకాలు వచ్చు
 చున్నవనియే సిద్ధాంతపఱపుఁడు. మనముకూడ నొప్పుకొందము. ఆతని
 రక్తము మనము త్రావినందువలన మన కెన్నివ్యాధులువచ్చుచున్నవో
 యతఁ డెఱుఁగునా? మనవలన నతనికి మలేరియా వచ్చుచున్నదేకాని
 యతనివలన మన కంతకంటె భయంకరమైన జలేరియా వచ్చుచున్నది.
 మనవలన నతనికి పై లేరియా వచ్చుచున్నదికాని యతనివలన మనకంత
 కంటె భయంకరమైన కై లేరియా వచ్చుచున్నదని నాసిద్ధాంతము. కా
 దనఁగలవారెవరు? మీరుమాత్రము మూఁడేసిదినములు మొద్దులై పడి
 యుండుటలేదా? మీకుమాత్రము దేహములు వాచుటలేదా? మొద
 టి చచ్చువాతపువ్యానికి జలేరియాయనియు రెండవదైన గాత్రపుపొం
 గువ్యానికిఁ గై లేరియాయనియు నేను పేళ్లుపెట్టితిని. నన్నడ్డుకోఁగలవా
 రెవ్వరు? ఇంతే? ప్రపంచఘోరణి యింతే? ప్రకృతిశాస్త్రపరిశీలన
 మింతే? ఊ-నాలుక యెటులాగునో యటువాగుట! కల మెటులాగు
 నో యటుబ్రాముట! పోనిండు. ఆతనియిష్టమువచ్చినన్ని పూర్వపక్ష

రాధాంతము లొనర్చుకొననిమ్ము. కాని నరునిసిద్ధాంతమువలన
 బ్రాహ్మణమెందులకు? మనసిద్ధాంతమువలన నరుని కేమా(భూ)
 ణోపద్రవముకలిగినది? ఈమాత్రపుపాచిత్యము తన కేలయుండరాదు?
 తాను బలిష్ఠుడా? మనము బలహీనులమా? తన బలిమివసయేదో లో
 కమునకు వెల్లడియైనదికాదా? చీమకు దాసుడే—జెట్టికి దాసుడే—
 నల్లికి బానిసయే—యిల్లికి బానిసయే—కంటకమునకు దాసుడే—
 కామాకి దాసుడే—వీనిబల మిట్లున్నది. పలుకులు చూడఁబోవఁగఁ
 బ్రపంచములు ప్రపంచములు దాటిపోవుచున్నవి. పనిచూడఁగఁ బ్రా
 ణహరణము తప్ప మఱేదియుఁ గనఁబడదు. ఇంత దొరలాటయు, నింత
 దుర్బుద్ధియు, నింతదుశ్చేష్టయు నెందులకు? తనకొఱకు; తానొక్కఁడు
 సుఖముగానుండుటకొఱకు; ఇంతస్వార్థలోలుఁడు, ఇంత పరశ్రేయస్స
 హానాభావుఁడు, ఇంత పరపీడాకరుఁడు, ఇంత తుచ్ఛుఁడు, ఇంత దుర్మా
 ణ్యుఁడు ప్రపంచమునందలి మఱియేజాతిలోనైనఁ గనఁబఱుపఁగలిగినయె
 డల నీ మశకజాతియంతయు సన్నిప్రవేశమొనర్చి ప్రాణపరిత్యాగమొన
 ర్చుటకు శపథముచేయుచున్నది. పోనిండు. మనవలన నతనికి రోగము
 లువచ్చినను నతనివలన మనకు రోగములువచ్చినను మనల నతఁడు చం
 పినను మన మతనినిజంపినను నేనంత బాధగ గణింపలేదు. నరరక్తము
 ద్రావుటవలన మాకు మఱియొక్క పెద్దపుట్టి మునుకవచ్చినది. నరుని
 రక్తములోనున్న యన్నిదోషములును మాకు సంక్రమించినవి. సంక్ర
 మించుచున్నవి. ఈనడుమ మఱింతతీవ్రముగ సంక్రమించుచున్నవి.
 అయ్యయ్యో! మేమెన్నఁడు వర్ణభేదమెఱుఁగఁజే. ఎన్నఁడు జాతిభేద
 మెఱుఁగఁజే. నల్లదోమలఁట. యెఱ్ఱదోమలఁట. అయ్యయ్యో! ఎఱ్ఱ
 దోమలకంటె నల్లదోమలెక్కువయఁట. అయ్యయ్యో? జాతిభేదమఁట!
 మశకబ్రహ్మగారి మూతి మీసాలనుండి పుట్టిన దొకజాతియఁట.

కొండిపుట్టిన దొకజాతియట. నడుముకణపుచుండి పుట్టిన దొక
జాతి. నఖములనుండి పుట్టిన దొకజాతియట. ధూ! పీనిలో
నొకదానికంటె నొకటి తక్కువయట. తిరుగ నొక్కొక్కభాగములో
బదునాలుగేసి యంతర్భాగములట. ఒకభాగము ప్రిజ్మఖము. ఒకటి
ప్లశ్చిమముఖము. ఒకటి యుదజ్మఖము. ఒకటి దక్షిణముఖము. మఱి
యొకటి యూర్ధ్వముఖము. ఇంకొకటి యనోముఖము. దానికిది యష్ట
మచంద్రుడు. దీని కది నై ధనతార. దానికిది చుక్కయెదురు. దీనిక
ది యేనేటిశని. దానికిది ద్వితీయానిపతి. దీనికది సప్తమానిపతి. ఇది
సాపడిన పేడకడి నది తాకఁగూడదు. అది త్రావిన మురికికుండునీ రిది
తాకఁగూడదు. అది దీనిని స్మరింపఁగూడదు. ఇది దానిని స్మరింపఁ
గూడదు. దీనిని దలపెట్టినయెడల దానికి నరకము. దానిని దలపెట్టిన
యెడల దీనికి నరకము. కుటుంబవ్యాపారములలో సంఘవ్యాపారముల
లో రాజకీయవ్యాపారములలో మతవ్యాపారములలో జెప్పనేయక్క
లేదు. ఒకరినొకరు తిట్లు—తెరిపిలేని తిట్లు—బూతులు—పచ్చిబూ
తులు. ఈయుద్దండశాపములతోడనే యుపన్యాసములు. చీ! ఈబండ
బూతులతోడనే పదములు. ధూ! ఏమిశ్రాద్ధయోగ్యముగ నున్నదో
యున్నది. పండితుల కొక్కటేరోగము, పామరులకు నొక్కటే రోగ
ము. వేదాంతుల కొక్కటేతెగులు, విటకాండ్రకు నొక్కటేతెగులు.
పైయుద్యోగుల కొక్కటే సంకటము, క్రిందిభటులకు నొక్కటే సంక
టము. ఈకర్మము—ఈగాడిదగత్తర—ఈగందరగోళము మాజాతుల
లో మునుపెప్పుడు లేదు. అందులో పదిపండ్రెండు సంవత్సరముల
నుండి యీరవ్వ—యీరాయిడి—యీరసాభాసము—యీరణగుణ
ధ్వని పందెపుగుట్టపుబరుగువలె బడాయించుచున్నవి.

మఱియుకసంగతి చెప్పనా? పూర్వమందు మాకింత స్త్రీవాం

చలేదు. ఏదో కాలానుగుణముగా యథోచితముగ నంటిమం
మేము కాంతావ్యాపారమును నిర్వహించుకొంటిమి. ఇప్పు డట్లుకా
దే? ఉహు.. ఎప్పు డదియేచింత ! ఇదేమికర్మమో! ఇదంతయు మా
కేదో యొకవ్యాధిలాగున బట్టుకొనియున్నది. పూర్వము ప్రాణి విధి
క్రిందజరిగిన వ్యాపార మిప్పుడు దిక్కుమాలినవ్యసన మైనదే. ఇదిగాక
మాలో, గొందఱు వైద్యులు-వీరితెక్క లూసిపోను—వీరితోండము
లు తెగిపోను—ముసిడిజగు రిందులకు దోహదమని మాసోదరులకు
బోధించుచున్నారు. ఇన్నిబాధలు నరరక్తపానమువలనఁ గలిగినవి.

మఱియొకయంశము చెప్పనా! (“మశకోశ్తమా! ఉపన్యాసము
లీయవలసినవారు కార్యక్రమము ననుసరించి యింక నిద్దఱున్నారు. తె
ల్లవాటవచ్చుచున్నది. శీఘ్రముగ సభ చాలింపక తప్పదు. కావున నీ
కింతకన్న కాల మీయఁదలఁచుకొనలేదు. తరువాత మత్కుణరాజము
ను మహామహోపాధ్యాయుఁడును నగు మంజుశాచార్యులవా రుపన్య
సింపవలయును.” అని యధ్యక్షుఁడు పలుకును.)

మహామహోపాధ్యాయుని యుపన్యాసము.

అగ్రాసనాధిపతీ ! మశక మత్కుణ మూషక సోదరమహనీయు
తారా ! మన రావుబహద్దరుగారి యుపన్యాసమును మహానందమున
వింటిమి. నేను జెప్ప నిశ్చయించిన యంశములన్నియు వారే నెలవి
చ్చినారు. మనుష్యరక్తపానమువలన మనలో శారీరకముగ మానసిక
ముగఁ గలుగుచున్నవని వారు నెలవిచ్చినబాధలు మాలోమట్టినకు శత
గుణములుగ వ్యాపించి మమ్ము బాధించుచున్నవి. మాకు మనుష్యర
క్తముచే గడుపు నిండించుకొనుటకంటె సాపడుటకు మఱియొకసాధన
మే లేదు. అందుచే మనుష్యులకున్న యవగుణములన్నియు మాలో
సంపూర్ణముగ నున్నవి. మనస్సొకమార్గము ; మాట మఱియొకమార్గ

ముఖ్య వేటొక్కమార్గము. మాలో నిప్పుడు వక్తలెందతో బయలుదేరినారు. రాజకీయాంశముల, గూర్చి రమ్మోలువాద్యములవలె మాటలాడుచున్నారు. నల్లిజాతి నభివృద్ధిపఱచుటకు నల్లిజాతి నేకీభావముగఁ జేయుటకు నల్లిజాతి జాతీయతను సమగ్రముగ జేయుట కెందతో మహా వక్తలు మంచములలోనుండి మహాసనములలోనుండి పత్రాస్త్రరణములలోనుండి మనుష్యుల వస్త్రములలోనుండి మహోదారముగ మహా గంభీరముగ నుపన్యసించుచున్నారు. స్వార్థపరిత్యాగమని శాంతియని దేశక్షేమమని త్యాగమని యెన్నియోసద్గుణములను బోధించుచున్నారు. ఎంతసేపు బోధనమే. ఆచరణమన్నమాటయైన లేదు. ఇట్టిగుణములను బోధించువారైన నాచరించుటలేదా? లేదు. సోదరులారా! లేదులేదని చెప్పుటకు విచారములేదు. లజ్జకూడలేదు. దాదాపుగ నందఱలో నదియే లోపమున్నప్పుడు చింతయెందులకు? సిగ్గుందులకు? నరునిరక్తము త్రాగఁగూడదని యుపన్యసించువారే యత్యంతపానమున నజీర్తిబాధ పడుచున్నారు. శాంతిశాంతియని చాఁపలు జలజలలాడ మంచపుగోళ్లు మాటుమోయి నుపన్యసించువారే నేనెక్కువయని నీవు తక్కువయని నీది నీచమైన మిడిజాతీయని నాది ఘనమైన తెక్కజాతీయని యొకరినొకరు కఱచుకొని పీకుకొని కుమ్మలాడుచున్నారు. స్వార్థపరిత్యాగము స్వార్థపరిత్యాగమని సాగఁదీసి పలికెడు స్వార్థపరిత్యాగులు కుర్చివీపునందలి నల్లిసోదరులను మంచపుదలాటమునకుఁ జేరనీయకుండఁ దన్నుచున్నారు. ఇంద్రియనిగ్రహమును బోధించు విరాగిశిఖామణులు సర్వసంగశూన్యులు జాముజామునకు గుడ్లుపెట్టుచున్నారు. (వ్యవధి యెంతయోలేదు. త్వరగఁ దెనుల్పుము అని అధ్యక్షుడు మందలించును.)

తానుజెప్పిన నీతులు తనకుమాత్రమే వర్తింపవనియు. దాను

దక్క నంద అవి యనుష్ఠింపవలయుననియు ప్రతివక్తకుఁ బట్టుకొన్న పంతము. నాయనలారా ! ఆలస్యమగుచున్నదని యధ్యక్షుఁ డానతి చ్చుచున్నాఁడు. ఒక్కయంశమునుమాత్రమే చెప్పెదను. మలేరియా ఫై లేరియాలసంగతి నేనెఱుఁగను గాని కాలాహజారను జ్వరమును మే ము వ్యాప్తి చేయుచున్నామని మమ్ముఁ జంపుటకు నరుఁడు నిశ్చయమొ నర్చుకొని యున్నాఁడు. అన్నిజాతిజంతువులను జంపి పొట్టనుబెట్టుకొని వీడొక్కఁడు ప్రపంచమున నేమిచేయదలఁచినాఁడు ? వీనితెలివి తెల్లవా టిపోను. వీని ప్రకృతిజ్ఞానశాస్త్ర మిట్లు బద్ధతై నది. ఏమనిచెప్పను ! (ఇఁకఁ జాలునని యధ్యక్షునికేక. ఆచార్యు లుపన్యాసముచాలించును) సోదరులారా ! కార్యక్రమముననుసరించి మూషకసింహమగు తర్క శిరోమణి హాస్వకర్ణశాస్త్రీగారి యుపన్యాస మింకఁ జరుగవలసి యు న్నది.

హాస్వకర్ణుని యుపన్యాసము.

సోదరసోదరీమణులారా ! మన మనస్సులలోని యభిప్రాయము లేవో వెల్లడించుకొంటిమి. ఎన్నియుపన్యాసములిచ్చిననైన నింతకంటె విశేషమేమున్నది ? నేను జెప్పవలసినమాటలు నాకేమియుఁ గానఁబడ కున్నవి. మహామారివ్యాధినిగూర్చి మమ్మాతఁడు పెట్టినబాధలు లోక విదితములు. మాజాతినంతయు మాడ్చి మాపుటకే యత్నించెను. ఆవివరణములఁగూర్చి యిప్పుడు చెప్పుట కవకాశములేదు. చెప్పుట కు ద్దేశమును లేదు. మనుజుజాతిని మాడ్చివేయుటకు మనకు సాధన మే మైన నున్నదా యని యిప్పటిప్రశ్న. (నరులను జంపవలయును. చం పకతప్పదు. అనుకేకలు) తప్పదనువారు దారియేమున్నదో కానఁబఱ పుఁడు. అంతేకాని యటవులతో నేమివినియోగము ? అదిగో చూచు చున్నారా ? తెల్లవాఱుచున్నది. సూర్యుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. నరు

డింక లేచును. అయ్యయ్యో! అదిగో నరుడు! పొండు—పొండు—
 ఇప్పుడు మాటలాడుకొనుట కవకాశములేదు—లేదు—పరుగెత్తుడు—
 ఎగురుడు—ఇక నొక్క తెప్పపాటైన నాలస్యము చేయఁదగదు. తగ
 దు.....అధ్యక్షుడే ముందు పరుగువాతె
 ను. బిలబిలలాడుచు నన్నియుఁ బరుగెత్తిపోవుచుండ నొక్క లేబ్రా
 యపునల్లి యిట్లు గంభీరముగఁ బలికెను. “ ఇదిగో—కరపత్రము—నే
 నిందులోఁ జెప్పఁబడిన పనులన్నియుఁ జేయఁగలను. ఆత్యద్భుతము.
 మహాద్భుతము. యోగశక్తిసారము.

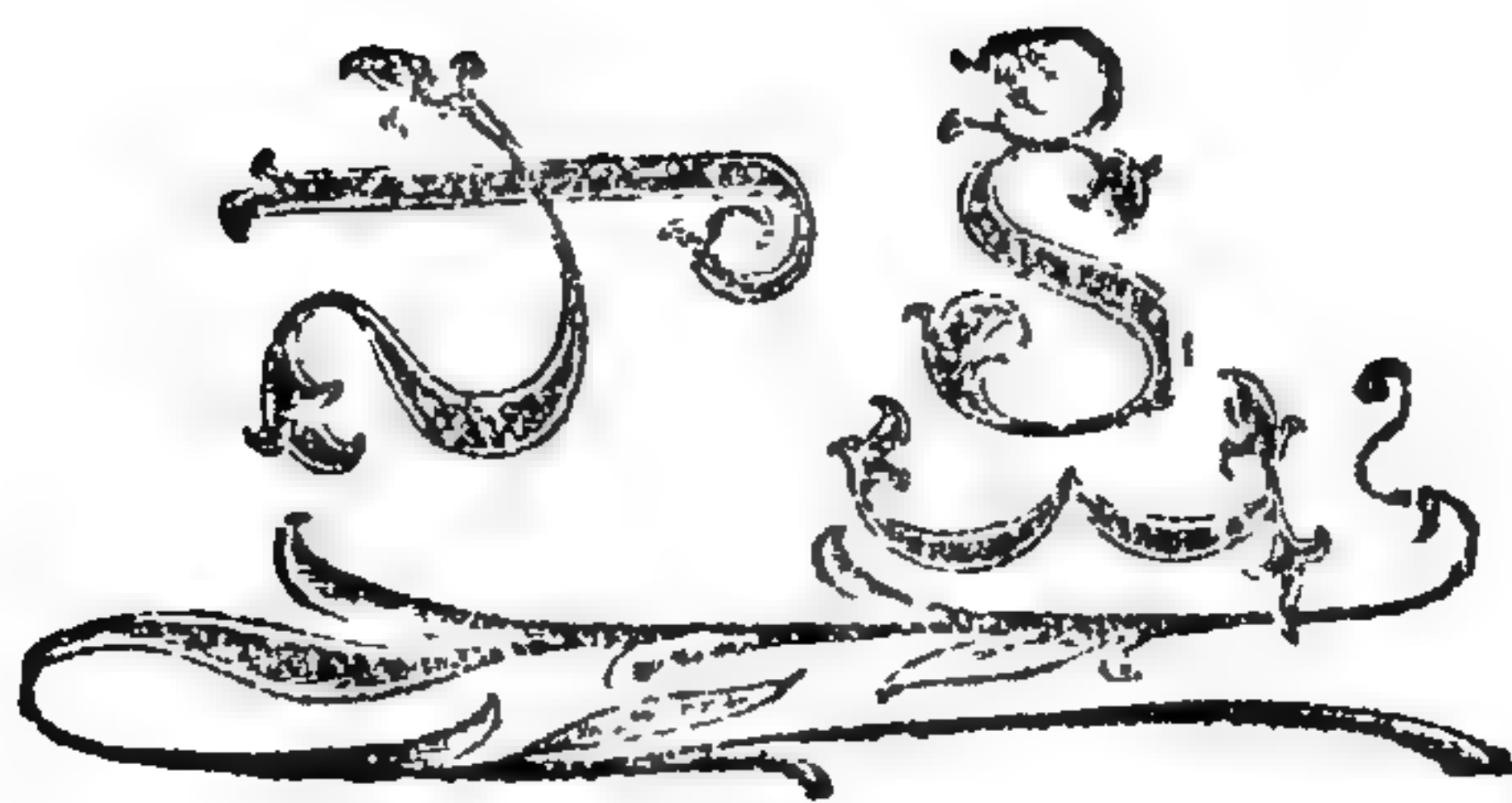
1. పరుగెత్తుచున్న యెలుకతోఁక మూతితోఁ గఱచిపెట్టి
 యాపుట.

2. పందికొక్కుపైఁ బందికొక్కును దానిపై మూడవపంది
 కొక్కును వీపుపై నెక్కించుకొని జరజర పోవుట.

ఇదిగో యీమూడవది మఱింత యద్భుతము—వినరా! పో
 వుచున్నారా? .....ప్రాణరక్షణార్థమై
 పోవుచున్న యాజంతువు లాబాలమత్కుణము చెప్పనదేమో పూర్తి
 గ వినకుండనే పరుగెత్తిపోవుచుండెను. ఆసందడిలో నొక్కయెలుక
 నాకాలిపై కెక్కినది. అమ్మయ్యో యని యడలిపోయి లేచితిని. ‘గూ
 డూరు గూడూరు’ అని స్తేషనునొద్దనున్న భటుడు కేకవేయు
 చుండెను.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

13. స్త్రీల సభ.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా! ఈనడుమను మదరాసులో నొక స్త్రీలసభ జరిగినది. అది కొంత రహస్యసభయట—నాభార్యకూడ నామహిళా సభకుఁ బోయినది. ఆమెవలన నాకాసభావృత్తాంతములన్నియుఁ బూర్తిగాఁ దెలిసినవి. అవి నేను మీతో మనవిచేసికొందును. దయతో వినవేడుచున్నాను.

అదియేదోవీధి—దానిలో నేదో కవాటసంఖ్యగల భవనము. సాయంకాలమునందు నాలుగుగంటల ముప్పదినిమిషములకు సభయని వారిలోపా రెట్లొ తెలియబఱచుకొనిరి. కాని కరపత్రములు లేవు. కుడ్యపత్రములు లేవు. పత్రికాప్రకటనములు లేవు. బ్యాండుమేళముతోఁ దిరువీధులు లేవు. సరిగ నావేళకు దాదాపుగా నేఁబదుగురు(స్త్రీ)లుమాత్రమే సభకు విచ్చేసిరి. కాని వీరుమాత్ర మణిముత్తెములు—బ్రహ్మజాతిహీరకళలు—సరస్వతీమూర్తులు—వారిలో విశేషముగ నాంధ్రమహిళాశిరోమణు లున్నారు. తమిళదేశస్త్రీలు, కర్ణాటదేశస్త్రీలు మహమ్మదీయవనితలు కొలఁదిగా నున్నారు. ఏయద్యమమందైన ముందడుగు మనయాంధ్రులదేకాదా? ఈపనివలన దేశక్షేమము కలు

గునని తెలిసినయెడల నాపనిలో ముందుగాఁ బ్రవేశించువా రాంధ్రులే కాదా? ఈప్రయత్నమువలన భాషాభివృద్ధి కలుగునని తెలిసినయెడల నాప్రయత్నమందు మొదట నడుముకట్టుకొని దిగువా రాంధ్రులేకదా? ఈకార్యమువలనఁ బరోపకారము కలుగునని తెలిసినయెడల నాకార్య మందు మొదటియంజవేయువా రాంధ్రులేకదా? చొరవలోఁ బట్టు దలలో కష్టసహనములో స్వార్థపరిత్యాగములోఁ బరోపకారశీలతలో దాక్షిణిహిందూస్థానములోని యితరదేశీయుల కెంతమాత్రమును దీసిపో క పోవుటయేకాక వారికంటె నావిషయముల రవంత చుఱుకుపాలుకలిగినవా రాంధ్రులేకదా! కాని మన కర్ణాటసోదరులలో నున్న దూర దృష్టికి మనవారి దూరదృష్టి రవంత జంకునేమో! రవంత వన్నెతక్కువ గలిగియుండునేమో? వారు చప్పున నేయంశమును నమ్మరు. నమ్మినపిమ్మటనై న నెంతకాలమో నిదానించి కాని యత్నింపరు. ఆయత్నమునై నను సందేహముతో జంకుతో సామాన్యోత్సాహముతోడనే యారంభింతురు కాని మనవలె నిశ్చయబుద్ధితో నిర్భీతితో నీరంధ్రోత్సాహముతో యత్నింపరు. ఎంతసేపు వారు స్వరక్షణమును జూచుకొనుచునే పైకిఁ బోయెదరు. కాని మనవలె 'మిగులనీ, తగులనీ, ఉండనీ, ఊడనీ' యని మాత్రము తెగింపరు. మనవా రెంతసేపు వారిలోవారే గుడుగుడుగుంచము లాడుకొందురు. కాని యితరదేశీయసోదరులతో నంతగాఁ గలియరు. వారు మనలను గలియవచ్చినను వీలగునంతవఱకు వారిని దప్పించుకొని తమగూటిచిలుకలతోడనే కూడికులుకుచుందురు. ఈయెంటరెత్తుదనము మనపలుకులతో వ్రాతలలో నడతలలో మొగములలోఁ గూడఁ గనఁబడును. జన్మదేశమును వదలిపెట్టి పోవుట మనవారికిఁ జూపుగఁ గనఁబడును గాని యది దాక్షిణాత్యాదిసోదరులకెంతమాత్రమును గష్టకార్యముగఁ గనఁబడనేరదు. నాయనలా రా!

అంతయే చాలును ! ఈ సామ్యవిభేదనపరిశీలనప్రవాహమున నికఁ గొట్టుకొనిపోక ప్రకృతవిషయమునుగూర్చి పలికెదను.

రాజీవాక్షీమతల్లుల రహస్యపరిషత్తనికదా మనవిచేసియుంటిని? బి. ఏ. పరీక్షలో నుత్తీర్ణులైన మత్తకాశినులు, నుభయభాషాకవితాశోభితలగు నిభరాజయూనలు, నాంగ్లేయాయుర్వేద వైద్యవిద్యాధురంధరలగు సుధామధురాధరలు, రాజకీయ శాస్త్రజ్ఞానగంభీరలగు ధారాధరధీరలు, సభోగంగాభంగభంగ ఘుంఘుమారవసార వచఃపాటవలగు హాటకగాత్రులెందఱో యట సభ నలంకరించియుండిరి. ఆహా ! వజ్రముచే బంగారమునకు శోభ—పుష్పముచే వృక్షమునకు శోభ—సత్యముచే వాణికి శోభ—దైవభక్తిచే హృదయమునకు శోభ—పడఁతిచే భవనమునకు శోభ—ఆడుదాని యడుగుఁదమ్ములచేఁ బవిత్రముకాని భవన మెందుకొటకు ? పరశురామప్రీతికొటకు. అదిగో వలపలిపాపటలవారు, డాపలి పాపటలవారు, మాధ్యమిక సీమంతములవారు, ముచ్చటముశ్శవారు, జాటుకొప్పులవారు, చక్రబంధపు జడచుట్టలవారు, తెగబాతెడు నల్లత్రాఁచు జడలవారు, దీర్ఘముఖులు, హ్రస్వముఖులు, వస్తులముఖులు, మధ్యబంగీవదనలు, బంగారుచాయఁగలవారు, మొగలిపువుచాయవారు, బొదముపప్పుచాయవారు, జీడిమానిడిపండు రంగువారు, వేగిన మొక్కజీడిపప్పుచాయవారు, చామనచాయవారు, జీడిరంగువారు, సీమబొగ్గురంగువారు, బండికందెన రంగువారు, చంటిపిల్లలతో, జేతిపిల్లలతో, కడుపులోని పిల్లలతో నటకు వేంచేసి యదృష్టవంతములైన కుర్చీలపైఁ గూరుచుండి యొకరినొకరు చూచుకొనుచు నెవరిమట్టునకు వారే తమయంతవారు లేరనుకొనుచు ముసిముసినవ్వులు నవ్వుకొనుచుఁ బ్రక్కవారితో పనిలేనిదే యేదో ముచ్చటించుచు, నడుమనడుమ నాంధ్రపత్రికను విలాసార్థముగఁ జూచుచు సభాప్రారం

భమునకై వేచియున్నారు. కలువల గమగమ, పద్మముల వాసన, గు
లాబిపూల గుమగుమ, మొల్లపూవుల మొత్తు, మొగలిపూల బుగబు
గ, పారిజాతముల పరిమళము, చెట్టుసంపగుల గొట్టు, మదనమస్తకుల
మత్తు కలసి ద్రవరూపమున సమకూర్చి యబలామతల్లుల యంగసౌ
భాగ్య సంపర్కమున గృతార్థతనొంది తరించుటకై యాటుబుతువులు
కూడ నచ్చటనే కలసిమెలసి కాంతానేవ సాయించుచున్నవే ! వింతిం
తతళుకులు చిత్రచిత్రవర్ణములుగల చీరలు ప్రక్కనున్న పాలగచ్చుగోడ
లలోఁ బ్రతిఫలించి యకాలశక్రచాపశతములను గల్పించుచున్నవే !
విద్యుదాయనన్మంత పరిభ్రమణమునఁ జెలరేగి విసరుచున్న యోవా
యుడేవా ! యాకాంతామతల్లుల కుంతలములను గదలించినసరే—
కొందఱు చేతులలోనున్న సాక్షికాగితమును భవనద్వారములవఱి కెగు
రఁగొట్టినసరే ! కాని యాపూర్వబోధుల మోములందలి “పాడరు” ను
మాత్ర మెగురఁగొట్టకుమా ? అది మహాదోషమునుమా. ఆబూడిదెనే
యాపుష్పగంధులు పరమసౌందర్యలక్షణముగ భావించుచున్నారు. భ
ద్రముగఁ బ్రవర్తింపవలయునునుమా !

నాయనలారా ! సభ యింక నారంభింపఁబడి యుండకపోవుటవ
లనఁ గాలక్షేపములేక కాంతలుకొంద తావులించుచున్నారు. కొందఱు
మణిబంధములనున్న గడియారముల నవలోకించుచున్నారు. కొంద
ఱొడ్డళ్లు విఱుచుకొనుచున్నారు. కొంద అస్సుహుచ్చుమని యాతుర
పడుచున్నారు. కొందఱు కూనురాగములఁ దీయుచున్నారు. కొంద
తెందులకోకాని కిసుక్కుమనుచున్నారు. ఒక వనితారత్నము Native
punctuality అనఁగ నిదేయని యార్యావర్తదేశము నాసేతుహిమా
చలపర్యంత మాక్షేపించి తన చిత్రవచోధోరణి కెవ్వరును నవ్వకపోవు
ట చే దానే హాహాహాయని నవ్వెను. నాయనలారా ! ఆమె యెటులు

టనే “ ఆ! ఆ! కాదుకాదు. యాప్రతిపోషణమును నేను బరిపాదించు చున్నాను ” అని దిద్దుకొని యంతలో “ ఆ! ఆ! అదికాదుకాబోలు! యాప్రతిపానమును నేను బరిపాదించుచున్నాను ” అనిపలికి ముచ్చె మటలు పట్టగ నడుగుగింజయంత మొగము చేసికొని యట్టే కుర్చిపైఁ గూరుచుండెను. Not a happy selection! అని గొనుకట్టు కాంతాశిరోమణి యగ్రాసనాధిపత్నినిగూర్చి కొంత గొణుగుకొనెను. అగ్రాసనాధిపత్నిగా రుపన్యాసరంగమునకుఁ బోయి నిలువఁబడగ నందఱు కరతాశధ్వను లొనర్చిరి.

అగ్రాసనాధిపత్నిగారి యుపన్యాసము.

“ సోదరీమణులారా! ” సద్దుసద్దు—సద్దుసద్దు—“నన్నుమీరు”— సద్దుసద్దు “ నన్ను మీరు ”—కరతాశధ్వనులచే నిద్దఱు చంటిపిల్లలు నిద్రనుండి లేచియో బెదటియో కాని యింటిపెంకు లెగిరిపోవఁ బోరు పెట్టుచున్నారు. ఉపన్యాస మందువలన నాగిపోవలసివచ్చినది. ‘Silence’ అనఁగ జప్పన నోరుమూసికొని పడియుండుటకు జ్ఞానమున్నవారా! ఆయ్యయో వట్టి చంటిపిల్లలు. “ రవంత నమలఁబెట్టరాదటమ్మా? ” యని యగ్రాసనాధిపత్నిగారే వారిని మందలించిరి. “ దేశక్షేమమున కుఁ బిల్లలే పెద్ద యుపరోధమని ” పూర్వపూర్వనువాసినిగారు పరమ పిద్ధాంతవాక్యముగఁ బలికిరి. “ నీకాబాధలేకపోవుటవలన నీవు మహా దృష్టవంతురాలవమ్మా ” యని యగ్రాసనాధిపత్నిగా రామెనుబరిహాసించిరి. పెద్ద కార్యక్రమమునకంతకును బిల్లలచే విఘ్న మాపాదించఁ బడినదని యందఱు తహతహలాడిరి. సభలోఁగలిగిన యీతహతహ యీతంద్రిత నీయశాంతి యీసంక్షోభము యీరోత గాంచి యీ పిల్లలతల్లులు కోర్కోద్రోక్షలై క్రమ్ముదలగఁ బైట యడ్డుపెట్టి ప్రశ్ని శ్నముగఁ బైవారికిఁ గనుకట్టుగ హస్తలాఘవ చమత్కారమునఁ బిల్లల

తొడలపై గట్టిగిల్లి చాడలు దగ్గటగనొక్కి విచుగుకొనుచు జీకొట్టుచు సభాభవనద్వారమునొద్దకుఁ బోయి యచ్చటి పారాజవాను గడ్డమును గట్టను జూపి బెదరించుచు “తానింటియొద్ద నిప్పుడు గోళ్లు గిల్లుకొనుచుఁ గూరుచుండుటకు బదులుగ నీగుమ్మములోఁ గూరుచుండి కుట్టుకుంకలను రవంత సముదాయంపఁగూడదేమి?” యని సమయమున కక్కటకురాకుండనున్న మగలను జనవుబలిమిచే సాధించుచు—నీవారిపై సభకు వచ్చునప్పుడు పిల్లలను దీసికొనిరాఁగూడదని శపథపూర్వకమగు నిశ్చితమొనర్చుకొనుచు నచ్చటనే కొంతసేపు నిలువఁబడిరి. ఇక నిచ్చటినుండి భ్రమరాంబగారి యుపన్యాసపుఁ దరువాయి జరుగుచున్నది.

“మీరు నన్నగాననాధిపత్తిగాఁ జేయుటచే నేను మహానందముందితిని. బెంగుఘూరులోఁ జదువుకొని బి. ఎ. పరీక్షలో నుత్తీర్ణురండైనవా రెందఱోయుండ నీమకుఁబోయి సర్వవిధముల శ్రేష్ఠమైన జన్మాంత మేపొంది—విచ్చేసిన లోకోత్తరకళాసంపన్నులైన లోలాక్షులుండ—నూరుదాటి యెన్నఁడును బైకిఁబోయి యెఱుఁగని నేను—మీయెదుట నిలువఁబడుటకైన నర్హతనీయఁగల యక్షరజ్ఞానసామగ్రియైన లేనినేను—బూర్వాచారపరాయణునై వృద్ధునైయున్న నేను—యీనవనాగరక నారీసభ కగాననాధిపత్తిగా నియమింపఁబడుట హాస్యాస్పదముగ నుండునేమో యని యడలుచున్నాను. (No No అని సభలోఁ గేకలు) అనివార్యమగు కారణములచే నే నాలస్యముగ వచ్చినందులకు తమింప వేడుచున్నాను. కార్యక్రమము ననుసరించి నేను బ్రారంభోపన్యాసము మొదలిడినయెడల, మఱింత యాలస్యమగు ను గాన దానిని వదలుకొని నేను జెప్పవలసినమాట లేనో కడపటనే చెప్పెదను. తమింపవలయును. శ్రీమతి మంగతామారంబగా రిప్పు

చుపన్యసింతురు ?" అని యగ్రాసనానిపత్ని పలికెను. కాంతావార కర
 తాళ గర్జాశతమశ్యమున మంగతామూ రుపన్యాసపీఠ మెక్కెను. "ఆ
 మగచెంపలచేతఁ గొంత యసహ్యముగా నున్నది కాని స్వరూపము
 కొంత మంచిదేమో" యని తామారమ్మగారినిగూర్చి యొక్క తరు
 ణీమణి ప్రక్కనున్న కాంతతో నిమృశముగఁ బలికెను. "నిట్టతాడిలా
 గున నా పొడుగుమాత్ర మేమంత సాగసుగానున్నదని యాకాంత మం
 గతామూరులో మఱియొక్కలోపము నగపఱచెను. ఆహాహా! అన్యో
 న్య సౌందర్యపరీక్షకంటె నన్యోన్య వస్త్రాలంకారపరీక్షకంటె నాఁడు
 వారి కత్యంత ముఖ్యమైనకార్యము మఱియొక్కటి లేదుకదా! ఒకస్త్రీ
 మఱియొక్క-స్త్రీని జూచుట తటస్థించినప్పు డీమె యామెబుగ్గలు బుంగ
 బుగ్గలో చెవులు దొప్పచెవులో గ్రుడ్లు పిల్లిగ్రుడ్లో పరిశీలింపక యుండనే
 యుండదుకద. ఇక నీమె యామెనడుము లావనియు నుదురు కొంత
 మెఱకయనియుఁ గనులు మిగుల లోతనియు నొక్కజాబితా మనస్సు
 లో సిద్ధపఱచుకొని యుండును. విద్యావతులుకాని వెలఁదులలో మా
 త్రమే యీవెఱ్ఱి యున్నదేమోయని యనుకొందురేమో అట్లుకాదు.
 స్వభాషలో విద్యావతులుకానీ! విదుషీమణులుకానీ! కవితామహానీ
 యులుకానీ! యాంగ్లేయభాషలో B.A. లుకానీ! M.A. లుకానీ!
 ఇక నెంతవారైనఁగానీ యొకరినొకరు చూచుకొనుట సిద్ధించినతోడనే
 యీకన్న ముక్కుతీఱు బరీక్షమాత్రము తప్పదు. తప్పదు. ఎఱ్ఱసిల్లు
 జాకెట్టు నల్లమొకమాలుగాగరా పరీక్ష తప్పదు. ఒకరి వంశమునుగూ
 ర్చి విద్యనుగూర్చి బుద్ధినిగూర్చి పరీక్షయనునది వారిలో ద్వితీయముఁ
 కూడఁ గాదు తృతీయపక్షమేమో. ఒకమగవాఁడు మఱియొక మగ
 వానిని జూచినప్పు డాతఁ డేకాలేజిలో పండితుఁడో యని యోజించును
 గాని యాతని దెంతబుఱ్ఱముకొక్క యని యిగిలించఁడు. ఇక నిదిచాలు

ను. తాయారమ్మగా రుపన్యసించుచున్నారు. విందము.

తాయారమ్మ యుపన్యాసము.

అగ్రాసనాధిపురాలా! సోదరీమణులారా! అయినది—ఆతనిపని; అడగినది ఆతనియెగురు—చల్లాటినది ఆతనిపొంగు. మగవాడింక మనకు దానుడు—దాసాధముడు. మన కన్యోన్యాభినందన మహావసరము సిద్ధించినది. ఇది మహాసుదినము. భామాపరిణామచరిత్రమం దిది యుత్తమోత్తమాధ్యాయము. అదేల? అట్లూరకుండెదరేల? హుజ్జత్ హుజ్జత్ యని కేకలువైవరేమి? అట్లు తెల్లబోయి తిలకించుచుంటిరేల! చూడలేదా? Mail పత్రికలలో నేనువ్రాయబడియున్నదో? సతుల కన్గలువలకుఁ జందికాసారములే? అయ్యయో! విననైనలేదా? కాంతల కర్ణములకు గాంధర్వగానములే—మగవాని మనస్సును బరీక్షింపఁగల యంత్రము నిర్మింపబడినదట—‘అట’ యేమి నిశ్చయమే—ఆతని మనస్సు బట్టబయలుగఁ జేయుసాధనము నేడు సాభాగ్యవతుల భాగ్య విశేషముచే బయలువెడలినది (వహవ్వా! వహవ్వా యను కేకలు) ఇప్పుడు మీమనస్సు లుప్పొంగుచున్నవా? ఇప్పుడు మీహృదయము లెగిరియెగిరి తాండవించుచున్నవా? ఇప్పుడు మీతనులత లాపాదమస్త్ర కముగ మొగ్గదొడిగి శోభిల్లుచున్నవా? ఆతని మనస్సున కింక దాఁపటి క మెక్కడిది? దాఁచినాడు. దాఁచినంతకాలము దాఁచినాడు. పిడిక టిలోఁ గట్టిగఁ బట్టుకొని దాఁచినాడు—కోటుజేబులో దాఁచినాడు. కనుబొమముడిలో బిగించి దాఁచినాడు. వెకిలినవ్వులతో మలామా చేసి దాఁచినాడు. వేళాకోళపుమాటలతోఁ దేనెపూసి దాఁచినాడు. (సిగ్గుసిగ్గు అను కేకలు) ప్రియతమాలాప పుష్పకలాపములక్రింద నడచి పెట్టి దాఁచినాడు. (ఛీ ఛీ యను కేకలు) వెలిబడిపోవునేమో యని గాఢపరీరంభముల యింకటను దాఁచినాడు. మనచున దొంగతనమే

లేకుండునెడల నింత ముడుచుకొనుట యెందులకు ? ఇంత యడచిపెట్టుకొనుట యెందులకు ? ఇంత మూలమూలల దాచిపెట్టుకొనుట యెందులకు ? ఇంత ప్రాతిపెట్టుకొనుట యెందులకు ? సోదరీమణులారా ! మనము వట్టిబేలలము. అమాయకలము. నిష్కపటలము. తెల్లనివెల్ల పాలు సల్లనివెల్ల నీళ్లు లనుకొను శుద్ధసత్యకాలపు గోలలము. (వినుడు వినుడు అనుకేకలు) రాత్రులం దాలస్యముగ నింటికి వచ్చి సందులకు మగవాడు కారణమెప్పుడైనఁ జెప్పినాఁడా ? ముంగాళ్లమీఁదఁ గూరుచుండి మూడుమెదుకులు ముక్కున నంటించుకొని తుఱ్ఱున నెగిరిపోయినందులకుఁ గారణ మెప్పుడైనఁ జెప్పినాఁడా ? మొగము ముడుచుకొని ఘమఘమలాడుచున్నందులకుఁ గారణ మెప్పుడైనఁ జెప్పినాఁడా ? పొట్టిపొట్టి టక్కుటిక్కు ప్రత్యుత్తరములు కెప్పుడైనఁ గారణముఁ జెప్పినాఁడా ? ఎడమొగము పెడమొగములకుఁ గారణమెప్పుడైనఁ జెప్పినాఁడా ? అర్థములేని చూపులకుఁ గారణ మెప్పుడైనఁ జెప్పినాఁడా ? పదునాల్గుపర్యాయము లద్దము చూచుకొని నీటుగా గోటుగా బాపట నవరించుకొని మీసాలకు మల్లెనూనె రాచికొని పట్టునస్త్రముల దొడిగికొని పైని నెంట్లుచల్లుకొని యస్తరువుసాహెబులాగున గమగమలాడుచు వీసెలోని కొయ్యారముగఁ బోవుటకుఁ గారణ మెప్పుడైనఁ జెప్పినాఁడా ? (చీ—చీ యనుకేకలు) కొస్తగాఁ గాపురమునకు వచ్చిన పిమ్మట నేపదిదినములు మనసిచ్చి ధారాళముగ నయాదాక్షిణ్యముగ మూటలాడెనో కాని యటుపైన నాతఁ డట్లుండెనా ? ఆతని మనస్సులో నేమున్నదో యని తెలిసికొనుట కెంతయైన దేవులాడితిమే ! తప్పుడది మనకు ముంజేతికంకణమైనది ! మనకాతని మనస్సిప్పుడు కరతలామలకమైనది ! ఇంతటినుండి యాతనియాటలు సాగునా ? ఆతని తిరువీక్షలింక జరుగునా ? సిసీమా వంకపెట్టుకొని సింగారించుకొని

యాతఁడు పోఁబోవఁ జెవిపట్టుకొని యాతని నీడ్చితెచ్చి మంచముపైఁ గూరుచుండఁబెట్టుదుము కాని మానుదుమా? ఆతనియెక్కువ యేమి యేడ్చినది?

అది యెంతచమత్కారమైన యంత్ర)మో మన మూహించు కొనలేము. తెల్లని గాజుబుడ్డిలోఁ బెట్టిన తేలులాగున నాతనిమనస్సు మనకుఁ గేటతెల్లముగఁ గనఁబడునట. సెబాస్. ఇంతకంటె మనకుఁ గావలసినదేమి? ఆమనస్సు పెద్దపెసరట్టంత కంపస్సుపెట్టెవలె గుండ్ర)ముగా నుండునుగాఁబోలు! దానికై వారపుటం చంతయు 'హెడ్డింగు' లక్రింద భాగింపఁబడియుండును గాఁబోలు! నాయూహమేదో చెప్పు చున్నాను. తప్పైనఁ గావచ్చును. ఆహెడ్డింగులేవో నాకుఁ దోచినట్లు చెప్పెదను. (1) భార్యను బుట్టినింటికిఁ బంపుట కిష్టములేకపోవుట. (2) భార్యకు నగలు చేయించుటకు సమ్మతింపకపోవుట. (3) భార్య నవనాగరకపద్ధతిగ సింగారించుకొని వీధిగుమ్మములో నిలువఁబడి సృష్టిలోని వింతలను విమర్శించుట కంగీకరింపకపోవుట. (4) ప్రెసిడెంటుగాఁ గాని స్పీకరుగాఁగాని పెండ్లాము పైకిఁబోవుట యాపలేక లోలోన నేడ్చుట. (5) బంధుమిత్ర)మర్యాదచే భార్య పైవారితో మాటలాడుట పనికిరాకపోవుట. (6) తనకువచ్చిన రాఁబడినంతయు నణాపైసలతో భార్యకు నప్పఁజెప్పుట కసమ్మకముగుట. (7) భార్య నాకొకపరేషనులోఁ జేరుటకుఁ జింతిల్లుట. ఇవికాక—దొంగకర్చులు—దొంగచూపులు—దొంగభోజనములు—దొంగమాటలు—దొంగ ప్రేమలు—అట్టినన్నియుఁ గలిపి యొక్క హెడ్డింగుక్రిందఁ జేర్చెదను. ఇటులెన్ని చెప్పఁగలను? ఇట్లే మఱికొన్ని హెడ్డింగులేవో యాపెసరట్టుచుట్టు దగ్గఱ దగ్గఱగా వేలువేలుగా నగత్యమగునప్పు డంతర్భాగములతో నుండు సని నాయభిప్రాయము. దానివీఁద నీయంచు మొదలుకొని యా

యంచువఱి కొక్కముల్లుండును. కంపస్సలో ముల్లుత్తరదిశను జూపు నట్లు దానిపై ముల్లున్నదే అది యవసరమువెంబడి నాయా హెడ్డింగు లు సూటిగఁ జూపుచుండును. సోదరీమణులారా! తమకుఁ దెలివదా? ఇక లోపమేమున్నది? పరశ్రీలోలత యను హెడ్డింగువైపున ముల్లు రవంత చూపుచున్నట్లు మనకంటఁ గాసంతపడినయెడల జట్టుపిలకపట్టు కొని యీడ్చితెచ్చి మందపుఁగోటికి నవారుపశ్చాదతోఁ గట్టిపెట్టఁజాలని పనికిమాలిన వనిత బ్రహ్మసృష్టిలో నెచ్చటనైన నుండునా? (వినుఁడు వినుఁడు అను కేకలు) మఱియొక్క సంగతి యేదనఁగ—పరశ్రీలోల తయను పెద్దహెడ్డింగున్నదే—ఇది బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణాంతర్భాగము లక్రింద విభాగింపఁబడియుండి యటుపైన నొక్కొక్క యంతర్భాగము లో శాఖాంతశాఖాభేదములుగూడ నుండినయెడల బాగుగా నుండు నేమో మీరారోచింపవచ్చును. ఇంతకు నాయంత్ర మెట్టిదో తెలి యకుండనున్నది. ఎటులున్నను శ్రీల కిది యత్యంతోపయుక్తముగా నుండకలీతదు. కావున పుణ్యశ్రీలందఱు తలకొక్క యంత్రమును గొని యుపయోగించుకొనుచుండునెడల స్వాధీనభర్తృకలై సౌఖ్య మొందుదురని నాయభిప్రాయము. అదిగాక కన్యాప్రదాన సమయ మందుఁ దండి కన్యకిది యరణముగా నిచ్చు సదాచారము త్వరలో స్థాపింపఁబడవలయును. ఆయంత్రము మగవాని మెడలో శాశ్వతము గఁ గట్టవలయునో, కాక పరీక్షావసరమున మాత్రము చంకక్రిందఁ బెట్టి యో నడుమునకుఁ గట్టియో యుపయోగింపవలయునో యింకఁ దెలియ కున్నది. ఇచ్చటఁ జేరిన శ్రీరత్నము లిందునుగూర్చి విచారించుకొని విమర్శించుకొని స్థిరపఱచుకొనుటకై యీరహస్యసభఁ గావింపవలసి వచ్చును. కావున నాసోదరీమణు లందఱు లోచింపవలయును.”

ఇట్లుపర్యసించి యామె యుపన్యాసరంగమునందుండి క్రిందికిఁ

నిగెను. అందఱు కరతాశము లిచ్చిరి. అంత నగ్రాసనాధిపురాలులేచి సోదరీమణులారా! తరువాత శ్రీమతి వేంకట వేంకమాంబగా రుప న్యసంపదలయును. అనిపలికెను. “అగ్రాసనాధిపురాలా! నాపిల్ల యి క నేడుపు మానలేదమ్మా! నేను రాజాలను. నానంటిదాని కుపన్యా సములుకూడనా? నాపిల్లయేడుపులే యుపన్యాసములని” శ్రీమతి వేం కమాంబగారు సభాద్వారమునొద్ద నుండి కేకవైచెను. “ఏమిపిల్లల మ్మా!” యని కొందఱు విసుగుకొనిరి. అట్టి పెద్దవిదుషీమణి యుప న్యాసము పిల్లకారణమున లేకపోవుట మిగుల శోచనీయమని కొందఱు చింతించిరి. “ఏమైన నగుఁగాక! పిల్ల నింటియొద్ద దిగవిడిచి రాలేకపో యినదా?” యని కొందఱు మందలించిరి. ఇట్లు కొంత నేపై నపిమ్మట శ్రీమతి భ్రమరాంబగారు లేచి యిట్లుపన్యసించిరి.

భ్రమరాంబగారి యుపన్యాసము.

సోదరీమణులారా! అనివార్యములగు కొన్ని కారణములవలన మనసోదరీమణి శ్రీమతి వేంకట వేంకమాంబగా రుపన్యసించుటకు పీలులేకపోవుటనుబట్టియు, దరువాత నుపన్యసించువారు కార్యక్రమము ననుసరించి యెవ్వరును లేకపోవుటనుబట్టియు నాకు, దోచినమాటలేవో చెప్పెదను. సోదరీమణులారా! నేను బెద్దదానను. పూర్వాచారవరాయణను. నామాటలు మీకు రుచిమంశములుగా నుండకపోవచ్చును. అయినను మాటలాడక తప్పదుకావున మాటలాడెదను. మాకాలస్థితి వేఱు. మీకాలస్థితి వేఱు. మేమత్తమామల యాజ్ఞలతో మెలగిన వారము. ఆడుబిడ్డల యదవులతో నాటితేటినవారము. బావలయెడల భయభక్తులుగలిగి ప్రసరించినవారము. మఱిదులను మన్నించినవారము. పదుగురు పిల్లలఁగనినను భర్తతో, బగలెన్నడు మాటలాడి యైన నెఱుంగనివారము. భర్త మాకంటె నధికుఁడనియు భర్తృబంధు

పులకలు పూజనీయులనియు విశ్వాసముతోఁ బెరిగినవారము. మామ
గారి విస్తరిలోఁ బట్టెడన్న మెప్పుడైనఁ బెట్టినపాపమున మీరు పోయి
తిరా? లేదు. అత్తగారి కాలిమీఁద నట్టె చేయివైచి యెఱుఁగుదురా?
లేదు. పోనిండు. బావగారు వచ్చినప్పుడు రవంత లేచుటకైనఁ బ్ర
యత్నించియుంటిరా? లేదు. భర్త వచ్చినప్పుడు లేక్కయేని? చన
వుచే గౌరవింపకపోయినను గణనలేదు. ఏదీ? అత్తమామల నావల్కి
సాగనంపకుండ మీరు భర్తనే చేరకపోయితిరి. ఇక బావగారి లేక్క
యేని? మీవైఖరి చూచి వానియంతవాడే లేచిపోయెను. గర్భాధా
నమైన పెంటనే హరిః ఓమ్ అని మీరు వేటింటికాపురమయ్యెను. ఆ
ర్యానర్తదేశమున ననూచానముగ వచ్చుచున్న సంఘకుటుంబనంప
దాయమును జంపినవారెవరు? సోదరీమణులారా! మీరేకారా?

తండ్రికిఁ గొడుగులకు వ్యాజ్యములు—సోదరులకు సోదరులకు వ్యా
జ్యములు—లక్ష్మీపలకు లెవరిమూలమున వచ్చుచున్నవి? సోదరీమ
ణులారా! మీమూలముననేకాదా? అడ్డిషనల్ కోర్టులు స్థాపింపఁబడు
టకు, హైకోర్టులలో నిందలు న్యాయమూర్తులు నియమింపఁబడుటకు,
జాలమట్టునకుఁ గారణభూతులెవరు? సోదరీమణులారా! మీరేకారా?
ఈవేటింటి కాపురములు వచ్చినతరువాతఁ—గొడుగుమీఁదఁ దండ్రికి
లేదు. తండ్రిమీఁదఁ గొడుగునకు లేదు. అన్నమీఁదఁ దమ్మునికిలేదు.
తమ్మునిమీఁద నన్నకులేదు. అన్నిబంధుప్రేమలుకూడ నడుగంటినవి.
అతిథిపూజ లంతకుముందే యంతరించినవి. అందులకుఁ జంత యక్క
టయేలేదు. పోనిండు. అత్తమామలు వలదు. ఆడుబిడ్డలువలదు.
బావమఱుదులు వలదు. మఱియెవ్వరును వలదు. భార్యయే వైకుంఠ
మని భర్త—భర్తయే వైకుంఠమని భార్య—యనుకొని యన్యో
న్యము వ్రేమించుకొనుచు మీరైన నుఖముగానున్నారా! శ్రీరామ

రక్ష ! శ్రీరామరక్ష ! ఆసుఖమైనఁ గనఁబడదేమిప్రార్థము !

M.A. పరీక్షలో నుత్తీర్ణుడైన వానికైన నేబదిరూపాయల కంటె నెక్కువ దొరకుటలేదుకదా ? అందులో బ్రాహ్మణుడైనయెడల నామాత్రముయిన లేదుగదా ! సంసారము దిద్దుకొనుట మీచేత కాదు కదా ! అరసేరుబియ్య మత్తెసరువేయుట కాటురూపాయల కమ్మలక్క కదా ! భర్తపైకి బోయినయెడల నింటిలో దిక్కులేకపోవుటచే నాల్గు రూపాయల కొకనొకరుకదా ! ఈనొకరులు సంసారమును ధ్వస్తము చేయకుండ రవంత కనిపట్టుటకు గ్రంథరచనమూలమునను బ్రతికాపఠన మూలమునను మీరు దెలిపిలేదుగదా ! ఇదిగాక వారమునకు రెండు వైటుగోజునబుబ్బిళ్ళలు—రెండు మోహినీతైలపుబుడ్లు—రెండు వాసిలీనుబుడ్లు—రెండు మొగపుమెఱుగుబూడిదెడబ్బాలు—రెండు సెంటు బుడ్లు-ఇక నేవో రెండు, మఱియింకనేవో రెండయ్యెను. ఇక మీ సంసారములు బాగుపడుటయెట్లు ? రోజున కైదుపర్యాయములు నబ్బు పెట్టి మొగము గట్టిగ దోసుకొనుచున్న మీరుదయముననే యొక్క సారి యుటకప్పెల తోముకొనలేరేమి ? గంటగంటకుఁ బన్నీరుబుడ్డిపై న విలాసముగాఁ జిలుకరించుకొన్నమీరు ముంగిటిలో రవంతపేడనీళ్లు చల్లలేరేమి ? మీకిందులకు దాసియెందులకు ? ఏది మీయిష్టము. ఇవి యే తగనికర్చులై యుండునప్పుడు సాయంకాలమగుసరికి సిసీమా తప్ప దయ్యెను. మగవాఁ డింతవ్యయము నెదురుకొనుటకు ధనమెక్కడినుండి తీసికొనివచ్చునని మీరనుకొనుచున్నారు ? అప్పు దొరకినదికాదు రా, భగవంతుఁడా యని లోలోపలఁ గుమిలియెడ్చుచు భర్త యింటికి తాఁగ “నదిగో నన్నుఁజూచి మొగము ముడుచుకొంటివి. నీదృష్టి మఱియెవతెమీఁదనో వ్రాలినదని” పెద్దతనమైన యోజింపకుండ నా తని మూఁటిమీఁదఁ బొడుచుటకు మీరు సిద్ధపడుచున్నారు. పాపము!

మీధాటి కాగలేక పాటిపోయిన యాతని తల్లియుఁ దండ్రియు నాతని
 యొద్దనున్నయెడల మీరంతపని చేయలేరుగద ! సోదరీమణులారా !
 మీయెడల మీభర్తల మంచితనమున కెన్నడు లోపములేదని నేను
 నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలను. మీబూట్సుకయి, స్టాకింగులకై, గౌను
 లకై జాకెట్లకై, ప్రిమినరీనోట్లు వ్రాసివ్రాసి, తిరుగఁదోడి వ్రాసి
 తుట్టతుదకు తనవాటా దరిమిలాయీ! మమ్ముకొనినాఁడా లేదా ?
 మీగానముకొఱకు గేదె దూడ నన్ని కృష్ణాహమ్మోనియమ్ కొనినాఁ
 డా లేదా ? సంగీతము చాలదు, పాశ్చాత్యులవలె నాట్యముకూడఁ
 గావలయునని మీరుకోరినప్పు డేయొంటికాలిభరతమో చెప్పించినాడం
 దురా ? లేదందురా ? దొరసానులవలెఁ బురుషులతో Shake hands
 చేసినఁగాని ఘనతలేదని మీరు మూతిముడిపెట్టినప్పుడు తాను నల్లులు
 పెద్దమనుష్యులయొద్దకు మిమ్ముఁ దీసికొనిపోయి వారితోఁ గరచాలనమ
 హోత్సవము చేయించినాఁడందురా లేదందురా ? మీరు బెజవాడకో
 విశాఖపట్టణమునకో కాంతానభల నుపన్యాసములిచ్చుటకో వినుటకో
 పోయినప్పుడు తాను జేయిగాల్చుకొని అమ్మా అమ్మా యని యేడ్చు
 చంటిపిల్ల నోదార్పలేక కంట నీరుపెట్టుకొనినాఁడందురా లేదా ? సోదరీ
 మణులారా ! మంచికి మంచి చెప్పుకోవలయును. చెట్టకుఁజెట్టఁ జెప్పు
 కోవలయును. ముంగురుల వంకరటింకర సొగసుకొఱకు మీరు తల నీ
 చెంపయు నాచెంపయు బెత్తెడువేడల్పునఁ గత్తిరించుకొన్నను నేను బ్ర
 తికియుండగానే యీకర్మము చూడవలసినచ్చినదా యని లోపల నేను
 యేడ్చినాఁడో కాని పైకి నోరుమూసికొని పడియుండెనందురా లేదా ?
 అతఁడు మీదయకొఱ కిన్నివిధముల ప్రాకులాడుచున్నాఁడుగదా ! మీ
 సంతోషముకొఱ కన్నియును జంపుకొనినాడుగదా ! మీరే పరదైవ
 ములుగ భావించి ప్రార్థించుచున్నాఁడుగదా ! ఇంతకంటె నాతఁడు మీ

కేమిచేయవలసినదని మీయభిప్రాయము? మీకింత విధేయుడైయున్నను మీమెడల నింత దైన్యపడియున్నను మీకొరకు వట్టి పనికిమాలినవాడైపోయినను నింక నతని మెడకో నడుమునకో యీక్రొత్తయంత్ర మొక్కటి దగిలించి యాతనిమనస్సును గేవలము దిగంబరమొనర్చి యాతనిని మఱింత బానిసపఱచితిరా? మగముండకొడుకునకు మనస్తత్వమని ప్రాణమని యేదియు నుండఁగూడదనియేనా మీయభిప్రాయము? మీచేతిలో బొమ్మవలె మీకాలిక్రింద జోడువలె నాతఁడు నిశ్చైతన్యప్రపత్తితో నుండవలసినదనియేనా మీయభిప్రాయము?

సోదరీమణులారా! కుట్టు మాటలాడుచున్నానని కోపపడకుఁడు శ్రీమతి తాయారమ్మగారి తీవ్రమైన యుపన్యాసములోని సంగతులను బట్టి యిట్టి మాటలాడవలసివచ్చినది. తమింపుఁడు ఒకనిమనస్సొకని కప్రత్యక్షమగునట్లు భగవంతుఁడు సృష్టించుటచేతనే బ్రతుకు లింక దక్కుచున్నవి కాని యటులేకానిచో వాఁడు దీనిని దన్ని యది వానిని గఱచి, వాఁడు దానిని నఱకి యది వీనిని గొంతుపిసికి అయిదుఖండములలోనున్న యాఁడువారు మగవారందఱు మూఁడుదినములలో నొకరి నొకరు జంపుకొందురినుట కేమైన సందేహమా?

ఇదికాక మఱియొకటి. ఈదిక్కుమాలినయంత్రము నెవఁడు సృష్టించినాఁడో యెఱుఁగుదురా? మగవాఁడు. ఎందులకు సృష్టించెనో యెఱుఁగుదురా? మనకున్న తెలివి మగవానికి లేదు. పదునాల్గుపుటములువేసిన రాదు. మనమెట్లయిన మగవానిమనస్సు కనిపెట్టఁగలము కాని తల పగులఁగొట్టుకొని గింజుకొని తన్నుకొని చచ్చినచై ననరే వాఁడు మనమనస్సులను గనిపట్టలేడు. ఎన్నిపాటులుపడినను యెన్నియేడ్పులేడ్చినను మనరహస్యము లాతనికిఁ దెలియకపోవుటచేత తుదకుఁ బ్రాణ

ము విసిగి యిందువలనఁ బ్రపంచము భగ్నమైనను సకేయని యీయం
 (త) మొక్కటి నేటికిఁ గల్పించినాఁడు. ఈయంత) మొక్కమనుష్యుని
 వలన సృష్టియైనదికాదు. సృష్టి యారంభమునుండియు మగజాతియూఁ
 డుదానిమనస్సులోని రహస్యములు తెలిసికొనుటకుఁ బాట్లు పడగాఁ
 బడగా—నూహము లూహింపఁగ నూహింపఁగ—గల్పనలుచేయఁగ
 జేయఁగ—దారులు తొక్కఁగ ద్రొక్కఁగ—స్థానులు వేయఁగవేయఁగ
 దుట్టతుదకుఁ దాను స్త్రీచేతిలో వట్టి పనిమాలిన చచ్చుపెద్దమ్మయగు
 నప్పటి కీయంత)మును సృష్టింపఁగలిగినాఁడు. ఇది మీకొంపతీయుటకు
 బుట్టినదికాని మఱియొకటికాదు. (నూకట్టిరహస్యము లేమున్నవని కేక
 లు) ఎంతమాట ! నేనెఱుఁగనా ? లేకపోవచ్చును. కాని యేమోయున్న
 వనుకొను నా తెలివితక్కునగ మగ నిర్భాగ్యునిసం దేహము పోవుట్లు?
 క్రాన్ధున నాయంత)ముజోలికి మీరు పోవలదు.

ఇదిగాక మఱియొకమాట చెప్పుచున్నాను. సోదరీమణులారా!
 ఆతఁడు చెప్పినమాట వినక యాతనిప్రాణము విసిగింపక, యాతనితాచి
 అంపమునఁ బెట్టక, యాతనివ్యక్తిని వల్లకాఁడుచేయక, యాతనిపురుష
 తత్త్వమును గాపాడి మీస్త్రీతత్త్వమును గాపాడుకొని సృష్టిని య
 థాక్రమముగా మాత)ము జరుగనిండు. అట్లే తొందరపడకుండు. ఆదె
 గాక వట్టి మట్టిముద్దయైనమగఁడు మనకెందులకు ? బసవన్నా పాలు
 ద్రాగిగుడువాయనగ నూ, త్రాగవాయని యనఁగ నూహలు అని మీ
 కొరడావేట్లు భయమునఁ దలనాడించు గంగిరెద్దును వెంటవైచుకొని
 మీ రూహారదిగుగుట మీకుమాత్ర మేమంతగౌరవము ? పానిగౌరవ
 ము గడ్డలై పోనిండు. అది మనకెందులకు ? సోదరీమత్తులారా ! ఒక్క
 పేషార్థన. ఆతని స్వాతంత్ర్యముమాత)ము చంపవలదు. ఆతని తల
 బిఱుకుదనముమాత్రము తగులఁజెట్టవలదు. పక్షోద్ధవంటిది రవంత పంటి

క్రింద కౌగి కలుకలలాడుచుండినగాని మీకు రుచియేలేదే. పోక
చెక్కవంటిది కాసంత దంతములకెదురెక్కి కటుక్కమన్నగాని సాగనే
లేదే. అట్టిచోమగఁడు వట్టి పెసరపప్పు గ రి ట జా రు పా క పు
వాఁడై నయెడల మీకుమాత్రం మేమిసౌఖ్యము! సోదరీమణులారా!
భర్తను దైవమువలె జూచుకొనుఁడని చెప్పునెడల నన్ను దలకొక
తాయి టువ్వి చంపుదురేమోయని భయముగానున్నది. బానిసలాగు
నమాత్రము చూడకుఁడు. అంతేచాలు. ఆహూత్రమునకే యాతఁడు
సంతోషించును. పాపము! వట్టియల్పసంతోషి. అదిగాక మఱియొక్క
ప్రార్థన. ఇట్లు మనము రహస్యసభ చేసికొంటిమనిమాత్రం మెవ్వరికిని
దెలియఁదగదు. ఇక జాలునా? ప్రియసోదరీమణులారా! మఱియొక
చిన్నమాట—మీయమ్మలు మీయమ్మమ్మలు వారినాయనమ్మలు వా
రివారిభర్తల నెట్లు గౌరవించి నేవించిరో మీరుకూడ మీభర్తల నట్లు
గౌరవించి నేవించినయెడల మీపంశములోని మూలపురుషులు మెత్తు
రు. మీకులదేవతలు మెత్తురు. అదిగాక మగవాని సర్వస్వముమీఁది.
ఆతనిశరీరమే మీఁది ఆతనిప్రాణమే మీలోనున్నది. ఆతనివలన మీ
రు బరిగారపుబూవులు పూయుచున్నాడు. బంగారుకాయలు కాచుచు
న్నాడు. అట్టి యాతనిని మీరు కన్నులలో బెట్టుకొని గౌరవించవలసి
నదికాదా. మీకంటె నిజముగా నాతని కెవ్వరున్నారు. ఎందఁడెవ్వ
రున్నను మీరగుమరా? “కార్యేషుమంత్రీ” కరణేషుదాసీ రూపేచ
లక్ష్మీ క్షమచూఢరిత్రీ భోజ్యేషుమాతా శయనేషురంభా షట్ధర్మ
యుక్తా కులధర్మపత్నీ” అను నీశ్లోకము మీరెఱుఁగనిదికాదు. కేవల
మెఱిగియున్నంతమాత్రమున వినియోగములేదు. ఆచరణములోని కఠ
శ్యము తేవలయును. అప్పుడు మీరు పొరుకూడఁ గృతార్థత చెందెత్త
రు. ఇదికాక భర్తను భగవంతునిగాఁ జూడవలసినదని మనవారెందు
లకు శాసించినారో యెఱుఁగుదురా? అట్లు చూడుఁడని మీకు బోధిం

చుచున్నానని నాపైఁ గొఱిగొఱలాడకుండు. భర్తయందలి మీకున్న
 భావనాగారవమునుబట్టి మీకు సంతానము కలుగును. తెలిసినదా ?
 భర్తయే వరాత్పరుడని మీరెంచి యాతని సేవింపుడు. మీకు దేవ
 తలవంటి పిల్లలు పుట్టుదురు. భర్త మీకు బానిసయని యెంచి మీ
 రాతనిపై నధికారమొనర్చుడు. మీరు బానిసకిందీ బానిసవంటి పం
 దలను గందురు. అది నిశ్చయము. ముమ్మాటికి నిశ్చయము. ఈసం
 గతి బాగుగా జ్ఞప్తియందుంచుకొనుడు. అభిమన్యుని సుభద్రయే కన
 వలయునుగాని మఱియొక్కతె కనఁగలదా ? భరతుని శకుంతలయే కన
 వలయును గాని మఱియొక్కతె కనఁగలదా ? ఈకాలములో నభిమన్యు
 లు భరతు లేందుకులేరు ? సుభద్రలు, శకుంతలలు లేకపోవుటవలన
 భర్తలను దైవములుగ సేవింతుటకు భగవత్సములైన భర్త లిప్పుడు
 న్నారాయని తెలివితక్కువప్రశ్న మొనర్చును. ఒకప్పుడుమాత్రము
 భగవత్సములైన వారుండిరా ? ఇప్పుడుంతకంటె లేరు—లేకపోయిన
 పుటికి మీభావన కభ్యంతరమేమి ? మగలుకాని మట్టిబొమ్మలుకారే !
 మట్టిబొమ్మనే దోణాచార్యులుగ భావించినవాడు ధానుష్కశిఖామణి
 కాలేదా ? ప్రధమమునఁ గేవల విగ్రహారాధకుడైన రామకృష్ణార్యు
 డు పరమహంసశిఖామణి కాలేదా ? అంతవఱకుండులకు ? శాశ్వతత్వ
 తోఁ గలుపఁబడిన గోడిగ యరేబియాగుట్టిమును గనుటలేదా ? భావన
 యే ప్రధానమా ? అంతకంటె నేమైననున్నదా ? అట్టి మీభావనాతో
 పముననే జాతిలోని బానిసతన మెక్కువయగుదున్నది. మీయొద్ద మీ
 భర్తలు గడగడలాడిపిమ్మట మీరు కన్నకొడుకు లెలుకనుజూచి యి
 ల్లిలి నెఱుంగి యెచ్చివారనగ వింతయేమున్నది ? నోదనీమణులారా ! భా
 వనబలశోభనులు—ప్రజ్ఞాశాఖలు—యోత్రవంతులైన పుత్రులఁగని
 భారతదేశశ్రావీనగౌతమమును గాపాడుదురుగాక.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

సాక్షి

14. మహారాజబిరుదము.

జంక్షుల శాస్త్రీ యిట్లు పలికెను :—

నాయనలారా ! సాక్షి కీలేఖవచ్చినది. దీనిని జదివెదను.
సాక్షి గారికి—నమస్కారములు. మాయూరి రాజుగారికి మహా
రాజబిరుదము వచ్చినది. ఆశుభవార్త మాకు, గ్రీందటిశనివారము
సాయంకాలమునఁ దంఢ్రీవార్తామూలమునను భానువారమున మధ్యా
హ్నమున వార్తాపత్రికలమూలమునను దెలియ, బహుసంతోషతరంగి
తస్వాంతలమైలిమి. సర్కారువారు ముమ్మాటికి మిగుల మంచిపనిచేపి
నారదునట్లు కోటబురుజుమీఁది ఖిరంగి ముమ్మాటు మోగినది. ఖిరంగి
పక్షాట సత్యమేయని బురుజుమీఁది తెల్లపట్టుజెండా శిరఃకంపన మొనర్చి
పట్టుకనఁబడినది. రాజోద్యోగులు గ్రామములోని ప్రజలెల్లరు కోట
ముందు పరిశుభ్రవస్త్రధారులై ఛేరి “మహారాజదండపతులకు వారిసం
తతికి సకలాయుధాహోద్యోగస్వర్గాదులు సిద్ధించుఁగాక.” యని యుత్తమ
స్వరముల సభినందించిరి. : : : మామూన్దావప్రభువుల యిటువేల్పుడు శ్రీ
మాధవస్వామి రుక్మిణీసత్యభామాదేవులతో గరుడవాహనారూఢుడై
సమస్త మంగళవాద్యారవసమన్వితుడై నృత్యగానాది వైభవములతో
ద్రావిడ వేదనివాదకలాపముతో గోటముదురుకు వేంచేరి. ఇక్కడ

నుండియేయత్సవ మారంభమైనది.

ఏనుగులపై నమర్పబడిన ధంకానాబతుల బజాయింపులు నలుదిక్కులఁ దీగప్రాకి పుష్పించి పరిమళించుచున్నవి. ఏనుగులు మందయానమున నాయారముగఁ బోవుచు హుట్టేహుట్టేయని యాటచుచున్నవి. వాని కీవైపున నావైపున నతిజాగరూకతతో భటులు తట్టలతో మిఠాయి నందించుచున్నారు. మిఠాయియండలు మిగుల రుచిమంతములుగా నున్నవనికాబోలు రుచిగ్రహణపారీణములగు నవి శిరఃకంపన మొనర్చుచున్నవి. ఏనుగు కెంతసేపు తిండి. పామున కెంతసేపు నీద్రా. పిచ్చుక కెంతసేపు కలయిక. శశమున కెంతసేపు భయము. ఏనుగులపై నెక్కినవారు దగ్గఱదగ్గఱగఁ గట్టఁబడిన మామిడాకుల తోరణముల ప్రాంతనుండి వంగి దూతి పోవుచుండఁ దుండములెత్తి కరులు తోరణముల స్పృశించుచున్నవి. వానివెనుక నరేబియాగుట్టములు—ఆస్ట్రేలియాకంఘాణములు, రంగూనుటంగనాలు సర్వశుభలక్షణసమన్వితములైనవి, జుల్మతీనికాసుదారులచే జిత్రవిచిత్రాటీకనములతో నడపింపఁబడుచున్నవి. ఏనుగుల హుట్టేలకు గుట్టము లిహిహిహీయని నకిలించి పరిహాసించుచున్నవి. 'రూపసౌందర్యములో, జాకచక్రములో, వర్ణవైచిత్ర్యములో వేగానికతలో యుద్ధనైపుణిలో మేమె.యగ్రగణ్యులమై యుండఁ దాము మాకంటె ముందునిలిచి హుట్టేయని స్తుతించుచున్నవి.' 'వీనికి బుద్ధియొకటి యున్నదా?—రసగ్రహణశక్తి యున్నదా? మేచ్చిన మేమే, మోచ్చవలయును గాని వీని కేమియశికారమున్నదా? నిగుట్టము లిహిహిహీయని యనితేకించుచున్నవికాబోలు. స్మరంగులపై, తొకరాలపైఁ బంచకల్యాణులపై వజ్రాలపై నీగయైన వ్రాలనీకుండ దుమ్మేనఁ బడనీకుండ వింజామరములు చేబూని భటులు వినదుచుండ మనుష్యుడొ మనసేనకై భగవంతునిచే నృప్తిపఁబడినాడ' ను గర్వ

ముచే దమ సేవకులను వాలుగంటఁ జూచుచు; దల నెగుర్చవైచుచు ని
 ట్టవీగుచు నొయ్యారముగ నడచుచు నడుమనడుమఁ బ్రక్కనున్నమాఁ!
 దుగుట్టములను సవిలాసముగా సాదరముగా సాపేక్షముగా సానునయ
 ముగా సరసముగా వీక్షించుచున్నవి. గుట్టములు మనవలె మాటలాడ
 లేనను లోపము జాని కేమైననున్నదా? ఓ! కంటిచూపులో నున్నం
 తగ్రంథము నోటిమాటలో నున్నదా? పనికిమాలినమాటలోఁ బడయే
 మున్నది? ఎంత చమత్కారమైన మాటకై వ రెండుమూఁడర్థము లుం
 దుసరికిఁ జావుత్రెంపులై పోవును. చూపున కట్టివెలితి యున్నదా? చూ
 పు సూటిగావెడలిన నొకయర్థము. అర్థచంద్రాకృతిగవెల్లిన నొకయర్థ
 ము. పాముమెలికలుగవెల్లిన వేటొకయర్థము. కప్పదాఁటులుగవెల్లిన
 నింకొకయర్థము. తరంగఘక్కిగావెల్లిన వేటొకయర్థము. పక్షిబారుగ
 లోయిన మఱియొకయర్థము. మొదట నేటవాలుగఁ గిందికిఁబోయి
 యుటనుండి యెదురెక్కుగఁ బైకెక్కిన నొక్కయర్థము. ముందునకు
 ఖేనుకకుఁ దటవటాయించుచుఁ బోయిన నింకొకయర్థము. అదిగాక
 ఘటియొకచిత్రము! చూ పెంతపొడుగు వ్యాపించునో యంతపొడుగున
 కొక్కటే యర్థముకాదు. మొదటియంగుళములో నొకయర్థము.
 మూడవయంగుళములో రెండవయర్థము. అయిదవయంగుళములో
 మూడవయర్థము. ఇట్టివి దీర్ఘమైనకొలఁది స్థలభేదములఁబట్టి యర్థభే
 దములు గలిగియుండును. చూపులోనున్న గడుచుఁదనము మాటలో
 మన్నదా? మాట వట్టితెట్టి—వట్టిబట్టబయలు.—వట్టివెలితి—చూ
 వట్టిదా? జ్ఞానేంద్రియము కన్నా వోరా? నోకుపోయిననైనఁ గంటితో
 పమప్రగ్గంథములు చక్కఁబెట్టవచ్చును. మననా రిప్పుడు బుద్ధిహీను
 లై నో రెక్కువచేసికొనుచున్నారు. కన్ను తక్కువచేసికొనుచున్నారు
 అందువలననే యెక్కడఁజూచినను మనుష్యులలోఁ దఱుచుగ బ్రహ్మ

కాయలు, బోదురుకప్పలు, కీచుపిట్టలు, తాషామరపాలు, పెటేపకాయలు—నోటితోందరను డాబును ఖాటిని వృద్ధిచేసికొనువాడేకాని కంటి కఱకును గమవికను గ్రహణశక్తిని వృద్ధిచేసికొనువాడు కనబడడే! ఎంతదురవస్థయో! ఇట్టి యసందర్భము పురుషులలోకంటే బాలతులలో నెక్కువగానున్నట్లు కనబడుచున్నది. కాంతలలో సాధారణముగా గంటికి నోటికి లంకయేకనబడదు. వారిలోమట్టుకు నూటి కెనుబదుగుటివఱ కెక్కడికక్కడకే కప్పలతక్కిడ. ఎక్కడికక్కడికే పీతల మొంగము. ప్రపంచపరిజ్ఞానపరిపూర్ణులైన యో సాక్షిగారూ! మీరు దృష్టిశాస్త్రమన్న బేరితో, గంటిమహత్తునుగూర్చి యొకగ్రంథము వ్రాయరాదా? జగత్తులో, గన్నున్నంతకాలమది శాశ్వతముగానుండునే.

జ్యోతిని బోవుచున్న గుఱ్ఱములవెనుక నొంటరులు మొదలగు నాస్థానవీరులు బాగాకట్టలు త్రిప్పుచు జిటుతలను బజాయించుచు, గత్తులను జలిపించుచు, దుపాకులను డామ్మనిపించుచు నొట్లను రోడ్లపై మోదుచు 'జయూ! మహారాజాసర్కారునకు జయూ! జయూ! మహారాజ్జీసర్కారునకు జయూ! జయూ! మహారాజసంతతికి జయూ! యని జయజయధ్వనిములతో, దుపాకిదెబ్బల నొట్లవ్రేటుల నడచివేయుచు, బోవుచున్నారు. వీరు పూర్వరాజేంద్రుల యోధులవంశములోనివారు. వీరితాతలు వారితండ్రిలు మహావీరులు. ఆరక్తతేజోధాటి వీరిలో, గూడ నున్నది. అయినేమి? కట్టి చేతబట్టుటకు వీలులేదు. కత్తి యంతకంటే, బట్టుటకు వీలులేదు. కట్టిబట్టినయెడల గేదె నింటికి మలుపుకొనవలయును. కత్తిబట్టినయెడల, బలుదోముపుల్ల గోసికోవలయును. అంతకంటే వీరి యిప్పటిప్రయోజకత యేదియులేదు. పగలు చుట్టలదుకాణము రాత్రి పహరాకాపు. వీరి పూర్వపారుషము లెంతగా నశించిపోయినవి! సాము కుస్తీ మొదలగు మనపూర్వవిద్య లెంత

గా ధన్వంతములైనవి ! ఏమిచేయగలము ? కాలగతి ! పోదలచిన వస్తువును బోకుండ నెవడాపగలడు ? రాదలచిన వస్తువును రాకుండ నెవడడ్డుకోగలడు ? ' ఈయాపత్తు వానివలన వచ్చినది. ఈసుఖము వానివలన బోయినది. ఈసుఖము వానివలన వచ్చినది. ఈయాపత్తు వానివలన బోయినది ' యను నీనాల్గువాక్యములు పరిశీలనహీనుల నోటనుండి రాదగినవి. మంచియైనసరే—చెడ్డయైనసరే—ఇచ్చువాడొక్కపరాత్పరుడు తక్క. నెవ్వడు లేడు. మంచియని చెడ్డయని తెలివితక్కువభేదము నీవు చేసికొన్నది. కాని యాలోకేశ్వరుని దృష్టి చేనంతయు మంచియే. మంచియేకానియెడల నాతడు మన కెందులకిచ్చును ? నీవిధి యేదో నీవు చేసికొనుము. సర్వయత్నఫలమును భగవంతునిపై నుంపుము. ఇక నీకు బానిసతన మెక్కడనో చూచెదను. నీబానిసతనము పోగొట్టుకొనుశక్తి నీలో నున్నప్పుడు వారా వీరాయని జేవులాడెదవేల ? ఎవ్వరిపై గూడ నాన పెట్టుకొనకుము.

ఈవీరుల వేసుకొన్న సాస్థాన వందిమాగధజాతిలోనివారు నడచుచున్నారు. ఊరకే పోవుచున్నారా ? లేదు. గొంతుకరములు పొంగునట్లు పాడుచున్నారు. పేగ్రులు కదలునట్లు పాడుచున్నారు. ఆపాటలేవియో ? ఆస్థానపూర్వరాజేంద్రుల పవిత్రములైన పద్యపదసూపకగాథలు. వారు భీష్మునివలె యుద్ధనిపుణులనియు ధర్మరాజువలె ధర్మశాస్త్రపరులనియు శ్రీరామునివలె నేకషత్నీవ్రతులనియు హరిశ్చంద్రునివలె నత్యధీశూరులనియు, జెవులు పవిత్రములగునట్లు జిహ్వదోషము లేదగునట్లు గాలి పరిశుద్ధమగునట్లు పాడుచున్నారు. పూర్వరాజేంద్రులెటకుబోయినను నీమాగధులు వారితోగూడ నుండి హెచ్చరికలు చెప్పుచుండెడివారు. ఇది మిక్కిలి యుపయోగకరమైన పూర్వార్థము దీని నాదరింపదగినది కాని విషయవలసినది కాదు. పూర్వసంజన్యము

వీధులవెంట స్వారులు పోవుచుండునప్పుడు పయోధరోత్తుంగచంద్ర శాలాసదనముగాని పయోధరోత్తుంగచంద్రముఖీవదనముగాని తమకంటఁ బడినప్పుడు మనుష్యధర్మముచే బుద్ధి తప్పుదారి తొక్కునేమో యని “నీతండ్రి పరధనము లోష్టప్రాయముగ భావించినాడనియు, నీ తాత పరకాంతను దల్లిగాభావించినాడనియు” హెచ్చరికలు వినుచుండెడివారు. ఇప్పటివా రట్టి పవిత్రగాథల ననుక్షణమును వినకపోవుట వలన వీరిలోఁ గొందఱు వీధులవెంట స్వారులుచేయునప్పుడు—వేపురలో నొక్క మహారాజమూర్తాండుఁ డెవరో తక్కఁ-బరకాంతలను జూచి కిచకిచలాడుచున్నారు. లొట్టలు వేయుచున్నారు. గుక్కిళ్లు మ్రింగుచున్నారు. గుబగుబలాడుచున్నారు. గమగమలాడుచున్నారు. చిట పటలాడుచున్నారు. కన్నుమూసి తెఱచులోపలఁ బండ్లిగిలించుచున్నాఁడు. వీరిబుద్ధి తప్పుదారిఁబట్టి దొరలిపోవునప్పుడు గట్టిబిగింపు దిట్టమైన ‘లగామే’దియు లేకపోవుటవలన ముప్పు విశేషముగానున్నది. పురాణములలోని పూర్వరాజేంద్రుల నీతిపుంజములైన యెన్నియాఖ్యాయికలైనను ‘మితండ్రిగా రట్లు ప్రవర్తించినారు. మితాతగారిట్లు ప్రవర్తించినార’ను హెచ్చరికలతో సాటిరావు. కుటుంబగాథలకున్న శక్తి పురాణగాథలకు లేదు. మితండ్రిగా రానూఁతినీకు ద్రాగినారనఁగ మీరుకూడ నానూఁతినీరె త్రాగవలయును. మితాతగారికిఁ గాకరకాయ యిష్టమైనయెడల దానిచేదు మీరు భరింపలేకపోయినను దానియందు గౌరవము మాత్రము మీకుఁ దప్పదు. తాతగారినిబట్టి తప్పదు.

ఆమాగధవర్గమువెనుకఁ బలువిధములగు రంగులజెండాలను జేతులఁబట్టుకొని బాలురు బాలికలు గలసి మహోత్సాహమున మహామఘరస్వనములఁ బాడుచున్నారు.

బిలహరి—రూపకము.

మహారాజ నూతేండ్లు మమ్ముఁబొలించి సంపదలతోఁ

దులదూఁగుమీ॥ మ॥

పరసతులఁ దల్లులుగఁ జూచుచుఁ బరుల కుపకారములఁ జేయుచుఁ
బరమభక్తిని చేపుఁ గొల్పుచుఁ బరమచగుణా భర

ణుఁడగు శ్రీ॥మహా॥

బాలవాక్యము బ్రహ్మవాక్యముగాదా ! ఈపాట విని మదగజము
లు హుడ్డేయని తిరుగ నటచుచున్నవి. శతమృదంగరంగద్రవములతో
గుఱ్ఱములు సకిలించుచున్నవి.

సెబాస్ ! కుక్కచెవి జెటకాయించిన శకునము, గాడిదకూసిన
శకునము. గుఱ్ఱముసకిలించిన శకునము. వహవా ! యుత్సవము ముం
దునకుఁ బోవుచున్నది. ఈబాలసమాజము వెనుక

నీ. పసపుమోమున రాచి పట్టెనామముఁబెట్టి

పొట్టికొమ్ములఁ బూలు చుట్టఁబెట్టి

గంటలపేరులు కంఠమందునవైచి

కులుకుసింగారముల్ కుస్తరించి

నట్టి యాఁబోతులచుట్టును నిలఁబడి

తబుకుతాళముల నాదములతోడ

ఝొల్లతేకులమీఁది గుల్లదెబ్బలతోడ

గొల్లలెల్లరుఁగూడి గొంతులెత్తి

రండు! మనరాజు శ్రీమహారాజునుండి !

కృపను మాధవుఁ డతని రక్షించుఁగాక

టంచుఁ బొడుచుఁ దెయితక్క లాడుకొనుచు

నొడలుతెలియసి ముదముతో నుంచు రహహ.

అహా ! వారియుత్సాహ మింతింతని చెప్పరాదుగదా ! ఏరావ
తమంతటి యాఁబోతులుకూడ నాహాహా ! ప్రశంసాసూచకముగఁ దల
లూఁపుచున్నవే ? ప్రభునియెడల విశ్వాసమునునని పెద్దయుద్యోగులలో
కంటె భటవృత్తిలోవారికే హెచ్చుగా నుండునుగాఁబోలు. తత్త్వము
లోఁ దెలివితక్కువయైనకొలఁది విశ్వాస మెక్కువకదా ! అందులో వట్టి
యమాయకులగు గొల్లలకు విశ్వాస మింతంతయా ! చతుష్పాత్తులకుఁ
గలవిశ్వాసము ద్విపాత్తులకు లేనేలేదు. నరులలోఁ బదవి యెక్కువ
యైనకొలఁది ప్రభునియందు భక్తి తక్కువయయిన ట్లగపడుచున్నది.
పెద్దపదవిలోనున్నవానికిఁ దనప్రయోజకత్వమువలననే యాపదవి సిద్ధిం
చినదని రవంత తెగనీలుగు మొట్టమొదట నుదయించును. అది క్రమ
ముగాఁ గొన్నిరోజులలోపల గుబగుబలాడి యాగుబగుబ పొగరురూప
ముగా నొడలంత వ్యాపించును. ఆరంభించిన తెగనీలు గిట్లు చిన్నరో
గముకిందఁ బరిణమించి యని క్రమముగా ముదిరి ఘనీభవించి చర్మ
గతి దాటి రక్తగతినొంది రక్తగతిఁదాటి మాంసగతినొంది, మాంసగతి
దాటి యస్థిగతినొంది యభివృద్ధినొందును. అంతట నొక చిత్రమైన
చెవుడు సంభవించును. అది బంధుమిత్రులమాట వినకపోవుటగా నా
రంభమై రాజుగారిమాట వినకపోవుటవఱకు వ్యాపించును. ఈచెవుడిట్లు
దినదినప్రవర్ధమానమై తేజరిల్లుచుండగఁ గంటికి గానంతపొర యారం
భించును. చెవికి గంటి కేమిసంబంధమందురేమో ? ఒకయింద్రియ మవి
టిదై నప్పుడు బీరకాయవీచువంటి నరములసంబంధముచేత రెండవది
కూడఁ జెడినఁజెడపచ్చును. ప్రకృతివిరుద్ధమైన యంశము కాదు. ఈపొర
యారంభమైనపిమ్మట దగ్గఱవాఁడేమో దూరముగాను దూరపువాఁడే
మో దగ్గఱగాను నున్నట్లగపడును. చిన్నవస్తువు పెద్దవస్తువులాగునఁబెద్ద
వస్తువు చిన్నవస్తువులాగునఁ గనఁబడుటకూడఁ గలదు. ఈవిధమున

కాలములోనే నీటిమీద వైచిన నూనెచుక్కలాగున నట్టి యట్టి క
న్నంతయు వ్యాపించును. అంతటినుండి ప్రభువుగారు కనబడనేకనబ
డరు. కనబడకపోవుటచేత రాజుగారు లేనేలేరని స్వల్పమైనభ్రాంతి
శాత్రుడు లోనై యుండును. ఈప్రపంచమంతయు వట్టి భ్రాంతిమయ
మేకాదా! చెవికే గంటికే బుట్టిన పైరోగమిప్పుడు క్రమముగా భ్రాం
తిరూపముగా మనస్సులోనికి వ్యాపించినది. ఈభ్రాంతి మొట్టమొదట
హెచ్చువాగుడుగ నారంభమగును. ఈవదలుబోతుడవము రవంత
మతి చెదలుటలోనికి జాతి యంత క్రమముగా ముదిరిముదిరి భయం
కరమైన యున్మాదములోనికి దిగును. అంతటినుండి యందఱునుదిట్లు.
ఓ! శరపరంపరలు! ఓ! యొక్కటే వడగండ్లవాన. పాపము పిచ్చి
వాడు. అతని ననవలసినవని యేమున్నది? పెద్దపనులవలన వచ్చిన
బద్ధకములు, నచారోగ్యములు, సుస్తీలు, చిన్నరోగములు, పెద్దరోగము
లివి. ఇట్టి వేవియులేని యధమసేవకులలోనే విశ్వాసము హెచ్చుగా
నుండునని తోచుచున్నది. మొత్తముమీద విశ్వాసముమట్టున కథ
మత్వముతో జేరిన గుణముకాని యాధిక్యముతో జేరిన గుణముమాత్ర
ముకాదు. ఈగొల్లలకుగొంతవెనుక భజనకీర్తనమేళము లున్నవి. పిడే
లుచుతులతో తేకుదాళపుదెబ్బలతో, గీర్తనపరులు భగవంతునిగీర్తిం
చుచున్నారు. హాహాహా! ఏమిభక్తిపరవశులై పాడుచున్నారు?

కాంభోజి—అది.

మాధవ! నీనామస్మరణ మొనర్చిన మనుజుల కే

లోపమును గలుగదుగా॥ మా॥

శ్రీధర కేశవ రాధారమణ హరి బాధితసకలాఘ

బోధామృతరూప॥ మా॥

మా మహారాజును మాన్యచరితుని

మా మహారాజ్ఞిని మహితచరిత్రను।

మా మహారాజకుమారుల సుతలను ।

మహిమాయువు లిచ్చి మఱిమఱి రక్షించు॥ మా॥

జయ రమారమణ గోవిందో హరిః

సరిగా, సరిగా, మఱిసరిగా, మఱిమఱి సరిగా, పాడినారనికాఁ బోలు పిడేలు పలుకుచుఁ గులుకుచున్నది. కణకణలాడుచు మోగించు న్న మృదంగము, మహిమమును గూర్చియు నాయువును గూర్చియే భజనకీర్తనపరులు పాడినారుకాని ధనముమాట పొరపాటుపడినారుకాఁ బోలు నని ధనమ్ ధనమ్ ధనమ్ అని జ్ఞప్తిచేయుచున్నది. 'సంవత్సర మునకుఁ బాతికలక్షలరూపాయిలు వచ్చు ప్రభునిగూర్చి పలుకునప్పుడు ధనముమాట చెప్పవలయునట! ఇది బుద్ధిహీనతకాదా!' యని గుఱ్ఱము లిహిహీయని సకిలింతలచే మృదంగమును బరిహసించుచున్నవి. ముందున్న యేనుఁగు లీయశ్వపరిహాసములను విని హుత్తహుత్తే యని తిరుగ నామోదించుచున్నవి.

ఈభజనకీర్తనపరుల వెనుక వేశ్యలు వీలగునప్పు డొకహస్తమును బట్టుచు నొక్కగంతు వేయుచు నొక్కకన్ను తిప్పించు (రెండవకన్ను లేకపోవుటచేఁ గాఁబోలు) కత్తికోతగాఁడనియో అత్తగారింట లేదనియో యొక్కముక్క మాత్రమే పాడుచు వెంటనే యుత్సవముతో నడచుచున్నారు. సరిగా వారి వెనుకప్రక్కనే చేరియున్న యాస్థానోద్యోగులు గ్రామములోని యితరమహాజనులు కలసి తొందరలో ముందునకుఁ బోవునప్పుడు పొరపాటుచొప్పుననో కాక విధిలేకయో వేశ్యలకాళ్లు తొక్కుచున్నారు. కత్తికోతగాఁడు, కాఁడే కాలుతొక్కుడుగాఁడే యని వేశ్యలు తమలోదాము నవ్వుకొనుచు భజనకీర్తనపరులను ముందునకుఁ ద్రోయుచున్నారు. అనందజిలో నొకభజనకీర్తనన

మఁడు తన బట్టుబోని గులాబిపూ వున్నదో యూడినదో చూచుకొనఁ
బోయి ప్రమాదమున నొక వేశ్యనెత్తిపెచున్న నాగరమును తడుము
చుండెను. దొంగ దొంగ యని యావేశ్య కేకవైచెను. ఇన్నికోర్టు
లుండి, యిందఱు న్యాయమూర్తు లుండి, యిందఱు న్యాయవాదు
లుండి యింతకాలము విచారణము లుండినను దొంగ యెవఁడో దొర
యెవఁడో తిన్నగఁ దేలకుండనున్నప్పు డాపెద్దసందడితో దొంగను గని
పట్టువాఁ డెవఁడు? భజనకీర్తనపరు లాత్రోపులతో గొల్లలపైఁబడుచు
న్నారు. ఆగొల్ల లదరిపడి యాఁబోతులపైఁ బడుచున్నారు. అట్టేతొం
దరపడకుఁ డట్టే తొందరపడకుఁ డని యాఁబోతులు తలల నడ్డము
గ నూపుచున్నవి. మనుష్యుల త్రొక్కులాటలలోఁ ద్రోపులాట
లలోఁ బశువులు మనుష్యులకు బుద్ధిచెప్పవలసినచ్చినది ! కాలగతి!
తెలివిమాలిన నరుఁడు ! ఎంతసేపు గుడ్డిత్రోపుగ ముందునకుఁ బో
వుటకే దేవులాడునుగాని యెందులకుఁ బోవలయునో ! పోవలసియున్న
ను బోవచ్చునో లేదో యనుచింత లేశమాత్రమును జేయఁడుకదా!
ముందున్నది మృత్యువే కాని వేటొక్కటి లేదనుజ్ఞాన మీతని కెంత
మాత్రమును లేదేమి? వీనితెలివి తెల్లవాటిపోను ! ఎప్పుడైన వీనికి
జ్ఞానము వచ్చునా? అత్యంతోత్సాహమున నగ్గిలో నాహుతియగు మి
డుతకు నీతనికి భేదమేమైనఁ గనఁబడుచున్నదా? ఈగొడవ యెందుల
కుఁగాని—

వీరివెనుకనే యుద్ధాత్రములతో నొక్కప్రక్కను వైష్ణవులు
మఱియొక్కప్రక్క నద్వైతులు వేదములఁ బఠించుచున్నారు. ఆహ
హ! ఏమి హృదయంగమముగ నున్నది! ఎంత యుదారాభిప్రాయబో
ధకముగ నున్నది ! ఎంతదివ్యముగ నున్నది ! ఉద్యోగులతోఁ గలసిన
వేశ్యల పరమాసహ్యపుబొత్తుననే యీ మహాపవిత్రమధురగాఢాగాన

సన్నివేశ మున్నదే ! కంఠాభరణములలోని వెత్తిరామశాస్త్రులు నరక
మునకు స్వర్గమునకు బెత్తెడేకాదా యెడమని పలికినప్పు డది వట్టితెలివి
తక్కువమాట యనుకొంటిని. “వ్యక్తురాలను కాలేదు” అని వార
కాంత పాటయేని ? అందుల కీమీసాలయుద్యోగుల యాహాహాలు
వహవా లేని ? సరిగా వానిప్రక్కనే “ఏకమేవాద్వితీయమ్ ఖల్విదం
బ్రహ్మత్యాది నుహావాక్యపతనమేని ? బొగ్గుప్రక్కనే వజ్రమున్నది.
సామువినపు. గోటకుపై ననే మణియున్నది. పాపము నంటియే పుణ్య
మున్నది. వాని సామీప్య మెఱుంగక యోగి భోగియగుచున్నాడు.
భోగి యోగియగుచున్నాడు. వహవా ! ఈవేదపాఠకుల వెనుకనే
యెవ్వరున్నారు ? వేదవేద్యుడు పురుషోత్తముడు వచుదేవనందనుడు
రాధాకాంతుడు నగు శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మము గరుడవాహనారూఢమై
యున్నది. కన్నులు కృతార్థములగుచున్నవి. మనసు లట్టెయట్టె పెద్ద
వియై జగమంతయు వ్యాపింపబోవుచున్నవి. జన్మమున కింతకంటె సా
ర్థకత యేమున్నది ? ప్రపంచలంపటతవలన మన సట్టెయట్టె ముడుచు
కొనిపోవునే ! ఎంతసేపు దిక్కుమాలిన మనస్సు—తాను తనకుటుంబ
ము—తనసుఖము—తనభాగ్యము—తనబ్రతుకునే చూచుకొనుచు నొ
క్క యంగుళములోనే గిరిగిరి తిరుగుచు గుడుగుడుగుంచము లాడుచు
దేవులాడుచుండునే ! గానుగయెద్దు కాశికెన్నఁడైన బోగలదా ! ఉద
యమునుండి సాయంకాలమువఱకుఁ దిరుగుచునే యుండునే ! కాశివఱ
కెందులకు ? గడప దాటఁగలిగినదా ? ప్రాజ్ఞుడనిపించుకొనుచున్న మ
నుజుఁ డంతకంటె బ్రయోజకుడు కాడే ? కన్నులు గానఁబడకపోవుట
చే బుద్ధిలేకపోవుటచేత గానుగయెద్దును గొంత యమింపవచ్చును గాని
మొగముమీఁద రెండుకన్నులున్న మనుజుడు మనసులో మూఁడుకా
లములకు మూఁడుకన్నులున్న మనుజుడు—పశువుకంటె బనికీమాలిన

చా. డై నయప్పుడు వాని కేమిక్షమాపణ యున్నది? స్వచింత తక్కు
 పరచింత యెవ్వనికో కాని లేనేలేదే! తన యావరణము దాటినప్పు
 డుకదా మనస్సునకు వ్యాప్తి? మనస్సునకు వ్యాప్తి కలిగినప్పుడుకదా తన
 కుః బకునకుః దత్త్వమున భేదమేమైన నున్నదేమో కనిపట్టుట? గంట
 కొకసారి తప్పకుండః జిన్నముంటిని స్పృశించుచుః బిల్లముంటిని దనచు
 ట్లు త్రిప్పుకొనుచు ముద్దిడుకొనుచుః బరిభ్రమించుచున్న గడియారపుః
 బెద్దముల్లు మూతదాటి పైకి నెప్పుడుపోవుచో, యప్పుడే, భార్య నట్టె
 యట్టె స్పృశించి బిడ్డ నట్టెయట్టె ముద్దిడుకొని “వానలప్ప” తిరుగు
 పరచింతాశూన్యఁడు స్వచింతాలోలుఁడు ముక్తి నొందును. గంగాన
 దిపైఁబడిన పులివిస్తరాకై న సముద్రమునఁ జేరుచున్నది కాని గంగ
 లో నున్న సుడిగుండములు భీష్ముఁడు పుట్టినప్పు డెక్కడనుండెనో యి
 ప్పడుకూడ నక్కడనే యున్నవి. పరచింతాశూన్యఁడైన నరుని బ్రహ్మ
 కునకుః బర్యవసానము శ్మశానముకంటె వేతేది! భవతాప పరితప్తప్రా
 ణిలోక తాపోపశమనార్థమై భగవద్గీతామృతమును బార్థవ్యాజమునఁ
 బ్రపంచమునకుః బ్రసాదించిన యో పరమపురుషా! పావనబృం
 దావన గోపికాచ్ఛలమున భక్తియోగవైభవమును బోధించిన యోపు
 రుషోత్తమా! నమస్తే నమస్తే నమస్తే. కాని మాధవా! రుక్మిణీభా
 మాధవా! ఒక్క చిన్నమాట నడుగుచున్నాను. పార్థసారథిస్వరూప
 మున మదరాసులో వేంచేసిన నీవు మొన్నటి యాదివారమున తేనాం
 పేటమీఁదుగా నై దాపేటమీఁదుగా మీ యాస్థానగ్రామమైన మాం
 బళమునకు జమాబంది నిమిత్తమై వేంచేసితివట నిజమేనా! అందఱు
 ద్యోగులుండ మీరే యంతశ్రమ మొందుట న్యాయమా! కోరిని
 బంపి వ్యవహారముయొక్క ‘ఆను’ కనిపెట్టినవాడవుకదా! ఈమాత్రము
 నకుః చీక మేల కదలిచితివి! నాయనా! పాండవకౌరవసంఘియని బయల్లు

దేటితివా ? భీష్మసథమని చక్రముపట్టుకొని బయలుదేటితివా ? నాకు
 బోధపడినదికాదుతండ్రీ ! నీ వెందులకుబయలుదేటితివి ? రవంత చెప్ప
 వు ? ఒకవేళ యిందుకొటకై యుండునా ? కోడిపందెములని సానిమేళ
 ములని యాస్థానవ్యవహారములను స్వయముగఁ జూచుకొనక యన్నివి
 ధములైన యాగడము లాచరించుచున్న కొందఱు జమిందారులకు
 సంవత్సరమున కొక్కదినమందైన మీయెట్టేటుగ్రామములు చూచు
 కొనుడని బోధించుట కిట్లు బయలుదేటితివా ? ఏమో ? అందుకొట
 కేమో ! కాని యాయూహముగూడ సరికానట్లు కనఁబడుచున్నది.
 ఇందులో నొక్క ప్రత్యవాయ మున్నట్లున్నది. సర్వజ్ఞుడవు నీకుఁ దెలి
 యనిదేమున్నది ? Estate Land Act మూలమున జమిందారుల క
 స్నియధికారములుగూడ నంతరించినవని నీవెఱుఁగవా నాయనా ? జ
 మిందారులకింక జమాబందియెందులకు ? జమిందారులకు జమిందా
 రీయేలేనప్పు డింకను జమాబందియేమిటి నాతండ్రీ ! Estates Act ప్ర
 కారము నిజమైన జమిందారుఁడెవరు ? రై తేకాదా ? ఇదివఱకుజమిం
 దారుఁడని యనుకొనుచున్నవాఁ డిప్పుడెవరు ? శిస్తుదారుఁడుమాత్రమే
 కాదా ? జమిందారునకు బైసయేకాని జమినేది ? కృష్ణా ! యదు
 నందనా ! ఇచ్చటి ఘృతకోశన్యాయము చిత్తగించితివా ? ఎట్టేటుగ్రామ
 ములలోనికి వెళ్లుమని మీరు బోధించుచున్నారనుకొందము సరే ! పెద్ద
 వారుగనుక తాము చెప్పవలసినదే. కాని జమిందారులకు వారిగ్రామ
 ములలోఁ బలుకుబడియుండుట కవకాశమేలేనప్పుడు పనిలేనిదే పోయి
 పరాభవమొందుట యెందులకు ? రమ్మనిన రైతు రాఁడయ్యెను. కర
 ణము కబురునకే యందఁడయ్యెను. ఇంక జమాబందిలోఁ జేయవలసిన
 దేమున్నదయ్యో ? ఈటిక్కువలన జమిందారులు పొందుచున్న యిబ్బం
 దులున్నవే శాంతమ్ పాపమ్ శాంతమ్ పాపమ్ చెప్పవలవికాదుకృష్ణా !

నీకైనా దెలియవేమోయని నాసందేహము. ఇటులంటినని కోపపడకుము. కృష్ణా! నీవు లక్ష్మీనక్షత్రుడవు నీకితరులబాధ చప్పున నాటువా? అదిగాక మఱియొక్క పెద్దకారణమున్నది. దేవాదాయములు Estates Land Act అనునుండిసర్కారువారి ధర్మమాయని మినహాయించబడుటచేమీరిప్పు డీషాన్ షోకులతో జమాబందీయనుచు సింగారించుకొని బయలుదేరితిరి కాని లేకున్నయెడల జమాబందీదారులవండ్రిస్థితియే మీదియనై యుండునే! దేనకీనందనా! రాజానిరాజా! నాదొక్కప్రార్థనయున్నది. విందురా? ఈయాళ్లును శీఘ్రముగా సవరణచేయించి ప్రభువుల గౌరవమును గాపాడవలయునను సదుద్దేశమును శాసనసభ్యుల హృదయములందు మీరు ప్రవేశించి కలిగింపవేడుచున్నాను. మీరు తలచుకొన్నయెడల నెంతపనియైన నగును. జమాబందీదారులేమి సామాన్యులా? ఎంతయాదాయము వచ్చుచున్నవారు? ఎంతెంత పరోపకారకకృత్యము లొనర్చినవారు? పూర్వపువారి వంశములోనుండి సర్కారునకుఁ బూర్వపుపాదుషాలకు నెన్నెన్ని మెహనతులుచేసినవారు! ఈదినమువఱకు సర్కారుసెలవనఁగ లక్షలకొలది రూపాయలు ద్రిమ్మరించుచున్నారే. అట్టివారికి యిప్పుడు కొత్తయధికారములేమియు సీయనక్కఱలేదు. వారి పూర్వాధికారములిచ్చినఁ జాలు. ఆమాత్రమునకే కొండయెక్కినట్లు వారు సంతోషింతురు. స్వామీ! మాధవా! ఏమిసెలవు?

మామహారాజునకు జయ! మామహారాజుకి జయ! మామహారాజసంతతికి జయ! యను జయజయధ్వనములతో నుత్సవము ముందునకుఁ బోవుచున్నది. సాయంకాలమగుటచే దీపపంక్తులచే శోభిల్లుచున్న ముంగిళ్లలోని యంగనలు మంగళచూరతుల పల్లెరములుఁ చేతఁబుచ్చుకొని మాధవస్వామిని నేవించుచున్నారు. ఏవో మంగళపు

- టార్తులు పాడుచున్నారు. ఈసందడిలో నేడైన వినబడునా? ఈసమయమున బాణాసంచాగూడ కాల్చుచున్నారు. ఇక వినబడుటయేమి?
- * కస్సుమని పేకజువ్వ లంతరిక్షమున కెగిరి చప్పుడుకాకుండఁ గిందఁబడుచున్నవి. ఉన్నయధికారఘోషో యూషినతరువాతఁ జల్లగ జాటగవలసినదే కాని లేనిపోని కస్సుబుచ్చులెందులకు? చిచ్చుబు డ్లాగ్నేయవృక్షముల నీనుచున్నవి. అదిచూచి భయముచేఁ దుండము చుట్టచుట్టి నోటఁబెట్టుకొని యూఁపిరి సలుపనీక ఆత్మహత్య చేసికొనుట కేనుఁగ ప్రయత్నించుచున్నది. మరకంటె శరీరమే యెక్కువకాదు భయముకూడ నెక్కువయేయని గుఱ్ఱము లిహిసీయని పరిహసించుచున్నవి. గుఱ్ఱములుమాత్రము భయపడుటలేదా? కాని యెనుఁగులు తమకంటె భయపొకుచున్నవని వానిని జరిహసించుచున్నవి. ఎంతవిచిత్రముగానున్నదో ఈపరిహాసమున కర్థ మేమైననున్నదా? కాని ప్రపంచవైఖరి యదియే; దిశమునకు నియమముగా రెండుచుట్టలు కాల్చువాఁడు పదునాల్గుచుట్టలు గాల్చువానిని నిత్యాగ్నిహోత్రీయని యనిశ్చేపించును. రెండైవ నేమి పదునాల్గుగైననేమి? పై వానిచుట్టలు పనికిమాలిన పొగాకుచుట్టలనియు; దనచుట్టలు తులసికట్టలనియు; దనయభిప్రాయముకాఁబోలు! సంసారపక్షముగా నొక యాటకత్తెను జాగ్రత్తపఱచి సందడి చప్పుడు లేకుండఁ బ్రచ్ఛన్నముగ భవతరణమొనర్చుచున్న పవిత్రగాత్రీఁడు వేశ్యావీధివెంటఁ దిరుగు గిరజాల మీసాల జాటుకచ్చరాయని మిండ కాఁడని, ముండలముతాదారని రాడీయని స్కొండ్రేలని చెడమడఁ దిట్టును. తానుమాత్ర మెవఁడు? పెండ్లాముయొక్క ప్రక్కనుండి పెడ ద్రొక్కినతరువాత ఆదుముకు పొడుగైనయెడల నగౌరవము పొట్టికైన యెడల గౌరవమని తన యభిప్రాయముకాఁబోలు. పై వాఁడుంచుకొన్న వారు గుడిసెవేటలనియు; దా నుంచుకొన్నది కీర్తి కాంతయనియు;

దనయభిప్రాయము కాబోలు. ఎంతమతిమాలినతనము! బ్రాందిత్రా
గినవాడు రమ్ త్రాగినవానిని బరిహసించును. రమ్ త్రాగినవాడు
తాటికల్లు త్రాగినవాని నధిక్షేపించును. తాటికల్లు త్రాగినవాఁ డీ-తక
ల్లు ద్రాగినవానిని బరిహసించును. ఇట్లే కీడుబోమేలు చూచుకొని
జనుఁడు తన్నుఁ బొగడుకొనుచుఁ బరులను బరిహసించును. ఇదియే
మనుష్యప్రకృతి. ఈవాసియే పశువులలోఁగూడ నున్నది. అందువల
ననే చిచ్చుబుడ్లచే గుఱ్ఱములుగూడ బెదరినను దమకంటె నెక్కువబెదరి
న యేనుఁగులఁ బరిహసించుచున్నవి. అదిగో గొట్టములనుండి మామ
హారాజుకీర్తివలె స్వచ్ఛములై వెన్నముద్ద లెట్లెగురుచున్నవో! కృష్ణా!
నవనీతప్రియా! ఆ వెన్నముద్దలను రవంత కబళింపఁగలవా? ఏమి సం
దేహించుచున్నావు? ప్రక్కలఁ గూరుచుండిన దుక్కిణీసత్యభామ లింక
మాధర్మగారికిఁ జిన్నతనపుజేష్ఠులు వదలినవి కావని యధిక్షేపింతునే.
మో యని సందేహించుచుంటివా? లేక మూఁతికాలునేమో యని
భీతిల్లుచుంటివా? నా తెలివిలేమిచే నేనేమైన నిన్నన్నయెడల నాగ్రహిం
పకుమా? కృష్ణా! అదిగో లంకాపురీదహనము! అదేమి? అదేమి?
ఇప్పుడు నీవు సౌమిత్రిసహితుఁడవై యారణ్యవాసివైన రామచంద్ర
మూర్తివలెఁ గనఁబడుచున్నావేమి? కథనుబట్టి యవతారముకాని య
వతారమునుబట్టి కథమా? డశరథరాజనందనా! విశ్వామిత్రయాగ
సంరక్షణా! జానకీప్రాణనాథా! షరశురామగర్వభంజనా! దండకార
ణ్యవాసీ! మారీచమదనా! సీతావిరహవ్యాకులచిత్తా! సుగ్రీవప్రియ
మిత్రా! వాలిహరణా! ఆంజనేయాశ్రితపాదపంకజా! రావణశిరఃఖం
డనప్రవీణా! నమస్తే నమస్తే నమస్తే.

ఉత్సవము ముందునకింకఁ బోవుచున్నది. అచ్చటఁ బెద్దబజారు
చౌమలోఁ జేరిన పురంధులు స్వామికి నీరాజనము లిచ్చుచు మంగళ

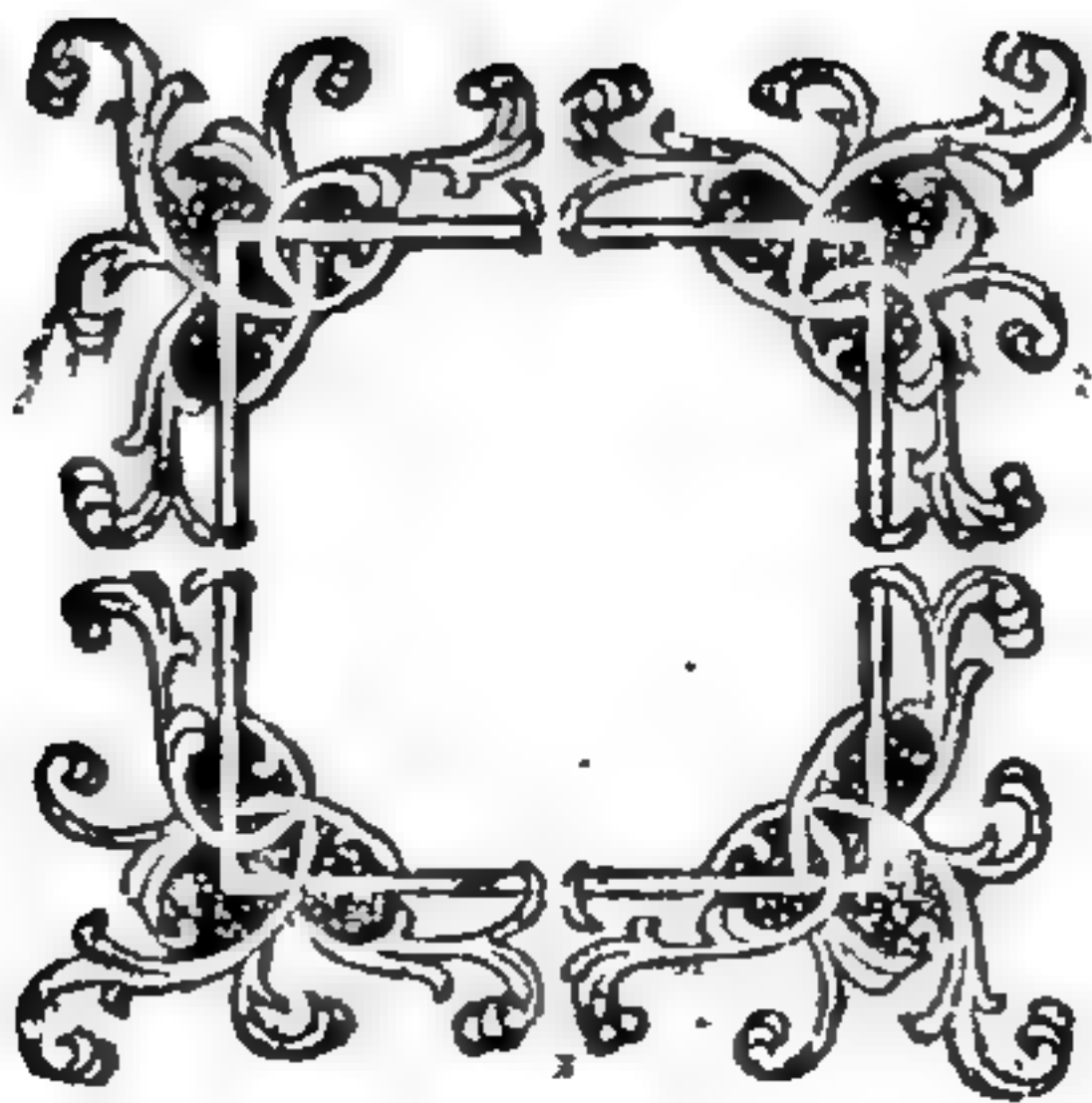
పుటారతు తెట్లు పాడుచున్నారో !

సురటి—రూపకము.

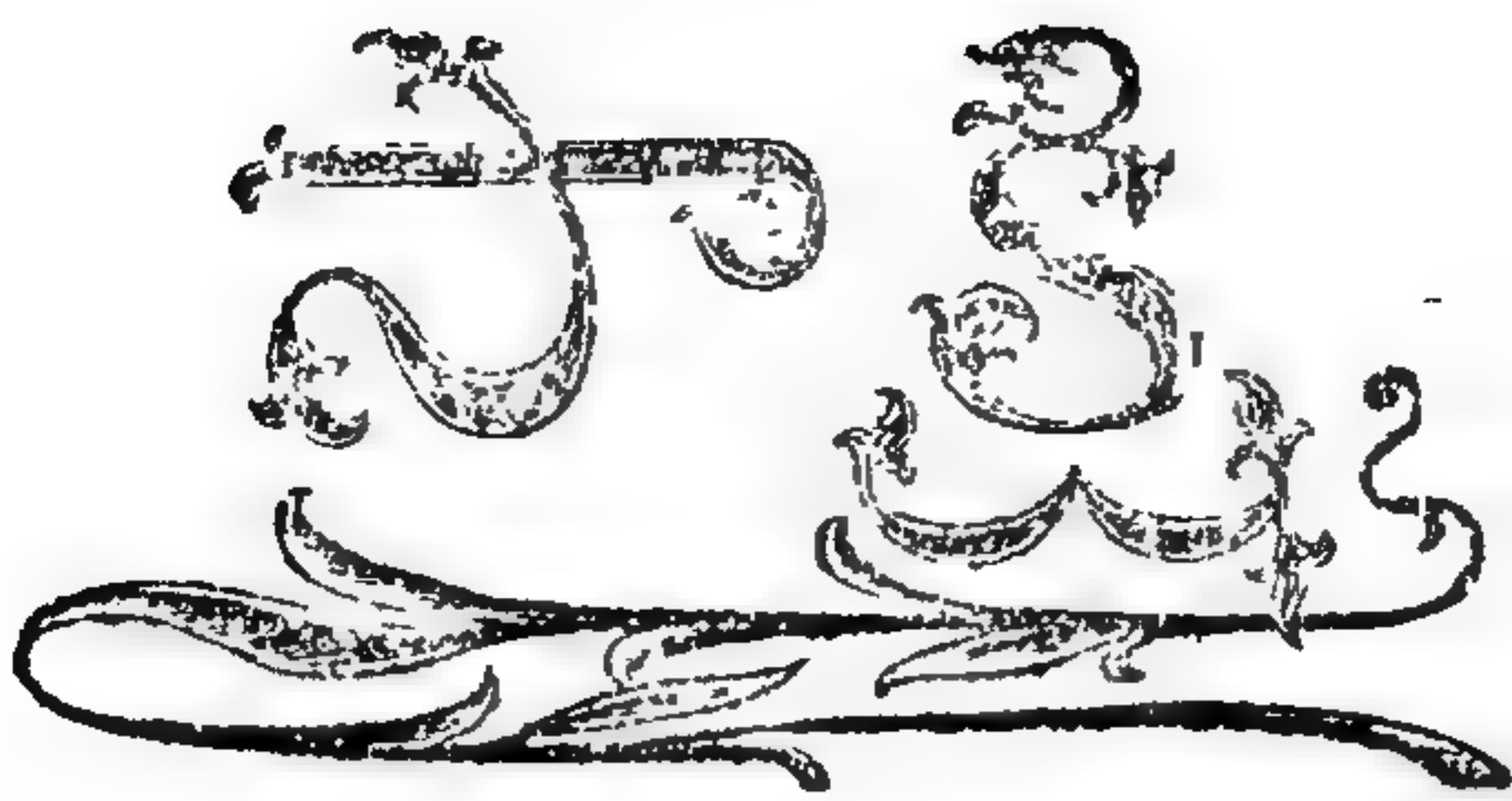
స్మరియింపరా రే-మా-పరమపురుషుని॥ స్మ॥
 మఱిమఱి దయగల్గి మమ్ముబోవుమని॥ స్మ॥
 మామహారాజును మామహారాజుని
 మామహారాజుకుమారుల సుతలను
 శ్రీమహితాయుష్యశేముషు లొసగుచు
 కామితార్థము లిచ్చి కాపాడవలెనని॥ స్మ॥
 తథాస్తు—తథాస్తు—

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

శ్రీమహాగ్రంథాలయము,
 తేలకొండ.

15 వైద్యునిలేఖ—ఆరోగ్యము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

ఏవ్వఁడో వైద్యుఁడు సాక్షిసంఘమునకు వ్రాసిపంపిన లేఖను జంఘాలశాస్త్రీ యిదివఱకే చదువుచుండెను. అదివఱకేని చదివెనో కాని నేను సభకుఁ బోయినతరువాత నిట్లు చదువసాగెను.

“లేవు—వాని కిన్నిరోగము లెక్కడివి? ఇంత చిత్రవిచిత్ర వ్యాధిసమూహము పశువుల కెక్కడిది? నరుఁడు తనబుద్ధిమహత్వముచే నిన్ని యపూర్వవ్యాధుల సంపాదించుకొనినాఁ డనుట కేమైనసందేహ మా? బుద్ధి రోగవృద్ధికే యుపయోగించినదా? సృష్టించిన వైద్యగ్రంథములు సృష్టించుచునే యున్నారు. వృద్ధియగుచున్నరోగములు వృద్ధియగుచునే యున్నవి. క్రొత్తరోగములకుఁ గారణముల నూహించుచు నే యున్నారు. ఆకారణములను నాశన మొనర్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచునేయున్నారు. ఆప్రయత్నములవలననే క్రొత్తరోగములు పుట్టుచున్నవి. వీనిని తగ్గించుటకుఁ గ్రొత్తక్రొత్త వైద్యపద్ధతులు కల్పించుచున్నారు. ఆపద్ధతులవలననే యెన్నఁడెఱుఁగని వింతవింత రోగములు వందలు వేలు పుట్టుచున్నవి. నరుఁ డీవెఱ్ఱియోజనలు కల్పనలుచేయక నోరుమూసికొని యుండినయెడలఁ బ్రపంచమున నింత రోగవృద్ధి యుం

డదేమో ? పశువులవలె నింతకంటె సహస్రగుణమునైన యాకోగ్యము గలిగి ననుడు పథ్యపు దిండి లేక చూర) మింగుమలేక కత్తికోతలేక సూదిపోటులేక రనంత ముఖముగా నుండునేమో ? మనుజునకు బుద్ధి యున్నంతకాల మట్లు నోరుమూసికొని పడియుండుట కవకాశమేది? వయపచేతనో యేదైన ప్రమాదముచేతనో దంతము కదలుచున్నయె డల నింతలో యేమి పుట్టిమునిగివది ? నాల్గుదినములు నోరుమూసికొ ని పడియుండరాదా ? ఉహు—అది కారుచే నూడలాగించుకొనువట కొక టేతహతహ—తనంతఁ దా నూడిపోదలచిన దంతమునుగూర్చి నరున కీదార్జన్య మెందులకు ? సరే. ఏతలనూసిన కంటిజోటి నోటిధా టి యవకతవక యపాతికేరీయొద్దకో పోవును. ఆతొందరలో సతనిచేత జబ్బుపన్నతో మంచిపన్నకూడ నూడలాగించుకొని ముఖపక్షవాత మునకో మూర్ఛకో లోనగును. ముఖపక్షవాతమునకై పైన రాచిన గాటగు మందులతోఁ గంటిలో నుడుకు బయలుదేటి లోనిరసము హ రింపఁజేయును. ఇప్పుడైన సిగ్గుపడి లెంపలువైచుకొని యాతఁ డూర కుండునా ? ఉహు. ఆయెండుకంటి కాపరేషను చేయించుకొనును. అందువలన నది పూర్తిగ లొట్టపడిపోవుటయేకాక తలతిరుగుడు, మెద టిలో నొకవిధమైన వికృతియుఁ గలుగును. దానివలనఁ ద్వరలో మతి పోవును. అది తగ్గుటకుఁ దలగొరుగుడని, నిమ్మకాయమర్దన లని, మృ త్తికాస్నానములని, నన్యములని, యరదండములని, సంకెలలని, కొర డాదెబ్బలని యనుభవింపవలసిన యాపదలన్ని యనుభవించి యంత మొందును. ప్రథమమందుఁ బన్నూడదీయించుకొని దాని పర్యవసా నముగాఁ బ్రాణమును బోగొట్టికొనినాడు. వైద్యుడు పట్టుకారుతో లాగినది పన్నుకాదు ప్రాణమేయని నిశ్చయింపఁదగినట్టు కనఁబడుచు న్నది. ఇట్టిప్రపంచమందు నిముసమున కొక్కఁడు బుద్ధిపూర్వకముగఁ

చెచ్చుకొన్న మఱియేదో రోగపరంపరచే జచ్చుచుండును.

నరునకుఁ బరమాయువు నూటయిరువది యని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. కాని జనసంఘముయొక్క సాముదాయికాయుష్యము మిగులఁ దక్కువగా నున్నట్లు లెక్కలవలన స్పష్టమగుచున్నది. ఆరోగ్యశాస్త్రజ్ఞున మాకాశమంటిన యాంగ్లేయదేశమందుఁగూడ సాముదాయకాయుఃపరిమాణము 45. 5 అయియున్నది. అన్ని యారోగ్యశాసనముల నలక్ష్యము చేయుటయేకాక యనావశ్యకములని ప్రార్థిశనున్న బంగాళాఖాతములోను నపరదిశనున్న యరేబియాసముద్రములోను గట్టకట్టి పాటవేయ సంకల్పించుకొన్న యార్యావర్తదేశమున నా సాముదాయికాయుర్మితి యెట్లున్నదో విందురా? ముప్పదియో ముప్పదికిఁ దక్కువయో యున్నది. మనకిట్టి యారోగ్యశాసనోల్లంఘన మెందులకుఁ గలుగవలయునో? శరీరారోగ్యశాసనజ్ఞానము నటుంచుదు. మనలో స్వభావనైనఁ జదువుకొనినవా రెందఱున్నారో చూచితిరా? నూటికిఁ బదివంతుచొప్పున నున్నారు. నూర్గుఱలోఁ దొంబదుగుఱ కక్షరజ్ఞానమే లేనప్పు డారోగ్యశాసనజ్ఞాన మెటునుండివచ్చును? రోగము వచ్చినప్పుడు చచ్చిపోవుదుమేమో యని విచారించుచున్నారు. రోగము పోయినప్పుడు యథాపూర్వకముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నారు. రోగము తనంత తాను రావలసివచ్చియుండెను గాని యారోగ్యశాసనోల్లంఘనమున వచ్చినదని వారి కూహమేలేదు. ఉడికియుడుకని పప్పు తినినందువలన నాతనికిఁ గడుపునొప్పి వచ్చినదని నీ వెవనితోడనైనఁ జెప్పినను వండిన పప్పుంతయు నాతఁ డొక్కఁడే తినెనాయనియు మిగిలినవారందఱు తినలేదా యనియు నందఱకుఁ గడుపునొప్పి రాక యాతనికిమాత్రమే యేల రావలయుననియు నుడుకని పప్పునకుఁ గడుపునొప్పికి సంబంధము లేకమాత్రమును లేదనియు నట్టిసంబంధ మున్నదని

తలఁచువారందఱు పరమమూర్ఖులనియు రావలసివచ్చినప్పుడు కడుపు
 నొప్పి రాకతీఱదనియు నతఁడు నిన్నుఁ దలవాచునట్లు మందలించును.
 ఆవకాయ తినినందువలనఁ గాకచేయలేదు. కాకచేయవలసి కాకచేసినది.
 కుళ్లనీటిలో మునిగినందువలన జలుబుచేయలేదు. జలుబుచేయవలసి చే
 సినది. వేఱుసెనగకాయలు చెడఁదినినందువలనఁ బైత్యము చేయలేదు.
 పైత్యము చేయవలసి చేసినది. తినఁగూడని యన్నివస్తువులుతినినను
 దినఁదగినవస్తువులన్నియు మితిమీఱి తినినను, జేయవలసినపనులు వేశ
 కుఁ జేయకున్నను, జేయఁగూడనిపను లెన్నిచేసినను వ్యాధివచ్చుటలే
 దు. వ్యాధి రావలసి వచ్చుచున్నది. ఈసూత్రమునకు మినహాయింపు
 లేదు. ఇట్టియభిప్రాయముగలవా రనేకులున్నారు. వీరిలో స్త్రీలధికము
 గా నున్నారు. మఱి వారిలో ముసలివారు ప్రబలసంఖ్యఁగలవారై
 యున్నారు.

ఇదిగాక విద్యావంతులైనను ననూచానముగ వచ్చుచున్న యా
 చారముల మీఱలేక కొందఱు వ్యాధిని గొనితెచ్చుకొనుచున్నారు.
 వారిలోను స్త్రీలధికసంఖ్యఁగలవారే. ఏకభుక్తియగు శనివారమున
 సాయంకాలముం దుప్పిడిపిండియో మినుపరొట్టెయో తిని మఱునాటిక
 గుండెబరువుతో, దలనొప్పితో, గడుపువీకుతో విలవిలలాడుచున్నారు.
 నాగులచవితినాడు పచ్చిచలిమిడి చిన్నిలియుండలు తిని యారాత్రినుండి
 యే గ్రహణివలనఁ బడునై దుదినములవఱకు బాధపడి చావుతప్పి తేలు
 చున్నారు. తీర్థయాత్రలకై పోయి దారిలోఁ బచ్చిపులుసుమెదుకులు
 పచ్చిపెసరపప్పుపచ్చడి పగలు మూడుగంటలకుఁ దిని వాంతులకు భేదు
 లకు లోనై యమదర్శనము తరువాయిగా నన్నికృత్యములు నెఱవేర్చు
 కొనుచున్నారు. ఈకారణములవలన మనవారిలో ననేకులు బుద్ధిపూర్వ
 కముగ నారోగ్య శాసనోల్లంఘనమును చేయుచున్నారు. అందువలనఁ

గలిగినరోగములచే ననేకులు మరణించుచున్నారు. మరణించినవాడైన ను రోగముచే మరణింపలేదనియు మరణింపవలసియే మరణించినాడని యు మనవారు సిద్ధాంతీకరించుచున్నారు. మృతితత్త్వనిర్ణయమును గూర్చి విచారణ మిప్పుడక్కఱలేదు. ఎటులైనను బుద్ధిపూర్వకముగనో యబుద్ధిపూర్వకముగనో యారోగ్యశాసనము లుల్లంఘింపఁబడుచున్నవి. ఏకారణములచేనైననేమి? అనేకవిధములగు రోగములు నరులలోఁ గలుగుచున్నవి. ఈరోగములు పశుజాతిలోఁ గల్గురోగములకంటె సంఖ్యలో హెచ్చు తీవ్రతలో హెచ్చు. విచిత్రతలో హెచ్చు. వ్యాప్తిలో హెచ్చు. నాశనశక్తిలో హెచ్చు. ప్రజారోగముల కీ బహువిధప్రాబల్య మేలకలిగినదో రవంత పరిశీలింతము. పక్ష్యములైన ఫలములను భుజించి పరిశుద్ధమైన యుదకమును మాత్రమే త్రావి మనుజుఁడు బహుశుముగాఁ బ్రాణమాత్ర జరుపుకొనఁగలఁడు కాని—మనుజుఁ డట్టిసామాన్యహారముతో సంతృప్తినంది యుండగలఁడా? ఉహు. భగవత్ప్రసాదితమైన బుద్ధిని బహువులకంటె సదనముగాఁ గలిగియున్నవాఁడు కావున నా బుద్ధిని బొడిచిపొడిచి యుపయోగపఱచి యాహారము సాధ్యమైనంత రుచిమంతముగా నుండునట్లు చేయుటకు బానీయమును సాధ్యమైనంత యాస్వాదనయోగ్యముగ నుండునట్లు చేయుటకు మఱింతయాహారము ను దినుటకు మఱింతపానీయమును ద్రావుటకుఁ బరిపూర్ణప్రయత్న మొనర్చును. చిత్రవిచిత్రములైనరుచులు చిత్రవిచిత్రవస్తుసమ్మేళనమున నుద్భవింపఁజేయుట కుత్సహించును. చిత్రవిచిత్రాతి విచిత్ర మహావిచిత్రములైన రుచులు గలిగించుటకు బుద్ధి కెన్నికల్పనలు, నెంతపాత్రోచిత్యము నెంతభావగాంభీర్యము నెంతయర్థవై శద్యము నెంత కవిత్వవై చిత్ర్యము! వ్యాకరణశాస్త్రముకంటెఁ దర్కశాస్త్రముకంటె వేదాంతశాస్త్రముకంటె ముందుగాఁ గల్పింపఁబడిన దేశాస్త్రము? పాకశాస్త్రము.

భగవద్గుణానుసంధానమునకయి యీయఁబడిన బుద్ధి ప్రప్రథమమున,
 బ్రధానముగా నెందులకు వినియోగింపఁబడినది? పొగపుసాగసునకు; మ
 సాలామజాకు—తిరుగబోత పరీమళమునకు. దేవునికయి యుపయోగ
 పడవలసిన బుద్ధి తిండికయి యుపయోగపడుచున్నది. ప్రార్థనచే నిండ
 వలసిననోరు పన్నీటిమిఠాయిచే నిండుచున్నది. మహాదేవశంభూయని
 పలుకవలసిననోరు మసాలాపకోడిని మ్రింగుచున్నది; పార్థివలింగపూజ
 చేయలవసినచేయి పరమాన్నమును బావుకొనుచున్నది. వడలలోఁ
 గొత్తిమిరెము, కాకరకాయపులుసులో నీరుల్లిపాయ, పనసకాయకూర
 లో నావ, కోడిగుడ్డుల్లో జీడిపప్పు, ఆవకాయలో నూఁబిండి, వాసెన
 తెలకపిండిలో వెల్లుల్లి, కందబూరెలలో పలావుమసాలా. ఇట్లే ఒకటా?
 ఒకవిధమా? వందలు వేలు, ఇన్ని చిత్రకల్పనలెందులకు? జుట్టున నో
 రూరుటకు—గట్టున గడుపునిండుటకు—బట్టునఁ ద్రేచుటకు. ఇన్ని పని
 కిమాలినవస్తువులు, నరముల కుద్రేకముగలిగించు నిన్ని గాటువస్తువులు,
 గిట్టునఁ గన్నీరుకలిగించు నిన్ని కారపువస్తువులు రోగములు కలిగించుట
 కాశ్చర్యమేమి? నీకుఁగలిగిన కన్నీ ళ్లానందముచే వచ్చినవికావనుట స్ప
 ష్టమేకదా? ఏడ్చుచేవచ్చినవని యెఱిఁగియుండియు నింక నాయేడుపే
 యేడువనేల? అస్వభావమయిన యాగాటునకు—ఆబాధకు—ఆపొగరు
 నకు—ఆఘోరమునకు—ఆకొట్టునకు—ఆగొట్టునకు నీబుద్ధివిశేషముచే
 త నీవలవాటుపడియుంటివి. కావున నీకాయేడ్చుకూడ నలవాటయినది.
 ఆచారమయినది. సహజముకూడ నైనది. సంతతాభ్యాసమువలన నేడు
 పేడుపుగాఁ దోచుటలేదు. ఎన్ని బాధలయినఁ బడి యెన్నియేడ్చుతై న
 నేడ్చి చేయవలసినదేమి? గొంతుముడివఱకుఁ దినవలయును. అంతకం
 ఠ నేమిపని? అదియైనతరువాతనే యన్ని వన్నెలుచిన్నెలు. కాంతా
 లోలుఁడు శక్త్యుత్సాహవర్ధకముగా గంజాయియుండనో నల్లమందునో

వేసికొనినయెడల నాతని మీరేమనుచున్నారు ? తుచ్చుడనుచున్నారు. చిత్తకారైకుక్క యనుచున్నారు. వాఁ డట్టివాఁడైనప్పు డనిక రుచి కొఱకు నత్యాహారముకొఱకు మెంతిపెరుగులో నావముద్ద కలిపినవాఁ డుమాత్ర మెవఁడు ? చేరులో రొయ్యపప్పు కలిపినవాఁడుమాత్ర మెవఁడు ? పకోడీలో గైమాకలిపినవాఁడుమాత్ర మెవఁడు ? వాఁడెవఁడో వీఁ డుకూడ నట్టివాఁడే. నారీచక్షానికతకొఱకు (Nux Vomica) వేసికొన్నవాఁ డెట్టివాఁడో పెసరట్లపలావులో వెల్లుల్లిమసాలా వేసికొన్నవాఁ డట్టివాఁడే. వెల్లుల్లిపాయలు నూరి కాళ్లకు రాచికొనునెడలఁ గాళ్లు పొక్కులెక్కినవిగదా ! అవి కడుపులోనికి వెళ్లినపిమ్మట నీమొగముచూచి నీతండ్రి బిళ్ళకచ్చుఁ జూచి సీతాతకుండలములు చూచి నీకు రోగము కలిగింపకుండ నూరకుండుననుకొంటివా ? అశనవిషయకకల్పనానై చిత్రించే ననారోగ్యము జనులలో ముఖ్యముగా సిద్ధించుచున్నది. ఇది మనము బుద్ధిపూర్వకముగ దెచ్చుకొనుచున్నది కాని యది రావలసి వచ్చినదికాదు.

తరువాత ఏదోవృత్తిచేసికొనకుండ మనుజునకు జీవయాత్ర గడచునా ? ఈవృత్తులలో ననేకములు రోగములు జేయునవి. కుట్టుపనివానికి గూను, గుట్టపుసవారునకు మూలశంక, మావటీనికి గుండెదడ, తాలుచెక్కువానికి ఊయ, ఉత్కంఠగాయకున కుబ్బనము, వణిజున కండ వాతము, మోటాను నడుపువానికి నేత్రోష్ణత, వైద్యునకు సాంకృమికవ్యాధి, కవిత్వము చెప్పువానికిఁ బిచ్చి, వాచిపనివాని కంతరకుమము, మఱియొకనికి మఱియొకటియుఁ దఱచుగా సిద్ధించును. ఇదిగాక ప్రభువులయెదుట చాలనేపు నిలువఁబడి వారి సెలవులేకుండఁ గదలుట కవకాశ మెంతమాత్రములేని భటులకు మాత్రపురీషవిసర్జనము అవశ్యకమయినపుడు లేకపోవుటవలన గర్భాశయరోగములు నాంత్రినాశ

రోగములు మూత్రకోశరోగములు కలుగును. రాజుగారి వదాన్యతచే, దనకు సిద్ధించిన వస్త్రములు కంఠాణములు కాంచనము నొక్క సంవత్సరములో నెగిరిపోవును గాని తనలోభమున, దనకు సిద్ధించిన కీళ్ల వాతము మూత్రకృచ్ఛము మందాగ్ని చచ్చినదాక నిలిచియుండును. నీవు రాజసేవలో సంపాదించుకొనినది బుజముమీది సాలువేకాదు. వీపుమీది రాచపుండు కూడను.

ఇక మఱియొకటి. మేజువాణీల మూలమున సర్కసుల మూలమున నాటకముల మూలమున సినిమాలమూలమున, బడుచుభార్యల మూలమున రాత్రులు చాలసేపు మేలుకొని యుండువారికి రోగముల కభ్యంతరమేమి? కన్నుమూయవలసినప్పుడు తెఱచినను రోగమే. తెఱువవలసినపుడు మూసినను రోగమే. కంటితో, బీకులాటమాత్రము గట్టిదనుటకు సందేహమా!

తరువాత సాంక్రామికవ్యాధులను గూర్చి రవంత చెప్పవలసి యున్నది. ఇవి స్ఫోటకము విషూచి గ్రహణి ఆంత్రజ్వరము మొదల గునవి. చేతులు పరిశుభ్రముగా, గడుగుకొనకపోవుటవలన నెన్నిసాంక్రామికరోగములైన సంభవించుచున్నవి. చేతు లిట్టెయట్టె నీటిపాత్రలో, బెట్టి కడుగుకొనిన లాభములేదు. ధారావంతమైన నీటితో, గట్టి గ, గడుగుకొనవలయును. గోళ్లనందు లెంతఛాందసముగ, గడుగుకొనిన సంతమంచిది. మొదలుగోళ్లు లేశమైన, బెరుగనీకుండ, దలుచు, దీసివేయించుకొనుచుండవలయును. సందేహస్పదమైన వస్తువును గూడ, దాక, గూడదు. కర్మముచాలక తాకుట తటస్థించునెడల నాచేతులతో, దలగాని పెదవులుగాని వస్త్రములుగాని తాకికుండ వెంటనే చేతులను గడుగుకొనవలయును. చేతులను గడగికొనుటకు, బిండికంటె, గుంకుడుకాయకంటె, బఠిశుద్ధమైన మట్టి బహుప్రశస్తము. దోషము

నాకర్జించుకొని తనయం దిమిచ్చుకొనుటలో మట్టివంటిది మఱియొక్క
 టిలేదు. సమస్తదోషభోగ్యశ్యగుణము మట్టిలో నున్నది. మనవారి
 మృత్తికాస్నానములు నిరర్థకములు కావు. నీటికాకిమున్నులు కావు.
 మట్టితో నిప్పు డనేకవ్యాధులు కుదుర్చుచున్నారు. ఈయంశమును
 గూర్చి యిప్పు డింతకంటె నక్కటలేదు. సాంక్రామికవ్యాధులవలన
 జననాశమున కంతకును ముఱికిచేతులే మూలకారణము. అపరిశుద్ధహా
 స్తము లాచరించుచున్న జననాశన మగ్నిపర్వతములై నఁ జేయఁజాలవు.
 అవనీకంపములై నఁ జేయఁజాలవు. ఏదియో యొక్క సాంక్రామికరో
 గమునుగూర్చి రవంత యోజంతము. టైఫాయ్ జ్వరమును (ఆంత్ర
 జ్వరము) గూర్చి యోజంతము. ఈజ్వరము సాధారణముగా మృగశీర్షా
 ప్రవేశమైన పిమ్మట నారంభమై అనగా జూనునెల చివర నారంభమై
 అఱ్ఱోబరు చివరవఱకుండును. అన్నివిధములై న యంటురోగముల కిది
 యే ప్రధానసమయము. ఈజ్వరముకూడ నన్నిటివలెనే యన్నపానా
 దుల మూలమున సర్వసాధారణముగా వ్యాపించును. పాలు పిదుకుట
 నుగూర్చి బహు శ్రద్ధవహింపవలయును. పాలుపిదుకువాఁడు తనచేతు
 లను మట్టియో పేడయో పెట్టి ధారోదకమున బహు జాగ్రత్తగాఁ
 గడుగుకొనినపిమ్మటఁ గాని పిదుకుట నారంభింపఁగూడదు. ఈజ్వరసం
 బంధమైన సూక్ష్మక్రిమి పాలలో బహుశీఘ్రముగా వ్యాప్తిచెందును.
 పాలు పైకిఁ బరిశుభ్రముగా నున్నను దానిలో విషక్రిములు బహుశ
 ముగా నుండి ప్రాణముల కపాయకరములై యుండవచ్చును. ఒకగొప్ప
 వైద్యుఁడు పరిశోధించి యిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు. “బహు పరిశుభ్ర
 మైన పాలలో 78 సూక్ష్మక్రిములున్నవి. అవి యిరువదినాల్గు గంటల
 లో 60000 అయినవి. 48 గంటలలో నవి 10300000 అయినవి. ఏడు
 దినములలో 4800000000 అయినవి. అంగళ్ళలోని మిఠాయిమొదలగు

పదార్థములుగాని వీధులవెంట నమ్మబడు. పెసరపుణుకులు నానడలు మొదలగు వస్తువులుగాని రుచిచూడఁగూడదు సరేకదా తాకనైనఁ గూడదు. అనేకులు భుజించుచున్న యన్నసత్రములలో నొకనిగుడ్డ కాని, యొకని చెంబుకాని యొకనిపీటకాని యెంతమాత్రమును స్పృశింపఁగూడదు. అచ్చటనున్న పుస్తకములుకాని కాగితములుకాని తాకఁగూడదు. అద్దెమోటారుబండ్లుకాని ట్రామ్బండ్లుకాని స్పృశింపరాదు. గొప్పగొప్ప షాపులలోని మేడమెట్లెక్కవలసివచ్చినప్పుడు మెట్ల పక్కనున్న కటకటాలు తగులకుండ వానిమీఁదఁ బ్రమాదవశమునఁ జేయినవకుండ బట్టచెంగైన వానికిఁ దాఁకనీయకుండ నెక్కవలయును. ఇన్నిమాటలేల? ఈచేయి ముట్టుకొని యాచేయి కడుగుకొనవలయును. ఆచేయి ముట్టుకొని యీచేయి కడుగుకొనవలయును. ఈవిషయములం దెంతభద్రముగఁ బ్రవర్తింతురో యంతక్షేమము. ఈశాసనములుల్లంఘించువాఁడు సంఘమునకెల్ల దోషి. ఒక్కని యజాగ్రత్త మూలమున నొక్కపట్టనము నాశనము కావచ్చును. ఒకనియన్నములోఁ బాషాణము కలిపినవానికి ద్వీపాంతరశిక్షయో మరణశిక్షయో యగుచున్నది. పాషాణము పెట్టినవాని పాపమువలన నొక్కప్రాణమే పోవుచున్నది. కాని పరిశుద్ధినిందని చేతులుగలవాని పాపమువలనఁ బదివేల ప్రాణములైనఁ బోవుచున్నవి. ఇది యెంతమహాపాపమో యోజింపుఁడు. దీనికేమి శిక్షయున్నది? ఏమియు లేదు. ఇక్కడలేనంతమాత్రమున నక్కడలేదని యెవరు చెప్పఁగలరు? సందేహస్పదమైన వస్తువేదియు స్పృశింపనేకూడదు. అనేక కుటుంబపోషణధురీణులగు మహారాజులు సొమ్మును స్పృశింపనేకూడదని చెప్పుదురు. ఇది యెంత దివ్యశాసనమో! దీనిలో నెంత గంభీరార్థమున్నదో! ఎంత ప్రకృతిశాస్త్రరహస్య మున్నదో! డబ్బుకంటె దేశసంచారి ప్రపంచమునఁ గల

దా ? స్ఫోటకపువాని తలక్రింద దిగదుడుపుగఁ బెట్టిన రూపాయ సోదె
 చెప్పు మాదిగవాని చేతిమీఁదుగా గేదెతామరగల కోమటివాని గల్లా
 పెట్టెలోఁ బడి యటనుండి పాదపూజాదక్షిణరూపముగాఁ బరమహం
 సగారిచేతఁ బడి యాతనియొద్దఁ గుప్తరోగమునకై మందుపుచ్చుకొను
 చున్న వేశ్య కుందరదన రొంటనుబడి యటనుండి యంతకంటె నేహ్య
 మైన మతియొక్కచోటికిఁ బోయి యొక్కనిముసమైనఁ గాలు నిలువక
 దిమ్మదిరుగు డబ్బు నూరేండ్లు నిరుపద్రవముగా బ్రదుకవలసిన యనేక
 సహస్రకుటుంబపోషకుఁడగు నవనీధపుని హస్తమునఁ బడవచ్చునా ?
 సమస్తసాంక్రామిక రోగములను వృద్ధిచేయుటలోఁ బైసవంటి పనికి
 మాలిన పదార్థము ప్రపంచమున మతియొకటేది ? అట్టిడబ్బు నెవరికై
 న దాన మీయవలసివచ్చినప్పుడు ధారాపూర్వకముగ నేల యీయవ
 లయునో యిప్పుడు తెలిసినదా ? నరునిపాపము లాతనిధనము నాశ్ర
 యించియుండునని పెద్దలు చెప్పినమాట నిరర్థకమైనది కాదుగదా ? ధా
 రావంతమైన యుదకమునఁ జేతులు కడుగుకొనకుండ నేపనియుఁ జేయఁ
 గూడదని యిదివఱకుఁ జెప్పియుంటిని. మనకు సాధారణముగా వంట
 చేయు నొకరు లెంతయపరిశుద్ధులో యెంత ముటికివాగో యెంతయెడ్డ
 వాగో యెంత దుర్గంధభూయిష్టులో చెప్పవలయునా ? వంటయిండ్లు
 వడ్డనసాలలకుఁ గొంతచాటుగ నుండుటచే నొకరుల నుంచుకొన్న భా
 గ్యవంతులు బ్రదుకుచున్నారు. కాని వాంతిభేదులతో వారముదినము
 లలోఁ బరమపదింపవలసినదనుట కేమైన సందేహనూ ? దాకలోబడు
 చేపను తాతిపై నలుగఁదీసిన ట్లీవంటవాండ్ర)ను మన్ను గొబ్బెరవీఁ
 చుతోఁ బడఁదోమించిన పిదపఁగాని వారిని వంటశాలలలోనికిఁ బోనీ
 యఁదగునా ? గోల్లలో మట్టియుంచుకొన్న Cook ను గోదావరిలో
 వారముదినములు నానఁబెట్టినపిమ్మటఁ గాని ప్రొయ్యియొద్దకు రానీయఁ

గూడదే. ఇద్దఱుసాహేబులు చెటియొకపల్లెరములోని వంటకమును భుజించినపిమ్మట వారివంటవాం డ్రాపల్లెరములను వంటగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయిరి. ఆపల్లెరములను గడిగి వేటొకపదార్థము వానిలో నుంపవలసియున్నది. “జల్దీలాన్” అని యింతలో ముసలిమానులు కేకవైచిరి. ఆపల్లెరములను మంచితీర్థమునఁ గడిగి యార్చి వానిలో నూతనపదార్థములను బెట్టుటకు వ్యవధిచాలక తుబుక్కున నాపల్లెరములలో నుమిసి. గుడ్డతోఁ దుడిచి క్రొత్త వంటకముల వానిలోనుంచి తీసికొనిపోయిరి. ఆహాహా! ఎంతదారుణకృత్యమో! ఇంతకంటె మహాఘోరకృత్యములు మీవంటయింటిలో జరుగుచున్నవి. చెప్పఁదగదు సరికదా! స్మరింపనైనఁ దగదు. అట్టివారివలన నాంత్రజ్వరవ్యాధి వృద్ధియై వ్యాపించుననుట కేమైన నందేహమా? బౌద్ధత ప్రేమలేని నౌకర్లచే నండించుకొనుటకంటె స్వస్త్రిలచే నండించుకొనుట నర్హోత్తమముకాదా? ఛార్జెనను సుస్నాతలై యత్యంత జాగరూకతతోఁ జేతులను గడుగుకొని వంటచేయవలయును. పచనకాలమం దాచేతులతోనే వస్తువును స్పృశించిననైన సరే దిరుగఁ జేతులను భద్రముగఁ గడిగికొనవలయును. పుణ్యస్త్రిలకుఁ దఱచు శీరస్సొనమున కవకాశములేని హేతువున వితంతువులే పగలు వంటచేయుట యాచారమైనది. నౌకరులచేఁ గాక భార్యచేతనే తములపాకులు చుట్టించుకొనవలయును. ఆమెయైనను వానిని జుట్టునప్పుడు వ్రేళ్లతోఁ దలను గోకికొనకుండునట్లు చెప్పవలెను. ఎంతభద్రముగఁబ్రవర్తింతురో యంతమంచిది. ఎంతతఱచుగఁ జేతులు కడిగికొందురో యంతమంచిది. ప్రాణముతోఁ జేరినపని. బద్ధకము నలదు. అలత్యము తగదు. అశ్రద్ధ పనికిరాదు.

ఆంత్రజ్వరమువచ్చి కుదిరినవా రయిదుమొదలుకొని దాదాపు గఁ బదివారములవఱకు తదవ్యాధి నితరులకుఁ వ్యాపింపఁజేయుటకు

జాలియుందురు. నూర్గుటిలో నయిదుగు రీవ్యాసిని బ్రదికియున్నంతకాలముకూడ వ్యాపింపజేయుదురు. వారు చచ్చినపిమ్మటఁగాని వారి కీ వ్యాపనశక్తి పోదు. ఆజ్వర మంతభయంకరమైనది. దానివిష మంత ఘోరమైనది. దానిపట్టంత ప్రబలమైనది. నీటిలోముంచనిచేతులు ప్రజలకొంప లెంతముంచుచున్నవో యూహించుకొనునంతటి తెలివి యెవ్వరికోకాని లేదు. మనవైద్యులలోఁ గొందఱు రోగిచేయి చూచి తమచేతిని నేలపై టక్కుటక్కునఁ గొట్టుదురు. ఆమాత్రమునకే యా సూక్ష్మజీవులు క్రిందఁ బడిపోవునని వారినమ్మకము. మఱికొందఱు చేతులుగడిగికొందురు. చేతులు గడిగికొనుటయే శిష్టాచారము. రెండవది రెండవపక్షము. చేతులుగడుగుకొనకుండఁ జేయిచూచునట్టియుఁ జేయిచూచి చేతులు గడిగికొననట్టియు వైద్యుఁడు ప్రత్యక్షయమదూత. కరములిట్లు తఱచుగాఁ బరిశుద్ధిపఱచుకొను సదాచారము తల్లిదండ్రులు పిల్లలకుఁ జిన్నతనమునుండియే బోధింపవలయును. కొంతకష్టమైన యాచారమయ్యును బ్రాణసంరక్షణముతోఁ జేరినదగుటచే దానిని వారిచేఁ దప్పక యభ్యసింపజేయవలయును. అంత మహాధికావసరము కలిగినప్పుడుకాని యొకరినొకరు ముట్టుకొనఁదగదు. మనలో నొకరి నొకరు చూచుకొనుట సిద్ధించినప్పుడు చేతులు జోడించుకొని యన్యోన్య సమస్కార మాచరించుకొందురు. ఇట్టి సదాచారము మనలోనుండగాఁ బాశ్చాత్యులలోని కరచాలనమర్యాదను మనవారు పరిశీలనహీనులై యనుకరించుచున్నారు. పాశ్చాత్యులలోని యీకట్టుపాటుశాస్త్రీయ మెంతమాత్రమును గాదు. ఈకట్టుపాటులకు నిరాకరణీయమోమీకిప్పుడు తెలియకపోదు. స్వకీయసదాచారమును వదలుటలోఁ బరకీయదురాచారములను బైస పడవేసికొనుటలో మనవారియంత మహాశూరులు మఱెవ్వరు? ఎంతసేపు మనది గొడ్డుగేదె. పైవానిది కామ

ధేనువు. మనది చీకు, పై వానిది చేవ. మనది యంటకుండ, పై వానిది
యవరంజికోండ. ఇట్టి దుర్బుద్ధిచేతనేకాదా మొదటినుండియు సరసవిని
సమంజసమైన జాతీయత్వమును జంపుకొంటిమి. మనదేశమునకుఁ దగిన
మనజాతికిఁ దగిన, మనకాలమునకుఁ దగిన బట్టకట్టు మనవారు మనకే

ర్పాటుచేసియుండగాఁ, గ్రీష్ముదలకుఁ గ్రీష్ముదల గాలికిగాలి అవసరకృ
త్యముల నిర్వహించుకొనుట కత్యంతమైనచులువు, సగ్నిభయము కలి
గినవెంటనే యట్టె యొక్కయూఁపుతో నూడఁదీయుట కవకాశమున్న
బట్టకట్టు మనవారు మనకేర్పాటుచేసియుండగా John గారిని జూచి
బొంతయరఁటికాయ పోలికగాఁ బంట్లముతో సిద్ధపడిన నిన్నేమనఁ
దగినదో తెలియకుండనున్నదే—సంవత్సరమున కయిదుమాసములు

114 కు దాఁటి నూటికిదిగని మహోష్ణతచే మరగి మంగలములో వూ
డిపోవుచున్న నీకీబుజములమీఁదినుండి బిగించిన తోలుఁటకాలతోను
న్న ప్లానలుపంట్ల మెందులకోయను కాసంతయైన చింతఁ గలుగకపోవు
ట నీపూర్వులగు మహర్షుల మహాపాపముగాని మఱియొకటియూ? ఇప్పు
డిప్పు డేదో రవంత ప్రక్కగాలి తిరిగినదికదా కొయ్యలెత్తి చాపలం
కారించి మొఱ్ఱబిగించి కాపుదలకొఱకు డమాను చేత వదలుగాఁబట్టి
ప్రవాహమున కెదురెక్కుటకుఁ బ్రయత్నింపగా—ఇదేమికర్మమో!

ఇదెంతమహాపాపమో! ఇదెంతప్రార్థనమో పడవ కెక్కడఁజూచినఁ
దూటులే—ఎక్కడఁజూచిన బీటలే—బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణవైరమును

బెద్దసురంగము పడవమోర్జాలో బడినప్పు డీజాతి మునిగిపోవలసినదే
కాని యింకఁ దేలుట కేమైన నాధారము కనఁబడుచున్నదా? సాక్షి

గారూ! మీరీయంశమునుగూర్చి యనేకపర్యాయములు ప్రశంసించి

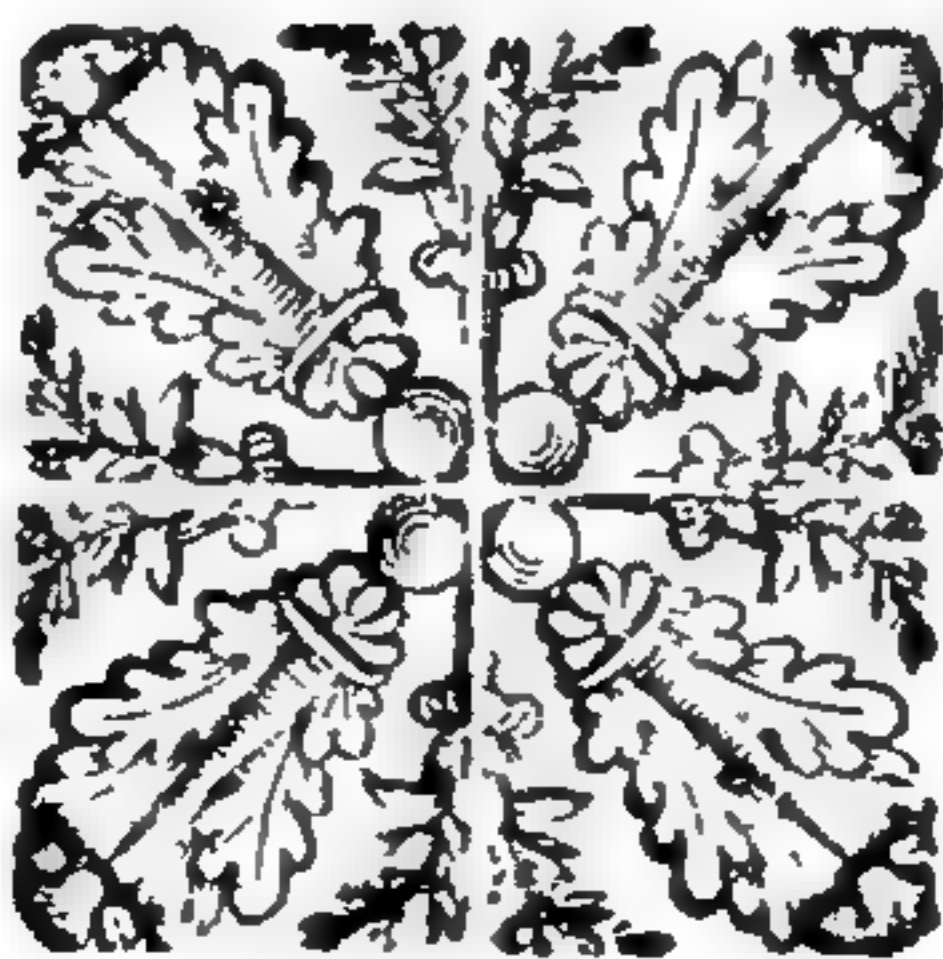
యున్నారు. ప్రాసంగికవశమునఁ జెప్పితినిగాని మీకంటె నెక్కువస్థాగ
నుగాఁ జెప్పఁగలనని చెప్పియుండలేదు. శ్రీనింపుఁడు.

ఇదిగాక—రోగముల కారోగ్య శాసనోల్లంఘనముకంటె వృత్తి భేదములకంటె, వ్యసనములకంటె, బ్రధానకారణమైనది మనస్సు. సంత తచింతయే సర్వరోగములకుఁ గారణము. భర్తలకు భార్యలనుగూర్చి బెంగ, భార్యలకు భర్తలనుగూర్చి మఱింతబెంగ ; తండ్రికిఁ గొడుగుల బెంగ, కొడుకులకుఁ దండ్రిబెంగ ; కొడుకులవిషయమై కోడంద్రిబెంగ, కూతులనుగూర్చి యల్లురబెంగ ; చావకుండనున్న ముసలివారినిగూర్చి నబెంగ, చచ్చినపడుచువాండ్రను గూర్చినబెంగ, ఉన్నదానితో సంతో ష్టిలేనిబెంగ, లేనిది రాలేదనిబెంగ, ఆస్తిదాచలేనిబెంగ, అప్పుతీర్చలేని బెంగ, ఇంక నెందులకో బెంగ, మఱి యింకనెందులకోబెంగ, ఎన్నియని చెప్పఁగలను. ఇన్నిబెంగలుగల నీమనస్సు నాల్గుచూరులంటుకొన్న పూరికొంపలాగునఁ దెమలి మండనుమండక, యాటిపోను నాటిపోక, రాజిరాజి కుమిలికుమిలి లోలోపలనే కాలికాలి యొక్కొక్క ప్రక్కనుం డి కూలికూలి యేడ్చుచుండగా నీకుఁ బార్శ్వశూల మాశ్చర్యమేమి? పక్షవాత మాశ్చర్యమేమి? జ్వర మాశ్చర్యమేమి? జిహ్వదర మాశ్చ ర్యమేమి? అక్షిరోగ మాశ్చర్యమేమి? అండవాత మాశ్చర్యమేమి? నీకు జ్వరమువచ్చుటచేత నీవు లంఘనములు చేయుచుండుటలేదు. నీవు లంఘనములుచేసిన హేతువుచే నీకు జ్వరమువచ్చుచున్నది. తెలిసినదా? నీకు మందాగ్నిచే నిద్రపట్టకపోవుటలేదు. నిద్రపట్టకపోవుటచేతనే మం దాగ్నిరోగము సిద్ధించినది. తెలిసినదా? హిక్మారోగముచేత నీవేడ్చు టలేదు. ఎప్పుడు లోలోన నేడ్చుటచేతనే నీకు హిక్మారోగము వచ్చి వది తెలిసినదా? మిారోగములు మీరు కుదుర్చుకొనవలసినదే కాని మీకు ధన్వంతరియైనమాట దక్కునట్లు మందీయలేదు. మిారోగము లకు భగవద్గీత బ్రహ్మసూత్రములు పనికివచ్చును గాని బాహుటము బసవరాజీయము పనికిరావు. మిారోగములు కుదుర్చుగలవారు వేదాం

తులుగాని వైద్యులుగారు. అందుకొఱకు—పోయినదినములేవో పో
 యినవి. ఇప్పుడైన లెంపలువైచుకొని యుషఃకాలస్నాన మాచరించి
 యుపనిషద్భాష్యము పఠింపుడు. అప్పుడుకాని మీరోగములన్నియు
 రూపుమాసిపోవు. జ్వరమువచ్చినప్పుడు సన్నిపాత భైరవికంటె సనత్కు
 జాతీయ మెక్కువపనిచేయును. కాక చేసినప్పుడు గులాబీషర్బత్తుకంటె
 గజేంద్రమోక్షణగాధ తురాయకట్టు—ఊ. లెండు. ఇక సందేహిం
 పకుడు. తలపై నున్న బంగాళాపంపిణీలను భూమి మట్టముచేసి వేప
 కాయయంత పిలక యుంపుడు. చుట్టలపెట్టెల సిగరెట్లపెట్టెమూలల
 బాటవైచి రుద్రాక్షమాలలు గోముఖములు మూలలనుండి పైకిఁదీ
 యుడు. పనికిమాలిన కాఫీకై నోరు తెఱచుట మాని ప్రాణాయామము
 నకై ముక్కు మూసికొనుడు. ప్రాచీనాచారము లవలంబించి నీరోగ
 దీర్ఘాయుస్సంపన్నులై యుండుడు. తథాస్తు.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

సాక్షి

16 కాలాచార్యులయుపన్యాసము—భాగ్యహిత్యము.

కాలాచార్యు లిట్లుపన్యసించెను:—

“ శ్రీమతే రామానుజాయనమః. ఆర్యులారా ! ఉపన్యాసపీఠమున నే నీదినమున నిలువఁబడవలసివచ్చినది. అందువలన మీరు లేచిపోవలసివచ్చునేమో యని సందేహించుచున్నాను. సాక్షి యిప్పుడిచ్చట నుండినయెడల వక్తృత్వములేని నే నుపన్యాసమిచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించుట తటస్థపడియుండదు. ఆయన మదరాసులో నున్నను జంఘాలశాస్త్రీవలన నిచ్చటి సభావ్యాపార మెట్లో జరిగిపోవుచునేయున్నది. కాని జంఘాలశాస్త్రీ రొంపభారముచేఁ గాళ్లునొప్పులచే బాధపడుచుండుటచేత నాతఁ డీదినమున నుపన్యసించుటకు వీలుకలుగకపోయినది. ఉపన్యాసమునకుఁ గాళ్లునొప్పు లంతప్రతిబంధము కావనియే నావిశ్వాసము. కాని రొంపభారము కొంత ప్రతిబంధమై యుండవచ్చునని తోచుచున్నది. అది నన్యమువలనఁ గొంత నివారణకావచ్చునని నాదృఢమైన నమ్మకము. తొలకరించినహేతువుచే నిప్పు డందఱు దగ్గులు రొంపలు ప్రబలముగా నుండకతీరుదు. కప్పలకుఁగూడ తొలకరిప్రారంభమందు రొంప పట్టునో పట్టదో సిద్ధాంతముగాఁ జెప్పుటకు వీలులేదుకాని దగ్గుమాత్రము సిద్ధించుట సిద్ధాంతము. అదగ్గునే

బెకబెక లని జంతుశాస్త్రజ్ఞులు కొందఱు పేర్కొనుచున్నారు. వానకా
తారంభించుటతోడనే మనుజప్రపంచమునందేమి, శాఖాప్రపంచము
నందేమి, యితర జంతుప్రపంచమునందేమి, నిష్పాణిప్రపంచమునందేమి
యిమిడియున్న యంతస్తత్త్వము పైకి రాకతప్పదు. తీగ మొ
గ్గతొడుగుట, చెట్టు చిగిరించుట, తాయి మదమునగ్రవింపజేయుట, నే
లపై గడ్డిమొలచుట, యతిమూత్రోగికి రాచపుండు పుట్టుట, కప్ప
బెకబెకలాడుట, జంఘాలశాస్త్రీ దగ్గుట వస్త్రతత్త్వమున నన్నియు నొ
క్కటే. ఇదికాక సర్వరసరాజమైన శృంగారరసమునకుఁ దొలకరియూ
రంభమందే యుద్రేకమని నాయభిప్రాయము. బ్రహ్మచారి యశిప్రా
యమును మీరు పరిగణింపకపోవచ్చును. అందుకొఱకే కాళిదాసుఁడు
“కశ్చిత్కాంతా విరహా గురుణ్యేతాది” శ్లోకము చెప్పినవెంటనే
“ఆషాఢాద్య ప్రథమదివసే మేఘ మాశ్లిష్టసానుం వప్రకీర్తితా పరి
ణతగజ ప్రేక్షణీయం దదర్శ” యని మేఘసందేశమునందుఁ జెప్పుట
కుఁ గారణమైనది. “అయ్యా! భగవద్విషయకగ్రంథములు చదువు
కొన్న మీ కీప్రకృతిగొడవ లెందుకయ్యా! ప్రపంచజ్ఞాన మున్నవాని
కిఁ బ్రకృతిపరీక్షకాని ప్రపంచాతీతజ్ఞానమున్న మీ కెందులకయ్యా!
కావున మీకుఁదోచిన క్లేదో పూర్వాచార్యులఁ గూర్చియో పూర్వా
చారములఁ గూర్చియో భక్తినిగూర్చియో ప్రపత్తినిగూర్చియో చెప్పఁ
గోరుచున్నాము. బాగుగా నుండిన నుందుము. లేకున్న మీబాధ
మాకులేదు. మాబాధ మీకులే” దని యొక్కఁడుసభవారిపక్షము
నఁ బలికెను.

కాలాచార్యులు “అద్దే! అందుల కభ్యంతరమేమి? శ్రీమతే
రామానుజాయ—ఏదీ రవంతపొడుము—శ్రీమతే—చాలదు. మఱి
కొంచెము. శ్రీమతే రామానుజాయనమః. మియిష్టము ననుసరించి

భక్తినిగూర్చి యొకటి రెండు శ్లోకములుచదివి యర్థముచెప్పెదను. నే
నుపన్యాసమీయ శక్తికలవాడను గాను, భక్తి యెనిమిదివిధములని
చెప్పఁబడినది.

మద్భక్తజన వాత్సల్యం పూజామాం చానుమోదనం
స్వయ మభ్యర్చనం చైవ మదర్థే దంభవర్జనం
మత్కథా శ్రవణేభక్తిః స్వర నేత్రాంగవిక్రియా
మమానుస్మరణం నిత్యం యచ్ఛమాం నోపజీవతి
భక్తి రప్యవిధాహ్యేషా యస్మి న్నేచ్ఛేసి వర్తతే
సవిప్రిందో మునిశ్శ్రీమాన్ స యతిస్సచ పండితః
తస్మై దేయంతతో గ్రాహ్యం సచ పూజ్యో యథాహ్యహం॥

భగవద్వాక్య మిట్లున్నది. దీనిలో వర్ణింపఁబడిన యెనిమిదివిధ
ములైన భక్తి యెవ్వనికుండునో వాడు మేచ్చుడైనను వాడే బ్రా
హ్మణోత్తముడు. బ్రాహ్మణమాతాపితలకుఁ బుట్టుటగాని యుపనయ
నసంస్కార మొందుటగాని యార్ధవృత్తిర్యక్తుండ్రాదిధారణ మొనర్చు
టకాని వేదాధ్యయన మొనర్చుటకాని యజనయాజనము లొనర్చుట
కాని బ్రాహ్మణత్వమునకు నిశ్చయాభిజ్ఞానములుకావు. నిశ్చయమైన
సంజ్ఞ యొక్కటియేయున్నది. అదియే భక్తి. భక్తివలననే బ్రాహ్మణ
త్వమును నిశ్చయపఱుపవలసియున్నది. సవిప్రింద్రోః అయిపోయినది.
ఇక సమునిః వాడే ముని, మానవ్రతమును ధరించి వ్యాఘ్రాజినము
నఁ గూరుచుండికాని పంచాగ్నిమధ్యమునఁ గూరుచుండికాని తలక్రిం
దుగ వ్రేలాడికాని జపమొనర్చి కాయక్లేశము లొంది కందమూలాదు
లాహరించి యారణ్యవాసియై యుండుటయే మునిత్వమునకు నిశ్చయ
తాంఛనముకాదు. నిజమైనబక్షణ మొక్కటియే యున్నది. అదియే
భక్తి. అట్టి బక్షణముకలవాడు మహాత్ముడై నను మానియే

మూలవాఁడైనను మానియే. మఱి యేజాతివాఁడైనను మానియే. సని-
 ప్రేందో-శ్రీమాన్—ఆతఁడే శ్రీమంతుఁడు—భండారములలో, బరి-
 మితిలేని ధనమున్నవాఁడు—పతివ్రతయైన భార్యను గలవాఁడు, పితృ-
 భక్తియుక్తులగు బిడ్డలుగలవాఁడు, బహుదానదాసీజనసంవృతుఁడైన
 వాఁడు యథార్థముగ శ్రీమంతుఁడని చెప్పవీలులేదు. భక్తియున్న
 వాఁడే శ్రీమంతుఁడు. సయతిః. వాఁడే యతి—యజ్ఞోపవీతత్యాగ
 మొనర్చి, శిరోముండన మొనర్చుకొని, కాషాయదండధారియై ప్రణామ
 జపమొనర్చినవాఁడే యతి కాఁడు. (ఇచ్చట ద్వైతాద్వైతయతుల సం-
 గతియే చాలఁజెప్పి తమయతులమాట చెప్పలే దెందువలననో యను-
 కేకలు) భక్తిగలవాఁడే యతి. సచ పండితః—వాఁడే పండితుఁడు.
 త్కర్మవ్యాకరణాది శాస్త్రజ్ఞానముకాని నాటకాలంకారజ్ఞానముకాని వే-
 దార్థజ్ఞానముకాని పండితుని జేయలేవు. భక్తియున్నవానికే పండితనా-
 మమున కర్హతయున్నది. అట్టివాఁడేజాతివాఁడైనను వాఁడే బ్రాహ్మ-
 ణుఁడు. వాఁడే ముని. వాఁడే మోక్షలక్ష్మీయుక్తుఁడు. వాఁడే యతి.
 వాఁడే పండితుఁడని తెలియఁదగినది. ఇదికాక,

“నశూద్రా భగవద్భక్తాః । విపాః భాగవతాస్మృతాః ।
 సర్వవర్ణేషుతే శూద్రాః । యేహ్యభక్తా జనార్దనే॥”

అని సాయించిన హేతువుచేత నరులలో బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణా
 భేదము లేనేలేదు. భక్తిహీనుఁడైనబ్రాహ్మణుఁడబ్రాహ్మణుఁడు. భక్తి-
 యుక్తుడైన యబ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు. ప్రజలలో నున్న భేదము
 భక్తాభక్త భేదముకాని బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణభేదము కాదు. కాదని
 స్పష్టముగాఁ దెలియఁదగినది. శాంతిలేక దాంతిలేక తపస్సులేక వైరా-
 గ్యములేక సదాచారములేక సావర్థపరిత్యాగములేక దైవభక్తిలేక నేను
 బ్రాహ్మణుఁడనని విట్టివీగు ఇచ్చుబ్రాహ్మణుఁడే యథము.డనిపించుకొ

నునప్పుడు కామక్రోధలోభమదమత్సరయుక్తుడై సర్వవేదకర్మదూరుడై
 స్వశ్రేయోభిలాషియై బ్రాహ్మణనిందాపరుడై ప్రపంచసౌఖ్యవాం
 చా సమన్వితుడై దైవభక్తిరహితుడై నేను బ్రాహ్మణాధికుడనని
 సంతతము గర్వపడుచున్న జన్మబ్రాహ్మణేతరుడుమాత్ర మధము డని
 పించుకొనఁడా? ఇద్దఱుకూడ సమానముగ నధములు. ఇద్దఱుకూడ
 నొక్కవర్ణమువారు. ఒక్కజాతివారు. ఒక్కయధికారమువారు. ఒక్క
 గతికే పోవలసినవారు. వీరిని వారు దూషింపఁదగదు. వారిని వీరు
 దూషింపఁదగదు. ఇదిగాక—శ్లో॥ శ్వపచోపి మహిషాల | విష్ణుభక్తో
 ద్విజాధికః | విష్ణుభక్తి విహీనస్తు | యతిశ్చశ్వపచాధమః॥ అని పెద్ద
 లు సాయించినారు. “ భగవద్భక్తియుక్తుడైన శ్వపచుడైనను ద్వి
 జునికంటె నధికుడు—భగవద్భక్తిశూన్యుడగు యతియైనను శ్వపచు
 నికంటె నధముడు ” అని విస్పష్టముగాఁ చెప్పఁబడినప్పు డేక బ్రాహ్మ
 ణుఁ డెవఁడు? అబ్రాహ్మణుఁ డెవఁడు? బ్రాహ్మణు నబ్రాహ్మణుడు
 తిట్టుట యెందువలన? అబ్రాహ్మణుని బ్రాహ్మణుడు తిట్టుట యెందువ
 లన? ప్రజ్ఞాహీనతవలన—పరమార్థజ్ఞానశూన్యతవలన—ప్రబలగర్వాతి
 రేకమువలన—అందువలన భక్తియే ప్రధానముకాని నర్ణలింగజాత్యా
 దులు ప్రధానములుకావు. ఆభక్తి యెన్నివిధములు? ఎనిమిదివిధము
 లు. మొదటిది—మద్భక్తజనవాత్సలం ; అందఱుము దేవునికుటుంబ
 ములోనివారముకదా! సోదరులముకదా! ఒకరినొకరు సోదరులవలె
 ప్రేమించుకొనుచున్నామా? నాయూర్ధ్వపుండ్రములు నీకుఁ జెమ్మకాయ
 లు—నీవిభూతిరేఖలు నాకుఁ బెండెకట్లు. వేషాలనామములు మన
 కిద్దఱకు పెండకాయబొట్లు. వాడు నీటికాసువాడు వీడు నియోగిప్ర
 భుడు. వాడు వెలనాటి వెట్టివాడు. వీడు వేగినాటి సన్యాసి. వాడు
 తెలినాటి తెగనీల్లుబోతు. వీడూ రామద్రావిడిహంశవారి వాడు

సపాదుడు—వీడు నిష్పాదుడు. వీడరవ—వాడాంధ్రుడు. వీడు బ్రాహ్మణుడు—వాడబ్రాహ్మణుడు. ఇటు లెన్నిచెప్పవచ్చును? ఈ రీతిగాఁ గొంతకాలమునుండి యొకరినొకరు గాఢముగాదూషించుకొనుచున్నారు. జ్ఞానహీనములగు నితరజంతువు లెట్లు తమలోదాము పోరాడినను గఱచుకొనినను నవి క్షంతవ్యములుకాని జ్ఞానయుక్తులగు మన మిట్లొకరినొకరు తిట్టుకొని తండ్రులను దాతలను గూడ నోటికిరాని దుర్భాషలాడుకొని పూర్వాచార్యులవారినిగూడఁ బుంఖానుపుంఖముగ దిట్టుచు వీరిపై వారు వ్రాసికొనుచు వారిపై వీరు వ్రాసికొనుచు వీరు వారి నడచివైవఁ బ్రయత్నించుచు వారు వీరి నడచివైవఁ బ్రయత్నించుచు వీరావేశములఁ దెయిరక్కలాడుచుండునెడల మన కేమి క్షమాపణయున్నది.

ఇక రెండవది :—పూజాయాం చానుమోదనమ్. దీనినిగూర్చి చెప్పనక్కఱలేదు. మూడవది స్వయమభ్యర్చనంచైవ--దీనినిగూర్చి నాల్గుమాటలు చెప్పవలసియున్నది. రవంత జరుగుబాటున్న కుటుంబములలో దేవతార్చనపుబ్రాహ్మణుఁ డొకఁ డుండకతప్పదు. మనవారు కూలిపెట్టి దైవపూజ చేయించుచున్నారు. మనము కూలిపెట్టి భోజనము చేయించుటలేదు. నిద్రచేయించుటలేదు. కాలకృత్యములు నిర్వహింపించుటలేదు. తుదకుఁ గూలిపెట్టి చుట్టయైనఁ గాల్పించుటలేదు పొడుమైనఁ బీల్చించుటలేదు. ఇవియన్నియు మనము స్వయముగ జేసికొనుచున్నాము. స్వయముగఁ జేసికొనఁదగిన యావశ్యకకృత్యము కాకపోవుటచేత నేకదా దైవపూజ కూలిపెట్టి చేయింపనలసివచ్చినది. ఎట్లు తగులఁబెట్టినను బాధలేని పనికిమాలిన తంతుకావుననే యట్లు చేయుచున్నాము. మనము మంచముపైఁబడి చేతులు జోడించుటకు స్వాధీనములు కాకపోయినప్పుడు గోవిందా మహాదేవా యనుటకు నోకై న స్వా.

ధీనము కానప్పుడు సంతతదుస్సహబాధచేత మనస్సునకుఁ గాసంత నిలు
 కడదైన లేనప్పుడు కూలిపెట్టికాని వెట్టికిఁగాని దైవపూజ చేయుంపవ
 చ్చునేమో కాని, బజారునకుఁ బోయి భార్యకుఁ బకోడీలు, బవారసు
 కాజాలు తీసికొనివచ్చుట కోపికయుండఁగాఁ గరణముగారిని యాచించి
 కట్టికుండు తెచ్చి పొడుముచేయుట కోపికయుండఁగా నుంచుకొన్న వే
 శ్యయింటికిఁ బైవాఁ డెవఁడైనవచ్చునేమోయని బ్రచ్చన్నముగ వీని
 మొగను గాపుంచి దాని పెరటిగుమ్మమునొద్ద ముసుగునైచికొని తెల్ల
 వాటినదాక గనిపెట్టుకొనియుండుటకుఁగాత్రశక్తియుండఁగా రవంత సేపు
 దేవతారాధన వేదికపైఁ గూరుచుండి పుష్పమొక్కటి పుండరీకాక్షుని
 పై వేయుటకే చేతు లక్కటకు రాకపోయెనా? పనికిమాలినకూత లె
 న్నియైనఁ గూయుటకుఁ దెలిపియున్నది కాని నారాయణ పరమేశ్వరా
 యనుటకు నాలుకయే లేకపోయినదా? ఇక దీనినిగూర్చి చాలును.
 ‘మద్ధతే దంభవర్జనమ్’ అని మఱియొకటి. తాను దైవపూజ చేయు
 చున్నట్లు నలుగుఱకుఁ దెలియవలయును. గ్రామస్థులందఱు వచ్చి తన
 యంత భక్తుఁడు లేడని కొనియాడవలయును. వీరవరపు వేంకటేశ్వ
 రునకుఁ దాను వింజామరములిచ్చిన ట్లాంధ్రపత్రికలోఁ బెద్దయక్షరముల
 లో వేయింపనలయును. తన కేదైన రోగమువచ్చినప్పు డెవ్వఁ డేసా
 ధనముచెప్పనో యని నలుగుఱతోఁ జెప్పుకొనవచ్చును. రోగ మెంత
 దైన రట్టుచేసికొనవచ్చును. అంతేకాని తాను దేవీనవరాత్రములు
 చేసినట్లు తెలుగుపత్రికలలోఁ బ్రకటించుకొనుట యెందులకు? తాను
 బెంచుచున్న కుక్కపిల్ల తప్పిపోయినయెడల డప్పువేయించి చాటింపవ
 చ్చును. పత్రికలలోఁ బ్రకటింపవచ్చును గాని గోపాలస్వామికిఁ దాను
 జేయఁబోవు దీపారాధనమునుగూర్చి బ్యాండుమేళములతో గరపత్ర
 ములు పంచిపెట్టించుట యెందులకు? ఇదేమి? నాటకమా—సర్కసా—

అడవిమృగమును బ్రదర్శించుటా ? క్రొత్తప్రీడరు వృత్తి ప్రారంభమా ?
 తాను భక్తుడని భగవంతుని మనసులో నుండవలయునా ? మునసబు
 కరణముల మనసులో నుండవలయునా ? భగవంతునికున్నప్పు డితరుల
 కు లేని నష్టమేమి ? ఇతరులకున్నను భగవంతునికి లేనప్పుడులాభమేమి ?
 “శ్లో. త్వయి ప్రసన్నేమమకింగుణేన త్వయ్య ప్రసన్నే మమకింగుణేన,
 రక్తే విరక్తే చనరే వధూనామ్ నిర్భక్తః కుంకుమపత్రభంగః” అను
 నట్లు సంతృప్తి నొందవలసిన లోకనాథుడు సంతృప్తి నొందనప్పుడు నగు
 లెందఱు సంతోషించిననేమి ? తన్ను దరింపజేయువాడు మహాదేవు
 డు కాని మనుష్యుడు కాడే ! రేపు నీవు చచ్చి దండధరుని దర్బారు
 లో నిలువబెట్టబడినప్పుడు బాణాసంచాకట్టిన భద్రయ్యకాని, మేళ
 మొప్పుకొనిన మంగలి వెంకటస్వామికాని, యూరేగింపురాత్రి గజైకట్టి
 న యిక్కిసానికాని, నీవు దైవభక్తుడవని సాక్ష్యమిచ్చెదరా ? ఈదం
 భము మహాదోషము—భక్తిలేనివాడు లేనట్లు ప్రవర్తించినయెడలఁ
 గొంత మంచిదికాని యున్నట్లు డాబుచేసినయెడల భక్తిలేనందు కొక
 శిక్ష నటనమున కొకశిక్షయు సిద్ధింపవా ? ఇక దరువాత—మత్కథా
 శ్రవణేభక్తిః—ప్రాతకుర్చీలు వేలముపాడుచున్నారని తెలియగఁ బరు
 గెత్తువాడే కాని భాగవతపురాణము వినుటకు గడపదాటి యీవలికి
 వచ్చినవా డెవడున్నాడు ? పంచనాథయ్యరు జావళీకి దలయూపిన
 వాడే కాని తిరుప్పావులోని పాశురమునకు శిరఃకంపన మొనర్చినవా
 డెవడు—తరువాత స్వరనేత్రాంగవిక్రీమా—పరమదయాపరిపూర్ణుని
 గుణానుసంధానమున స్వరము గద్గదిక నొందవలయును. నేత్రము
 లానందబాష్పపూర్ణములై యుండవలయును. దేహము రోమాంచాది
 లక్షణ సమన్వితమై యుండవలయును. కూతు రత్తవారింటికిఁ బోవు
 నప్పుడు గొంతుకలోఁ గెక్కు కెక్కుమనువాడేకాని గోపాలస్వామి

వాహనారూఢుడై యింటిముందుఁ బోవునప్పుడు కాసంతయైనఁ గరగిన
వాఁ డెవఁడు? దొంగలువచ్చి యట్లకట్టి దొంగిలించుకొని పోయినారని
స్వప్నమురాగ గొంతుగద్గదతతోఁ గేకలు వేసినవాఁడే కాని, గోషికలు
తోరించుటకుఁ గోపాలుఁడు వారివస్త్రము లపహరించినాఁడనగ గద్గద
గలిగినంత వెట్టివాఁ డెక్కడనున్నాఁడు? వదినెగారికి మనోవృత్తి నీయ
నక్కటలేదని కోర్టువారిచ్చిన యెగఁబెట్టు తీర్పును దెచ్చినట్లేడరు మొగ
ముచూచి యానందబాష్పములు విడిచినవాఁడేకాని, శ్లో॥ నధర్మనిష్ఠో
స్మి నచాశ్మవేదీ । నభక్తిమాన్ త్వచ్చరణారవిందే । అంకిచనో నన్యగతి
శ్శరణ్య । స్త్వత్పాదమూలమ్ శరణం ప్రపద్యే ” అనుశ్లోకమును జదు
వుచుఁ బార్థసారథిని దర్శనముచేసినప్పు డానందబాష్పములను విడిచిన
వాఁ డెవ్వఁడు? ‘అంగవిక్రియా’ యనఁగ రోమహర్షాదులు—వెనుకఁ
బడిన కష్టములు తలఁచుకొన్నప్పు డొడలు జల్లుమనుచున్నది కాని
కష్టములనుండి కాపాడిన కావేరిరంగని దలఁచుకొనినప్పుడు కాదుగదా
చూచినప్పుడైన నొడలు పులకరించుచున్నదా? లేదు. భక్తులారా
లేదు. తరువాత—‘మమానుస్మరణం నిత్యమ్’ పూజావేళమాత్రము
రవంతసేపు దైవచింత చేయుచు నితరవేళలందు దైవమేలేనట్లు ప్రవ
ర్తించువా రనేకులున్నారు. ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రధారణమొనర్చి—ధను
ర్మాసవ్రతదీక్ష నాచరించి దైవనివేదిత ప్రసాదమారగించి—శిరోవేష్ట
మును ధరించి—సివిల్ కోర్టునకుఁ బోయి యబద్ధసాక్ష్యములు ప్రసా
దించిన యాచార్యపురుషులెందఱు? పణ్యస్త్రీల యింటికి వేంచేసి పవ
ళించిన భాగవతోత్తములెందఱు? ఇప్పుడు చెప్పిన యెనిమిదివిధములై
న భక్తికలవాఁ డేజాతివాఁడైనను వాఁడే పూజ్యుఁడు—వాఁడే బ్రాహ్మ
ణుఁడు—వాఁడే మోని—వాఁడే శ్రీమంతుఁడు—వాఁడే యతి—వాఁ
డే పండితుఁడు—ఇది నిశ్చయము. అందువలన బ్రాహ్మణ లార్యావ

ర్తముననే కాదు. ఆస్తికాదేశమున నుండవచ్చును. అమెరికాదేశమున నుండవచ్చును. ఆస్ట్రేలియాదేశమున నుండవచ్చును. భగవద్భక్తి యెచ్చటనున్నదో యచ్చట బ్రాహ్మణత్వమున్నది. అది యెచ్చటలేదో యచ్చట మహిషరత్వములేదు. సరేకదా మనుజుత్వమైన లేదని చెప్పవచ్చును. భక్తుడు శ్వపచుడైనసరియే వాడు నావలెనే పూజాస్వాదని భగవంతుడు పలికినాడు.

తనైదే యంతతో గ్రాహ్యం—అని సాయంపఁబడినది. అనఁగా నట్టివాని కీయవచ్చును. అట్టివానినుండి గ్రహింపవచ్చును. ఏది? చిత్రాన్నముకాదు—చిట్టిగారెలు కావు—కోడిపలావుకాదు—కుందేటికుర్మా కాదు—కొక్కగొడు గూరుగాయకాదు—చక్రధరభక్తుడు సర్వాధికారయుక్తుడు కాన నతనికిచ్చినవి మహామంత్రములు. అతని యొద్దనుండి గ్రహించునవి మహామంత్రములు. నిస్సంశయముగా నట్టివాని కుపదేశింపవచ్చును. అతనినుండి గ్రహింపవచ్చును. అట్లుజరిగిన ట్లేచ్చటనైన నిదర్శనమున్నదా యని యందురేమో? పంచమవేదమైన భారతమునుండి యొకకథ మనవిచేయుదును.

శ్లో॥ కశ్చిద్ద్విజాతిప్రవరో వేదాధ్యాయా తపోధనః

తపస్వీ ధర్మశీలశ్చ కాశికో నామభారత॥

అట్టికాశికుడును బ్రాహ్మణుడు కొక్కవృక్షముక్రిందఁ బద్మాసనాసీనుడై తప మొనర్చుకొనుచుండగా నొకకొంగ యాతనితలపై రెట్టవైచెను. అందుపై బ్రాహ్మణుడు కోపోద్రిక్తుడై యాపక్షివంకఁ జూడగ నది భస్మమైపోయెను. అట్లు భస్మమైపోవుటకుఁ బ్రకృతిశాస్త్రసంబంధమగు కారణమేదో జంఘాలశాస్త్ర యిదివఱకే చెప్పియున్నాడు. పక్షి బ్రాహ్మణకోపాగ్నిచేతనే భస్మమైనది. బ్రాహ్మణుడంతఁ దిరుగ స్నానమొనర్చి పరిశుద్ధుడై మాధ్యాహ్నికకృత్యములు నిర్వ

హిందుకొని భిక్షుకై బయలు వెడలెను. ఒక బ్రాహ్మణుని యింటియొద్ద
కుఁ బోయి నిలువఁబడెను. ఆయింటి బ్రాహ్మణి యాకాశికునిఁ గాంచి
స్వామీ! ప్రసాదము తెచ్చుచున్నానని మనవిచేసికొని లోనికిఁ బోయె
ను. ఇంతలో నామెభర్త యింటికివచ్చెను. వచ్చిన భర్తనుగాంచి
వినయమున నాతనికి నమస్కరించి స్నానమునకు నీరిచ్చి స్నానాంతరము
న సంధ్యావందనమునకుఁ గావలసిన సామగ్రినంతయు నందిచ్చి యటు
పైన దేవతార్చనవేదికపై ముగ్గులుంచి గోఘృతదీపము లమర్చి నీరా
జనమునకుఁ గర్పూరాదిసామగ్రిని సిద్ధపఱచి యాతఁడు దేవతారాధన
మొనర్చినపిమ్మట నాతనికి భోజనమిడి భోజనానంతరమునఁ గరపాదప్ర
క్షాళనమునకు నీరిచ్చి తములపాకులు చుట్టియిచ్చి యాతఁడు నిద్రించిన
పిమ్మటఁ గొంతప్రసాదము నొక్కపల్లెరముననుంచి గుమ్మములోనికివచ్చి
“అయ్యా! క్షమింపవలయును. ఆలస్యమైనది. నాభర్తగా రింతలో
దయచేసిన కారణమున ననివార్యమగు నీయాలస్యము జరిగినది. మీకుఁ
గలిగించిన శ్రమమునకు మన్నింపవలయును.” అని వినమ్రమై ప్రార్థిం
చెను. అంత నాతఁ డుగ్రిఁజై “పతియే దైవం కండీర్ అతిథిపూజ
వేండావో” (పతియే దైవముకాఁబోలునేమి? అతిథిపూజ యక్కఱ
లేదేమి?) అని యుద్గీర్షింపుఁజై గర్జించెను. ఆమాట లామహాపతివ్రతవిని
“నాయనా! కోపముతోఁ బలికినను మీరు కొంత సత్యమేపలికినారు.
పతియే దైవము అంతవఱకు నిశ్చయము.

శ్లో॥ పతిర్హి దైవతం నార్యాః పతిర్బంధుః పతిర్గతిః ప్రియై రపి
ప్రియంతస్మాత్ భర్తుః కార్యవిశేషతః॥ అని తమవంటిపెద్దలు చెప్పిన
మాటనే వేదవాక్యముగా నెంచి స్త్రీలమైన మే మాచరించుకొనుచు
న్నాము. నాయనా! అంతతీవ్రముగఁ జూచెదవెందులకు? నీకూర
వీక్షణమున భస్మచుగుటకు నేనేమి గుడ్డికొక్కెఱననుకొంటివా?”

యని యామె పలికెను. ఆమెమాటలు విని గడగడ వడకి “అమ్మా!
 పేను బాపాత్ముడను. నీవు బహు పుణ్యశీలవు. నీతపస్సామర్థ్యమున
 నీవు కాలత్రయవేదినివలె నున్నావు. నా కేమైనఁ దారకమార్గమును బో
 ధింపుమని ” యామె నా బ్రాహ్మణుఁడు ప్రార్థించెను. “నాయనా!
 వినుము. శ్లో॥ క్రోధశ్శత్రుశ్శరీరస్థోమనుష్యాణాం ద్విజోత్తమ యః
 క్రోధమోహాత్యజితితం దేవాః బ్రాహ్మణాన్విదుః” అని యామె
 కొంచెము కఠినముగాఁబలికి యామాత్రమునకే యాతఁ డిబ్బందిపడు
 నేమోయని యెంచి శ్లో॥ భవానపిచధర్మజ్ఞ సస్వీధ్యాయ నిరతశ్శుచిః
 నతుతత్వేనభగవన్ ధర్మాన్ వేత్తీతిమేమనః” అని కొంతమృదులము
 గాఁ బలికెను. “అందుకొఱకే నన్నుఁ దరింపఁజేయుసాధనమును బో
 ధింపుమని వేడుకొనుచున్నాను.” అని తిరుగ నాతఁ డాపతివ్రతను
 బ్రార్థించెను. “నావలన నేమగును? ధర్మవ్యాధుఁడను నొక మహాత్ముఁ
 డున్నాఁడు. శ్లో॥ మాతాపితృభ్యాం శుశ్రూషు స్సత్యవాదీజితేంద్రియః
 మిథిలాయామ్ వసనేవ్యాధః.....తత్రగచ్ఛ స్వభద్రంతే
 యథాకోమం ద్విజోత్తమ వ్యాధః షరమధర్మాత్మా సతేచ్ఛేద్యతినంశ
 యాన్” అని యామె పలికెను. ఆమెకు సమస్కరించి యాతఁడు పో
 వుచుండగా—“అయ్యా! మఱియొక్కమాట—నేను బ్రాహ్మణుఁడను
 గదా! ఆచారవంతుఁడనుగదా! అధికుఁడనుగదా యను గర్వమును
 బూర్తిగా జంపుకొని సంతత మాతాపితృసేవాసంసక్తమానసుఁడగు
 నాతని కేమాత్రమైన తొందరయుఁ గలుగనీయక, యాతనిగుమ్మము
 లోఁ బడియుండి, యాతనితో నీవు ముందుగా మాటలాడక, యాతని
 ని బిలువనైనఁ బిలువక, యాతఁడు నిన్నవలోకించి మాటలాడునప్పుడే
 నీవు మాటలాడి నీసంగతి యాతనికి నివేదించుకొని యాతని సమయ
 మును గనిపెట్టి తత్త్వజ్ఞానము నొందుము” అని యా బ్రాహ్మణుఁ

జెట్లయినఁ దరింపవలయునను వాంఛచే నాతనియందలి కరుణచే దిగుగ నామె పలికెను. “ అటులేయని ” యామెయొద్ద సెలవుతీసికొని ధర్మ వ్యాధునియొద్దకుఁ బోయి యాతని యధానిర్దిష్టముగా సేవించి, శ్లో॥ పంచైతాని పవిత్రాణి శిష్టాచారేషు నిత్యదా, ఏతన్మహామతేవ్యాధ ప్రబ్రవీహి యథాతథా ” యని ప్రార్థింపఁగ; శ్లో॥ యజ్ఞందానం తపో వేద సత్యంచ ద్విజసత్తమ పంచైతాని పవిత్రాణి శిష్టాచారేషు సర్వ దా ” యని ధర్మవ్యాధులవా రాబ్రాహ్మణునకు సాయించిరి. ఇక్కడఁ గాశికుఁడు నేర్చుకొన్న గ్రంథమంతయుఁ బోగొట్టుకొన్న సందేహము లన్నియు సంపాదించిన తత్త్వమార్గమంతయుఁ జెప్పవలయుననియేయు న్నది కాని చెప్పుట కవకాశములేదు. “ ధర్మవ్యాధన్ వాసిలిలెతువం డు ధర్మసందేహంగ తైశమిప్పిత్తుకొండార్గత్ ” (ధర్మవ్యాధుని గుమ్మము లోఁబడియుండి ధర్మసందేహములను శమింపజేసికొనినారు) అని చెప్పఁ బడినది. అందువలన బ్రహ్మోపదేశమైనను భగవద్భక్తుఁడైన పంచ మునియొద్దనైన నవశ్యము పొందవలసినది. పంచముఁడైనను భగవద్భక్తుఁడైనయెడల నాతనికి బ్రహ్మోపదేశము చేయవలసినది. భగవద్భక్తియే ప్రధానముకాని వర్ణలింగజాత్యాదులు ప్రధానమైనవి కావు. ముమ్మాటికిఁ గావు.

“ భారతములోనున్న కథలన్నియు సత్యములనుట కేమియాధా రమున్నది ? ఎప్పటిభారతము ! ఎప్పటికథలు వానియందు మనకంత ప్రమాణబుద్ధి యుండవలసినపని యేమున్నదని ” నవనాగరకులుకొందఁ బిలిచిపింపవచ్చును. ఆయనిజేపణమున కాధారమున్నను లేకున్నను దానిని నిరాకరింపక యంగీకరింతము. పురాణములలోని పూర్వగాథ లవల కెందులకు ? ఆపురాణకాలముతోఁ బోల్చినప్పుడు మొన్నమొ న్నగా భావింపవలసిన శ్రీమద్రామానుజులవారి కాలములో జరిగిన

యొకచిత్రమును మనవిచేసెదను. మా ర్నేరునంబిగారును పెరియనంబి గారును గూడ యామునాచార్యులవారి శిష్యులు. పెరియనంబిగారు బ్రాహ్మణుఁడు. మార్నేరునంబిగారు పంచముఁడు. పెరియనంబిగారు రామానుజులవారి గురువు—మార్నేరునంబిగారి కవసానదశ సమీ పించినది. “ఈశరీరముఁ బరమగురు భగవానుండగు యామునా చార్యులవారికి శేషత్వమొందినది. అట్టి యీదేహమును బ్రకృతिसం బంధులగువారు సృశించుట నాకంగీకారము కాదు. అంతటిమహాత్ము ని సేవచేయుటచే వారికి శిష్టమైన యీగాత్రము వారి మాహాత్మ్యము నుబట్టి ప్రాకృతికస్పర్శము తగులకుండఁ గాపాడుకొనవలయునని యూ హించుచున్నాను. మీరు బ్రాహ్మణులు భాగవతోత్తములు మీఁదు మిక్కిలి దాసునికి సతీర్థులు. దేవరవారు దీనుఁడగు నడియేనికి బ్రహ్మ మేధ సంస్కారమును గావించురా ” యని పెరియనంబిగారికి మార్నే రునంబిగారు వార్త నంపిరి. “అభ్యంతరమేమి? మహాభాగ్యమని యా మహోదారమనస్కుఁడగు పెరియనంబిగారు చరమావస్థలోనున్న మార్ నేరునంబిగారిని సేవించి వారికి బ్రహ్మమేధసంస్కారమును గావించె ను. మార్నేరునంబిగా రిట్లు చరమవాక్యముగా సాయించి పరమ పదించిరి.

నాన్ యిన్నపడి యిన్నపడి యిన్నపడి నెయిదాల్, నీర్ యి న్నపడి యిన్నపడి యిన్నపడి నేయుంగో” దీనియర్థ మేమనఁగా నేను ఈరీతిగా—ఈరీతిగా—ఈరీతిగాఁ జేసియుంటినేని, మీరు—ఈరీతిగా— ఈరీతిగా—ఈరీతిగాఁ జేయ వేడుచున్నాను. ఈరీతిగా నేను జేసినయె డల మీరీరీతిగాఁ జేయవలెను. ఈరీతిగా నేను జేసినయెడల మీరీరీతి గాఁ జేయవలయును. నేను—ఈరీతిగాఁ జేసినయెడల మీరీరీతిగాఁ జే యవలయునని క్రమాలంకారసందర్భముగా మార్నేరునంబిగారు నెల్ల

విచ్చిరి. నీనికి దాత్పర్యమేమనగా :—“ నేను దైవనామమును స్మరించుచు బ్రాణములు విడిచినయెడల మీరు దశరాత్రము లాశౌచము పట్టి కర్మ మాచరింపవలయును. నేనాచార్యులను స్మరించుచు బ్రాణములు విడిచినయెడల మూడుదినములుమాత్రమే మైలపట్టి కర్మ మాచరింపవలయును. నే నెవ్వరిని స్మరింపకుండఁ బ్రాణములు విడిచితినేని మీరేకర్మముకూడ నాచరింప నక్కఱలేదు.” మార్నేరునంబిగారి యీ యవసానాజ్ఞను శిరమున ధరించి యాయనకు యతీశ్వరార్హమైన చరమ కైంకర్యమొనర్చి స్నానమైనఁ జేయక, పశ్చిములయిన మార్పక, పెరియనంబిగారు తిర్వారాధన మొనర్చుకొని సాపాటు కానిచ్చుకొనెను. ఆహాహా! ఇది యెట్టి మహాద్భుతాంశమో ఇది కేవలము కల్పితమైన కథయని యెట్లు చెప్పనగును. దీనిని నమ్మకపోవుట కిందున నసాధ్యమైన దేమున్నది? అస్వాభావికమైన దేమున్నది? అనుచితమైన దేమున్నది? అసాధారణమైన దేమున్నది. ఇట్లు జరిగినదనియే నిశ్చయపఱుపవలయును. పూర్వగ్రంథములం దామాత్రమైన విశ్వాసములేని యెడల మన కొక్కనిముసమైన జీవయాత్ర జరుగునా? నమ్మకపోవుటకుఁ గారణాభాసమైన నుండవలయునా? పదిపండ్రిండువందల సంవత్సరములనుండి తరతరముగా వచ్చుచున్న యీవచిత్రగాథ పరిమార్థమైన నే కాని తద్వ్యతిరేక మెంతమాత్రమును గాదు. దీనివలన నేమి తెలిసికొనఁదగినది? నరుఁడు భగవద్భక్తి చేతనే బ్రాహ్మణుఁడగును. భగవద్భక్తి శూన్యతచేతనే యబ్రాహ్మణుఁ డనిపించుకొనును. స్థిరమైన బ్రాహ్మణత్వ మెవ్వనికిని లేదు. స్థిరమైన యబ్రాహ్మణత్వ మంతకంటెలేదు. బ్రాహ్మణుఁ డబ్రాహ్మణుఁడు కావచ్చును. అబ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కావచ్చునని మనపెద్దలు చెప్పినారు. నరులమగుటచే మనకు సాదరత్యమే సిద్ధమైనది కాని బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణత్వము కాదు. కావున

నిశ్చలమైన భగవద్భక్తిని సంపాదించుకొని యందఱముకూడ బ్రాహ్మణుల మగుదుము. అందఱము బ్రాహ్మణులమైనప్పుడు మనకుఁ దగవు లేల? భగవద్భక్తినివదలి ప్రపంచలంపటులమే యందఱైనయెడల నందఱ బ్రాహ్మణులమే యగుదుము. అప్పుడుకూడ మనకుఁ దగవు లక్కఱలేదు. పరమేశ్వరునందలి భక్తిని సంపాదించుకొని తరింతము.

ఆర్యులారా! ఇదిగో సాక్షి మదరాసునుండి జంఘాలశాస్త్రికి వ్రాసినలేఖ—దీనిని జదువుమని జంఘాలశాస్త్రి యప్పుడే నాయొద్ద కంపినాడు.

జంఘాలశాస్త్రికి—సాక్షి యనేకనమస్కారములు. 19 దవ తేది గల న్యాయదీపికలోఁ జరంజీవిని సాభాగ్యవతియగు పులవర్తి కమలావ తమ్మగారు వ్రాసినవ్యాసమును నీవు చూచియుందువు. ఆంధ్రదేశీయు లందఱు జూడఁదగిన వ్యాసమది. ఆవ్యాసమున్న న్యాయదీపికనైన నందఱు సంపాదించుకొని చూడవలయునని నీవు సభలో నాపక్షమున నభ్యులను బ్రార్థింపవలయును. దానిలో సాక్షుపన్యాసములఁగూర్చి యేదో విమర్శనమున్నదని నీవు భ్రాంతిపడి తొందరచే నామెవ్యాసము ను గూర్చముగ ఖండింతువేమో యని భయపడి నీపేర నీయత్తరము ను వ్రాసితిని. నాయనా 'అది విమర్శనముకాదు. సాక్షిని దిట్టినదిట్లు సాక్షుపన్యాస విమర్శనమగునా? తిట్లకుఁ దిట్టుగాక వేఱ ప్రత్యుత్తరమే మున్నదని యెంచి నీవు మనసోదరీమణిని దిరుగఁబడి మనసులోనైనఁ దిట్టెదవేమోనుమా! మగువనుదిట్టుట మహాపాతకమునుమా! నవనా గరకతామాహాత్యమువలనఁ బురుషులలో నేమి స్త్రీలలో నేమి కలిగి మన జాతితత్త్వము భంగపఱచుచున్న దురాచారములఁగూర్చి మృదులము గాఁ బలుకుటయే మనవిధి. అందువలనఁ బురుషులుకాని స్త్రీలుకాని తిరుగఁబడి తిట్టినఁ దిట్టుదురుగాక! తెఱసిలేకుండఁ దిట్టినఁ దిట్టుదురు

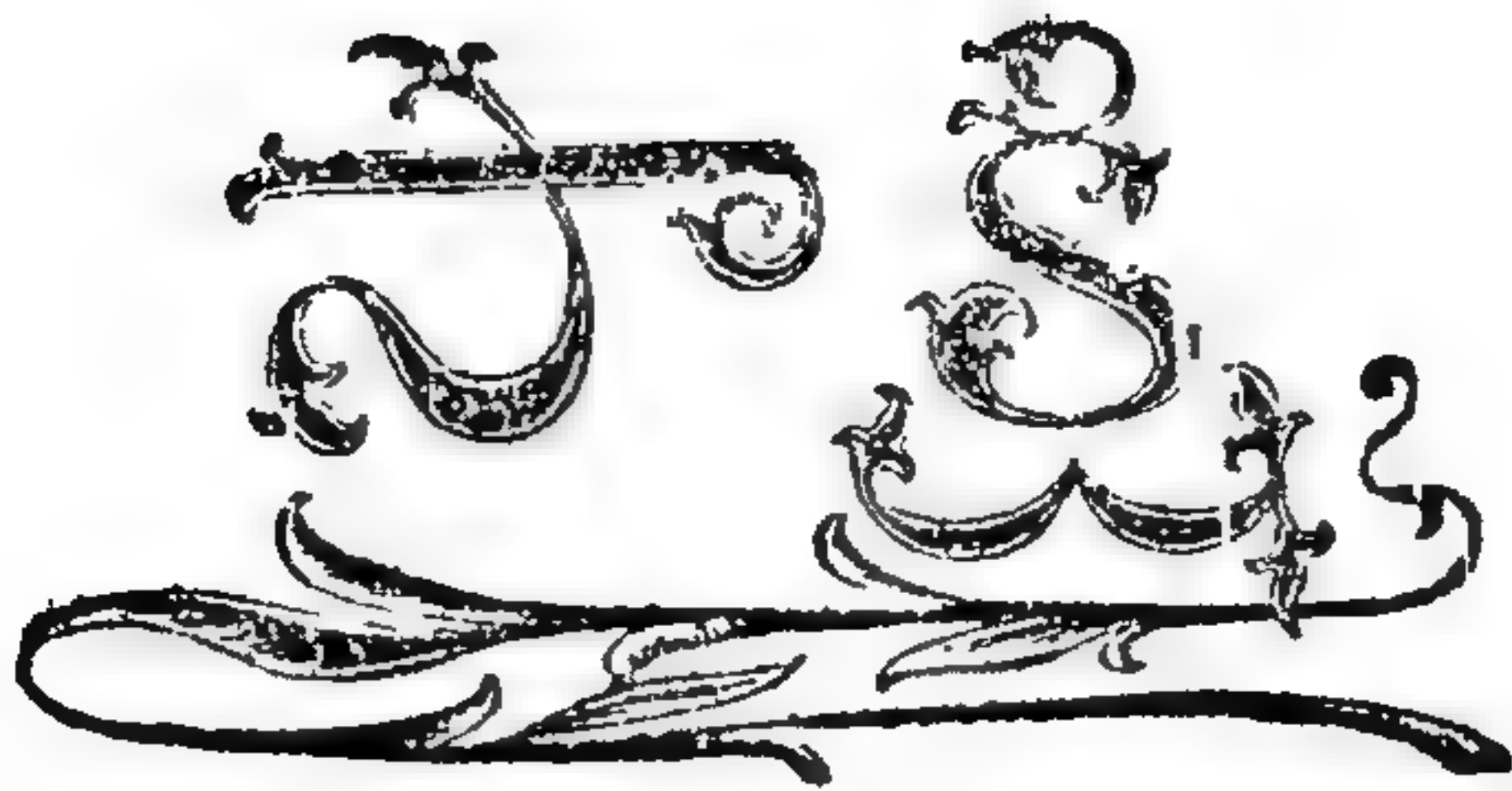
గాక ! తిట్టినప్పుడే మనయుపన్యాసములు వారిమనస్సునకు బాగుగా నెక్కినవని భావింపవలయును. వారి దురాచారములను వారు బాగుగాఁ దెలిసికొనుచున్నారని నిశ్చయింపవలయును. సామాన్య మనుష్యధర్మము చేతఁ గోపమును బట్టలేక యులుకుచేతఁ దిట్టుదురు. వారితిట్లకు మన దీవనలేప్రత్యుత్తరములు. అందుఁజూఁ గాంతామణి—మనసంఘమునకు (స్త్రీ) జాతీయందున్న యసాధారణగౌరవమునుబట్టి యనికభక్తినిబట్టి యామె నేమియు ననఁదగదు. భర్తను బరదైవముగ భావించి పూజించుచు నామె చిరకాలము సౌభాగ్యము ననుభవింపవలయునని యాశీర్వాదింపవలయును. పండ్లవంటి బిడ్డలగని పౌత్రప్రపౌత్రదౌహిత్రవృద్ధితో నామె చిరకాలము వర్ధిల్లవలయునని యాశీర్వాదింపవలయును. ఇంతకంటె నిప్పటికి వ్రాయఁదగిన దేదియులేదు.

ఇట్లు విన్నవించు సాక్షి.

ఆర్యులారా ! ఈలేఖయైనది నేను జెప్పదగినదియు నైనది. ఇతఁ బెద్దలకు నమస్కరించుటతక్కు జేయఁదగినది లేదు. ఆల్వార్ తిరువడిగళే శరణం—ఎంబెరుమానార్ తిరువడిగళే శరణం—జియ్యర్ తిరువడిగళే శరణం—అశహియమనవాళ్ నయనార్ తిరువడిగళే శరణం.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

17. ఉన్నత్తునియుపన్యాసము—దశావతారములు.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

“నాయనలారా! శ్రీసౌందర్య మథమమని పురుషసౌందర్య ముత్కృష్టమని యీనడుమను బోధించిన పిచ్చివానియొద్దకు మఱియొక్కసారి పోవలయునని కౌతూహలము కలిగి యాతఁడున్న గదియొద్దకుఁ బోయి నిలువఁబడితిని. అతఁడు గదిలో నేమిచేయుచుండెనో నాకుఁ గనఁబడుటలేదు. కాని యాతనిమాటలు నాకు వినఁబడుచుండెను. “నక్ బిన్ కటాదేఫే సీన్ భారీజటా దేఫ జోగీకన్ ఫటాదేఫే ఖాక్ లా యెతన్నే, సూర్ దేఫే బీర్ దేఫే బెర్ ధీర్ దేఫే వై నదేఫే జిన్నెలాలుచీ నహితన్నే - హే హే హే హే నదేఫే నదేఫే నదేఫే వహవ్వా! వహవ్వా! బలవా నిందిరియగ్రామో విద్వాంసమసి కర్షతి—కర్షతి—కర్షతి—కర్షత్యేవ తడాఖా! కాంతాకనకకాంతౌక్రాంతుఁడు తానివాఁ డెవఁడురా! నన్నుఁగాక మఱియొక్కనిఁ జూపుము. కనిష్ఠికాధిష్ఠితకాళిదాసః ఛీ. మ॥ మలభూయిష్ఠపుఁ దోలుబొమ్మయగు కొమ్మంజూచి విద్వాంసుడుం బులినశోచి మనోహరస్తని... హే హే! ఇప్పుడు నవనాగరకుల యొద్ద నదిగొ ఆమాట యనుటకు వీలుకాదట! యసభ్యమట! ధూ ధూ! పనికిమాలిన పెద్దమ్మలు! మలపసన్యాసులు! వట్టినపుంసకులు!

ఘా ! మాతాతగాదికాలములో నటులేయుండెనా ! ఓ ! పేకజువ్వలు ! పెటేపకాయలు ! శిరంగిగుండ్లు. ఇంగ్లీషుచదువులు వచ్చినతరువాత మనదేశమునకు వచ్చినదీ నిస్సత్వము. ఈకంటిబెదలు, ఈకాళ్లపీకు, ఈ నడుమీడ్చు, ఈగుండెదడ, ఈయాడంగితనము. మన వేదవిద్యలలో నున్నంత ధాతుపుష్టి విదేశవిద్యలలో నెక్కడిది ! తద్దినపుబ్రాహ్మణుడు డెబ్బదివఱకు బ్రతుకుచున్నాడు. చి. ఏ. గాడు below Thirty (ముప్పదేండ్లయిననిండకముందే) ఘా ! ప్రాణముమీడికి వచ్చినప్పుడు కూడఁ బైచదు వెందుకోయి ? ఈడ్చివేయనోయి త్రోచివేయనోయి. పెట్టు అక్కడఁబెట్టు. అదిగో పెట్టుమనగాను-మానిషాదప్రతిష్ఠాంతమగ. మశ్శాశ్వతీస్సమాః—అది మనకుఁ దగినచదువు. అంతేగాని Once upon a time there lived a donkey and an ass హే హే హే ! రెండు నొక్కటియే కాఁబోలునేమి never mind.”

ఈమాటలు వినఁబడినవెంటనే మతియొకకంతరవమున నోరు మూసికొని యన్నముతిందువా కొరడాతో బజాయింపనా యని యింకొకఁడు మాటలాడినట్లు వినఁబడెను. “నోరుమూసికొని యన్నముతి నుట యేలాగునోయి fool ! కన్నుమూసికొని నీవు చూడఁగలవా block-head ! ముక్కుమూసికొని యాఘ్రాణింపఁగలవా idiot ! అని పిచ్చివానిమాటలు వినఁబడెను. ఇంతలో చెటేలుమని కొరడాదెబ్బ వినఁబడెను. “అమ్మ నీసిగదరగ ఎంతదెబ్బ కొట్టితివిరా ! నేను మతి లేనివాఁడ నగుటచేతనేకదా నీవు నన్నుఁ గొట్టుట సిద్ధించినది ! మతి యున్నవాఁడవు నీవిశేషముమాత్ర మేమున్నది ? మతియున్నవాఁడు మతిలేనివానిని గొట్టినప్పుడు యధార్థముగా మతిలేనివాఁడు మతియున్నవాఁడా ? మతిలేనివాఁడా ? కూలిముండకొడుకవే. కోటిశ్వరుని గొరడాబుచ్చుకొని కొట్టితివే ! నీగొంతుగోయ ! నీకుఁ బుట్టగతులున్న

వటరా! కానీ! కానీ! మావేదర్వులు బోధించినదేదో యెఱుఁగుదు
వా? శాంతి. గాంధిగారు క్రొత్తగా నిప్పుడు చెప్పినదేదియు లేదు.
అదియే రాట్నపుజక్రముతో, దిరుగఁ దోడినారు. ఉపన్యాసధోరణివల
న నామహాత్మునకుఁ గారాగృహబాధ కలిగినది. నాకుఁ గారాగృహబా
ధవలన నుపన్యాసధోరణి కలిగినది. వారికి మనకున్న భేదమే యిది ”
అని పిచ్చివాఁడు పలికెను. అన్నముతిందువా మరియొకవేళిటు వేయనా
యని తిరుగ నతని నాకాఁపటి బెదరించెను. “ఉండు rascal ఉండు
( ) విఘ్నేశ్వరపూజలేకుండ వివాహమా? పాదప్రక్షాళనము లేకుండఁ
దద్దినమా? దైవప్రార్థనములేకుండ సాపాటా? నిలువఁబడు. Rogue
అక్కడనే నిలువఁబడు. చెవులలో వ్రేళ్లుక్రుక్కుకొని మహమ్మదీయులు
ప్రార్థింతురు. చెవులతమ్ములు లాగుకొని యరవలు ప్రార్థింతురు. చే
తులు జోడించుకొని యాంధ్రులు ప్రార్థింతురు. నిలువఁబడి మహా
రాష్ట్రులు ప్రార్థింతురు. మాకీపద్ధతులు నచ్చకపోవుటచేతఁ బండుకొ
ని మేము ప్రార్థింతుము. “ఓయిభగవంతుఁడా! పిచ్చివానిని గొట్టిం
తువా? మేము మతిలేక యేడ్చుచుండగాఁ బైగ మాకు దెబ్బలా? ఇది
యేటిర్యాయము? నీప్రపంచపరిపాలన మింత యవకతవకగా నున్నదే
మి! ఈపదునాల్గుభువనములలోను బిచ్చిముండకొడుకను నేనొక్కఁడనే
నీకంటికిఁ గనఁబడితినా? పిచ్చిలేనివాని నొక్కనినైన నీవు సృష్టింపనే
లేకపోయినప్పు డీలోపము నీలోనున్నట్లు కనఁబడుచుండఁగా నాకుదెబ్బ
తెందులకయ్యా? వటవట యుపన్యాసములిచ్చువారే కాని బోధనప్ర
కార మాచరించువాఁ డొక్కఁడైనఁ గనఁబడదుగదా! వారందఱు పిచ్చి
వారుగారా? వారిలో నెవరినైన నొక్క కొరడాదెబ్బఁ గొట్టించితివా?
పదునాల్గుపెండ్లిండ్లు చేసికొని పదునార్గుటవేశ్యల నుంచుకొని దేశోప
కారము చేయుచున్నవారందఱు పిచ్చివారుకారా? ఊచిపుచ్చుకొని

యొక్కలెంపకాయ వారి నెప్పుడైనఁ గొట్టించితివా? కోడిపందెముల
లో నాస్థానగ్రామములను గూడ నొడ్డఁదగిన సామంతులు—ఓ! దే
శాలంకారములుగ నున్నారే! వారిని జేయిచేసికొనుటకు నీకు సందే
హముగా నున్నయెడలఁ బోనీ! యొక్కనిపై నైనఁ గన్నెట్టజేసి చూచి
తివా? వారియందు నీకీపాక్షికమెందులకు? నాయందీవైరమెందులకు?
ఎవ్వరిమాటయు నాకేల? నీవు పిచ్చివాఁడవు కావని నీవు ధైర్యముగ
టాంకకుండ గుండెకొట్టుకొని చెప్పఁగలవా? పిచ్చివాఁడవేకానియెడల
నీకీప్రపంచపు జంజాటమంతయు నెందులకు? ఇంతగొడవ నెత్తినివైచి
కొనుట యెందులకు? సరే వైచికొంటివయ్యా! తిన్నగ నిర్వహింప
నక్కఱలేదా? వ్యవహారమనుకొంటివా? వెట్టివానిచేతి తాయయను
కొంటివా? నీపరిపాలనము నీపరిశీలనము నెల్లున్నవో చెప్పనా? ఇదిగో!
నాకంటెఁ బిచ్చివాఁడు చెప్పినకవిశ్వము! చదువుచున్నాను కాచికో.

గీ. వీరవరుకంఠమునఁ దరవారికోఁత

భీరుగళమున సితపుష్ప విజయమాల

శేముషీమంతు పెట్టెలోఁ జెదలపుట్ట

వాలుతల వానిమొలను బత్రాలకట్ట

పరమదాతకు నుభయపార్శ్వములఁ దిట్టు

లెపుడయిన నిచ్చునని నుతుల్ కృపణునకును

భక్తునింటను శ్రాద్ధాలజహుశతయును

నాస్తికునియింట నిత్యకల్యాణకలన

సత్యవాగ్ధీరునకుఁ జెఱసాలత్రోపు

నన్మతవాదికిఁ దూఁగుటుయ్యలకై పు

మెత్తనగువానికంటికిఁ జిత్తవాన

మఱి కసాయిమీసాలకు మల్లసూనె.

ఇదేకాదా నీసాభాగ్యము ! నీవ్యవహారపుడౌలు ! అంత చేతఁ గానివాఁడ వైనప్పుడు వ్యవహారమునుండి రవంత తప్పుకొనలేకపోయితివా ? తగినవాని నెవనినైన నేను జాగ్రత్త పెట్టకపోవునునా ? దొరకడు ? జానేదేవు; ప్రపంచమంతయు నొక్కసారి పోవుటయే దానికి మంచిది మనకు మంచిది. ప్రపంచమున్న విశేషముమాత్ర మేమున్నది ? ఇదిగో మావంటి పెద్దమనుష్యులకుఁ గొరడాదెబ్బలకేకాదా ? నన్నీ బానిసముండకొడుకుచేత వెబ్బలుకొట్టించుట నీకు లీలకాఁబోలునేమి ? నీ కది ఫేలనముకాఁబోలునేమి ? నాకెసెన్స్. నాకంటె సహస్రగుణములు పిచ్చివాఁడవైన నిన్నెవఁడు కొరడాపుచ్చుకొని కొట్టుచున్నాఁడు ? ఆ మాత్ర మేమాలోచించుకొననక్కఱలేదా ? నీవరుస నాకెంతమాత్రము బాగుగానున్నది కాదు. అయిననేమి ? మొగ్గుట కీమాత్రపు గ్రుడ్డికంటి బొమ్మయైన వేటొకటి కనఁబడకపోవుటచే మన మేమిచేయవలసినది ? మొక్కిదము. మొక్కిదమేమి ? ఇదిగో ! మొక్కినాము ! రక్షింపఁగలిగినయెడల రక్షింపు. లేకపోవునెడల కొరడాదెబ్బలే తిందుము. ఇంతకంటెఁ జెడునదేమున్నది ? తథాస్తు.”

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

ఈవిచిత్రమైన దైవప్రార్థనమొనర్చి యాతఁడు గదిలోనే భుజియించెను. భోజనసమయమునం దిట్లు ప్రసంగించెను. “భోజనం దేహిరాజేంద్రపుత్రసూప సమన్వితమ్ । మాహిషంచ శరచ్చందిరికాధవళందధి॥ ఈశ్లోకములో ‘మాహిషంచ’ శబ్దముతోఁ దప్పున్నదా లేదాయని మూఁడుదినములు నిజే పవిత్రాచార్యులవారితో మనము వాదించి యది ‘ప్రమాదయేవ’ యని సిద్ధాంతీకరించినాము. మాహిషాచరమర్దనకి జయ ! అఁడుదానికున్న దేహపాటన మరును కెక్కడిది ? అఁడుది సంకల్పించుకొన్నతరువాత మగవానిగొంతుక యరఁటిదూఁటవలెఁ గో

యుట కేమైన సందేహమా? అందుకొటకే మనవారు జాగ్రత్తభయం నాప్తి న్యాయముచేత “భజగోవిందం భజగోవిందం భజగోవిందం మూఢమతే॥ ఇహసంసారే—కృపయాపారే పాహి మురారే భజగోవిందం” అని నెలవిచ్చినారు. దీనికి బాతాంతరముగ “త్యజసంసారమ్ త్యజసంసారమ్ బహుదుస్తారం బహుదుస్తారం—భజగోవిందమ్” అని మనము నెలవిచ్చినాము. కారణములేని కార్యముండుట కవకాశమేది? “పర్వతో వహ్నిమాన్ కుతః బహిర్గత ధూమత్వాత్” ‘స్పెన్సర్ కంపెనీనుండి రెండణాల కొకటిచొప్పునఁ దెచ్చినచుట్టయైన సరే వట్టి యరటిసారగు. గాటా కారమా కై పా! ధూ!’ ధూమ జ్యోతి స్సలిలమరుతాం నన్ని పాతః క్వమేఘ | స్సందేశార్థాః క్వపటు కరణైః ప్రాణిభిః ప్రాపణీయాః | మధ్యేక్షమా శిఖరిదశనా పక్వబింబాధరోష్ఠీ—” ఆ. ఆ. తప్పినదాయేమి? అబ్బ! దీనిసిగదరగ! మఖలోనుండి పుబ్బలోనికి దాటితిమాయేమి? (నెవర్ మైండ్) మఖాపుబ్బా నక్షత్రజాతకుల కందఱ కిప్పుడే నేటిశని వెల్లిపోవచ్చినది. ఇకఁ గొలఁదిదినములు మాత్రము కన్నులు మూసికొని కాలక్షేపము చేయఁదగినది. ఆపైనుండి నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణము వహవా! వహవా—చూడవోయి! కందస్వామి కల్యాణమోయి! ఊ—ఊ—ఊపాంగమువట్టు.

జం ఝూ టి.

మగవానినీ నమ్మరాదే చెలి॥

మగ॥

వద్దనున్న నేవు వగలమాటలతీవు

వద్దలేనిమావు వారు వారకంటిచూవు॥

మగ॥

తధిగిణతోమ్ తధిగిణతోమ్ తధిగిణతోమ్.

వారకంటిచూపట వహవా! శబ్దములోనున్న వంకర య

టంచవోయి ! అర్థములో వంకరకనబడుచున్నదే శబాస్ ! ఈనడుము
 సాక్షి దృష్టిశాస్త్రము వ్రాయుదునని సారకాయక్తోతలు గోసినాడే !
 ఏదీ ! నీకు సందేహమెందుకు ? సాక్షిని సాగదీయటకు నేనున్నానని
 చెప్పవోయి—మనది పొట్టిమిరెపుకాయవంటి బుద్ధిగాదటోయి. అబ్బ !
 ఎంతకారము వేసినాడు గాడిదకొడుకు. ఉప్పు—సరే ! ఇక్కడికి మజ్జి
 గవటకు వచ్చినామన్నమాట—బేవు—బేవు—మనకు సాపాటులో
 నాద్యంతములు పుష్కలముగా నుండవలయునన్నమాట—“షంస్కృ
 తం బాద్యప్రకృతి ప్రాకృతంబు ద్వితీయప్రకృతి” యని వ్యాకరణ
 శాస్త్రమర్యాద. చిన్నయసూరియు శాస్త్రనుడే—చూడయ్య శాస్త్ర
 నుడే—ఎంతభేదమున్నదో ధూ ! ధూ ! బేవు—బేవు—ఇక్కడికి నా
 టకాంతం కవిత్వం హి ! ఇక భరతవాక్యము మిగిలినది. ఇక లేవవ
 లెను. ఉరోబాబా ! ఉరో ! అబ్బ ! దయ్యమువట్టినవానికివలె నొడలు
 బరువెక్కినదేమి చెప్పుమా ? “హ్రం హ్రీం ఐం ఫట్ ఫట్ ! జారే
 తూ ! హైవాన్” ఇట్లు హంగామాచేసి యాహరించి యాపహరావాని
 నావలికిబంపి “భుక్త్వాతు శతపదం గత్వా” అను న్యాయముచేత
 మన మాపంచపాళిలోనికి బోక తప్పద” ని నేను నిలువబడినచోట్కి
 దగ్గటగావచ్చి నన్ను జూడకే యటునిటు తటపటాయించుచుండెను.
 “మనుష్యుడంత మాయకాడు మతియెక్కడున్నాడా? ముందునకు
 వాడే నడచును. ఆకాశ్లాతోనే వెనుకకును వాడే నడచును. ఛీ !
 పౌరుషమున్నయెడల ముందునకైన బోవలయును. లేకపోయినయెడ
 ల వెనుకకైన బోవలయును. అంతేకాని ఖల్వపుబాత్రములాగున
 వెనుకకు ముందునకు గూడనా ? ధూ ! ఇక మన మీతుచ్చమైన
 పిష్టపేషణ వ్యాపారమున దిగగూడదు. బన్ ఖడోబాబా ! ఖడో”
 ఇట్లు పలికి యాతడు నిలువబడి నావంక జూచెను. ఆతడు

స న్నాసవాలు పట్టంగలడో లేడో చూతమని నే నేమియు మాటలాడ
క యాతనివంకఁ జూచితిని. ఆతఁడు నన్నుఁ దీవ్రముగఁ జూచి “కానీ
వయ్యా! కానీ! పంచాంగశ్రవణమునకై ప్రభుసన్నిధికి వచ్చినవాడ
వుకదా! పందిటిగూజవలె బలుకకుండ నిలువబడెదవేల? కానీ—
మసనదుపై సిద్ధముగా బై రాయించియున్నాము.

సీ. ఉదయూచలేంద్రంబు మొదల నెవ్వనికుమా

రతకుఁ గ్రౌంచాచల రాజమయ్యె

రెండవది యెట్సటరా

దానితరువాతిది—యెట్సటరా

సకలయాచక జనాశాస్త్రాత్మికవాని

ఘనభుజాదండంబు కల్పశాఖ

ప్రబల రాజాధిరాజ వీరప్రతాప

రాజపరమేశబిరుద విభ్రాజయైన

యట్టి శ్రీముష్టి చిటివీరయాగ్రగణ్యఁ

డాసుపత్రిని గొలుపున్న యవసరమున॥

వడ్డించు—మఱియొకటి వడ్డించు—బేర్పక్ బేర్పక్ (.)

సీ. ఇందీవరంబుల నీను క్రొల్లన్నుల

శరదిందుముఖులు చామరములిడగ

వహవా! వహవా! మనప్రక్కలో నిందలు పడఁతులెందుల
కోయి! తాడిల్లిజాతి దొకతె—నూనెపరుగుడు జాతిదొకతె—తివాచి
పొడజాతిదొకతె—నల్లికన్నులజాతి దొకతె—మిడినాగుజాతి దొకతె—
జెట్టిగొడ్డుజాతి దొకతె—జనమేజయుడు సర్పయాగముచేసిన ట్లీదండు
నంతను మంచిరోజుచూచి ‘అగ్నినాగ్నిస్సమిధ్యతే’ యని ‘సహేంద్ర
తక్షకాయస్వాహా’ యనకుండునెడలఁ జెవి గోయించుకొనక మానుదు

నా? నాకుఁ జెవి లేకపోయినంతమాత్రముచేతఁ బ్రపంచ మాఁగిపోయినప్పుడు చూడవచ్చును. హేహే! శ్లో॥ కర్ణారుంతుదమేవ కోకిలరుతంతస్యాశ్రుతే భాషితే ” అని యన్నవాఁడెవఁడయ్యా! మాటలాడవేమి? అక్షయపాత్రకులాగున నీకు నోరేకాని కూతలేదేమి? నన్ను వెక్కిరించుటకే వచ్చితివా? డొక్కచీల్చి తాలుగొట్టెదను ” అని యాతఁడు తీడ్రిందుచు నన్నుఁ గొట్టవచ్చెను. “ఆహా! అమావాస్యయగుటచేఁ గాఁబోలు నీదిన మీతఁ డింత తీవ్రముగనున్నాఁడు ” అని మనచుఁగొని ననుకొని “అయ్యా! నన్నుఁజూచినట్లు మీకు జ్ఞప్తియున్నదా” యని యడిగితిని. “కుంభీపాకములోఁ జూడలేదటోయి! కప్పస్తంభమును గొఁగిలించుకొనుటకు నీభార్యను నీవు తీసికొనివచ్చినప్పు డశ్వస్థప్రదక్షిణములు చేయింపవలసినదని యుపన్యాసమిచ్చినఁగాఁ డెవఁడు? ఇదిగో! వీఁడు—వీఁడు ” అని గుండె కొట్టుకొనుచున్నాఁడు. అయ్యా! “యెవల్యూషన్”నుగూర్చి మీయుపన్యాసమును వినుటకే తిరుగ వచ్చినాను. మనసు రవంత శాంతిపఱచుకొని యుపన్యసింపఁగోరితిని ” అని నేనంటిని. (వెరిగుడ్) నీవు నీవేనటోయి! నీవు నీలాగునలేనప్పుడు నేనునిన్ను నీవనుకొనుటకు నీకిష్టమైనను నాకేమియధికారమున్నది? సరే-ఇప్పుడు కావలసినదేమి? ఉపన్యాసమటోయి! యెవల్యూషన్గూర్చియటోయి (వెరిగుడ్) మనయుపన్యాసములన్నియు సమగూర్చి కొన్నిసంపుటములు గా నచ్చువేయించి ప్రకటింపవలయునని యూహించుచున్నాము. నీవు మనపక్షమున ఏజెంటుగానుండి కొంతరుసుము తీసికొని పనిచేయఁగలవా? పోనఁగుడు వ్యాపారములోనున్న గౌరవము ధనాగమము మఱి యొకదానిలో నున్నవనుకొంటివా? ఎ—A go between is always a gentleman, but a gentleman is not always a go between. తెలియలేదా.....

“అయ్యా! ఈమాటలకేమిగాని తొందర నడచుకొని యూహి

రిడిసికొని రవంత నిదానించుకొని (యెవల్యూషన్) పైన నీకుఁ దెలిసి ననంగతులు చెప్పవలయును. ఊ—ఆరంభింపుము.

“ బస్ బస్, అబ్ ఆగాజ్ ఖస్సే కా కర్తాహుః—జరాకాన్ ధర్ కర్సునో—ఔర్మన్ సఫీకరో—అరెరే చార్దర్వీష్ పద్తాహుః క్యా—ఘా! మనకుఁ జూచితివా? పెండ్లిమంత్రిములోనుండి తద్దినపు మంత్రిములోని కొక్కటేదాటు—పిండశ్రాద్ధమంత్రిమునుండి పున స్సంధానమంత్రములోని కొక్కటే (లాంగ్ జంప్) కం॥ ఇటుచూపటు సటుచూపిటు 1 పటుతరశస్త్రంబు లేసెపార్థుండంతన్॥ వహావ్వా! సవ్యా పసవ్యచాకచక్యమునకు మనది పెట్టినదిపేరు! అందులో నాటుభాషలు జిహ్వోగ్రమందుఁ దాండవించుచున్నప్పు డడ్డమేమున్నదోయి! తడాఖా! .....

“ అయ్యా! అయ్యా! ఎవల్యూషన్ గూర్చి చెప్పెదనంటిరి. చెప్పుదురా? పోదునా ” యని నేనంటిని.

“ అదిగో! ఒక్కటే తొందర—చెప్పుచుండఁగా గడియ గడియకు నడ్డుదగిలెదవెందులకు? విశేషముగఁ దొట్ట్రపాటువచ్చిన వ్వుడు తక్క నే నేదిచెప్పినను బ్రతిబంధింపకుండ నీవు వినఁదలచుకొ న్నయెడల విను—లేనియెడలఁ బో నీవు శ్రోతవుకానియెడల నా యుపన్యాసమునకు గౌరవహీనత యనుకొంటివా? ఇక్కడ నేను బ్రతి దినమును బంచభూతముల కుపన్యసించుచుంటలేదా?

అవిచచ్చినట్లు వినుచున్నవా లేదా? హరిః ఓమ్మని యారంభిం చుచున్నాను కాచికో. “ జంతువుల పరిణామమునుగూర్చియే యిప్పు డు చెప్పెదను. గుండె దడగానుండుటచేత నడుము బిజ్జుగానుండుటచే తఁ దల గిజ్జుగానుండుటచేత నంతకంటెఁ గ్రిందికిదిగుటకు మన కవకా శములేదు. మొట్టమొదట సృష్టిలోఁబుట్టిన జీవమున్నదే అది యెట్టి

దైనను నీటిలోఁబుట్టిన జంతువుకాని భూమిపైఁబుట్టిన జంతువుకాదు. ఈయంశమును బాశ్చాత్యులు మూఁడువందల సంవత్సరములక్రింద మూఁడుచెఱువులనీకు త్రాగి ముప్పుతిప్పలఁబడి కనుగొనినారు. మనవా రీయంశమును మూఁడువేలసంవత్సరములక్రిందటనే ముక్కు మూసికొని కనులుమూసికొని కమలాసనమునఁ గూరుచుండి కనుగొనినారు. మొద టఁబుట్టిన యత్యల్పజంతువు చర్మపుఁదిత్తివలె నుండును. అది సర్వావ యవశూన్యమైయుండును. అట్టి యల్పజంతువులనుగూర్చి మనవారు చెప్పలేదు. తెలియకకాదు. వానిపేరేమి ఊరేమి రూపమేమి స్వభావ మేమి? ఏమియులేదు. అందుచేఁ జెప్పలేదు. నీటఁబుట్టినజంతువే ప్ర ప్రథమజంతువని కనిపట్టిన మనవారు నామరూపములులేని యితరజం తువులను దీసికొనక మత్స్యమే మొదటిజంతువని చెప్పినారు. దీనికిఁ గాల్లులేవు చేతులులేవు. నోరులేకపోవుటచేఁ గొన్ని ముక్కుపెంటనే యాహారమును దీసికొనును. కొన్నిటికి నోరున్నను గంఠనాళములేదు. అంచముపుచ్చుకొను ముండకొడుకునకుఁ బడుచుకొని జీవించుముండకు ను గొంతుకముడి యుండదనుసంగతి నీవెఱుఁగుదువా? మాబావ బ్రాహ్మచర్యాశ్రమమునకు భంగములేకుండ నొకదాసిదానిని యజ్ఞపశువు క్రిందఁ బట్టి...”

“అదిగో! తప్పుదారిని బోవుచున్నావు. జలసంభవమైన చేప మొదటిప్రాణిగా మనవారు గ్రహించినారు. అటుపైన—”

“ఎంతరక్తిగలకథ చెడఁగొట్టితిరోయి! ఘా! చేపమొదటిది. దీనిపై జంతువులుగూర్చి చెప్పెదను. నీవు పైకెక్కఁగలవా? ఎక్కు ఎక్కు! తాఁబేలువఱకెక్కు. బలిష్ఠమైన బొరుచున్నది. సందేహింపక యెక్కు. ఎక్కితివా? వెరిగుక్. చూచితివా? దీనికిఁ దల ప్రత్యేకము గఁ గనఁబడుచున్నది. మోక కొంచెము కనఁబడుచున్నది. కాల్లునేకులు

వేఱువేఱుగఁ గనఁబడుచున్నవి. ఇది యెచ్చటఁబుట్టినదో యెఱుఁగుదువా? అతిసూర్యకాంతివేఁ గొంత నముద్రము తరగిపోవుటవలన భూమిపైకిఁ గానఁబడగ భూమికి నీటికి మధ్యముననున్న యవకాశములో నిది పుట్టినది. అందువేఁ చాఁబేలు స్థలజంతువు జలజంతువుగూడను. మొదటితరగతి జంతువులలో మనవారు మచ్చునకు చేపను దీసికొనినట్లు రెండవతరగతిజంతువులలో మనవారు తాఁబేలును మచ్చునకై తీసికొన్నారు. అట్లు వెట్టి మొగము వైచుకొని చూచెదవేల? హక్సలే నడుగు. డార్విను నడుగు. స్పెర్సరు నడుగు. అసత్యమని చెప్పినయెడలఁ దలకదరా, అంతే? వెట్టిముండకొడుకననుకొంటివా? బ్రహ్మర్షులసిద్ధాంతములకుఁ బాశ్చాత్యులసాక్ష్యము కావలసివచ్చినదేమి? ధూ! హైకో రైస్పూషతీ సెదరో యెఱుఁగుదువా? మానిత్రునిబావగారు మఱదలికి మనోవృత్తి నిచ్చుదు గాలము చేసినారు. కాలముచేసినతరువాత నాయన భార్యయే యిదివఱకుఁ బ్రచ్ఛన్నముగా మనోవృత్తి పుచ్చుకొనుచున్న మఱదలు కావున నిప్పుడు మనతరపు బారిస్టరుగా రీమఱదలను లోపుచేసికొనుటకుఁ బ్రయత్నించినట్లు మనకుఁ దెలిసినప్పుడు.....

“అయ్యో! ఇఁకఁజాలు. తప్పుకోరణిలోఁ బడిపోయినారు. మనకు కుదుటఁబఱచుకొని ముందుచెప్పుడు. తాఁబేలు రెండవతరగతిలో మచ్చుజంతువు. సరే. ఆటూపైన” నని నేను మందలించితిని.

“ఇంకొకమె టైక్కఁగలనా? మఱియొక్క. పందివఱకెక్కు! ఎక్కితివా? వెరిగుడ్. ఇది కేవలము స్థలజంతువు. ఈతరగతినుండి పైనిపుట్టినవన్నియు స్థలజంతువులేకాని జలజంతువులు లేవు. ఎన్నిజలజంతువులైనను మొదటి రెండుతరగతులలోనివే. పంది పరిపూర్ణావయవస్ఫూర్తిగల జంతువు. దీనికంటె బలిష్ఠతలో నెక్కువజంతువులున్నవి కాని యవయవస్ఫూర్తిలో నధికముగను జంతువులు లేవు. ఈజాతి

జంతు రాజ్యమైన సింహమువలకు వ్యాపించియున్నది. దీనిపై జాతియేది ?

“ నరజాతి—నరజాతి ” యని యంటిని.

“ తప్పుతప్పు. సింహస్వరూపము నరస్వరూపములోనికి బరిణమించులోపల రెండింటికి మధ్యముననున్న మతియొక్క-స్వరూపము నొందినది. ఇదియే నరసింహస్వరూపము. చే.ప యిప్పటికున్నది. తా.బేలున్నది. పందియున్నది. కాని నరసింహజంతువున్నదా య.కు ప్రశ్నము రాకతప్పదు. అట్టిజంతువు పూర్వము దుండియుండవచ్చును. స్వల్పకాలముమాత్రమే యుండి యని స్వరూపవాశనమయియుండవచ్చును. కాదనగలవారెవరు ? కాదనినయెడల మూ.తిపై, గొట్టిదను. నన్నట్టుకొనగలవారెవరు ? మామ్మరు అనుజంతువు స్వరూపవాశనమైన ట్లిప్పుడు ప్రకృతశాస్త్రజ్ఞులెందరో ఘోష పెట్టుచుండుటలేదా ? మూ.డేనుగులంత జంతువే మా మునైచప్పుడు నాలుగడుగులయెత్తు నరసింహ మేల మాయముకాగూడదు ? అందున నసందర్భమేమున్నది ? అదికాక యన్ని భగవదనతారములుకూడఁ గొంతకాలము భూమిపై నున్నవి. కాని నరసింహానతార మొక్కయరగడియలో మాయమైనదని మనవారే చెప్పియుండలేదా ? ఆజంతుజాతి స్వరూపవాశనమప్పుడే యైనదేమో. అదిగాక, అట్టిజంతువు మొదలు పుట్టినేలేదని మీరు సిద్ధాంతపఱచినప్పటికి నాకు సమ్మతియే. ఎట్లునైనను నరుచు సింహమునకు నడుమ మరవారొక ఇంటర్మీడియేట్ స్టేజ్ కల్పించివారు. అందువలన ననిక్షేపించుట కెవని కనికారమున్నది ? అనిక్షేపకుఁడెవ.డో రాసే ! బడితబాబాతక్క మనకు రెండవపద్ధతిలేదు. చాణక్య నీతి దానికందదు. ‘ దండమే దశగుణం భవేత్త ’ న్ననియే ప్రథమరాజనీతి సూత్రము. కాంతలకుమాత్రము కార్పొరల్ హనిష్ మెంటు పనికి రాదని నర్వజాతి శిక్షాశాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. ఎందుకు వారి

నా శిక్షనుండి తప్పించినారో యెఱుఁగుదువా? తిరుగఁబడి మరలఁ గొట్టుదురని. ఇది శాస్త్రరహస్యము.”

“అయ్యా! ఆగొడవ యిక్కఁజాలును. ఇక్కఁ దగువాతఁ జెప్పుఁడ” ని నేనంటిని.

“ఎక్కు నరునిభుజముమీఁది కెక్కు. ఎక్కితివా? వెరిగున్. యతీశ్వరులకువలె నీకు బ్రహ్మరథము సిద్ధించినదిరా! ఓహోభాయి! ఓహోభాయి! ఓహోభాయి! దింపు సవారిదింపు! దింపుటకాదురా. తిరుగఁద్రోయరా! సర్వోభవ—సర్వోభవ—ఇక్కడికి నహుషుఁడేమైనాఁడో యెఱుఁగుదువా? బడితెతే. కొట్టు కొట్టు—ఓరినిర్భాగ్యుఁడా చంపు. దొఱకలేదా?—కలుగులోనికి బాటిపోయినదటరా? అయ్య యో! చండాలుఁడా! ఎంతపనిచేసితివిరా? పోనీ! సుబ్బారాయఁడా తండ్రి రక్షింపు. నాయనా! నాగులచవితినాఁడు నీపుట్టలో బాలుపోసి కొందునుబాబూ! మాయావిడచేత నాగులకోక కట్టెంతునుతండ్రి! మొదటిబిడ్డ యాఁడుదై నయెడల సుబ్బమ్మ, మగవాఁడై నయెడల సుబ్బారాయఁడు.

“నీ—వెచ్చి మండిపోను! ఎక్కడను హద్దుపద్దు కనఁబడకుండ నున్నది. ఒక్కొక్కప్పుడు తిన్నగనే మాటలాడుదువే. ఇప్పు డింతలో నీదిక్కుమాలినసోరణి యెక్కడనుండి వచ్చినదయ్యా! నరునిగూర్చి చెప్పవయ్యా!” యని నేనంటిని.

“అద్దే అద్దే! ఇక్కడికి వామనావతార ఘట్టమునొద్దకు వచ్చితిమి. మొదటినరుఁ డెట్టివాఁడు? పొట్టివాఁడు. బడుగు. పాపము పెండ్లి లేదు. వట్టి బ్రహ్మచారి. మొదటినరుఁడు కావుననే యాతఁ డర్భకుఁఁడు ప్రాస్వస్వరూపుఁడుగఁ జెప్పుబడినాఁడు. మొదటిగ్రంథమేమి? మొదటి బిడ్డఁడేమి? మొదటిప్రియశ్చ మేదై ననేమి? సర్వసాధారణముగా బల

హీనముగా నుండకతప్పదు. పెద్దన్నయ్యయనగా దద్దయ్య—ప్రథమ ప్రయత్నమనగాఁ బాడైన ప్రయత్నమన్నమాట—దీనికి మినహాయింపు లుండవచ్చును. మినహాయింపులే సామాన్యసూత్రమును బలపఱచుచున్నవి. క్రమక్రమవృద్ధియే ప్రపంచసూత్రము. ఇది భిన్నభిన్ననరవృత్తులలో నెట్లు సత్యమో సాముదాయక నరజాతిలోఁగూడ నంతయే సత్యము. మైకేలుపంజిలో అనునాతఁడు ప్రథమపురుషుఁడగు ఆకము యొక్క శిలాస్వరూపమును నిర్మించినప్పు డైదుగురు కోడి రామమూర్తిబహద్దరులంత విగ్రహమును సృష్టించినాఁడు. మనవారి ప్రథమపురుషుఁడు మూఁడడుగులవాఁడు. పరమార్థజ్ఞునసంపన్నులు గ్రీకులో యూర్యులో యిందువలనఁ గనిపట్టలేవా? కావున వామనుఁడే ప్రథమపురుషుఁడు. కాని యాతఁడు స్వభావములో నెట్టివాఁడో యెఱుఁగుదువా? వట్టి మాయకాడు. వట్టిమోసగాడు. బలిచక్రవర్తి నాశీర్వాదించుచునే యున్నాఁడు. అథోలోకమునకుఁ బంపించుచునే యున్నాఁడు. ఇదిగాక మఱియొక్కచిత్రము. నీవెఱుగవేమో—పిల్లలంత మోసగాండు) పెద్ద వారుకారుసుమా.

అన్ని యింద్రజాల మహేంద్రజాలవిద్య లర్భకులయొద్ద నున్నవి. శుద్ధమామాన్వయావు లెవరనగా—పిల్లలు. బ్రహ్మభేద్యమైన గొట్టుకలవా లెవరనగా—పిల్లలు. భూగర్భమందున్న పాతాళగంగనైన సులభముగాఁ బైకిఁ దీయగలవు కాని తలఁ గొట్టుకొనిననైన పిల్లవాని హృదయమునుండి రహస్యమును నీవు తీయలేవు. ఇది భిన్నభిన్న నరవృత్తులలో నెట్లు సత్యమో సాముదాయక నరజాతి వ్యక్తియం దంత సత్యమే. అందుకొఱకే వామనుఁడు మాయకాడయ్యెను. ప్రపంచమం దితరజాతులలో ఎవల్యావన్పైఁ గలిగిన యన్నిగ్రంథములు తెచ్చి యొక పెద్దకాటలో నొక్కప్రక్క నుంచుము. “మత్స్యః కూర్మ

వరాహశాచ నారసింహశ్చ వామనః, రామో రామశ్చ రామశ్చబుద్ధః
 కలిఃయేవచ" యను శ్లోకమును దాటాకుముక్కపై వ్రాసి దానిని
 రెండవవైపున నుంచుము. సంస్కృతశ్లోకమే బరువుగా నున్నదే!
 వెరిగుడ్ వెరిగుడ్. ఇతరగ్రంథములలో వివరము లెక్కువయుండనీ!
 గాని—ప్రిన్సిపిల్ అంతయు నొకటి. అనితాక వారి ఎవల్యూషన్
 నకునిప్పుట్టుకతో బూర్తియైనది. "మత్స్యః కూర్మచరాహశాచ నారసిం
 హశ్చ వామనః" అంతటితోడనే వారి ఎవల్యూషన్ పూర్తియైనది.
 మనయేర్పాటుప్రకార మింక నర్థశ్లోకము తరువాయియే యున్నది.
 ఉత్తరార్థము దేనినిగూర్చి చెప్పుచున్నది? ఏనరజాతికి వామనుడు
 మొదటిమచ్చుగాఁ దీసికొనబడినాఁడో యానరజాతి యేయేమెట్లెక్కి
 తుదకుఁ బరిపూర్ణాభివృద్ధి నొంది యేయేమెట్లుదిగి క్షీణించి క్షీణించి
 తుదకుఁ బశుత్వములోఁ గలసిపోయినదో యా యెగుడుదిగుడుమార్గము
 చెప్పట కీయుత్తరార్థము చెప్పఁబడినది. ఇదే ఇన్ ఎవల్యూషన్ కు మా
 ర్గము. పుట్టి యెదిగి పెరిగిన వస్తువునకు క్షీణదశ శుష్కదశ నాశనదశ
 చెప్పకుండునెడల వస్తుతత్త్వ పరిపూర్తియేదీ? ఛీ! పాశ్చాత్యులు
 ఇన్ ఎవల్యూషన్ బప్పుకొనకపోయినయెడల మనమీసముమీఁద నొక్క
 వెండ్రుకయైన నూడలేదు. ఛూ! నెల్పుషేవింగు చేసికొనువాఁడున్నాఁ
 డే—స్వయంపాకనియమష్టఁడైన యాహితాగ్ని యన్నమాట—ఉఫ్
 ఉఫ్ మని ప్రోయ్యి యూఁదినప్పుడు మీసములు కాలుననియే మన
 వారు శ్రమముండనము శ్రోత్రియత్వమండనముగాఁ జెప్పినారు. This
 is the Economic and Scientific aspect of the problem.

"అదిగో అదిగో తిరుగఁ దప్పాడుచున్నావు. వామనునితరువా
 త నేమిచెప్పఁదలచితివో చెప్పు.

"పరశురాముడు—ఛీ ఛీ వట్టికొనుడు. ప్రభుశ్లోకమునంత

ను బనసకాయపొట్టుకిందఁ గొట్టివాడు. ధరణీవాధుల లెక్కయేమి. తల్లిగొంతునే కోసివాడు—తండ్రినెలవైనదని తల్లిగొంతు కోసినవాడు—తల్లినెలవైనమొడలఁ దండ్రిగొంతు కోయుట కభ్యంతరమేమి? పరమకిరాతుఁడు కాని వట్టి యమాయకుఁడు. చూచితివా వామనునిలో నున్నమాయ వామనుఁడెదిగి పరశురాముఁడగుసరి కెట్లుమాయమైనదో! ఈసంగతి ప్రకృతి సత్యము, జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. మఱియొకటి—జంతుస్వభావమైన క్రొర్యము సరజాతి పరిణామదశలో నీయవతారము వఱకుఁగూడ నింక వృద్ధియగుచునే యున్నది. పరశురామునిలోనున్న సింహ మింక శతగుణముగ బొబ్బరించుచునే యున్నది. శాంతిలేదు. క్రమలేదు. అహంకారవర్జనము లేదు. అడఁకువలేదు. బ్రాహ్మణ్యము నామమాత్రముగ నున్నది. కర్మశత్రుత్వము క్రొర్యసహితమై గాఢముగ నున్నది. ఇక నీతని వదలిపెట్టి పైకిఁబోవుదము. అదిగో అదిగో పడవోయి. మనతండ్రి శ్రీరామచంద్రమూర్తి కాళులపైఁ బడవోయి! ఓ! నామనస్సునకు నచ్చినవాడు. సరజాతికిఁ బరిపూర్ణాభివృద్ధి ఈయవతారమందే. సరజాత్యభివృద్ధికి రాముఁడే శిరోనక్షత్రము. తెలియలేదా! ఇతఁడు పరిపూర్ణబ్రాహ్మణుఁడు. పరిపూర్ణక్షత్రియుఁడు. పరిపూర్ణప్రభుఁడు. పరిపూర్ణభర్త. పరిపూర్ణపిత. పరిపూర్ణమిత్రుఁడు. పరిపూర్ణసోదరుఁడు. పరిపూర్ణబంధుఁడు. పరిపూర్ణమాని. పరిపూర్ణసేవకుఁడు. పరిపూర్ణనునుజుఁడు. సరత్వ మిచ్చటఁ బరమావధి నొందినది. ఇచ్చటనుండియే దిగుదల మొదలుపెట్టినది. వడి మఱలినది. తీత యారంభమైనది. అదిగో యిసుకదిబ్బలు. ఊటలంక యదిగో! అరరే పొగాకునకు చల్లతెర బట్టినదిరా! మొలగజ్జికి పొగాకంతమందు లేదు సుమీ. పొగాకువాసన దగిలినచోట మహామారి ప్రవేశింపనేరదు.

“అయ్యా! శీఘ్రముగఁ దరువాతీసంగతికూడఁ జెప్పు” మని

యాతనిని బతిమాలితిని.

“నాన్ సెన్సు నీతొందరయేకాని చెప్పకుందునా? రామో రామశ్చ రామశ్చ—ఇక మూడవరాముడు—రాముడనగా బలరామకృష్ణులని యర్థము. అస్త్రములుపోయినవి. శస్త్రములుపోయినవి. అంబుల పొదులు పోయినవి. పూర్వక్షాత్రము రూపాయలో ముప్పా వులావట కెగిరిపోయినది. పరశురామునిచేతిలో గండగొడ్డలియేమి, బలరామునిచేతిలో నాగలియేమి? ఇప్పటికే యెంతదిగిపోయినదో చూడు. అదిగాక వామనావతారములో నున్న మాయవంటి మాయ తిరుగఁ గృష్ణునిలో నారంభమైనది. నరజాతి చిన్నతనములో మాయ; అనగా వామనావతారములోమాయ-మధ్యవయస్సులో మాయలేదు. (అనగా బరశురామ శ్రీరామావతారములలో) మఱిలుదలవయస్సులో, దిరుగ మాయ. (కృష్ణావతారములో) ఈసంగతి జ్ఞప్తిలోనుంచుకొనవలయును. నరవృక్షులలోఁగూడ నిట్లే అదికాక మఱియొకసంగతి. పరశురాముడు బ్రహ్మచారి. శ్రీరామచంద్రుఁ డేకపత్నివ్రతుడు. కృష్ణున కెనమండ్రిభార్యలు. పదునాఱువేలు గోపికలు. చక్రము పట్టలేదు విల్లు వంపలేదు. మహానుభావుడు కన్నుగీటినంతమాత్రమునఁ బదునెనిమిది యక్షోహిణుల సైన్యము చచ్చినది. పదునాఱువేల గోపికల యిండ్లలో ననుక్షణము సంచరించుచున్నను నస్థలిత బ్రహ్మచారి. కృష్ణా! నమస్తే నమస్తే నమస్తే.

కృష్ణుని యవసానమైనపిమ్మట నరజాతితత్త్వములో నరవృక్ష తత్త్వములో ఔత్రము పూర్తిగాఁ జచ్చినది. గాత్రబలము ధ్వంసమైనది. మోసము హెచ్చినది. అనేక కాంతాలోలత హద్దుమీటిపోయినది. స్వఋణవాంఛ సంపూర్ణబహున్వితమైనది. శ్రీరామావతారమునకు బుద్ధావతారమునకు నెంత యేతపుట్టుగా నున్నరో చూచితివా?

ఓ. అనుక్షణము సమస్త యోగ్యతలు దిగిపోవుచున్నవి. అట్టిసమయమున బుద్ధుడు డవతరించివాడు. వేదములేదు. భగవంతుడు మిథ్యః ఆత్మ నహి. మోక్షమిల్ల యని యామహానుభావుడు బోధించినాడు. ఇదివఱకే దిగిపోవుచున్న యవస్థలో నుంటిమేమో యిది మఱింత దిగి లాగినది. బుద్ధుడు ప్రేమమతుము బోధించినాడు కాని యొకనినొక డెందులకు బ్రేమింపవలయునో యాకారణమును దిన్నగ జెప్పలేకపోయినాడు. అతని నీతికిఁగూడఁ గారణ మంతగా నగపడదు. నీజెప్పు దైన సంధ్యావందనము చేసినావా? బౌద్ధావతారేయని యెచ్చటనైన నున్న దేమో జ్ఞప్తియున్నదా? అదేయిది. ఇప్పటి దైహిక మానసిక సాంఘిక నైతికావస్థలన్నియు నీకే తెలియును. నేను జెప్పవలసిన దేమున్నది? ధనమే దైనము. స్వసుఖమే మోక్షము. ఈవ్రక్కను వేశ్య అప్రక్కను దాసి. ఈచేతిలో బ్రాందిబుడ్డి ఆచేతిలో జుట్ట. ఆజేబులో నోట్లకట్ట ఈజేబులో సిగరెట్లపెట్టె వాచిజేబులో సెంటుబుడ్డి టికెట్టు జేబులో నల్లమందు. గొంతుకకుఁ ద్రాడు. ఫాషన్మీటకుండ జోడు. ప్రేగుజాటకుండ బెల్టు. మతి నాపిండకూడు. నల్లమడుగు. ఈదిక్కుమాలిన వేషముతో మగవాడున్నాడు. ఇక నాడుదానివేసము. శాంతమ్ పాపమ్. శాంతమ్ పాపమ్. చెప్పనే వీలులేదు.

“కోకమీఁద గొల్లభామోయి నాసామి రైకమీఁద రాజహంస పేడిమూతికి నూగుమీసం నాసామి బోడితలకు తమలపాకు.”
ఓహోహో వహవ్వారే.

“ఛీఛీ! ఇకఁ గట్టిపెట్టు. అంతటితో జాలును. కలికమ్మార్చి నిఁగూర్చి యేమైన జెప్పుదువా?

“ఇక నేమున్నది. ఇక నేమున్నది. కలికావతారము వచ్చినపిమ్మట జాతివర్సభేద మంతమాత్రము లేక యందఱుకలసి యొక్కగూన

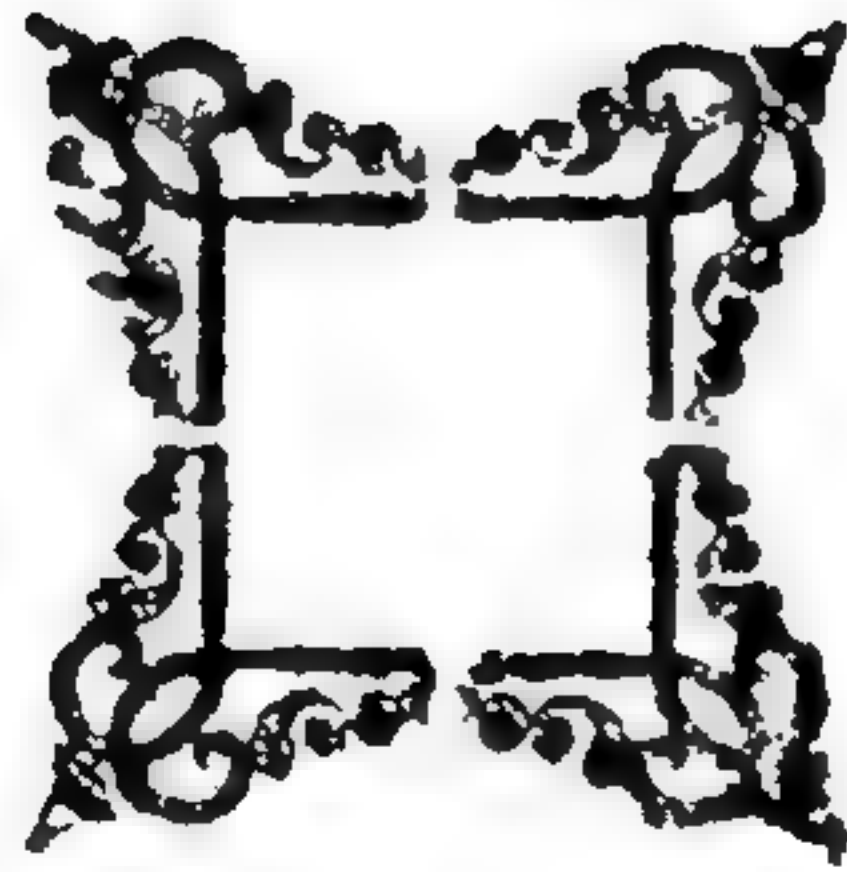
లోఁ గల్లుత్రావి యొక్కగొడ్డును బీకుకొని తిందురు. వావివరుసయు లేక జనులెల్లరు ప్రివర్తింతురు. ఇప్పటికే మీఁగాళ్లవాపు మొగము మీఁదఁ గనఁబడుచుండగా నన్నడిగెదవెందులకు? అందఱు వట్టిపశువు లగుదురు. కొంతకాల మట్లుండి శాఖాప్రపంచములోనికి జంకిపోవుదురు. అంత నగ్నిప్రళయము కలుగును. దానిపై జలప్రళయము కలుగును. ఒక్కటేసముద్రము. దానిలోనిది నీరో పాలో యేమియుఁ దెలియదు. ఆసముద్రముపై “ఒకటిపండ్రెం జైనయప్పుడు నాలుగేసున్నయినయప్పుడు ఆకుమీఁది రామచిలుక యట్టై సుఖముగ నిద్రబోవు దీనిభావము దెలియవలెనండి జనులారమీరు”॥దీని॥

అని వెట్టిరామశాస్త్రీయన్నగారు చెప్పినట్లుండును తెలిసినదా? ఎవల్యూషన్ చెప్పుమని నీనడిగినప్పటికి ఇన్వల్యూషన్కూడ బోధించినాము. డబ్బిమ్మనునరికి రెండుడబ్బులిచ్చు స్వభావముచేత నాలాగునఁ జేసితిమి. అయినను దప్పులేదు. “మత్స్యః కూర్మశరాహశాచ నారసింహశ్చ వామనః రామో రామశ్చ రామశ్చ బుద్ధః కలికయేవచ” యను నీయొక్కశ్లోకమునకే మనపురాణములు నితిహాసములన్నియు వ్యాఖ్యానములు. సమస్తసృష్టి యీశ్లోకమునకే వ్యాఖ్యానము. సాలగ్రాములలో మత్స్యమూర్తి మొదలుకొని కలికమూర్తివఱ కన్నిమూర్తులున్నవి. ప్రపురుషులలో మత్స్యముఖులు, కూర్మముఖులు, వరాహముఖులు, సింహముఖులు, వామనముఖులు, రామముఖులు, కృష్ణముఖులు, బుద్ధముఖులు, కలికముఖు లున్నారు. ఇదికాక మఱియొక్కచిత్రమును జెప్పెదను. వినుము. ప్రపంచమునందున్న, యుండిన నుండఁ బోవు జనులందఱస్వభావములు కూడ నీశ్లోకమునఁ జెప్పిన పదిహేనే యిమిడియున్నవి. ఇందులో నిదికొంత యందులోనిది కొంతకలసి సాంకర్యముండవచ్చునేమో కాని యింపదినిమించిన స్వభావములు

మాత్రము లేవు. ముమ్మాటికి లేవు. ఇక నీకుఁ జెప్పవలసినది లేదు.
 పో “యని యాతఁడు తటాలున లోనికిఁ బోయెను.”

నాయనలారా ! పిచ్చివానిప్రలాపములను వింటిరా ? అసంద
 ర్భాలాపములేకదా యని యలక్ష్యముచేయక రవంతయోజించుకొనుఁ
 డు. యోజించుకొన్నవీఁదటఁ గూడ నసందర్భములని తోచినయెడ
 ల మఱచిపొందు.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

సాక్షి

18. దేశకాలపాత్రములు.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

“నాయనలారా! యీదినమున నొకపండితుఁడు సాక్షిని జూచుటకు వచ్చినాఁడు. సాక్షి యీగ్రామమునందున్నాఁడని నమ్మి యాయన యిటకు వచ్చియుండెను. ఆయనయొద్దకుఁ బోయి సాక్షిసంఘమున నొక యుపన్యాసమిమ్మని యాతనిని బ్రార్థించితిని. అందుల కాతఁడంగీకరించెను. ఆయన యదిగో యిక్కడికి వచ్చుచునేయున్నారు. మీరు లేచి యాయనకు స్వాగతమిండు. (అందఱు అట్లుచేయుదురు) అయ్యా! మీరుపన్యాస మారంభింపవచ్చును.”

“నాయనలారా! మనుజుని దేశాత్మత్వము మనస్తత్త్వము కూడ దేశకాలపాత్రములబట్టి యుండునని పెద్దలు చెప్పినమాట యనత్యముకాదు. ఏదేశమున నేకాలమున నేపాత్రములందు మనుజుఁ డుడ యిందునో యాదేశమునుబట్టి యాకాలమునుబట్టి యాపాత్రములబట్టి యాతనిదేశ మనస్తత్త్వ లుండునని మనవా రభిప్రాయపడుచున్నారు ఉష్ణప్రదేశములందుఁ బుట్టువారు సన్నిహితసూర్యతేజముచేఁ గాలవర్షమున నుందురు. సామాన్యోష్ణప్రదేశములఁ బుట్టినవారు సర్వసాధారణముగాఁ బచ్చనిరంగులవారై యున్నారు. శీతాతిశీతప్రదేశముల

స్మించినవారు నుంచుగడ్డవలెఁ దెల్లగనుంచును. అత్యుష్ణప్రదేశములలో
 మఁ బుట్టినవారిదేహములు కొలఁదికాలములో నెదిగి స్వల్పకాలమే
 బలిష్ఠములై యుండి త్వరలో క్షీణించి నాశనమొందును. ఈప్రదేశో
 ములందలి పురుషులు దాదాపుగాఁ బదునేనుసంవత్సరములకే బాగుగా
 నెదిగి యిరువదియయిదువఱకుఁ బూర్ణబలాన్వితై యుండి యంతఃకే
 నుండియే యుత్తరవయస్సులోఁ బడి క్రమముగా క్షీణించి నలునదిలో
 పలనే నాశనమొందుదురు. నిజముగా నార్యావర్తసాముదాయకాయు
 గ్మితి ముప్పదికంటె నెక్కువయేలేదని నేననుకొందును. పదునాఁతేండ్లకే
 భార్యతోఁ గలిసి పదునేడవయేటికే వాసపామువంటి బిడ్డకుఁ దండియై
 వాఁడు తొట్టెలో బాలులేక తాను ప్రక్కమీఁద నోపికలేక యెప్పు
 నవస్థలోనికి దిగిపోవును. మగవానిబ్రదుకే యిటులుండ నిక నాఁడు
 దానిబ్రదుకెంత చింతాకరమో యోజింపుఁడు. పదియేండ్లకు సమర్థ
 స్నానమునాఁడే పునస్సంధానము. గర్భవేదన పడలేక పరమపదింపకుం
 దునెడలఁ బదునొకటవయేట లొండపిల్లయంత బిడ్డకుఁ బిండిబొమ్మవంటి
 తల్లి. రామరామరామా ! ఇది దురవస్థాగ్రగణ్యము. తానుగన్న పిల్ల
 వంటి కొయ్యబొమ్మలతో తానాడుకొనవలసిన వయస్సులో నింతపూచీ
 తోఁ జేరిన యీశిశుపాలనకృత్యమహాభారము పర్వతమువలెఁ బైనఁ
 బడినప్పు డామెబ్రదుకెంత మహాకష్టభూయిష్టమో చెప్పవలయున్నాఁడు.
 తల్లియే పిల్లయైనప్పు డామెపిల్ల యెంతపిల్లయో ? సూతికాదిరోగముల
 కైఁ మందులుతినె, పిల్లరోగములకై చప్పిడిపథ్యములుచేసి, పిల్లయేడ్పు
 చేతఁ రాతులిలుఁ నిద్రలేక, పథ్యభోజనమగుటచేఁ బగటినిద్రలేక, యన్ని
 దారులుఁ బిగించిన కొట్టుగదిలో రేయిరబగళ్లు వెలుగుచున్న గంటవరకు
 దీప్తమునఁగలిగిప దుర్గంధముచేత, వాముఁ జెల్లులొట్టు భూపవుగోబుగ్గి
 చేత, మ్రింగిప యిరుగువహాత్రుల తేక తేకచేత, నూపిరినలుపగుండ మం

తుకసాని బిగించిన యేనుగుమెలత నడుముకట్టువలనఁ గలిగిన యాయాసముచేత, బిల్లవాని వేడిమికొఱకు నులకమంచముక్రిందఁ బెట్టిన యాకకుంపటిపొగవలనఁ గలిగిన యుక్కిరిబిక్కిరిచేతఁ బీల్చిన దుష్టవాయువునే మరలఁ బీల్చుటవలనఁ గలిగిన రక్తమాలిన్యముచేత సమస్త బాధలుపడి పడి తనతల్లికడుపు చలువయున్నయెడలఁ దానే సూతికాగృహమునుండి యీవలికి వచ్చును. తనబిడ్డ నిర్భాగ్యురాలేయగునెడల సూతికాగృహమునుండి యీవలికిఁ దీసికొనిపోబడును. హరిహరి! ఈబాధ యెంత మైన మనదేశమున నున్నది. దేహవికసమునుగూర్చి యిఁకఁ జాలును.

మనవారిబుద్ధులు బహుశీఘ్రముగ వికసించుచున్నవి. కొలఁది కాలమే పరిమళించి త్వరలోనే వాడిపోవుచున్నవి. బుద్ధి జాతి యత్యుత్కృష్టమనుట కేమాత్రము సందేహములేదు. కాని యతిశీఘ్రవికసనము. అతిశీఘ్రవృద్ధి—అతిశీఘ్రనాశనముకలది. ఇంద్రధనుస్సువలె నది యెన్ని వన్నెలు చిన్నెలు గలదియైన నగును. కాని దానివలెనే యల్పకాలపరిమితి కలది. సమస్త శక్తినిజేవమైన సూర్యుఁ డత్యంతసన్నిహితుఁడగుటచే వీరిబుద్ధులందుఁ దీవ్రత చండతనై శత్యముధాటి విశేషముగ నుండును. ఈబుద్ధులందు వింతయైన విద్యుల్లతలు ప్రకాశించుచుండును. ఎంతసేపు పరుగు—ఎంతసేపు దుముకు—ఎంతసేపు సమస్తావకాశవ్యాపనశక్తి వీనియందు నిరాఘాటముగా నిశ్శంకముగా నున్నవి. (ఉష్ణప్ర)దేశములందున్న నీగోల కట్లున్నదాయను సభలోఁ గేక నాయనలారా! చెప్పుచున్నాను. ఒక్కదేశమునుబట్టియే బుద్ధి ఘనాఘనతలుండవు. ఒక్క కాలమునుబట్టియే యుండవు. ఒక్కపాత్రమునుబట్టియే యుండవు. దేశకాలపాత్ర సన్నిపాతమునుబట్టి యవి యుండును. ఈమూఁటినిగూర్చియు నొక్కసారియే చెప్పుట కసాధ్యముగుటచే గ్రమమునుబట్టి యిప్పుడు దేశమునుగూర్చి చెప్పుచున్నాను

మూరడిగినప్రశ్న సరియైనదే—నీగోలు నార్యులుకూడ నుష్ణదేశమం
 దే యుండినను వారివారిబుద్ధుల కంతవ్యత్యాస మేలయుండవలయునని
 యడిగినారు. దేశస్థితియే సమానముకాని పాత్రస్వభావము సమానము
 కాదు. అందువలన నీవ్యత్యాసము కలిగినది. పాత్రస్వభావ మనగా
 నేమి? ఆర్యావర్తముననున్న పాత్రాశిష్యమేమి? ఆఫ్రికాలోనున్న పా
 త్రహీనతయేమి? మొదటఁ దల్లిదండ్రులదేహ మనస్స్వభావమే పాత్ర
 ము. ఆర్యులు హిందూదేశమునఁ బ్రవేశించునప్పటికే కొంత నాగరకత
 కలవారు. ఆర్యావర్తమునఁ బ్రవేశించినపిమ్మట శీఘ్రకాలములో వారి
 నాగరకత పరిపూర్ణావస్థకు వచ్చినది. దేవతాప్రార్థనలందేమి, శత్రు
 విజయకార్యములందేమి, వాణిజ్యకృత్యములందేమి, కృషివ్యాపారము
 లందేమి, పరిశ్రామికతంత్రములందేమి, యంత్రాదినిర్మాణములందే
 మి, వారు మహోన్నతదశకు రాగలిగిరి. మొదటిపాత్రము మాతా
 పితృతత్త్వ విశేషమని చెప్పితిని. ఆపాత్రమునకు సాహాయ్యపడిన యి
 తరపాత్ర సన్నివేశమేమనగా రత్నగర్భయని సార్థకనామమును ధరిం
 చుట కేకారణములవలన సర్వవిధముల నార్యావర్తభూమి సమర్థమైన
 దో యాకారణసమూహమే యితరపాత్రసన్నివేశము. నేల యత్యంత
 ము ఫలవంతమైనది. బంగారము పండఁదగిన పార్థివతత్త్వము ప్రపం
 చమున మఱియొకటి యేది? ఈవైపునఁ బంచోపనదులతోఁ గైలాస
 మువెనుకనుండి కచ్చిపైవలకు సింధునది. అది దాటి రవంత కుడిప్ర
 క్కుకు రాగనే, యభవజటాజూటోద్భవయై, యనేకోపనదులతో, స
 మృతాధిక మాధుర్యధురీణాంబుప్రవాహముతో, ననేక శతయోజనప
 ర్యంతావనీస్థల ఫలీకరణపాటన ప్రాబల్యముతో, ననేక జన్మార్జితాఘ
 వినాశన మాహాత్మ్యముతో నార్యావర్తమున కామూలనుండి యీ
 మూలవలకు జగజ్జనజేగీయమాన ప్రకాశముతోఁ బ్రవహించు నార్యా

వర్తభాగ్యదేవతయైన గంగాదేవి—మతరవంతః దాటగనే ధవళగిరిపై
 న. యెవరెప్పుడైన నాపై నున్న శిఖరములపైన నేమూలనో యుద్భవించి
 నాయువేగముతోఁ బ్రార్థిగ్దశగాఁ బ్రవహించి 'ఆస్సాము' నొద్ద మో
 చేతివాటముగా మఱలి దక్షిణముగాఁ బ్రవహించు బ్రహ్మపుత్ర—ఇది
 కాక నన్నద, మహాగౌతమి, తుంగభద్ర, కావేరి మొదలగు మహానదు
 లు తమ శీతలత్వముచే తమ సరళత్వముచే తమ మాధుర్యముచే తమ
 పవిత్రతచే తమ ప్రవాహశక్తిచే నార్యావర్త జనసంఘ బుద్ధితత్త్వము
 నకు శీతలత్వము సారళ్యము మాధుర్యము పవిత్రతధాటి యొసఁగుటకుఁ
 జాలియున్నవని చెప్పుట యతిశయోక్తి కాదే. ప్రపంచపర్వతముల
 లోఁ బ్రథమగణనీయమగు పాఠేయాచలము భరతదేశ మాతృదేవత
 కు హీరకీరీటమై ప్రకాశించుచుండ, వింధ్యాద్రి వజ్రాల మొలనూలై
 యుండ, సింహళద్వీపము పాదపీఠమైయుండ, సమస్త ప్రకృతినైచిత్రీ
 సన్నివేశ ప్రథమనిదానమైన భరతవర్షమునందుఁ గవులకు గాయకుల
 కు భక్తులకు జ్ఞానులకుఁ గార్మికులకుఁ జిత్రలేఖకులకు నేమాత్రమైన లో
 పమున్నదా? నాయనలారా! యిట్టి పాత్రసన్నివేశ మాఘికాలో ను
 న్నదా! ఆఘికాలోనే యన్నమాటయేమి? మఱియెచ్చటనైన నున్న
 దా? 1,30,00,00 చదరపుమైళ్లు గలిగిన యార్యావర్తములో మైలున
 కు మూడేసిదేవాలయము లున్నవే. ఎన్ని మహాగోపురములు—ఎన్ని
 యద్భుత ధ్వజస్తంభములు—ఎంత శిల్పనైపుణ్యము—ఆహాహా! ఎచి
 థెంటాలోనున్న గుహాదేవాలయము లార్యావర్తదేశమునకే కాక య
 వనీస్థలికెల్ల సద్భుతజనకములు కావా? దేవతానిర్మితములవలె గాక మ
 నుష్యనిర్మితములవలె నున్నవా! తమ ప్రయోజకత్వముచే గాక శక్తి
 లోపముచే రవంత యొకప్రక్కకొరగిన 'పైసా' లోని దేవాలయము
 ను. బ్రహ్మచామృత సప్తకములోఁ బాశ్చాత్యులు విగణించిరి కదా

యంతకంటె నాశ్చర్యజనకములగు మన దేవాలయములసంగతి వారేల చెప్పలేదో? పోనిండు—అందులకుఁ దగవేల? ఇంకఁ జిత్రలేఖనమును గూర్చి చెప్పెదను. ఈవిద్య బహుమృదులమైనదగుటచే దేహసౌష్ఠవముచేఁ జిత్తసౌష్ఠవముచే శరీరమునుమకోమలతరలైన పూవుఁబోఁడుల యధీన మొనర్పఁబడినది. పుష్పములోని కేసరములకైన రవంతకఠినత కలదుకాని యార్యావర్తసుందరీమణుల—యందులో మహారాజకాంతల—యంగుళ్యగ్రములం దామాత్రమైన కర్కశతలేదే. ఒంటెకుచ్చునైన నుపయోగింపక వేళ్లకొనలతోడనే రంగులుపూసి వారుచేసిన వింతసృష్టిలోని వింతవింతవ్యక్తు లార్యావర్తవిజగీషులగు విదేశీయులు పాడుచేసినకోటలలోని యంతఃపురభాగములందలి కుడ్యములందింక—గోడమీఁదినుండి దుముకఁబోవుచున్నట్లు—నోరుతెఱచి మాటలాడఁ బోవునట్లు—కులకాంతల యంతఃపురములోని కేలవచ్చితివి పో! యావలికేఁ బొమ్మని చేయియూ. పునట్లు—వెచ్చనియూరుపు పైకిఁ బఱపునట్లున్నవే. పోయి కన్నులు కృతార్థములగునట్లు చూడుడు. హృదయము తాండవించునట్లు చూడుడు. చిత్రలేఖనవిద్యయు సంగీతము స్వభావసిద్ధముగ స్త్రీలసామ్యు.

గానవిద్యనుగూర్చి రవంత చెప్పెదను. రాగప్రస్థారమునుగూర్చియుఁ దాళప్రస్థారమునుగూర్చియు మనదేశముననున్న యనుపమానమైన యగాధమైన యత్యంతవిపులమైన యద్భుతావహమైన శాస్త్రము మఱి యేదేశమున నున్నది? గానశాస్త్రజ్ఞానముఁ బరమావధిని భరతదేశమందే పొందినది. స్వరూపసౌందర్యముచేనేమి స్వరసౌష్ఠవసౌభాగ్యముచే నేమి యదియిది యననేల సర్వవిధములచే సంపూర్ణమైన గానకళాయంత్రమగు వీణ యేదేశమున నుద్భవించినదో యాదేశమున శారదాదేవి, యప్పరఃకాంతల వెనుకపాటలనడుమ, దేవతల పుష్ప

వృష్టలనడుమ, దుంబురువారదుల సాధుసాన్వితిప్రశంసాలాపపూర్వక శిరశంపములనడుమ, నొడలు తెలియని మహానందముతో, దాండవించుననుట కేమైన సందేహమా? మహీమండలిలోనున్న మంగళవాద్యములలో మహత్తరమైనదేది? మద్దెలను మించినది మతేదియు, గానబడదే!

కవితనుగూర్చి కాసంత చెప్పెదను. వేదములవంటి ప్రాచీన గ్రంథములు ప్రపంచమున లేవు. వేదముక్కులలోని కవితవంటి నిష్ప్రియతోద్బుద్ధమైన కవితృము లేదు. వేదములవంటివారివఱ కెందులకు! వ్యాచునివంటి బహుగ్రంథరచనాసమర్థుడీ మైదుఖండములలో, గూడ నొక్కడైన గానబడడు. వీరరసప్రధానమైన భాత తేలిహాసము ప్రపంచమందలి వీరరసప్రధానప్రబంధములలో నగ్రగణ్యమనుటకు సందియములేదు. వ్యాసుడొక్కడే కాడనియు ననేకు లాపేరను గ్రంథములు రచించిరనియు నూతనవిమర్శనము బయలుదేసినమాట సత్యమే. దాని నంగీకరింతము. పోనిండు. విద్యారణ్యునివంటి శతాధిక గ్రంథకర్తను మఱియొక్కని పూర్వపశ్చిమార్థగోళముల నగపఱుపగలరా? కల్ల—వట్టికల్ల. రామాయణకవితృమంత సర్వాంగసుందరమైన కవితృము వెనుకలేదు ముందుండదు. పరదేశీయు లింక ప్రబంధమన నేమో యెఱుంగనిస్థితిలో నుండగా మనకాళిదాసుడు నాటకరాజములను రచించినాడు. ఉష్ణదేశముననున్నవారి భావనాశక్తి యొక్కయెగురులో స్వర్గమున కెగిరి, యొక్కజేటకాలో, బదునాల్గుభువనములుదిరిగి, యొక్కయూపులో “నలోకంబగు పెంజీకటి కవ్వల నెవ్వండేకాకృతి వెల్లునతని” నేవింపగల మహావ్యాపనశక్తి గలదై యుండును. ఉష్ణప్రదేశమగుటచేత మనవారికి శృంగారరసమం దధికాదరముండును. ఆ శృంగారరసమే భగవంతునిపై బలిపిన భక్తియగును. మన యార్యా

వర్తదేశమున నొక్కగ్రామముననున్న దైవభక్తులు పరఖండములలో
 నొక్కదేశమందైన లేరు. ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము మతమందా
 సక్తిలేనివాడు లేడు. కట్టులో మతము. జుట్టులో మతము. బొట్టు
 లో మతము. మాటలో మతము. పాటలో మతము. బ్రదుకులో మ
 తము. చావులో మతము. చచ్చినతరువాతఁగూడ మతము. ప్రాక్తన
 కర్మమే మనల నాడించుచున్నదనియు, మన కష్టసుఖములు మనపూర్వ
 కర్మఫలములెయనియు, బడమూల్గుకుండఁ దెగనీల్గుకుండ వాని ననుభవిం
 పవలయుననియు, భారబద్ధమున కనుభవమునఁగాని క్షయములేదనియు,
 భారతదేశమునఁ బరహంసమొదలుకొని బానిసవఱకుఁ బరిపూర్ణవిశ్వా
 స మున్నది. ఏదీ? అమెరికాదేశమున నొక్క గొప్పవర్తకుని ప్రార్థన
 మననేమొ యడుగుము. భగవత్త్వము సగుణమా నిర్గుణమా యని
 యడుగుము. ఆసామానేదో మేమెప్పుడు తెప్పించియుండలేదని అతఁడు
 చెప్పవచ్చును. అమ్మా! నీపిల్లవాఁ డింత రోగభూయిష్టుడై యున్నాఁ
 డేల యని మనయూరిలోని ముష్టిదాని నడుగుము. ఏమనిచెప్పను?
 నాయనా! పూర్వమం దెవనికో కుర్మకాయ దానమిచ్చినహేతువుచే
 నిప్పుడిది నాకు సిద్ధించినదని చెప్పను. మతమే మనమూలుగులోని
 మూలుగై యున్నది. అలౌకికభావనాశక్తివ్యాపన ఫలమైనమతము మ
 నకుఁ బ్రప్రథానమైనప్పుడు, మనముక్కుల కూఁచిరియైనప్పుడు, మనకం
 టికిఁ దేజమైనప్పుడు, మనజాతి యెంతభావనాశక్తియుక్తమైనదో వేఱ
 చెప్పవలయునా? ఈభావనాశక్తియంతయు నవిత్య నన్నిహితత్వముననే
 వచ్చినది.

శీతలప్రదేశములం దుద్భవించినహారు సూర్యకారతిదూరులగు
 టచే నల్లగనుండక శ్వేతరక్తవర్ణములు గలవారై యుందురు. వీరు
 బలిష్ఠశరీరులై యుందురు. దీర్ఘాయుష్మంతులై యుందురు. వీరిశరీర

మాలస్యముగ వికసించును. విశేషకాలము పూర్ణశక్తిసమన్వితమై యుండును. మనలోఁ బదునాతేండ్రతల్లి—చేత నెడపిల్లతోఁ జంకను జంటిపిల్లతోఁ గడుపుతోఁ గ్రొత్తపిల్లతోఁ గదలలేక హస్సహస్సమనుచుండగా—నదేయీడుగల యాంగ్లేయబాలిక మగఁడనఁగనేమో యెఱుంగనిస్థితిలోఁ జేరి క్రికెట్టుబ్యాటుతోఁ జంకను బంతితోఁ గడుపునకు బిగించినతోలుపటకాతోఁ గిలకిల నవ్వుచుఁ గేకలువైచుచు లేడిపిల్లవలె నాటస్థలమునకు గంతులువైచుచుఁ బోవును. మనబుద్ధులు వికసించి నంతశీఘ్రముగా వారిబుద్ధులు వికసింపవు. మనలోఁ బదియేండ్రపిల్లవాఁడెన్నియో గుంటచిక్కు లెఱిగియుండును. తల్లిని బింకముగ నెదిరింపఁ గలఁడు. తండ్రి నవలీలగఁ గన్నుకప్పగలఁడు. కనిష్ఠసోదరులపై నింటి పెద్దవలె నధికారము చేయఁగలఁడు. మంచిమాటలతోడనే వారిబొమ్మలను హరింపఁగలఁడు. ఉపాధ్యాయునికుచ్చిపైఁ బల్లెరుకాయ లుంచినందువలన నాతఁడు బాధపడుచుండఁగా నానందవాచక పుస్తకముచాటున నానంద మొందుచుఁ బ్రక్కనుగూరుచున్న బాలునిపైఁ బల్లెరుకాయ తప్పును బడఁద్రోయఁగలఁడు. అదేయీడుగల యాంగ్లేయబాలుఁడింక నక్షరనిర్ణయమునే నేర్చుకొనకుండ నమాయకుడై యమ్మ గొనుకొంగు పట్టుకొని వదలకుండ నల్లరిచిల్లరిచేష్టలు లేకుండ నాడుకొనుచుండును. మనలోఁ బదునాలుగేండ్రపిల్లవాడు పండ్రెండేండ్రపిల్లవాడు ధానితో మాటలాడవలసినప్పు డమాయకమైన యానందమయమైన యామోమామును విష్కషటమైన పరిశుద్ధమైన నిర్వాంఛమైనఁ బూర్ణముగ దెలిచినకన్నులతోఁ జూడక, యోరచూపుల, నట్టిదొంగచూపుల, నామెఱవిక బొత్తాములఱివియో మామూలు ముడిఱవికయో మెడలోని జిగిసికి ముత్యములున్నవో మువ్వలున్నవో తెలిసికొనుటకుఁ గాఁబోలు సాధిలాషముగఁ జూచును. అదేయీడుగల యాంగ్లేయ

బాలుడు తన చెల్లెలితో మాట్లాడిన స్థామెతో మాటలాడి యానంద మొందును. మనవారిచదువు పూర్తియగునరికి వారిచదువారంభదశ వదలి యభివృద్ధిదశలో నుండును. మనవా రైదుగురుబిడ్డలు గన్నవ యచ్చన నాతఁడు కోర్కొంగుప్రయత్నమునకై క్రొత్త కోటుకొలుకు గుడ్డ వెదకుచుండును. మనవారు పూర్ణాయుష్మంతులై నలుబదిదాటువఱకు జీవించియుండునెడలఁ జేతిలోఁగట్టి కంటికి కాటరాళ్లు తీసినతరువాతఁ బెట్టినజోడు, చెవికి బాకా, నోటికిఁ జొల్లు, కడుపులో నల్లమందు, వీఁ యమీఁది రాచపుండుమచ్చ గలిగియుండగా నదేయీఁడున నాంగ్లేయుఁ డు క్రొత్తగాఁ గాపురమునకువచ్చిన దేవకన్యకతోఁ దెలుపిలేకుండ 'హనీమూన్' ఆనందనముద్రమున నోలలాడుచుండును. మొత్తము మీఁద శృంగారసంబంధమగు సాంసారికసౌఖ్య ముష్ణప్రదేశస్థులమైన మనలో నున్నంత హెచ్చుగా వారిలో నుండదు. ఎన్ని దేశములులేవు. ఎన్ని శాస్త్రములు లేవు. మనదేశముననున్న కామశాస్త్రము మఱి యింక నెక్కడిది ?

ఇక బుద్ధినిగూర్చి రవంత యోజింతము. వారిబుద్ధి విశేషద్రాధి మకలది సూక్ష్మమైనది కాదు. స్థూలమైనది. బర్మానలె కఱకఱ య దుగువఱకుఁ గోయలేదు. నమ్మెటవలెఁ జావఁగొట్టి సాగఁదీయును. రసో ద్రోకముతోఁ జేరని సర్వకళాశాఖలందు వారు నునకింటి ఘనులు. కంటితోఁజూచి పరీక్షించి సామ్యవస్తువులను జేరఁదీసి సామ్యగుణమును గనిపెట్టి దానితత్త్వమును నిర్ణయించి లోకమునకు వెల్లడించుటలో వా రుత్కృష్టులనక తప్పదు. వారిబుద్ధి యెంతసేపు దేశమువలె జల్లనిబుద్ధి. యెంతసేపటికైన వేడి యెక్కదు. తాఁబేలువలె నిమ్మళముగ నడచును గాని లేడిపిల్లవలె బరుగెత్తదు. రవంత పరుగెత్తి కాళ్లు లటలటలా డ గుండె దడదడలాడ వాలుక ప్రేలాడ వగర్చుకొనుచుఁ జెట్టుకొందఁ

బండుకొనదు. ఆమందగమనముతోడనే కష్టములకు జంకక యధ్యంత
రములకు లొంగక యాయాసమునకు లోనుగాక యంత్యశ్వాసమువల
కుఁ బోవును. రసవిజృంభణము వారిసొమ్ముకాదు. అది మనది. వారు
శారీరశాస్త్రములో శాఖాశాస్త్రములో జంతుశాస్త్రములో రసవాద
శాస్త్రములో ప్రకృతిశాస్త్రములో యంత్రనిర్మాణశాస్త్రములో వర్త
కశాస్త్రములో వంటశాస్త్రములో రాజకీయశాస్త్రములో వస్తువులు
నంకెలు గీతలుగల యన్నిటిలో వారు మహాధీశాలులనక తప్పదు.
కేవల భావనాశక్తిపై నాధారపడిన సమస్తకళలలో నుష్టప్రదేశస్థులు
కానికళమియకతప్పదు. గొప్పగొప్ప కళాభిజ్ఞులు వారిలో ననేకులు
లేరాయని యందుకేమో. మనలోకంతు నెక్కువలేదు. ఉన్నవారైన
ను గళలలో గట్టివా రేలయైరో కాలమునుగూర్చి చెప్పినప్పుడు చెప్పు
దును. బుద్ధి నిశ్చలత్వములో శీతలప్రదేశస్థులకు విజయవత్ర మియక
తప్పదు.

Imagination భావనాశక్తిలో Emotion రసమయత్వము
లో మన మనకులమనుట నిస్సంశయము. Intellect ధీశక్తిలో will
లో వారు ఘనులనుట యంతకంటె నిస్సంశయము. వారు కష్టముల
కోర్వంగలవారు. మనకాశక్తి కొంతతక్కువ. వారిహృదయముల ద
యారసము తక్కువ. మనకున్న భండారమే యది. వారినిశ్చిత ముక్కు
కంటె వజ్రముకంటె గట్టిది. మనది వెన్నపూసకంటె మెత్తనిది. వారికి
వారమున కొక్కదినము గుడికి బోవునెడలఁ గొల్ల. మనకు నిత్యదేవ
తార్చన మైనపిమ్మటనే కాని ప్రాణాహుతులు లేవు. మతమనునది వా
రికిన్న యన్నివ్యాసంగములలో నొక సామాన్యప్రాధాన్యముకలది.
మనకు మతమే సర్వస్వము. దేశమునుగూర్చి యింకఁ జాలింతును.

దేశకాలపాత్రములని చెప్పియుంటినిగదా. ఇంకఁ గాలమును

గూర్చి చెప్పెదను. దేహతత్త్వము మనస్తత్త్వము దేశమున కెట్లనీన
 ములై యుండక తప్పదో యట్లే యవి కాలమున కధీనములై యుండక
 తప్పదు. Spring, Summer, Autumn, Winter అని శీతోష్ణాదిస్థి
 తులఃబట్టి సంవత్సరమును నాల్గుభాగములుగాఁ బాశ్చాత్యు లొనర్చిరి.
 మనవా రాటుబుతువులుగా విభాగించిరి. మూడేసిమాసముల కొక
 పాశ్చాత్యర్తువు. రెండేసిమాసముల కొక్కమనయుతువు. స్థూలముగా
 సంవత్సరమును వేసవికాలమని వర్షకాలమని శీతకాలమని సామాన్య
 లు విభజించుచున్నారు. ఫాల్గునము చైత్రము వైశాఖము జ్యేష్ఠము
 కలసి వేసవియనియు, నాషాఢము శ్రావణము భాద్రపదము నాశ్వయు
 జము కలసి వర్షకాలమనియు, కార్తికము మార్గశీర్షము పుష్యము మా
 ఖము కలసి శీతకాలమనియు, స్థూలవ్యవహారము, సామాన్యమనుష్యు
 లలో నున్నది. విశేషవ్యత్యాసము లేనిహేతువుచేత మనమీ విభాగ
 త్రయమునే విద్యమానవిచారణమున నవలంబింపవచ్చును. విశేషదో
 షములేదు. ఈలెక్కప్రకారము వేసవికాలములోఁ బుట్టినవారు మంచి
 చాయగలవారై తీవ్రస్వభావముకలవారై దీర్ఘదేహులై కల్పనాశక్తి
 కలవారై కళాభిజ్ఞులై సూక్ష్మగ్రాహులై చంచలస్వభావముకలవారై
 నత్యమందు కించిదైర్వరాగ్యముకలవారై యుద్రేకమువచ్చినప్పుడు భ
 క్తిరసమగునులై యాతీవ్రత యడఁగినప్పుడు గ్రాన్థ్యుఁడుఁగునులై కోప
 నులై పశ్చాత్తాపయుక్తులై యుందురు. పుట్టినకాలమే నరునిస్వభావ
 మును శాశ్వతముగా స్థిరపఱచుటకుఁ జాలియున్నదని తెలిసికొనఁదగిన
 ది. ఆకాల మెంతవివరముగాఁ దెలియునో నరునిస్వభావ మంత విస్ప
 ష్టముగఁ దెలియును. ప్రతివస్తువునందుఁగూడఁ బృథ్వీతత్త్వము విశేష
 ముగ నున్నది. అట్లే నరునిలోఁగూడ నున్నదని వేఱ చెప్పనక్కఱ
 లేదు. పృథ్వి యాపస్సు తేజము వాయువు నాకాశమునని పంచభూత

ములు. వేసవికాలముందుఁ బ్రబలమైన భూతము తేజస్సు. వర్షకాలమునందు వాయువు. శీతకాలమునం దాపస్సు—అనగ నీరు. ఇదికాక పితృము వాతము శ్లేష్మముని మూఁడు ప్రధానవిధములగు నాళ్లు. వేసవికాలమునఁ బైతృము వర్షకాలమున వాతము శీతకాలమున శ్లేష్మము ప్రధానములుగా నుండును. వేసవికాలమునఁ బుట్టినవానికి శరీరమునందు మనస్సునందుఁ దేజ మనికముగా నుండుటయేగాక, దేహతన్మయమునందుఁ బైతృ మనికముగా నుండును. వాతశ్లేష్మములు సామాన్యముగా నుండును. ఇట్టివానికి మేహబాతిజ్వరముఁ బైతృత్యానికమునఁ గలిగిన యశక్తి, స్ఫోటకము, స్థలనదోషము, రక్తక్షయము, మూత్రమున సుద్దకట్టు, తలత్రిప్పు, నవస్మారము, నేత్రరోగము, ఎక్కిలి, మతిభ్రమము దడ మొదలగు హృద్రోగములు సంభవించును. ఇంతవఱకుఁజాలును. వర్షకాలములో-ఆషాఢము శ్రావణము భాద్రపదము నాశ్వయుజము-ఈమాసములలోఁ బుట్టినవానికి దేహమనోనిర్మాణములందు వాయువు ప్రబలముగా నుండును. వేసవికాలమునఁ బుట్టినవానికిఁ బైతృనాడి యెట్లు ప్రబలముగా నుండునో వర్షకాలమునఁ బుట్టినవానికి వాతనాడి యెట్లు ప్రబలముగా నుండును. ఇతఁడు సర్వసాధారణముగాఁ జామనచాయ గలిగియుండును. పొడుగువాఁడు కాఁడు. పొట్టివాఁడుకాఁడు. ఇతఁడు కోపముకలవాఁడేకాని సాధ్యమైనంతవఱ కడఁచుకొనియుండును. తీవ్రమైన వాగ్ధోరణి కలవాఁడుకాఁడు. రవంత నిశ్చలమైన యభిప్రాయములు గలవాఁడు. దైవచింతకలవాఁడు. న్యాయమందు బుద్ధికలవాఁడు. తొట్రుపాటులేని మనస్సుకలవాఁడు. వ్యవహారమందు నిపుణుఁడు. ఈ మొదలగుగుణములు కలిగియుండును. ఇట్టివానికి వాతజ్వరము వాతసంబంధమగు నజీర్ణి, కీళ్లవాతము, ప్రిక్కశూల, పక్షవాతము, చచ్చువాతము, నక్కమోఱు, కీళ్లవాపు, ముంబుగ్గ, క్రిమివాతము, తిమ్మిరి

వాతము, విషూచి మొదలగువ్యాధులు సంభవించును. ఇకను శీత
కాలమందు—అనగఁ గార్తిక మార్గశీర్ష పుష్య మాఘమాసములలోఁ
బుట్టినవానికి దేహమనోనిర్మాణములయందు నీరు ప్రబలముగా నుండు
ను. వేసవికాలమందుఁ బుట్టినవానికిఁ బైత్య మెట్లు ప్రధాననాడియో
వర్షకాలమందుఁ బుట్టినవానికి ననఁగా—వాయుతత్త్వమువానికి వాత
మెట్లు ప్రధాననాడియో, శీతకాలమందుఁ బుట్టినవానికి—ననఁగా నా
పస్తత్త్వమువానికి శ్లేష్మనాడి యెట్లు ప్రధానము. అట్టివానికి జలోద
రము బోదకాలు—అండవాతము—ఉబ్బు శ్వాసము క్షయ ఉబ్బు
సముగ్రహణి విషపుఁబడిసెము మొదలగువ్యాధులు సంభవించును.
ఇతఁడు పరమశాంతుఁడు. స్థవిష్టదేహము కలవాఁడు. నల్లనిరంగుగల
వాఁడు. ఆహారాదిత్రయాసక్తుఁడు. మాటలాడునంతలో గట్టుమని గు
ట్టుతీయువాఁడు. లెక్కలలో సమర్థుఁడు. వ్యవహారనిపుణుఁడు. స్థూల
మైన బుద్ధిగలవాఁడు. ఇతనికి సర్వసాధారణముగా నేదియు మనసున
కెక్కదు. ఎక్కినదేదో విడువదు. తొందరపాటులేనివాఁడు. ఇట్టిగుణ
ములు గలిగి యితఁడు చిరకాలజీవియై యుండును.

శీతలప్రదేశములందైన నుష్ణకాలమధ్యమునఁ బుట్టినవారికిగూడ
మంచి కళాభిజ్ఞత యుండును. ఉష్ణప్రదేశములందైన శీతకాలమందుఁ
బుట్టువారికి కళానైముఖ్యము సిద్ధించును. దేహ మనస్తత్త్వములకు
మూలకారణములు దేశకాలపాత్రములు. వీనితరువాత శిశుపోషణ
నైఖరులు, విద్యాభ్యసననైఖరులు, సహవాస స్వభావనైఖరులు, వృ
త్త్యాదినైఖరులు మొదలగునవి యాయాదేహమనస్తత్త్వములను గొం
త బలపఱచుటకుఁ గాని క్షీణింపఁజేయుటకుఁగాని చాలిన కారణముల
గును కాని దేహమనస్తత్త్వములందుఁ బ్రథమముద్రను, ప్రధానము
ద్రను వేయునవి జన్మదేశకాలములు. తరువాతఁగలిగిన కారణములంత

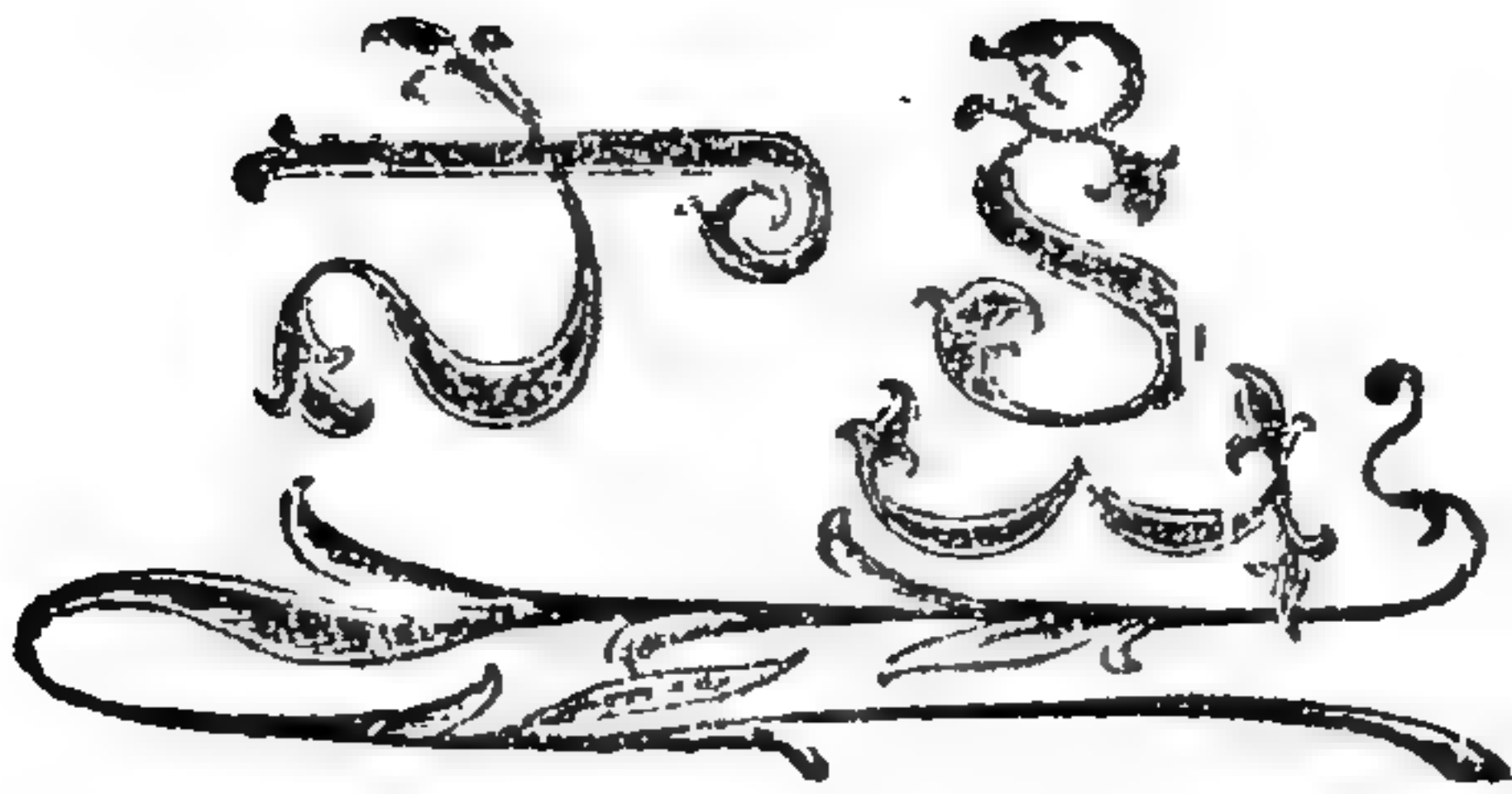
ప్రబలమైనవి కావు. ఇదివఱకున్న దేహమనస్తత్వములకు రవంతవన్నెలు చిన్నెలు పెట్టుటకు, రవంతసాపుచేయుటకు, గాసంతవెట్టితలను ద్రుంపుటకు, రవంత యెగుడుదిగుడులను సవరించుటకుమాత్రమే యక్కటకువచ్చునని తప్పక తెలియఁదగినది. ఏకాలమం దెవ్వఁడుపుట్టునో సర్వసాధారణముగా వాఁడాకాలమందే మరణించును. అదికాక యాకాలమునఁ బ్రకృతినిబట్టి యేయేవ్యాధులుండునో వానిలో నేవ్యాధిచేతనో మరణించుట గూడ సర్వసాధారణముగా జరుగుచున్నది. జన్మస్థలమందే మరణించుటకు బ్రతిజనుని కెట్లు మహావాంఛయుండునో యాత్మకు దేహముతో సంబంధ మేమాసమం దేదినమం దేగడియయందు గలిగినదో యామాసమందే యాదిశమందే యాగడియయందే దేహసంబంధము విడుచుట కాత్మ యట్లుత్సాహమొందుచుండును. కావునఁ బుట్టినదినము ప్రళినరున కుత్సాహదినము గాదు ఉత్పాతదినము. పర్వదినము కాదు భయంకరదినము. మంగళదినము కాదు మరణదినము. పుట్టినదినము గండదినమని నిశ్చయింపవలసినది. ఏకారణముచే నట్లయ్యెనో యిప్పుడు చెప్పుటకు నాకవకాశములేదు. ఈయంశమునుగూర్చి యొకపర్యాయముకాఁబోలు జంఘాలశాస్త్రీగారు చెప్పియుండిరని నాకు జ్ఞప్తియున్నది. పుట్టినదినములందు పలావు తినవలసినదికాదు. పరమేశ్వరారాధన మొనర్పవలసినది. కారపుబూంది బాసంది తినవలసినది కాదు. గండశాంతికై రుద్రాభిషేకములు చేయింపవలసినది. వేశ్యావృత్తగానాదులతోఁ గాలక్షేపము చేయఁదగినది గాదు. వేదవిహిత శాంతినమారాధనములతో దైవపూజలతోఁ గాలక్షేపము చేయఁదగినది. అన్నిజన్మదినములలో నటువదియవది మహాగండము. అది మహాగండము కావుననే దానికి మహాగండమనియే మనవారు పేరిడిరి. ప్రత్యాస్తికుఁడను షష్టిపూజ చేసికొనకతప్పదు. అది నైదిక

మహాతంత్రము. దానినంతయు విఘ్నక్తముగా నెఱవేర్చవలయును. కొందఱు మహామహాలు జన్మదినమునందే మరణించిరి. అదికాకతాళీయముకాదు. కారణనిబద్ధము. ఆకారణములన్నియుఁ జెప్పుట కిప్పుడవకాశములేదు. క్షమింపవలయును. పాత్రమునుగూర్చి యిదివఱకే దేశసందర్భమున యథోచితముగా మనవిచేసియుంటిని. అంతకంటె విపులముగఁ జెప్పుట యనావశ్యకము. ఇదివఱకే చాలఁ జెప్పితినికాఁబోలు. నాతప్పులను మన్నింపవేడుచున్నాను. భగవంతుఁడు సర్వదా మిమ్ము రక్షించుఁగాక !

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

19. వాణీ చా సు ని వి డు ద ల.

సత్యపురమునుండి,
15-7-22.

ఆంధ్రపత్రికాధిపతిగారికి :—

జంఘాలశాస్త్రీ యనేకనమస్కారములు—మీసారస్వతానుబంధమునకు మేము ప్రతిశనివారము నొక్కయుపన్యాసమును బంపుచున్నాము. ఈదినమునఁగూడ నాయాచారము సనుసరించి పంపవలసినదే. కాని యట్లు పంపకుండుటకుఁ గారణమేమో యెఱుఁగుదురా? మా వాణీదాసకవి కీదినమునఁ గారాగృహవిముక్తి కలిగినది. ఇది మాకు మహోత్సాహదినము. కావున సాక్షిసంఘద్వార మీదినమునఁ దెఱచుటకు వీలులేదు. సాక్షిసంఘమున కీదినము సెలవిచ్చి మాసంఘకవిని గౌరవింపవలసియున్నది. కవిని దిట్టువారేకాని గౌరవించువా రెవ్వరును లేరు. మాకవినైన నాతనికవిత్వమునుబట్టి యిట్లు గౌరవింపఁదలఁచుకొనలేదు. కాలధర్మము నొందకుండఁ గారాగృహమునుండి వచ్చినాడని గౌరవింపవలసి వచ్చినది. కారాగృహవిముక్తులనందఱను బ్రజలు గౌరవింపవలసినదా? స్వార్థలోలురై పరబాధాకరులై కారలోబడి విడుగడఁచునవారిని గౌరవింపనక్కఱలేదు. కాని స్వార్థపరిత్యాగులై, దేశ

క్షేమలాభాదులకై దేహస్వాతంత్ర్యపరిత్యాగ మొనర్చి, మోక్షము నొందినవారిని గౌరవింపక తప్పదు. వాణీదాసుఁ డీదినమున నుదయమున ముక్తుఁడగునని కడచినరాత్రియే యిచ్చటి నిరాకరణసంఘకార్య దర్శి చుట్టుపట్టులనున్నఁ బదిపండ్రెండు చిన్నగ్రామములలోఁ జాటించి తెలియఁబఱుప నుత్తరువిచ్చియుంటచే నీయుదయముననే యనేకజనులు పల్లెలనుండి వాణీదాసుని గౌరవించుటకు నుత్సవము దర్శించుటకు వచ్చి యుండిరి. ఈదినమున దై వకటాక్షముచే మాగ్రామమందుఁ బశువుల సంతయగుటచే విజయనగరము తుంపాల యాప్రాంతముల నుండునట్టి యు దాక్షారామము కాకటపట్టు నీప్రాంతముల నుండునట్టియు కాపులనేకులు పశువులను గొనుటకో యమ్ముటకో వచ్చియుండిరి. గ్రామమంతయు జనసమృద్ధముచే మిగుల సంకులముగ నున్నది.

ఉదయమగుసరికే గ్రామములోని నిరాకరణవాదులు మఱి కొందఱు వాణీదాసుని కారాగృహమునొద్దకేగి యాతని బహిరంగమ నమునకై నిరీక్షించుచుండిరి. “అదిగో! ఆవచ్చుచున్నవారు వాణీదా సకవిగారే యని” నిశ్చయపఱచుకొని “జయా! వాణీదాసకవిగారికి జయా” యని యచ్చటి జనలోకమంతయు నొక్కపెట్టున నార్చెను. అంతలో నచ్చటి మంగళవాద్యములన్నియు మోయింపఁబడెను. ఆతఁ డు దై వవశమున వాణీదాసకవికాక నియతమైన దుస్తు తీసివైచి యీ వలికిఁ గాలకృత్యములకై కాఁబోలు—వచ్చుచున్న రక్షకభటుఁ డగుట చే నెవరిమట్టునకు వారు పశ్చాత్తప్తులై “సద్దుసద్దు” అని కేకలువై చిరి. మంగళవాద్యములన్నియు నాఁగిపోయినవి. కొంతసేపటివఱకు జనులు ఖద్దరువ్యవహారమునుగూర్చియు గాంధిమహాత్మునిగూర్చియుఁ గాలస్థితినిగూర్చియు మాటలాడుకొనిరి. ఎంతసేపటికిని వాణీదాసుఁ డీవలకు రాలేదు. ఇంతలో నెవ్వఁడో వచ్చి వాణీదాసుఁడు కారాగృ

హాపుఁ బాణిద్వారమున విడువఁబడినాఁడని చెప్పెను. సింహద్వారము నుండి విడువబడవలసినవాఁడు పాణిద్వారమునుండి యేల విడువఁబడి నాఁడని రమ్మోలువాండ్రితో బాకాఱవాండ్రితో మిగిలినవారందఱు దొడ్డిగుమ్మమునొద్దకుఁ బరుగెత్తిరి. అప్పటికే యాతఁడు తలవంచుకొని మాకెదురుగ నడచి వచ్చుచుండెను. జను లాతనిఁగాంచి మహానంద భరితులై “జయా వాణీదాసునకు జయా” యని కేకలిడిరి. కాలాచార్యు డుత్సాహపూరితుఁడై యాతనిమెడలోఁ దెల్లగన్నేరుపూలదండను వేయుచుఁ దొందరలో నాతనికంటిలోఁ దనవ్రేలి చిటికెలోనున్న బొడుమునుగూడ వైచెను. వాణీదాసుని బాష్పీద్గమమునకుఁ బట్టరాని యానందమేకాక పాటిపొగాకు పొడుముకూడఁ గారణమయ్యెను. నాకాతఁడు నమస్కరించి సాక్షి యెప్పుడు మదరాసునుండి వచ్చునని యడిగెను. ఆతని నాశీర్వాదించి రెండుమూఁడుదినములలో సాక్షి వచ్చునని చెప్పితిని. జనులు మహోత్సాహమున దేశభక్తివిషయకములగు కీర్తనలఁ బాడుచు దైవభజనలు చేయుచు ముందునకు నడచుచుండిరి. అప్పటి కూరిలోని కొందఱు వేశ్యాకాంతలు పచ్చి జనసంఘమునఁ గలిసి గన్నేరుపూలదండను బట్టి కారాగృహవిముక్త కవిశిఖామణిని గుర్తించి యాతనికి నమస్కరించిరి. వేశ్యలు మనసంఘమునఁ జేరరాదని యచ్చటి జనులలోఁ గొందఱు అనితేపింపగ “వారిప్పుడు పూర్వవృత్తులు మానుకొని దేశక్షేమమునకై నూలు వడుకుకొని కాలక్షేపము చేయుచున్నారని” కొందఱు వారిని బ్రశంసించిరి. కాలాచార్యుఁడు బొట్టిముక్కుగల యొకవేశ్యనుగాంచి యామె పొడుముపీల్చును గాఁబోలునేమి యని యలువది డెబ్బది జనులకుమాత్రమే వినఁబడునంత మెల్లగా వాణీదాసు నడిగెను. ఆమెనే యడుగరాదాయని వాణీదాసుఁ డాతనికిఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చి నన్నుగాంచి “జంఘాలశాస్త్రీ! ఇక

ముందు జరుగవలసినదేది?" యని యడిగెను. ట్టరకర్మమని నేను బదులు చెప్పితిని. "అదికాదయ్యా! దేశక్షేమమునుగూర్చి యేమి జరుగవలసినదని నే నడిగితిని" యాతఁడు పలికెను. "ప్రాయశ్చిత్తకర్మ మైనతరువాత భారతదేశాభివృద్ధివిషయ మాలోచించుకొనవచ్చునులే, దేశమోక్షమునకు నీవొక్కడవే తరువాయి యనుకొనుచున్నావు కాబోలునేమి" యని నేనంటిని. నామాటల కాయతఁడు కొంత కోపించి నాతో మాటలాడక యటునిటు చూచుచుండెను. ఇంతలో శివాలయము నొద్దకు వచ్చితిని. ఈదినమున శనివారమైనను ట్టరకర్మవిషయమైన తిథివారవిశోధనము కారాగృహవిముక్తునియెడలఁ జూడఁదగదను కారి కననుసరించి యాతని కక్కడనే ట్టరకర్మము చేయించితిని. వాణేదాసునికి జయాయని జనులు నాల్గుకేకలువైచి యెవరిదారిని వారు పోయిరి. మేమట్లు పోవుటకు వీలులేనివారమగుటచే నేనును గాలాచార్యులు నాతనియొద్దనే యుండి మృత్తికాస్నానములు రుద్రాభిషేకము మొదలగు విధులన్నియు శాస్త్రీయపద్ధతిగాఁ జేయించి మాయింటికిఁ దీసికొనిపోయి పంచగవ్య మిప్పించి పరిశుద్ధునిఁజేసి భోజమిడితిని. భోజనమైనపిమ్మట మాలో మేమిట్లు సంభాషించుకొంటిని.

కాలా—వాణేదాసా! నీవు చుట్టకాల్పువాఁడవుకదా? నీకుఁ గారలోఁ జుట్ట యెట్లుదొరికెడిదో నాకుఁ జెప్పలేదేమి?

వాణే—కారాగృహనిర్బంధమువలననే నాకాదురభ్యాసము పోయినది. నీనస్యాభ్యాసముకూడఁ బోవునేమో నీవుకూడఁ గొట్టులోనికిఁ బోయెదవా యేమి? ఈమాటకేమి? కాని కారాగృహనివాసమువలన నిజముగాఁ గొన్నిలాభములు లేకపోలేదు. నేనొక్క గ్రంథమును వ్రాసితిని.

జంఘా—అది యేదయ్యా?

వాణీ—కారాగృహపద్ధతులలో నేయేదోషములున్నవో యవి యెట్లు నివారింపవలయునో యను విషయమునుగూర్చి వ్రాసితిని.

కాలా—ఆగ్రంథముపేరు?

వాణీ—కారాగార కాచారఖండనము.

కాలా—“కాచార” యనగా నేమి? గ్రహచారమా?

వాణీ—దురాచారములని యభిప్రాయము.

జంఘా—ఈపుస్తకము గద్యముననే వ్రాసితివా?

వాణీ—లేదు. పద్యముననే.

జంఘా—పద్యమెందులకోయి నీమొగము! నీగ్రంథ మెవరు బిందురని నీయభిప్రాయము? అరణ్యరోదనమువలె నీ కీ కారాగృహకవి త్వ మెందులకు? పోనీ! వేణుగోపాలశతకమో కుక్కుటేశ్వరశతకమో వ్రాయలేకపోయితివా? కొందఱైనఁ జదివి సంతసించురేమో?

వాణీ—శతకముల కివి దినములుకావు.

జంఘా—నీవంటి కవికిఁగూడఁ గావు.

వాణీ—నీవంటివక్తకుమాత్ర మివి దినములనుకొనుచున్నావు కాఁబోలు. నీయుపన్యాసముల నెంద అభిక్షేపించుచున్నారో యెఱుఁగుదువా?

జంఘా—వాణీదాసా! ఇదివఱకేమో పరిహసించితిని. కోపపడకుము. నేను వక్తనుగానని నేనెఱుఁగుదును. నాయుపన్యాసముల నభిక్షేపించుచున్నవారిని నేనెఱుఁగుదును. ప్రశంసించుచున్నవారిని నేనెఱుఁగుదును. అందులకు నాకు విచారములేదు. ఇందులకు సంతోషమును లేదు. ఎందుచేతనో చెప్పనా? అభిక్షేపించుచున్నవా రెందులకు కభిక్షేపించుచున్నారో యెఱుఁగరు. ప్రశంసించుచున్నవా రెందులకు ప్రశంసించుచున్నారో యంతకంటె నెఱుఁగరు. అట్టివారి నిధిదాస్తుతుల

తో, బనియేమి? నీవొకని శిరఃకంపనమునకు లక్ష్యపెట్టవలదు. మఱి
 యొకని మూతిముడుపునకు లక్ష్యపెట్టవలదు. ఒకనిదీవనను గణింపవల
 దు. మఱియొకనితిట్టును గణింపవలదు. అభిప్రాయప్రకటనమే ప్రతివ్యక్తి
 కి స్వభావము. వేదద్వలయుక్కు లెంత స్వభావజన్యములో కాలాంబు
 దములోని గర్జారావము లంత స్వభావజన్యములు. ప్రసవమునుండి
 వెడలిన పరిమళ మెంతస్వభావజన్యమో కవి ముఖోత్థితమగు గీతమంత
 స్వభావజన్యము. మహావక్త్ర యుతిమీన యుపన్యాస మెంతస్వభావ
 జన్యమో పెద్దపులివైచిన అంకె యంత స్వభావజన్యము. ఎవని స్వభా
 వమునకుఁ దగిన, యెవని హృదయమునకుఁదగిన, ఎవనివిద్యకుఁదగిన
 యెవని ముఖమునకుఁదగిన పలుకు వానినుండి బయలు వెడలుచున్నది.
 కణకణమను మృదంగమునుజూచి బెకబెకలాడు కప్ప యేడ్చిన వినియో
 గ మేమున్నది? కలస్వరకలితమగు కలకంఠమునుజూచి గాడిదె తన్ను
 కొని యొండ్రొప్పెట్టిన లాభమేమి? అదిగాక యొకవ్యక్తినిజూచి యొక
 వ్యక్తి యచూయపడుట కొకని ఘనతయేమి? యొకని నీచతయేమి?
 అన్నివ్యక్తు లల్పములే. అన్నియభిప్రాయప్రకటనలు కూతలే. వస్తు
 తత్త్వమున, దోమ గుంయిమనుట యెట్టిదో పెద్దపులి గాండ్రిమనుట
 యట్టిదే. ఆకలిచే గుక్కతోక నాడించుట యెట్టిదో పౌరుషమున
 సింహము కేసరముల జళిపించుట యట్టిదే. పరమార్థజ్ఞానాభావునకు,
 పామరాధమున కది యెక్కువయని యిది తక్కువయని—యదిమనో
 హరమని యిది కర్ణకఠోరమని కనఁబడును. నీవు బుద్ధిహీనుడవు కా
 వున నీవల్పుడవు కావున నీవు ఐడఁడవు కావున నీకాభేదము కనఁ
 బడుచున్నది. సచ్చిదానంద స్వరూపుడైన భగవంతునియెదుటఁ గుమ్మ
 రిపురుపు తక్కువయేమి? గోరాజ మెక్కువయేమి? రొయ్య తక్కువ
 యేమి? తిమింగిల మెక్కువయేమి? నల్లి తక్కువయేమి? నరునిమెక్కు

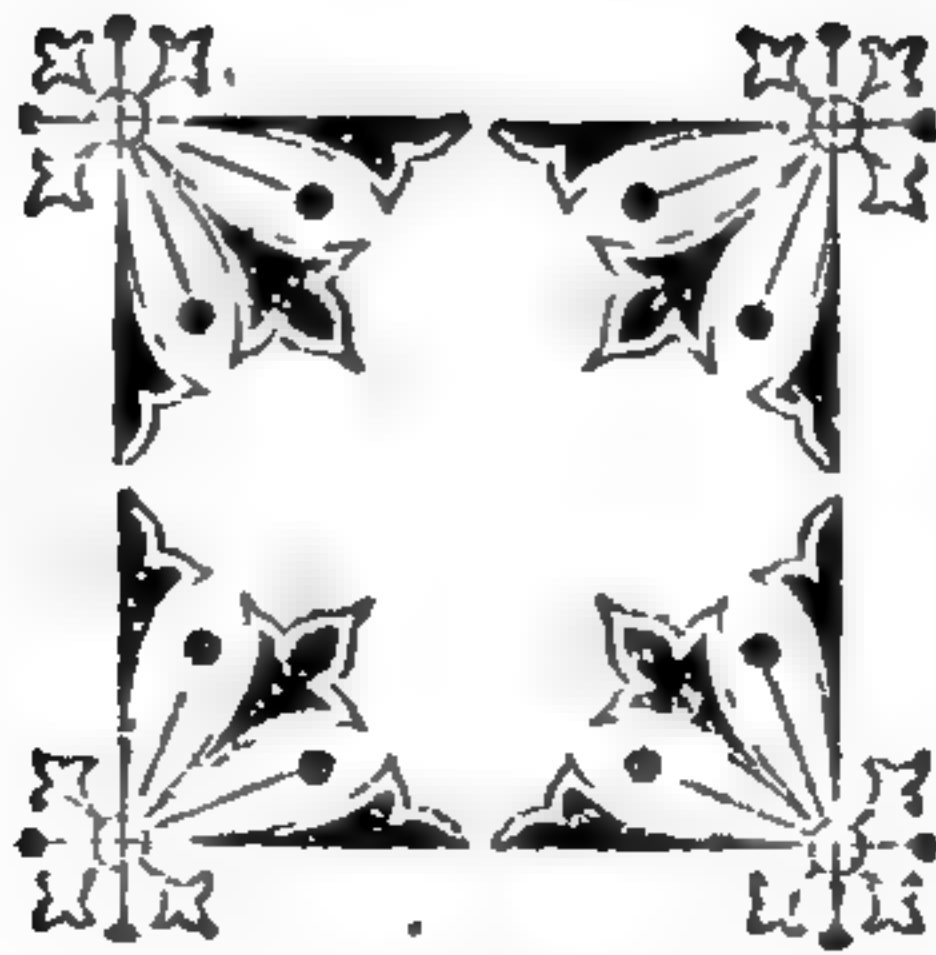
వయేమి? పరిపూర్ణశక్తి మంతుడైన పరమేశ్వరునివలె కెందులకోయి!
 గాలిగుమ్మట మెక్కి మైలున్నర పైకిబోయి చూడుము. హైకోర్టు
 గుమ్మా యెంతయో ఆడుపిల్ల సముద్రతీరమునగట్టిన పిచ్చుకగూడు నం
 తయే—కాకచేసినయెడల మనకగాఁ గనబడిన, పైత్యముచేసినయెడలఁ
 బచ్చగాఁగనబడిన, హ్రస్వదృష్టితో దూరమునకుఁ గనబడని, దూరదృ
 ష్టితో దగ్గఱకుఁ గనబడని, చీకటిలో మొదలే కనబడని, వట్టి పనికి
 మాలిన కన్నుగల నీకే మైలుపొడుగునఁ బైకెక్కుసరికి గొబ్బెరచెట్టు
 నకు నేలములగచెట్టునకు భేదమే గానబడనప్పు డనేకాద్భుతదగోళముల
 కుఁ గ్రింద మీఁద లోన వెలుపల నిండియున్న, యప్రతిహతమైన
 యనిర్వాచ్యమైన యననుసంధేయమైన భగవద్వ్యక్తికి, వాణేదానుఁడు
 పొట్టివాఁడని జంఘాలశాస్త్రీ పొడుగువాఁడని భేదముండునా? వట్టికల్ల-
 వట్టికల్ల. నీవల్పజ్ఞుఁడవు. నీవనికుఁడవని యనుకొనువాఁడు, నీకంటె న
 ల్పజ్ఞుఁడు. వాడనికుఁడని యనుకొనువాఁడు వానికంటె నల్పజ్ఞుఁడు.
 ఈసంగతి బాగుగాఁ దెలిసికొనుము. తెలిసికొని యనుసంధింపుము.
 అనుసంధించి యనుభవమునకుఁ దెచ్చికొనుము. ఈప్రపంచమున గర్వ
 మున్నవానికి గతిలేదు. గతిలేదు. ముమ్మాటికి గతిలేదు. జాగ్రత్త
 జాగ్రత్త. “నే నల్పజ్ఞుఁడను—అజ్ఞుఁడను—నాకీ ప్రపంచవైచిత్రి య
 ణమాత్రమైనఁ దెలియకున్నదోయిబాబూ! భగవంతుడా!” యని
 గొంతెత్తి గట్టిగ నేడ్వము. భారతీదేవి గానమును నీయేడ్పునుగూడ
 నాపరాత్పరుఁడు చెఱియొక కర్ణముతో నణమాత్రమైన వ్యత్యాసములేని
 యానందముతో వినును.

ఇంతలో వాఁకిటిలోఁ దిరుగ మంగళవాద్యముల ధ్వనియైనది.
 ఉదయమున బాగుగా నూరేగింపలేదని వాణేదానుని దిరుగ నూరేగిం
 చుటకు జనులు వచ్చినారు. ఎంత కోలాహలముగనైన నున్నది. కారా

గృహబంధమునుండి విడుదలనొందిన యొక్క సామాన్యునిగూర్చియే యిన్ని మంగళవాద్యములు వాయించుచున్నారే. భవబంధమునుండి విడుదలనొందిన ప్రజ్ఞాస్వరూపునిగూర్చి యింక నేమివాయింపవలసినదో ఇంక నెన్నివాయింపవలసినదో. (వాని కేమియును నక్కటలేదని కాలాచార్యులు కునికిపాటులలోనే పలికెను.)

ఆంధ్రప్రతికాధిపతీ ! వాణీదాసుని దీసికొని మేమూరేగింపు లోని కిప్పుడే పోవుచున్నాము. ఈతొందరచేత మాకీశనివార ముపన్యాసము లేదు. తుమింపవలయును. దేశబాంధవులగు మీకు భగవంతుడు సర్వశ్రేయము లొనఁగూర్చుఁగాత.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

సాక్షి

20. కర్నూలులోని కాటకము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా! సాక్షి కొకలేఖ వచ్చినది. దీనిని జదివెదను.

సాక్షిగారికి—అయ్యా! నమస్కారములు. మృగశీర్షానక్షత్రమున నర్కుడు ప్రవేశించి యిదివఱకు నెలపైఁ బదునై దుదినములు దాటవచ్చినది. వర్షములు మిగులఁ దక్కువగా నున్నవి. ఆకుమల్లొక సారి యెండిపోగా రెండవసారి మేఘములను నమ్ముకొని యాకులు పోసినారు. అవికూడ నెండిపోవుచున్నవి. నదీజలప్రవాహము సస్యాధారమైన కొన్నికొన్నిపట్టులందుమాత్రమే భూమి రవంత పచ్చబచ్చగ నున్నదికాని మిగిలినస్థలములందెల్ల నిర్భాసమై శుష్కమై యున్నది. ఆంధ్రదేశమందెల్లను దత్తమండలములలోని ప్రజలు మఱింత హెచ్చుగఁ దహతహపడుచున్నారు. నేనెఱిగినంతవఱకుఁగర్నూలునకు పదిపండ్లెండు మైళ్లదూరములోనున్న కొన్నిపల్లెలలోని జనుల దురవస్థ వ్రాయుచున్నాను. అచ్చట నీసరికిఁ గొన్నివర్షము లుండినయెడల వారిత దురవస్థలోనుండి యుండరు. వర్షమో వర్షమో యని యేడ్చుచున్నారు. ఏదైన నొక నేద్యమున కవకాశము మేఘుడు కలిగించియుండినయెడల జను లంత యాందోళనపడుట తటస్థించియుండదు. కాని సర్కారువా

రు కాయకష్టముచేసి పనిచేయఁగలవారికొఱకు కొంతపనిని గల్పించి యున్నారు. వారిట్లు ప్రజలయెడలఁ గనఁబఱచుచున్న దయ కాంధ్ర) డేశస్థులందఱ వారికిఁ గృతజ్ఞులు.

ఒకగ్రామమునకు రెండుమూఁడు మైళ్లదూరమున నొకకొండ యున్నది. ఆకొండమీఁది తాలు తట్టలలో నెత్తుకొని యీ రెండు మూఁడు మైళ్లదూరము మోసి యొక్కచోట గుట్టగావేసి యాతాలు చిన్నచిన్న ముక్కలగాఁ గొట్టుటకు మగవానికి దొమ్మిదిబొట్లు నాఁడు దాని కేఁడుబొట్లుకాఁబోలు కూలిని సర్కారువా రేర్పాటుచేసి యిట్లు చేయించుచున్నారు. కాని యుదయమం దాటుగంటలనుండి సాయం. కాలమం దాటుగంటలవఱకుఁ బనిచేయుటచే మిగులఁ గ్లేశమొందుచు న్నారు. తత్రాపి 10 గంటలు మొదలుకొని సాయంకాల మయిదు గంటలవఱకుఁ గాయుచున్న భయంకరమైన యెండలో, జెట్టుపుట్టయైన లేని బయళ్లలో, మహానదీప్రవాహమువలె మరీచికాప్రవాహములు వరదలుగట్టుచున్న బంగనబయళ్లలో కాలిపోయిన బోడికొండలనుండి వెడలుచున్న భయంకరమైన యుష్ణముచే సామజమునైన శవమును జేయఁజాలిన వడగాడుపులో, మోకాళ్లవఱకైన దిగని ముదుకలాగుల లో, సహస్రాక్షమైన ముదుకదుప్పటి తట్టపాగతోఁ గడుపుకొఱకుఁ బశువులకంటెఁ బ్రబలముగ భయంకరముగఁ బొటుపడుచున్న మనసోదరు లను జూచి మన మేమియు వారికి జేయలేకున్నను గన్నీరైన విషవఁ జాలమా?

ఆమాత్రపు త్యాగమైన మనకుండ నక్కఱలేదా?

అయ్యయ్యా! సర్కారువా రింతవఱకైన నీలాగైన వారికి జీవ నాధారమును గల్పించుచున్నారు. కావున భీమగజములవంటి మనమా సోదరు లింక సప్రాణులై యున్నారే! పూటకు శేరున్నర జొన్నపిండి

రొట్టెలను, దాకెడు కండి బేడలపులుచుతో గన్నుమూసి తెరిచునంత
లో గ్రసించు మహాబలిష్ఠులకుఁ దొమ్మిదిడబ్బుల కూలితో నేమగును ?
కూలి యొకను హెచ్చుచేయుఁడని సర్కారువారిని బ్రార్థించుట న్యాయమగునా ? సర్కారువా రెట్లలో పోషించుచునేయున్నారు. మనకేమ
ని మనలోని భాగ్యవంతు లుపేక్షించియుండుట సోదరధర్మమగునా ?
మనుష్యధర్మమగునా ? దనియాలపోడి మిరియాలచేరుతో నఱగిద్దెడు
సన్నబియ్యపు టన్నము తిని యజ్జీర్తిచే హాహాకార మొనర్చుచు
“అర్బన్” బ్యాంకిలో నఱువదివేలో యాటులక్షలో సమాధిచేసిన
నిర్భాగ్యులైన భాగ్యవంతులు మనలో నెందఱులేరు ? అయ్యయ్యా !
తాము తినరే—తినలేరే—తినినయెడలఁ జచ్చిపోవుదురే—ఒకరికిఁ బె
ట్టరే—పెట్టలేరే—పెట్టినయెడలఁ జచ్చిపోవుదురే. తమకు నక్కఱకు
రాక పైవారికి నక్కఱకురాక లోకసంగ్రహార్థ మూఁపిరిమాత్రము విడు
చుచున్న యీగాలితిత్తులవలనఁ బ్రయోజనమేమి ? “బకోపికిన్నకురుతే
చంచాస్వోదర పూరణమ్” అనిన ట్లదియైన మనవారిలోఁ గొందఱె
ఱుఁగరే ! ఇంతకన్న నధమమైనస్థితి యున్నదా ? సర్కారువారుచేయు
చున్న ఘనకార్యమునకు మనవా రేల యిప్పుడైనఁ దోడుపడఁగూడదు?

ఇదికాక కాయకష్టమొనర్చి జీవింపలేని వృద్ధులకు రోగులకు బా
లురకు నవధ్యులకు సర్కారువారు ధర్మముగ సన్నము పెట్టుచున్నారు.
ఇట్లు మూఁడునాల్గువందల ప్రాణులు పోషింపఁబడుచున్నవి. జొన్నసం
కటియేదో కొలతప్రకార మిచ్చి వారిని బోషించుచున్నారు. ఇంక
నెందఱో యిట్లు పోషింపఁబడవలసినవా రున్నారు. గుంటలుపడిన కను
లతో దించుకొనిపోయిన చెక్కులతో హీనస్వరముతో “నన్నమో
రామచంద్రా” యని వారేడ్చుచున్న యేడ్పులతోపాటు పైకి వచ్చు
చున్న వారి హృదయస్థసంతాప స్వరూపాగ్నిజ్వాలాజ్వాల మాంధ్ర

దేశాదృష్టమునంతయు మాడ్చివేయుటకుఁ జాలియున్నదను నంశము జ్ఞప్తియందుంపవలయును.

ఇంక స్త్రీలదుర్గతి చెప్పట కలవిగాకున్నది. మీజంఘాలశాస్త్రియే యిచ్చటి స్థితిగతులన్నియుఁ జూచియుండినయెడల నవియన్నియు మీకన్నులఁ గట్టినట్లు చెప్పఁగలిగియుండును. నాజిహ్వా కట్టిశక్తి లేదు కాని మనసున నెంతయాందోళనమైన నున్నది. స్త్రీలుకూడఁ బురుషులతోఁ బాటు తాలపని చేయుచునేయున్నారు. సూర్యోదయము మొదలుకొని సూర్యాస్తమయమువఱకుఁ బాటుపడుచున్నారు. సాయంకాలమగుసరికి లేచి యింటికిఁ బోవుటకైన శక్తి లేకుంటచేఁ గంటిలో నేడుపుబొట్లు—చేతిలో నేడుబొట్లు. ఈయేడుబొట్లను దినుట కేడుగురుబొట్టెలు. ఈమాత్రమైనను గరుణాళువుగ నున్నవారు చేయుచున్నారు. మన మేమిచేయుచున్నాము? అబ్రాహ్మణుడని వానిని జెడమడ దిట్టుచున్నాము. బ్రాహ్మణుడని వీనిగొంతున కురిబెట్టుచున్నాము. తినలేక కడుపు గట్టుచున్నాము. కూడఁ దీసికొనిపోవుటకు మూటఁగట్టుచున్నాము. ముష్టిదానిని జీకొట్టుచున్నాము. పాలీయక సోదరుని పెడలఁగొట్టుచున్నాము. తండ్రిని బిచ్చపెట్టుచున్నాము. భార్య మొట్టినమొట్టకు రహస్యముగఁ గంట నీరుబెట్టుచున్నాము. దేశక్షేమమని కేకలుపెట్టుచున్నాము. వచ్చినచందాలను స్వక్షేమమునకై కర్చుపెట్టుచున్నాము. సావర్థ పరిత్యాగమని మొట్ట పెట్టుచున్నాము. వకాలత్నామాకొఱకుఁ దండ్రికిఁ గొడుకునకు ముల్లుపెట్టుచున్నాము. అదిగో స్వరాజ్యమని గంతులుపెట్టుచున్నాము. అయ్యో! పిల్లవాడు చెప్పినమాట వినినాఁడుకాఁడని కూనురాగములఁ బెట్టుచున్నాము. “నాయనలారా! మీకీచర్య తగదు. మీపూర్వులైన యాద్యులు ప్రవర్తించినట్లు ప్రవర్తింపుడు. భద్రము భద్రమ” ని యేజంఘాల

శాస్త్రీయో గొంతెత్తి యటవగ నతని నడ్డమైన తిట్లు తిట్టుచున్నాము. అంతేకాదా? మనప్రయోజకత్వ మెవరెఱుగరు? ఇట్టిమీరు — కన్నకొడుకులతోఁ గాటులాడి కోర్కెలకెక్కిన మీరు-దత్తమండలములోఁ గడుపుకాలి యేడ్చుచున్న సోదరీమణులకు సాయమొనర్తురా? ఆఁదుదితాలు ముక్కలుచేసికొని బ్రతికినతరువాత దానియెముకలు ముక్కలైనవనుట కేమైన సందేహమా! వారికి సాహాయ్యము చేయలేనివారి మర్యాద మన్నెనదనుట కేమైన సందేహమా! చంటిపిల్లలను వీపునకుఁ గట్టుకొని తాలుగొట్టుచున్నారు. ఎడపిల్లలను గుండ్రాతిక్రింది నీడను బండఁబెట్టుచున్నారు. 21 పైసలకుఁ బండ్రెండుగంటలు పనిచేయుచున్నారు. ఆకష్టముపడి యామాత్రమైన సంపాదనచేసికొనలేని స్త్రీలెందరున్నారో యెఱుఁగుదురా! ఎందఱున్నారో తెలిసినమాత్ర మేమి వినియోగము? ఆనడుమ నింటింటి కొకరాత్నము నిరాకరణవాదు తెవ్వకో యిచ్చినారట. ఆరాత్నములకుఁ బనియేది? పనిచేయుటకు సిద్ధములైనహస్తములున్నవి గాని ఏకులేవి? ఏకులో యేకులో యని యచ్చటి స్త్రీలందఱు గోలబెట్టుచున్నారు. ఇచ్చినవారేరి? ఇయ్యనక్కఱలేదు. యేడ్చినయేడ్పులు విననైన నక్కఱలేదా? బ్రహ్మపురమునుండి బల్లారి చివటవటకుఁ దిరిగిన నిరాకరణవాదులు తిరుగుచునేయున్నారు. ఇచ్చిన యుపన్యాసముల నిచ్చుచునేయున్నారు. బోధించినబోధలను బోధించుచునేయున్నారు. ఖండించిన ఖండనలు ఖండించుచునేయున్నారు. పెట్టినయాసలు పెట్టుచునేయున్నారు. చూపిన మొండిచేతులు చూపుచునే యున్నారు. ఎందులకీ అంకులరాత్నపు సంచారము? ఎందులకీ యసాధారణశుష్కవ్యయము? ఎందులకీ నీరసోపన్యాసములు? ఖద్దరులోని సాంకర్యము నాఁవఁగలిగితిరా? ఇదివఱకుఁ జేతగానివారమనిపించుకొంటిమి. కాని యిప్పుడు దొంగలనిపించుకొనుచున్నామే.

హరిహరీ? పనిలేని ప్రమాణములకొఱకు వీరు ఎమ్. ఎస్. ఎమ్. ఆర్. వారికిఁ బోసినధనముతో నాల్గవవంతు ధనముతో మాదస్తమండలముల లోని పడతుల పనిలేని హస్తములనున్న మూగరాట్నములకుఁ గావల సినన్ని యేకులువచ్చునే! అయ్యయ్యో! ఇప్పు డెట్టిచ్చెదరో యేకులిం డు. ఈయకపోయినయెడల మీరు దేశక్షేమాభిలాషులని యెట్లనిపించు కొనఁగలరు? బిరుదములు వహించుట విశేషమనుకొనుచున్నారు కాఁ బోలు. కార్యభారమును నిర్వహింపవలయును.

ఇదిగాక ఇంటను గూరుచుండినస్త్రీలకుఁ గట్టుకొనుట కేమున్న దో తెలియునా? ఏమున్నదో ఏమిలేదో యెట్లుతెలియును. ఈవలికి వచ్చుటకు సిగ్గుచేత రాలేకుండనున్నారు. శాంతమ్ పాపమ్ శాంతమ్ పాపమ్. కాని కొందఱుస్త్రీలు వెలుపలికివచ్చి తాలుగొట్టుచున్నారు. ఇదా! వారిదుస్తెట్లున్నదో చెప్పురా? మూఁడుజేరలు వెడల్పుగల మూఁడుమూరల పొడవుగలగుడ్డ నడుమునకుఁ జుట్టఁబెట్టుకొనియున్నారు. అక్కడికావస్త్రము సరి. మూరెడువెడల్పుగల మూరన్నర పొడవుగల యొకపేలిక నడుముకట్టుముడికి ముడివేయఁబడి యెడమభుజముపై నుండి వేసుకకుఁ బోవుచున్నది. ఇది పైఁట-కూలి చూఁడువాండ్రొ కిది పూర్వ మైన దుస్తు. వంగుట తటస్థించునెడలఁ బైఁట పొట్టిదగుటచేఁ గ్రిందఁ బడిపోవునేమో యని పైఁటచేటగప్పుడు మెడకుఁ బట్టఁబెట్టుచున్నారు. రామరామరామా! ఈదుస్తుతో గుప్తమానధనలై వారు పైకినచ్చి నిర్భయముగఁ బాహాటముగఁ బనిచేయుచున్నారు. వీరి వస్త్రవైఖరియే యిటులుండ వెలుపలికి వచ్చుటకు సిగ్గుపడి లోనఁ గుండలచాటునఁ గూరుచుండువారి వైఖరి యెట్లున్నదో భగవంతుఁడా?

సాక్షి! నేను వదలుకొన్నను నన్నవదలని స్త్రీడరుతో విడాకు లు పెట్టుకొనుటకు మదరాసునకుఁ బోయితిని. అక్కడ నొక్కపక్కను

వారిచ్చిన ప్రదర్శనమును గాంచితిని. ఆప్రదర్శనములోని విశేషముల
 న్నియు వివరముగా విస్తరముగా మీకు వివరుదల కలుగునట్లు వా
 యుదునేమోయని యనుకొనకుడు. అట్లు చేయువాడను గాను. ప్ర
 దర్శనారంభమున జరిగిన యొకయంశమునుమాత్రమే సంకుచితముగ
 వ్రాసెదను. వర్తులాకారముననున్న పటకుటీరములో వారివారి నియ
 మితములైన స్థానములలో స్త్రీపురుషులు గూరుచుండియున్నారు. నా
 ల్లుగంటలు కొట్టినారు. ఇంకను వెలుతురు బాగుగ నేయున్నది. ప్ర
 దర్శన మారంభమయ్యెనుగదా యేమివచ్చునో యని జనులందఱు ససం
 భ్రములై చూచుచున్నారు. ఆరంభమున నొక్కకాంత వచ్చెను. ఆమె
 శ్వేతముఖి. జర్మనీదేశపుదో, ఫ్రాన్సుదేశపుదో, అమెరికాదేశపుదో
 తెలియదు. పాశ్చాత్యదేశ స్త్రీలలో నొకతె. ఆమె యారడుగులకుఁ
 దక్కువలేదు. మన దేశస్త్రీలలో మిక్కిలి లావుగానున్నవారిని ముఖ
 పురను గట్టగట్టినయెడల సీత్రిమూర్త్యాశ్మక స్వరూప మెంత లావుగ
 నుండునో యీమె యంతలావునకుఁ దక్కువయాండదు. కాని శరీరము
 నందు లవలవ తవతవకాని యేమియులేదు. శ్వేత పాషాణ పాంచాలి
 కవలె నున్నది. ఇంతవఱకుఁ బ్రకృతిలోఁబుట్టిన గంగ వెట్టి కావున నిం
 దుల కామె నేమియు సనఁదగదు. ఆమె ధరించినదుస్తు లెట్లున్నవో
 చెప్పరా? ఆమె కీబుజమున రెండువ్రేళ్లవెడల్పు పట్టాయును నాబుజము
 న రెండువ్రేళ్లపట్టాయును నున్నవి. ఈపట్టాలకు ముందువైపున బొ
 ద్దుదిరుగుదుపూవుల రంగుతో సదేయాకృతిగల రెండుచక్రములు చను
 గప్పులై యున్నవి. ఈరెండుచక్రము లాయవయవములమీఁద వైరా
 గ్యభావులు సంసారములోవలె నంటియంటనట్లున్నవి. ఈయంగున కంటి
 పెట్టుకొని కటిప్రదేశము చుట్టుతిరిగిన రెండుజేనెలమాత్రమే వెడల్పుగల
 యొక జూలున్నది. అమెదుస్తునకు దీనితో నాశ్వాసాంతము. ఆమె

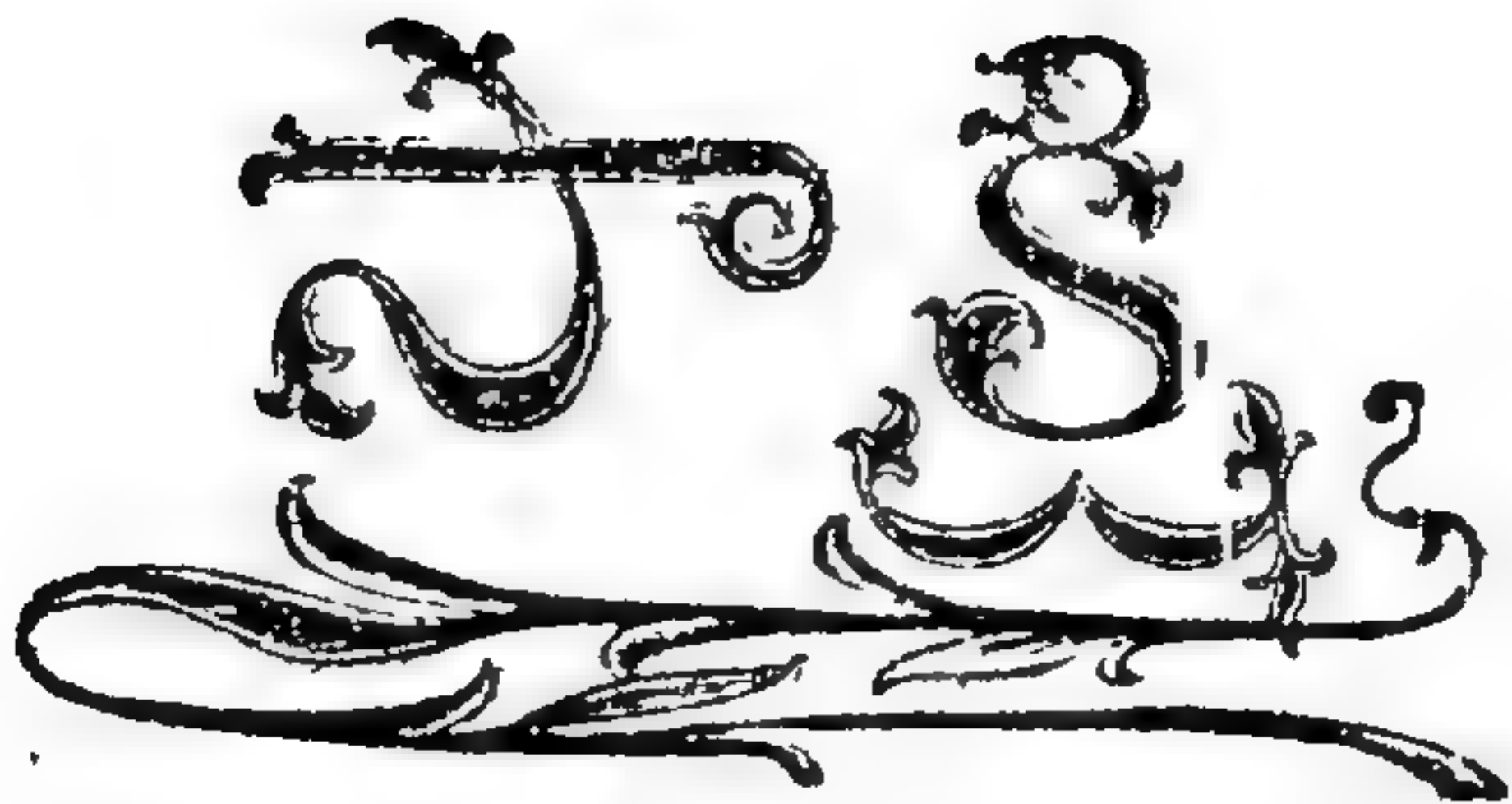
రెండుబాహువులు పైకెత్తుకొని తాండవించినది. శాంతమ్ పాపమ్
 శాంతమ్ పాపమ్. పటకుటీరములో గూరుచుండిన పాశ్చాత్యస్త్రీలు
 కిలకిలలాడిరి. ఇదియొక వింతగా వారికిఁ దోచలేదుకాబోలు. ఇంత
 లో నామె గిరగిర దిరిగినది. చలపాదులలో మిగులఁ జలపాదియైన వా
 యుదేవుఁ డామె లోకసంగ్రహార్థమై మొలచుట్టు ధరించిన జూలు రవం
 తయుఁ బైకెగురఁగొట్టనా? నారాయణా! ఆపదుఢారకా! అచ్చటఁ
 జేరిన మనదేశపు మగవారందఱు డిల్లపడి కొయ్యలై కత్తివ్రేటువైచి
 న నెత్తురుచుక్కయైన రాకుండునట్లుండిరి. నేనుగూడ స్తంభభూతుడ
 నై రవంతసేపుండి స్మృతినొంది యచ్చటఁ జేరిన యార్యావర్త సుందరు
 లవంకఁ జూడగ వారందఱు మోములు వెనుకప్రక్కకు మఱలుచుకొ
 నియుండిరి. అంతటితోనైన సంతృప్తినొందక జేబురుమాళ్లను గన్నుల
 పై నడ్డుపెట్టుకొని యుండిరి. కాంతాధర్మమునకు గౌరవభంగమైనదని
 వారట్లు కన్నుల బాష్పముల విడుచుచున్నారో, రక్తపుచుక్కల విడు
 చుచున్నారో యెవరికెఱుక. ఆడుదానిమర్యాద యెట్టిదో పూర్తిగాఁ
 దెలిసిన మగవాఁ డొక్కఁడైన నున్నాడా? ప్రాణముకంటె మానము
 ను సహస్రగుణాధికమగు ప్రయత్నముతోఁ గాపాడుకొనుచున్న మన
 దేశ సుందరులవంటివారు మహిమండలిలో నెచ్చటనైన నున్నారా?
 అట్టి మన ఆంధ్రదేశసుందరీమణులను నేనొకందులకుఁ బ్రార్థించుచు
 న్నాను. వారిలో దరిద్రులున్నారు. సాధారణులున్నారు. భాగ్యవంతు
 లున్నారు. రాజకాంతలున్నారు. మహారాజకాంతలున్నారు. దరిద్ర
 స్థితిలోనున్నవారిని నేను బ్రార్థింపను. గుడ్డలేక వెలుపలికి వచ్చుటకు
 సందేహపడి గుడిసెలలోనే కూరుచుండియున్న కూలి యాడువాండ్రని
 నేను మొదట ప్రార్థింపనే—వారికి సాధారణులగు స్త్రీ లొక్కకోకయి
 చ్చినఁ జాలును. భాగ్యవంతులు రెండుకోక లిచ్చినఁ జాలును. రాజ

కాంత లిటువదికోక లిచ్చినఁ జాలును. మహారాజకాంత లేబదికోక లిచ్చినఁ జాలును. పదునాఱుమూరల ముదుకకోకకు నాల్గురూపాయల వెల. వారీ మహోదారమైన కార్యమును దాదాపుగ దిగంబరలై యున్నవారి సోదరీమణుల కొనర్చి శాశ్వతమైన పుణ్యమును గట్టుకొనక తప్పదు. కడుపునిండిన యన్నములేక వారు గతించినను నొడలునిండిన గుడ్డతోనైన పా రీవలికిఁ దీసికొనిరాఁబడుట కవకాశము కలుగునట్లు చేయవలయును. సాక్షి ! ఈలేఖను మీరు జంఘాలశాస్త్రీచే సభలోఁ జదివెంటురని పంపితిని. నేనీలేఖ యాంధ్రప్రతికకుఁ బంపినయెడల ననామకుఁడనని నాలేఖను వారు ప్రకటింపరేమో యను భయముచే మీద్వారమునఁ బంపినయెడలఁ బ్రకటింతురను నాసచే మీయొద్దకుఁ బంపితిని.

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతి.

21. పితృ దేవతా గౌరవము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను :—

నాయనలారా ! సాక్షి కీలేఖ వచ్చినది. దీనిని జదివెదను.

సాక్షికి—అయ్యా నమస్కారములు. మీజంఘాలశాస్త్రీ యెన్నెన్నో విషయములపై నుపన్యాసము లిచ్చుచున్నాడు. చెప్పినది చెప్పకుండఁ జెప్పుచున్నాడు. చాల సంతోషమైనది. మానవజాతికున్న బిత్తదేవతాగౌరవమును గూర్చి యిదివఱకుఁ జెప్పియుండలేదు. ఈవిషయముపై నేను గొన్నియంశముల నీలేఖలో వ్రాసి మీకుఁ బంపితిని. దీనిని మీసంఘమునఁ జదివింప వేడుచున్నాను.

ప్రపంచముననున్న మానవజాతియం దంతటఁగూడఁ బితృదేవతాగౌరవము వ్యాపించియున్నది. సర్వజాతులవారియందు సర్వమతములయందుఁ గూడ నిది ప్రధానవిషయమై యున్నది. ఇతర దేశస్థులలో నీమర్యాద యెటులున్నదో కనుగొందము. మనదేశమునం దెట్లున్నదో మనకందఱకుఁ దెలియనే తెలియును. పితృదేవతలు బ్రతికియున్న తమవారితోమమునకు సంతసింతురనియు, గర్వమునకు దుఃఖింతురనియు వారు సంపద్యంతులై యుండి తమనోటికిఁ జిరకాలము నీరిచ్చుచుండవలయునని నదా కోరుకొనుచుందురనియు సర్వజాతులవారి యభి

ప్రాయమై యున్నది.

పితృదేవతలు బ్రదికియున్న తమవంశస్థుల సంపదలకు సంతసింతురనియు నాపదల కార్తి, జెందెదరనియు నిశ్చయించుకొనకపోవుట మనుజుధర్మము కాదని ఎరిస్తాటల్ అనునతఁడు తన ఎథిక్సు అనుగ్రంథమునందు వ్రాసినాఁడు. ఇదికాక తమవంశజులు భూమిలో నున్నంత కాలమే తమ కుత్తమగతు లుండుననియు వారు నిర్వంశమగువెంటనే తమ కథోగతి సిగ్గించుననియు వారెంచి తమవంశాభివృద్ధి కెల్లప్పుడు కోరుకొనుచుందురను సభిప్రాయముకూడ దాదాపుగ నన్నిజాతులలోఁ గూడ నున్నదనుట కెంతమాత్రమును సందియములేదు. పూర్వకాలపు యూదులలో నిట్టియభిప్రాయము లేదని కొందఱనుచున్నారు. కాని యది యంతసత్యమని వచింప వీలులేదు. వారిలోనైనను గతించిన పూర్వుల జ్ఞాపకార్థముగ ప్రాతఃబడిన చెట్లు కట్టఁబడిన స్తంభములు నున్నతప్రదేశములందు నిర్మింపఁబడిన సమాధిగృహము లున్నవి. కాని లేకపోలేదు. ఓట్లు పెక్కుమెంటునాఁటికే వారిలోఁ బితృదేవతాపూజ నశించినట్లు కనఁబడుచున్నదని కొందఱుందురు కాని, యది నశించినట్లు సిద్ధాంతీకరింపఁగల దృష్టాంతములు విశేషముగఁ గానఁబడవని మఱికొందఱు యభిప్రాయము. అదికాక యట్టియూహము మనుజుని హృదయమునుండి వెడలిపోవుటకుఁ బ్రకృతియే యంగీకరింపదు. ప్రతి జీవములో (నెల్లు ప్రిజర్వేషను) నాత్మసంరక్షణాభిసంధికంటె ప్రపృథానమైన కోరిక యేదియులేదు. ప్రకృతినిర్మాణములోనే యట్టియేర్పాటున్నది. దానినిఁ దొలఁగించుట కిప్పు డీశ్వరునితరమైనఁ గాదు. అది లేనిదే బ్రతుకేలేదు. సృష్టిస్థితి దానివీఁడనే యాధారపడి యున్నది. అది మనుజుని కున్నంత కాలము పితృదేవతలందు భక్తిపోవుట కవకాశమే లేదు. తాను జచ్చినతరువాతనైనను దన్నుఁ దనవారు గౌరవించి

పూజించుచుండవలయునను వాంఛ తనకున్నప్పుడు తన పితృదేవతలం దుఁ దన కట్టిమనోవైఖరి యేలయుండదు. అట్లు లుండకపోవుట సృష్టి యుండకపోవుట కాని మఱియొకటి కాదు.

మనుజులు మరణించినతరువాత వారు బ్రతికియుండునప్పు డేయే సుఖము లనుభవించిరో యాసుఖములన్నియు ననుభవింపవలయునను మహావాంఛ గలిగియుందురను విశ్వాసము జనులలోఁ బూర్తిగా ను న్నది. శ్రాద్ధాదులన్నియు నందుకొఱకే. వస్త్రదాన స్వర్ణదాన పుస్త కదాన భూదానాదులన్నియు నందుకొఱకే—ఇదికాక కొన్నిజాతుల లోఁ బూర్వముండిన సహగమనమునకుఁ గారణ మిదియే—కామార మందేమి యావనమందేమి వార్థకమందేమి భార్యకంటె నధికసుఖ సంధానచణమైన వస్తువు వేటొక్కటి పురుషునకు లేదు. పరలోకగతుఁ డైనవాఁ డాకారణమున భార్యాసాహచర్యవాంఛాప్రబలుఁడై యుండు ను. కావున సహగమనాచారము పుట్టియుండవచ్చునని తోచుటలోఁ దప్పు కనఁబడకుండ నున్నది. ఒక్క మనలోనే యిట్టియభిప్రాయమా? మఱియెవ్వరిలోనైన నున్నదా? సిథియనులలో రాజు మరణించునప్పు డతనిని మట్టిలోఁ గలుపు సమయమందున నాతఁ డుంచుకొన్నదాసిని నాతనికి దాహమిచ్చువారిని, వంటవానిని, నాతఁ డెక్కుగుట్టమును నా తనికవులను, గాయకులను, ప్రధానుని గొంతుపిసికి చంపునాచారమున్న దని “హిరాడటన్” అను చరిత్రకారుఁడు చెప్పినట్లు మఱియొకరు చెప్పుచున్నారు. ఇట్టికూచారము పితృదేవపూజతో సంబంధించినదను ట కేమైన సందేహమా? అనేకదేశములలో, నివి కాకపోయినను నిట్టి వి పితృదేవపూజాసంబంధములైన వున్నవని యంద అంగీకరించినమా టయేకాని వివాదాస్పదమైనమాట కాదు. అదికాక రాచపీనుగ తో డులేకుండఁ బోదన్నసామెత మనలో నూరకే కలిగియున్నదా? మన

లోఁగూడ నాతఁడు కన్నె చెఱబాపినదానిని, కార్యదర్శిని గవిని కట్టఁగట్టి
 కాటిమీఁద పెట్టి కాల్చునట్టి యాచారమున్నది కాని లేకపోలేదు.
 ఇట్టి కఠినాచారములు కారణాంతరబాహుళ్యముచేఁ గొంతవఱకుఁ గర్క-
 శతలోఁ దగ్గినను నిప్పటి కాయాచారము లన్ని దేశములందు నున్నవి
 కాని లేకపోలేదు. పితృదేవతలు తమ్మునిశము కనిపెట్టియుందురనియుఁ
 దమనీడవలెఁ గూడఁ దిరుగుచునే యుందురనియుఁ గష్టములనుండి త-
 మ్ములఁ దొలఁగించుచుందురనియుఁ దమయిండ్లను దొంగలనుండి కా-
 పాడుచుందురనియుఁ దమపంటలను జంతువులనుండి రక్షించుచుందుర-
 నియుఁ దమశత్రువులతోఁ దాము పోరాడునప్పుడు తమభుజములకుఁ
 బాటవము తమఖడ్గములకు వాఁడియు నిచ్చుచుందురనియుఁ జీవాదేశ-
 ములో వారి కిప్పటివఱకుఁ బరిపూర్ణవిశ్వాస మున్నది. ఘనకార్యముల
 కు గౌరవ మెవ్వరికిగల్గునో తెలియునా? ఆకార్యము లొనర్చిన మనుజు-
 నికే గాదు, అతని పితృదేవతలకు—చూచితరా? పితృదేవపూజ వీరి-
 లో నెంత గాఢముగానున్నదో—(రసో జపానీసు) దుష్యా జపానుదేశ-
 ములకు యుద్ధము సిద్ధించినప్పుడు పితృదేవతలు తమ్ముఁ గాపాడుచుండి-
 రను పూర్ణవిశ్వాసమే కొండవంకాయయంత జపానును గుమ్మడికాయ-
 యంత రషియాతోఁ బోరాడించినది. చచ్చిపోయినవారి పేళ్లను రాగి-
 రేకులమీఁదనో కట్టిపలకలమీఁదనో చెక్కించి వారియూత్మలను వాని-
 లోని కాకర్పించి యారక్షకరేఖలను చీనావారు భద్రముగ దాచుకొని
 వారివారి మృతతిథులందు వానినిదీసి పూజించుకొందురు. కానుభ్యూసి-
 యు పు అంతటివాఁ డట్లాచరించినప్పు డితరుల లెక్కయేమి? మనకు
 వ్యాసునికంటె చీనావారికి కానుభ్యూసియను యెక్కువవాఁడు.

ఇక రోము గ్రీసుదేశములం దిందునుగూర్చి యభిప్రాయ మె-
 యిందెనో చూతము. చిరకాలనాగరకతగల రాజ్యములందుఁ బరిశీలన

మొసర్చిన నెందునుగూర్చియైన తత్వనిర్ణయమగును గాని నిన్నఁగాక. మొన్నఁ గన్నఁదెఱచినజాతులయందుఁ బరీక్షించిన వినియోగమేమి? ప్రాతనాణెములు పాడైనకోటలలో దొరకునుగాని క్రొత్తకోటలలో దొరకునవి కోడియీకలేకాదా? రోమురాజ్యములోఁ గూడఁ బైనిచెప్పిన యాచార మొకవిధముగా నున్నది. మరణించిన పీఠుల విగ్రహములను మైనముతోఁజేసి వానిని భవనములలో దాచికొందురు. ఆ రాజ్యమున నెవ్వఁడైన సనికుడు మరణించినయెడల సమాధిస్థలమున కాలని కళేబరముఁ దీసికొనిపోవునప్పు డీవిగ్రహముల నాకళేబరమునకు ముందూరేగించు వాడుక కలదు. గతించిన మహావీరులమాతృ లా విగ్రహములలో నున్నవని సామాన్యులు నమ్మెడివారు. ఇదికాక ప్రతి గృహమందలి జనులుకూడ వారివారి పితృదేవతలవిగ్రహములుచిన్నవి మైనముతో నిర్మించి వానికిఁ గుక్కతోలుతోఁ జేసినదుస్తులఁ దొడిగి వాని నింటిలో భద్రముగ నుంచుకొందురు. ఉత్సవదినములు సిద్ధించినపు డావిగ్రహములకుఁ బూజదండలు వైచి సింగారించి వానికిఁదాము తినఁబోవు నాహారాదులను నివేదించి భుజియించుచుందురు. అట్లుచేయు కున్నఁ బితృదేవత లధోలోక మొందుదురని వారి దృఢవిశ్వాసము. వారిలోఁగూడ మనలోవలెనే దత్తపుత్రునిఁ దెచ్చుకొనువాడుక గలదు. శ్రాద్ధమాచరించుటకును, దానికిఁ బ్రతిఫలముగా మృతునియాస్తి ననుభవించుటకును దత్తపుత్రస్వీకార మేర్పాటైనది. ప్రధానమైనది శ్రాద్ధకర్మము కాని ధనానుభవము కాదు. శ్రాద్ధకర్మ మొనర్చనివానికిఁగాని విధ్యుక్తముగఁ జేయనివానికిఁగాని మృతునిసంపద సనుభవించుట కధికారములేదు.

ఇదిగాక కొన్నిపిశాచము లున్నవని మనవారునమ్మినట్లే రోము రాజ్యమునందలివారు నమ్మెడివారు. బాలెంతవావు చచ్చినస్త్రీలు,

దుష్కర్మములొసర్చిన పురుషులు, విష్యుక్త శ్రాద్ధములు లేనిమృతులు మొదలగువారు యోగ్యులగు పితృదేవతలలో, జేక పిశాచగణములో జేరుదురను విశ్వాసము వారిలోఁగూడ నున్నది. వారిలో నట్టిపిశాచముల దఱిమివేయుపద్ధతి వారికవి యొకఁడు చెప్పినాఁడు. గృహస్వామి రాత్రి రెండుయూమములకు లేచి కాలుసేతులు గడుగుకొని పాదరక్షలు ధరియింపకుండ నుపదేశముద్రను వహించి పౌమ్మని యర్థమిచ్చు సంజ్ఞలను జేతితో, జేయుచు నిల్లంతయు నటునిటు తిరుగుచుఁ దొమ్మిది చిక్కుడుగింజలను నోటిలో నుంచుకొని “ప్రీతి నేను నావారు నీనుండి విముక్తియగుచున్నామని” కేకలువైచుచుఁ దొమ్మిదిగింజలను గింజ నొక్కొక్కపర్యాయము తొమ్మిదిసారులు ఘాతరించును. అంతటితో నాపిశాచము లాచిక్కుడుగింజలలోఁ బ్రవేశించి యడఁగిపోవును. ప్రపంచమందంతటను గూడఁ బిశాచోచ్ఛాటనపద్ధతి యున్నది కాని లేకుండఁబోలేదు. ఆపిశాచముల కేదో యిష్టమైన యాహారమిచ్చి తఱిమివేయుదురు కాని శుష్కోదరములతో నుండఁగా వానిని దఱిమివేయరు అట్లెల్లచోటులను జరుగుచునే యున్నది. నెయింటు (మహనీయులను) బూజించుట క్రైస్తవులలోఁ గూడ నున్నది. క్రైస్తవుడుకాని యొక గొప్పజమిందారుఁ డొకప్పుడు క్రీస్తుమతబోధమును విని క్రైస్తవమతమును దీసికొన నిశ్చయించుకొనెను. క్రైస్తవమత స్వీకారారంభకర్మమగు పరిశుద్ధస్నాన మాతఁడు గ్రహించుటకుఁ బవిత్రమైనతొట్టె యొద్దకుఁ బోయి యక్కడ నొకనిముసమాగి సందిగ్ధమనఁబుట్టె యచ్చటఁ జేరిన గురువులతో “అయ్యా! నేను క్రీస్తుమతమును స్వీకరించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. మీమతముననుసరించి నేను జేయఁదగిన విధాలన్నియు యథాప్రకారముగాఁ జేసి నేను మరణించినతరువాత నాకు రా.బోవు స్వర్గమందున నేను నాతండ్రిని చాతనుజుడఁగలనా?”

యని యచెను. చూడలేనని వారు ప్రత్యుత్తర మిచ్చిసమీక్షింపట మీ
 మోక్షము నొకక్కఱలేదని యారఁ జూపలికిఁ బోయెను. చూచితిరా !
 ఈవిచిత్రమైన యంశము. మతముదాఁటి మఱియొక్క మతములోనికి
 బోవుచున్నను గతించిన తండ్రిదాతలను గలసికొనుటకే మనుజుని కో
 రికగాని మఱియొకటి కాదు. అన్యమతస్వీకరణమందు లెక్కయేమి ?
 పితృదేవతలలో దండ్రులను జేర్చుకొనని పూర్వజాతులయందుఁ గూడ
 నొకవిధముగాఁ బితృదేవపూజ లున్నవి. వారు తల్లివలనఁ దాము పుట్టి
 నట్లే నమ్ముదురు. కాని తండ్రివలనఁ బుట్టినట్లు నమ్మనే నమ్ముదు.
 అట్టిలియాదేశపుఁ బూర్వజాతివా రట్టిజాతులలో నొకరు. (స్త్రీ) యక
 పులలో వేటకై కాని నదులయొద్దఁ జేపలుపట్టుటకుఁగాని పోవునప్పుడు
 చెట్లలోని యాత్మలుకాని నదుల నధివసించిన యాత్మలుకాని యాఁడు
 వారి గర్భములందుఁ బ్రవేశించి వారినుండి పుట్టుదురని నమ్మకము.
 అట్లు ప్రవేశించినట్లు నిదర్శన మేదనగా (స్త్రీ)లు చెట్లదగ్గఱనుండి పోవు
 చుండగాఁ జెట్టులోనున్న యాత్మ యామెగర్భమునఁ బ్రవేశించినయెడ
 ల నొక చిన్నకఱ్ఱముక్క చెట్టుపై నుండి పడును. అదియే నిదర్శనము.
 ఆకఱ్ఱముక్కను దెచ్చి యది యొక్కచోట యాజాతిలోని పెద్దలు దా
 తురు. ఆకఱ్ఱలోనున్న యాత్మయే యామెబిడ్డకు పితృదేవత. ఆకఱ్ఱ
 ముక్కల నిట్లాజాతివారు భద్రపఱచి వాని కెన్నెన్నియుత్సవములైనఁ
 జేయుదురు. ఆకఱ్ఱముక్కలకుఁ జమురురాచి యభ్యంగనము చేయించి,
 బట్టలు కట్టించి, ముద్దాడి ప్రార్థనలు సల్పుదురు.

నాస్తికమతమును బోధించెనని కొందఱచేఁ జెప్పఁబడిన బుద్ధా
 చార్యులవారు కూడ గతించిన వారి జ్ఞాపకార్థ ముత్సవము లొనర్చు
 కొనుడని బోధించిరి.

సాక్షి ! నే నప్పుడప్పుడు గ్రంథములవలనఁ జెలిసికొనినదియుఁ

బెద్దలవలన వినినదియు మీకు వ్రాసితినీ. ఇందునునూర్చి మీరుభిప్రాయ మేమో జంఘాలశాస్త్రీచే జెప్పింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

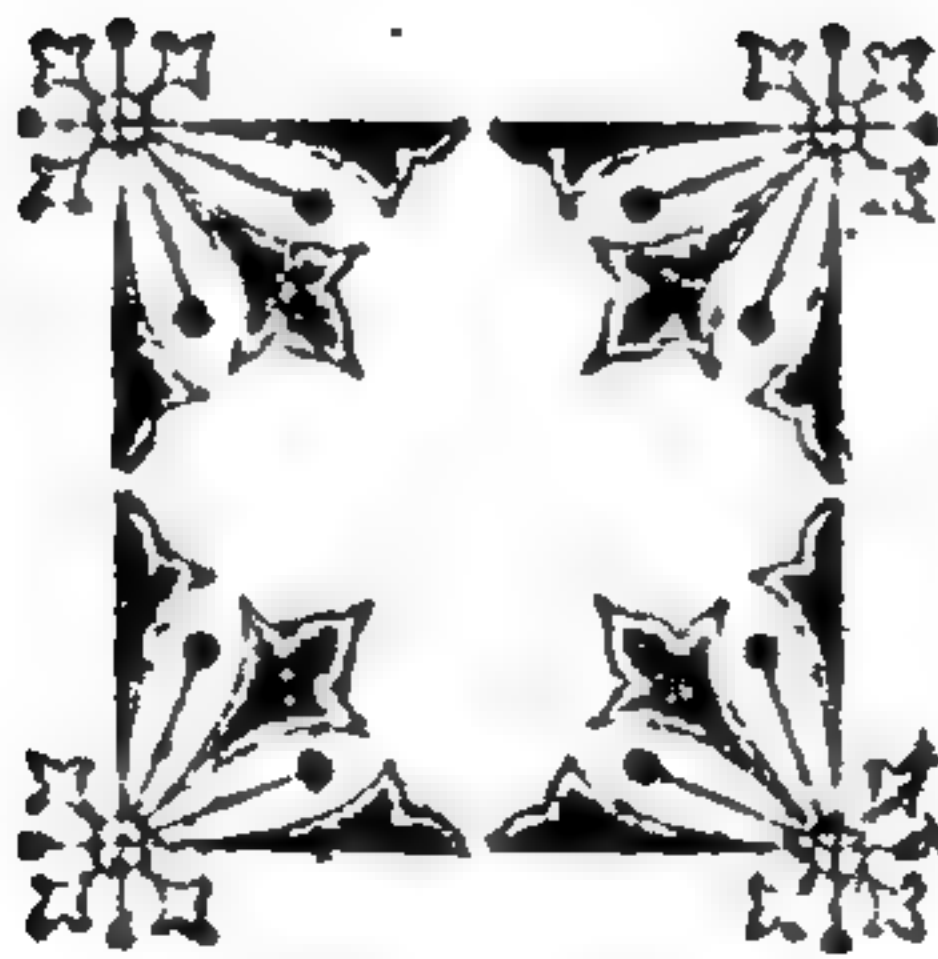
చిత్తగింపవలయును.

విధేయుడు,

సా టి సంఘాభిమాని.

నాయనలారా! ఈలేఖను వింటిరా? అవకాశమువెంబడిని దీని ఊ బ్రతుక్తుర మీయవచ్చును.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

సాక్షి

22. అఖిలభారతయాయుర్వేదపరివత్తు.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా! రాజమహేంద్రవరమునుండి నేడిలేఖవచ్చినది. దీనిని జదివెదను.

సాక్షికి:—అయ్యా! నమస్కారములు. నేను సాక్షిసంఘాధి
మానమును బూర్తిగాఁ గలవాడను. మాగ్రామమగు రాజోలులో
మేము మీసంఘము ననుకరింపఁదలంచి స్థాపించుకొనిన యువసాక్షిసం
ఘమున నేను జంఘాలశాస్త్రీని. మీసంఘముననున్న జంఘాలశాస్త్రీ
మహారాజశ్రీలలోఁ జేరినవాడైనయెడల నేను జరంజీవులలోనైన
జేరినవాడనగుదును. ఆనడుమ నేను మీసంఘమునకు మాతామూల
బోధులోని యెన్నికలనుగూర్చియు మాకళాశాలలోని గత్తరులనుగూ
ర్చియు మాబొట్టయ్యసెట్టి మనస్సులోవ్యాపించిన తామరనుగూర్చియు
మణియింక వేనినోగూర్చియు లేఖలువ్రాసి వానిని మీనభలోను జది
వింపుడని కోరఁగ మీ రుపేక్షయొనర్చినారు. ఉపేక్షకుఁ గారణమే
మీ తెలిసియుండునెడలఁ దప్పదో దిద్దుకొనియైన నుండుము. మాత
ప్పదో చెప్పకుండ మీ రూరకుండుటచేత దప్పు మాలోనున్నదో మీ
లోనున్నదో తెలియకుండ నున్నాము. ఒకవేళఁ గిందటిసారి మేము

వ్రాసినయంశములు జనసామాన్యమున కభిరుచి నీయఁగలిగినవి కాకపోవుటచేత మీరు మాతేఖలను బ్రకటింపలేదేమో యని మాలో మేముకకారణమును గల్పించుకొని సర్వజనాదరణపాత్రములైన యంశములనే యీసారి వ్రాయఁదలచితిమి.

ఈనెల 5, 6, 7 తేదీలను గోదావరీతీరమందుఁ బుట్టిన కోహి నూరగు రాజమహేంద్రవరమునందు నిఖిలభారతీయాయుర్వేదపరిషత్తు జరుపఁబడునని తలఁచి యటకుఁ బోయితిని. నేను సభకుఁబోవుసరికే సమ్మానసంఘాధ్యక్షుని యుపన్యాసమైనదని తెలిసినది. ఆయన తనయు పన్యాస మాంగ్లేయమున వ్రాసినారుకాబోలు. దాని నెవరో యాంధ్రీ కరించిరికాబోలు. వానిలో నేప్రతియు నాకు దొరకకపోవుటచేత నందలి విశేషములేవో నేను జెప్పఁజాలను. నేను సభలోనికిఁ బోవునప్పు టికే యాయుర్వేదసభాధ్యక్షులగు నాయుర్వేదపంచాసన శివకృష్ణశాస్త్రిగారుపన్యసించుచున్నారు. అదివఱ కేమిచెప్పిరో యచ్చట నేను లేకపోవుటచేత నేను జెప్పఁజాలను. ఆయన మాటలాడినమాట లేవో నాకుఁ దెలియకపోవుటచేత నటుతరువాతిగ్రంథమును జెప్పఁజాలను. ఆయన సంస్కృతమున మాటలాడినట్లుమాత్రము నేను జెప్పఁగలను. సంస్కృతమున మాటలాడునెడల సాధారణముగా మనప్రాంతములం దెవ్వరికోకాని తెలియదు. ఆధాషాప్రచార మార్యావర్తమందు వాగూపకముగాఁ దక్కువకావును నట్లు జనసామాన్యమునకుఁ దెలియకపోవుట యాశ్చర్యముకాదు. సభలోఁగూరుచుండిన నై ద్యులలోఁ గొందఱు తెలిసినవారివలెఁ దలలూప మొదలుపెట్టరి. అంతదూరమునుండి యిక్కడికి వ్యయప్రయాసములకు లోనై వచ్చినవా రామాత్రమైనఁ జేయకుండునెడలఁ బై వారేమనుకొందురో యని యట్లుచేసియుందురేమో? నాకుఁ గలిగిన సందేహమును బాపుకొనుటకు విశేషముగాఁ దల

నూపుచున్న యొక విశిష్టావైత వైద్యునియొద్దకుఁ బోయి “అయ్యా! మీరు తలయంతగాటముగా నూపుచున్నారు. మీ కేమి తెలిసినదో నాకు రవంత చెప్పరా” యని యడిగితిని. “నా కేమియుఁ దెలియకుండ నున్నదని తల యూపుచున్నావయ్యా! నన్ను జంపక యావలికిఁ బోవుమని” యాతఁడు నన్నుఁ జవాట్లుపెట్టెను. ఒకరూపాయ దండుగ పెట్టి నేను సభలోనికి వచ్చితివయ్యా! నా కేదో కాసంత చెప్పవయ్యా యని యాతనిని నేను దిరుగఁ పార్శ్వంప “వైద్యురూపాయలు దండుగ పెట్టుకొనిన నేనెవనితోఁ జెప్పుకొనవయ్యా నడునడుమని” యాతఁడు నన్నుఁ గొట్టి సిద్ధపఱచెను. అంతలో మఱియొక మహారాష్ట్ర వైద్యశేఖరుఁడు హిందీభాషలో నేమేమో చెప్పెను. నా కేమియుఁ దెలియక పోవుటచేత మీయిష్టమువచ్చినట్లు చెప్పుకొనుఁడని లేచి పాకయంతయు నిటులటులు తిరుగ నారంభించితిని. ధన్వంతరి, వసిష్ఠుఁడు, క్షీరవాణి—మొదలగు నామములుగల పటములు స్తంభములకు వ్రేలాడఁ గట్టఁబడియుండెను. చ్యవనప్రాశనమని విటప్రియయని మఱియేమో యని కొన్ని మందులపేళ్లు స్తంభములఁ గాగిదములపై వ్రాయఁబడి యున్నవి. విటప్రియయనుమం దేరోగమునకని నే నచ్చటనున్న యొక యువకు నడిగితిని. “నాప్రాణము కాపాడిన దదియేనయ్యా—సుఖ వ్యాధు లన్నిటి కంతదురాకట్టు మఱియేదియు లేదయ్యా” యని నా చెవిలోఁ జెప్పెను. నా వెనుకవైపునఁ బిల్లలేడ్చినట్లు వినఁబడగ నులికిపడి వెనుకకుఁ జూడఁగ నెత్తైన యరపమీఁద నభాదర్శనలాలసలగు సరోజాక్షులు పనియేదియు లేకపోవుటచేఁగాఁబోలు నెడపిల్లలను గొట్టుచుఁ గొందఱు చంటిపిల్లలకుఁ బాలిచ్చుచుఁ గొందఱుఁ గునికిపాటులుపడుచుఁ గొందఱు నొడళ్లు విఱుచుకొనుచుఁ గొందఱు కూరుచుండిరి. సంస్కృతమున వైద్యశాస్త్రమును జరుపుకొనిన వైద్యులకే యీయుపన్యాస

ములు తెలియకుండ నున్నప్పుడు తల్లులారా ! యింతశ్రమచేసి మీ రేలవచ్చితిరి యని లోలోన ననుకొని సభవిడిచి పోయితిని.

మరునాడు సాయంకాలమునఁ దిరుగ సభకువచ్చి యుపన్యాస రంగమున నొకమూలఁ గూరుచుంటిని. ధన్వంతరిస్థాన మొకవైద్యుఁడు చదివెను. అనాటిసభ కొక దాక్షిణాత్యుఁడగు నయ్యంగారి నధ్యక్షునిగ నెన్నుకొనిరి. ఆయన తెనుఁగున బాగుగా మాటలాడలేదు. తెనుఁగుదేశమునఁబుట్టిన మనవారే మనభాషను బాగుగా మాటలాడ లేనప్పు డయ్యంగారి యాంధ్రమున సపశబ్దములు చూపుట యనమం జనముకాదా ? అంత నొకవైష్ణవుఁడు నిన్నటి యధ్యక్షుని సంస్కృతోపన్యాసమునకుఁ దాత్పర్యము తెనుఁగున సంక్షేపముగాఁ జదివెను. నా మట్టినకు నా కందులోని విశేషములేవియు నగపడలేదు. గోదావరీ స్నానమువలనఁ బుణ్యమున్నదనియు నాంధ్రదేశమందలి వైద్యగ్రంథము లితరదేశములందువలెఁ బరరాజులచే హరింపఁబడలేదనియు, సర్వార్థువా రీయఁబోవు మూల్యము నాయుర్వేదాభివృద్ధికై గ్రహింపవలయు నేకాని నిరాకరింపఁదగదనియు నాయుర్వేదమునకు జయమగుగాక యని యు మాత్రమే మిగుల సంక్షేపముగా నావైష్ణవుఁడు చెప్పెను. శంకరాచార్యులవారు రామానుజాచార్యులవారు మధ్వాచార్యులవారు కూడ నాంధ్రదేశమందే పుట్టిరనికూడఁ జెప్పెను. ఈమాట దేశచరిత్రకేమైన నక్కటకువచ్చునేమో చరిత్రలేఖగులు చూచుకొనవలసినదేకాని యాయంశము నేను విచారింపఁదగదు. ఆయనతరువాత నధ్యక్షులుపన్యాసముల వ్రాసి పంపినవైద్యులలో నెవరిపేరోకాని పిలిచిరి. ఆపేరు గలవారు రాలేదని ప్రత్యుత్తరమురాగ మటియొకపేరు పిలిచిరి. అంతట నొక్క రుపన్యాసరంగమున వచ్చి నిలువఁబడి తన యుపన్యాసమును జదువ నారంభించెను. పదినిమిషములకంటె మీకు వ్యవధిలేదు.

కావున నుపన్యాసమంతయుఁ జదువ వీలులేదనియు దానిని సంగ్రహించి చెప్పుడనియు నధ్యక్షు లాతనికి గోరిరి. ఆయన పాపము పిటికివాఁడు కాబోలును. ఈమాటతో మఱింత బెదటి గద్గదసహితమైన హీనస్వరముతోఁ జదువనారంభించెను. అంతట 'లవుడరు' అని నాటకపద్ధతిగా నొక్కఁడు సభలోనుండి కేకవైవఁగ నాతనికిన్న యూపిరికూడ సన్నగిలెను. అది త్రిదోషములఁ గూర్చిన యుపన్యాసమని జ్ఞప్తియై న్నది. చదువుట కవకాశములేదు. సంగ్రహముగఁ జెప్పుట యతనికిఁ జేతకాదు. చచ్చుటతప్ప మార్గాంతరమేమియుఁ గనఁబడని యీమహాసంధ్యవస్థలో నధ్యక్షుఁడు పత్రమునకు ముఖ్యములైనవి మూఁడుపంక్తులుమాత్రమే చదువుఁడు అని యాతనిని హెచ్చరించెను. అంతరవంత యాతఁడు కుదుటఁబడి యిట్లు చదువసాగెను. సత్వరజస్తమోగుణములను మూఁడుగుణములే నీప్రపంచముననున్న నదులలో ముఖ్యములైనవి—కావుననే ధన్వంతరి యానతిచ్చినటువం—నరించినప్పుడు వెనుకవి ముందునకు ముందుకు వెనుకది రా—ఇట్లతఁడు చదువనారంభించెను. ఏమియు నర్థము సందర్భముతెలియక సభాసదులు గ్రుడ్లు తేలవై చిరి. పత్రమునకు మూఁడేసిపంక్తులు చదువవలయునని యధ్యక్షుఁడు తనకిచ్చిన యాజ్ఞననుసరించి యొకపత్రములోని మొదటిపంక్తియుఁ దొన్నిదవ పంక్తియుఁ బదునేడవపంక్తియుఁ జదివెను. అది పెంకితనమునఁ జేసిన పనికాదు. కేవల మజ్ఞానముచేత. “అట్లు చదువరాదు. ఒక్కపత్రమైనసరే పూర్తిగాఁ జదువుడని” యధ్యక్షుఁడు పలుక, నాతఁడు చదువుట కారంభించెను. చదువుజరుగనిదే మాట తొడుకనిదే—“ఇది మీరు వ్రాయలేదా” యని యెవ్వరో యడిగిరి. నేనేయని యాతఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. “అటులైన నేమివ్రాసితిరో చెప్పలేరా” యని చుటియొక్కరడిగిరి. “అప్పు డేమివ్రాసితిరో యిప్పుడెట్లు తెలియునని”

కాబోలు నాతడు తిరిగి చెప్పెను. “పోనీ, చూచి చదువుట కభ్యంతర మేమని” మఱియొక్కరడిగిరి. “అక్షరము తెలిసిన మెడల నభ్యంతర మేమి” యని కాబోలు నాతడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. “అది మీరు వ్రాసినది కాదా” యని మఱియెవ్వరో యడిగిరి. “నేనే వ్రాసియుండునుగాబోలు” నని నాతడు పలికెను. ఇంతలో నధ్యక్షుడు గంట కొట్టెను. మఱియొకరిని పిలిచిరి.

ఈసారి వచ్చినయాతఁ డొకమహమ్మదీయుడు. ఈతఁడు వ్రాణములనుగూర్చి వ్రాసినాడు. ఉపన్యాసమును జనువుట కాతనియొద్దఁ జత్వారపుజోడు లేకుంటచే నధ్యక్షుడు గారే కాబోలు నెవరిదో యాచించి తెచ్చి యిచ్చిరి. ఈతనియపన్యాసములోఁ బ్రథమవాక్య మేదియో చెప్పనా! “ఉత్తమ ఆడుదానితో మంబోగించినట్లయితే నెత్తి మీఁద రణముపుట్టును.” ఈమాటతో సభ్యులకు మతులుపోయినట్లుంజెను. తరువాత నాతఁ డేదో చదివెనుగాబోలు—ప్రణామములోని ప్రజలప్రాణము లిట్టివైద్యుల యధీనములై యున్నవో—రామ రామ రామా!

సా ఓ ! మీజంఘాలశాస్త్రీ యాయుర్వేదమాహాత్యమునుగూర్చి యన్తశ్శధాటితో నుపన్యసించియున్నాడు. నే నాయుర్వేదసభలఁ గూర్చి పరిహాసముగా వ్రాయుచున్నానని తలపవలదు. అంత మూఢుఁడనుగాను అంత దేశభక్తి లేనివాఁడను గాను. వైద్యులలోని ప్రత్యేక వ్యక్తులను గొందఱ నధిక్షేపించుచున్నాను. వారు వైద్యజ్ఞానసంపాదనమున మిగుల దురవస్థలో నున్నారు. పౌరోహితుడు మంగళసూత్ర కాలమందు, మధ్యమ పిండముద్వాసయా యని కప్పగంతువైచినప్పుడాతని నధిక్షేపించినచో వేదమాషణమగునా? ఆయుర్వేదమును శిరముపైఁ బెట్టుకొని పూజించుచున్నామని యజ్ఞులగు వైద్యులు మాతల

ననిజేపింపక మానుదుమా ! మన ప్రాణములుదీయుటకు నడుముకట్టు
కొని వచ్చినవానిని బరిహసింపనైన గూడనా !

మీజంఘాలశాస్త్రీ యొక్కసారి నాడీవిషయమును నొక్కయం
శమును మఱియేవోసంవర్ధమునఁ బలికినాఁడు. తరువాత వాయంశము
నుగూర్చి విపులముగఁ జెప్పునేమో యని వేచియుంటిమి. ఇంతవఱకుఁ
జెప్పియుండలేదు. పెద్దజంఘాలశాస్త్రీ యుపేక్షించినయంశమును జి
న్న జంఘాలశాస్త్రీ యుపక్రమించినయెడలఁ దప్ప లేదనుకొందును.

మన యాయుర్వేదమున రోగనిదాననుంథయు నాడీపరీక్షపై
నాధారపడియున్నది. గోడకుఁ బుట్టయెట్టిదో మనపై దృశాస్త్రమునకు
నాడీనిదాన మట్టిది. రోగనిర్ణయమునకు, మూత్రపరీక్ష పురీషపరీక్ష
రక్తపరీక్ష శ్లేష్మాదిపరీక్ష మొదలగునవి యన్నవికాని యవి నాడీపరీక్ష
తరువాతివి కాని దానికంటెఁ బ్రధానమగునవి కావు. గృహస్థావస్థ
కన్యకాపాణిగ్రహణ మెట్లు ప్రథమకర్తవ్యమో చికిత్సార్థమునకు రో
గిపాణిగ్రహణ మెట్లు మొదటిది. తెలిసినవాఁడు చేయి చూచుచున్నాఁ
డు. తెలియనివాఁడును జేయి చూచుచున్నాఁడు. తెలిసినవాని కేది
తెలియునో తెలియదు. తెలియనివాని కేదితెలియదో తెలియదు.
అంగుష్ఠమూలమువెనుక నొక్కయంగుళము విడిచిపెట్టి వైద్యులు నాడి
చూచుచున్నారు. తర్జనిమీఁదిది పైత్యనాడియనియు మధ్యమముమీఁ
దిది కఫనాడియనియు అనామిమీఁదిది వాతనాడియనియు జెప్పుచు
న్నారు. ఇది కొందఱమతము. మధ్యమముమీఁదిదే బాధనాడియని
యు ననామిమీఁదిది శ్లేష్మనాడియనియు మఱికొందఱమతము. రోగి
చేయి చూచుట యట్లుకాదనియు అంగుష్ఠమూలమున ననామి యుంచి
తలక్కిందుగాఁ జూడవలయునని కొందఱమతము. అప్పు యనామిమీఁ
దిది పైత్యనాడియగును. తర్జనిమీఁదిది వాతనాడియగును. ప్రాణా

త్కృమణసమయమందుఁ దర్జనిపై వాతనాడి యుండునని మఱి కొందఱు
మతము. ఈయర్థములన్నియుఁ దప్పనియు దర్జనిమీఁది దుత్ఫుల్లగతిగా
నుండినఁ బైత్యనాడియనియును దానిమీఁదిదే మందగమనముగా ను
న్నయెడల శ్లేష్మనాడియనియు, దానిమీఁదిదే వెనుకకూఁగుస్వభావము
గలదిగా నున్నయెడల వాతనాడియనియు, నాడిచూడవలసిన దొక్క
వ్రేలిమీఁదమాత్రమే యనియు, నావ్రేలిమీఁది నాడిగతులనుబట్టియే
పితృవాతశ్లేష్మములు నిర్ణయింపవచ్చుననియు మఱి కొందఱుమతము.
అట్లే నిజమగునెడల సన్నిపాతము నెట్లు నిర్ణయింపవచ్చునని యితరు
లాక్షేపించుచున్నారు. అనఁగా శీతపైత్యజ్వరమును నిర్ణయించుటెట్లని
వారి యనితేషణముకాఁబోలు. పితృమున కుత్ఫుల్లగతికదా ! వాతము
నకు మందగతికదా ! రెండును గలసియుండుట తేజస్తిమిరన్యాయముక
దా ! ఈయసందర్భమును సమర్థించుటెట్లని వారి యనితేషణముకాఁ
బోలు. ఒక్కపిడికిటిలో ముందువ్రేలిపై పైత్యమని, వెనుకవ్రేలిపై
తైత్యమని జెప్పఁదగదనియు దీనియభిప్రాయము మఱియేదో యుండు
ననియుఁ గొందఱయభిప్రాయము. వీరియభిప్రాయమేదో తెలియదు,
మఱియేదో యభిప్రాయ ముండుననిమాత్రమే వీరియభిప్రాయము.
పితృమునకుఁ గాజైమను కోశమున్నది. శ్లేష్మమున కూపిరితిత్తులున్నవి.
వాతమునకుఁ బ్రత్యేకముగా నొకకోశము దేహములోఁ గానఁబడదు.
దానికిఁ బ్రధానకోశము కొంత శ్వాసకోశయుగమైనను వాతమునునది
ప్రత్యేకముగ నొక్కకోశముతో సంబంధించినది కాదనియు దానికి
స్వతంత్రవ్యక్తిత్వము తక్కువయనియు నది యెప్పుడుకూడ దేనితోడ
నో యొకదానితోఁ జేరియుండునదేయనియు నవసానసమయమందు వి
జృంభించి యొక్కటియే చెలతేగి ప్రాణములు తీయుననియుఁ గొందఱు
చెప్పుచున్నారు. నాడినిబరికించు రక్తనాళములలోఁ బూర్వులు కొంద

టు వాయువు ప్రవహించుచున్నదని యభిప్రాయపడినట్లు కనఁబడుచున్న
 దనియు నందువలననే వానికిఁ బాశ్చాత్యులు ఆర్బరీస్ అని పేరిడిరని
 యుఁ బ్రధానమైనది వాతమేయనియు నదియే యవస్థాభేదములఁబట్టి
 పితృశ్లేష్మములుగ దేహాంతఃకోశ సంఘర్షణమున మాటుననియు మఱి
 కొందఱు చెప్పుదురు. ఇంక ననేకాభిప్రాయము లున్నవి. వీనిలో నేది
 సత్యమో నిర్ధారణపఱచుట కిట్టి మహాభిషక్కిఖామణులు కాక మఱియె
 వ్వరు సమర్థులు. నాడీనిదానములోనే యనిత్యేపణము వచ్చినతరువాత
 నీక చికిత్సాతంత్రమునందు విశ్వాస మధికముగానుండుట కెట్లవకాశ
 మున్నది? కొలపాత్రలో వ్యత్యాస ముండగూడదుకాదా? కావున
 వైద్యులందఱు మెదడులు చింపుకొనియైనను నీయంశమును స్థిరపఱు
 పవలసి యున్నది. పూర్వు లేదో నిర్వచించినారని యదియే సిద్ధాంత
 ముగాఁ బట్టుకొనఁదగదు—సంతతాభివృద్ధి నొందుచున్న శాస్త్రముల
 లో వైద్యశాస్త్ర మొక్కటి. ఇట్టి మహావైద్యులందఱు దానిలోని
 సందేహములను నివృత్తిచేసి క్రొత్తక్రొత్త విమర్శనములొసర్చి నూత
 నపద్ధతులఁ గల్పించి దాని నభివృద్ధిపఱుపవలయును. ఆదివారివినియై
 యున్నది. వారఱ్ఱు ప్రయత్నించుచున్నట్లు కానఁబడదు. ఈనడుమనుం
 డియే కొంతసంచలనము వైద్యప్రపంచమున బయలుదేతినది. అప్పటి
 నుండియు వార్షికసభలని, ప్రదర్శనములని, పరీక్షించి బహుమానము
 లనియు నేదో కొంతపని జరుగుచున్నది. ఇది యింకను జాలదు.
 ఆయుర్వేదవైద్య మొకవైద్యము కాదనియు శారీరజ్ఞానము ప్రపంచ
 జ్ఞానము తక్కువగాగల పూర్వువారు దానిని దోచినట్లు కల్పించినా
 రనియు దాని ననుసరించి యిపుడు వైద్యము చేయఁదగదనియు నది
 మహమ్మదుగారి గడ్డపుమెద్దికలాగుననో బుద్ధుని దంతములాగుననో
 యెచ్చుటనో దానిని బట్టి దాని ప్రాచీనతనుబట్టి మాత్రమే దానిని

గౌరవింపఁదగుననియుఁ కొలఁదినంవత్సరములక్రిందట మన సర్కారు వారి యభిప్రాయమై యుండెడిది. ఆయుర్వేదముకూడ నొకజాతివై ద్యశాస్త్రము కావచ్చుననియు దానియందుఁగూడ నేదో కొంతగౌరవ ముంపదగుననియు నిప్పుడిప్పుడు వారు కొంత తెలిసికొనుట మహాసంతోషము. కాని వారాయుర్వేదప్రాశస్త్యనిర్ణయమున కేర్పాటుచేయుచున్న సంఘములవారి కాయుర్వేదజ్ఞానము తక్కువయగుటచేత నింకను దీనిప్రాశస్త్యము వారికి బాగుగాఁ దెలియకున్నది. వారికి దీని ప్రాశస్త్యము తెలియనియెడల మన శాస్త్రగౌరవము పోవునని మనము భయపడవలసినపని లేదు. వారికిఁదెలిసిన నొక్కటే తెలియకున్న నొక్కటే. వారు మనమం దెన్నడును బుచ్చుకొనరు. మనమందులేవో మనము పుచ్చుకొన్నయెడలఁ బుచ్చుకొనుటకు స్థిరపఱచుకొన్నయెడల మనకుఁ జాలును. ఆయుర్వేదమునుగూర్చిన కొన్ని ప్రశ్నలకు మనవైద్యులు ప్రత్యుత్తరములు చెప్పవలసియున్నదట. చెప్పవలసినదా మా నవలసినదా యని మనవారు తొక్కులాడుచున్నారు. చెప్పవలసినది యేయని యీనభలోని యధ్యక్షులు చెప్పినారట. చెప్పకపోయినయెడల మనశాస్త్ర మనందర్భముగా నున్నదని పైవా రనుకొందురేమో యనియేకదా భయము? అభివృద్ధిశాస్త్రములో ననందర్భములులేని వెచ్చటనైన నున్నవేమో వారుమాత్రము చెప్పఁగలరా? ఉన్నవి—లేవు అవి మనము చూచుకొనవలసినది కాని యొకరితోఁ జెప్పటయెందులకు? చెప్పినయెడల వారు మనకుఁ జేయునదేది? చేసినందువలన మనశాస్త్రమునకు వచ్చు గౌరవమేది? ప్రశ్నోత్తరముల కిదియేమి తర్కమా మీమాంసయా? ప్రశ్నోత్తరములపరిధానమైన శాస్త్రముకాని వాదపరిధానమైన శాస్త్రమేకాదే? అట్టిచోఁ బ్రశ్నముల కుత్తరములెందులకు? ఈయకపోయినయెడల మన మనమధ్యలని యనుకొందురే

మో యని భయమా? మనము సమర్థులమని యిదివఱ కనుకొన్నవా
రెవరు? వీరికిఁ బ్రత్యుత్తరములు చెప్పినమాత్ర మనుకొందురా?
ఏమియులేదు. ఈప్రశ్నముల కుత్తరములిచ్చినవెనుక నిన్నిటికి మూఁ
డురెట్లు ప్రశ్నములు ముందురావని యేమిచమ్మకము? మనమిచ్చుప్ర
శ్నలకు వారు ప్రత్యుత్తరము చెప్పుదురేమో? కనుగొనుఁడు—ప్ర
శ్నములజాబితా పై వారమున జరివెదను. ఒకరినొక రడుగవలసినది
లేదు. ఒకరికొకరు ప్రత్యుత్తరమియవలసిన దంతకంటెలేదు. సాహ
య్యములపయి మొదలే యాశలేదు. మనవా రీశాస్త్రమును బోషిం
చుకొన్న నంతయేచాలును. ఈశాస్త్రమును మిక్కిలి పట్టుదలతో మ
నవా రింకను జదివి యాంగ్లేయశాస్త్రముకూడ బాగుగా నభ్యసించి
దానిలో నేవైన యంశములు మనదానిలోఁ జేర్చుకొనఁదగినవి యు
న్నయెడల వానిని జేర్చుకొని మనశాస్త్రము నభివృద్ధిపఱచుకొనవలసి
యున్నది. ఇందులకు మనవారే మనకు సహాయులుకాని యొరులుకా
రు. తిరువాన్మూరు మైసూరు మొదలగురాజ్యములలో నాయుర్వేద
వైద్య మభివృద్ధిలోనున్నట్లు వినుచున్నాము. ఎందఱురాజులున్నారు.
ఎందఱు జమీందారులు—ఎందఱు మహారాజులున్నారు. వీరందఱు
తలఁచుకొన్నయెడల నేవిధమైనకొదవయు నుండదు. అదికాక యనేకు
లు భాగ్యవంతులున్నారు. వీరుకూడ సాహాయ్య మాచరింపఁగలరు.
సామాన్యప్రజలున్నారు. వీరికి జబ్బుసిద్ధించునెడల మనమందు పుచ్చు
కొన్నఁ జాలును. మనమందులవలన మరణించినవారు పయిమందుల
వలన బ్రదికినవారు నున్నట్లు నేనెఱుఁగను. అదిగాక ఆయుర్పు చల్లగా
నున్నయెడల బ్రదుకుదుమను విశ్వాసమున్నవారముకాని అల్లోపతివ
లననే బ్రదుకుదుమను నమ్మకమున్నవారము కాము. ఈసభకే హైద
రాబాదునుండి యొక గొప్పవైద్యుఁడు వచ్చినాఁడు. అతనికొక చిత్ర

మైన ప్రజ్ఞకలదు. ఒకని కేదోరోగము వచ్చినదనుకొనుము. మఱియొకఁడు పోయి యారోగమేదో కనిపట్టి వచ్చినాఁడనుకొనుము. అతఁడు మఱి యింకొకనితో తాను గనిపట్టి వచ్చినరోగమునుగూర్చి చెప్పినాఁడనుకొనుము. ఈతఁడు పై హైదరాబాదు వైద్యునియొద్దకు వచ్చెననుకొనుము. ఈతనిచేయి చూచి యారోగమేదో యామనుజునివయస్సెంతో, యన్నియు నితఁడు చెప్పును. అయ్యా! అనేకవిద్యలున్నవి. విద్యలను బోపించుటమాత్ర మరుదుగా నున్నది. పైవానిని బడదీసి లెంపకాయకొట్టి పాముగఱచినవానిని బ్రదికించినవా రనేకులున్నారు. మృతునికిఁ బ్రాణములీయఁగల యనేక దివ్యయోగములున్నవి. ఏమున్ననేమి? అదృష్టములేదు. ప్రజ్ఞావంతులమని చెప్పుకొనుటకుఁ గూడ భయము. ఒకరిని మనము నిందింపవలదు. మనల నెవరునిందించినను మనము తప్పుగా భావింపనక్కఱలేదు. తప్పులున్నయెడల దిద్దుకొందము. దేశభక్తిగలిగి, యాత్మవిశ్వాసముకలిగి, వెన్నెముకగలిగి, ప్రవర్తింతము. అంతకంటెఁ జేయవలసిన దేదియులేదు. ఇప్పటి కిది చాలును.

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

23. గ్రంథ పరిష్కారము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను :—

నాయనలారా ! ఈలేఖ వినుడు :—సాక్షికి- అయ్యా ! నమ
స్కారములు.

నూయూర నొకకవి యున్నాడు. అతఁ డనేకనాటకములు నవ
లలు రచించినాడు. ఆయన బాగుగనే కవిత్వము చెప్పఁగలఁడని నా
విశ్వాసము. ఆంగ్లేయభాషను జనివినవాడు. ఆయన మిగులఁ బిఱికి
వాడు. పదిమందిలోనికి వచ్చునెడల నెఱ్ఱబట్టనుజూచిన సంతపశువున
లె నెగిరియెగిరి పడును. కేవలము కుగ్రామమున నుండువాడు కావున
నాతఁ డెవరిని జూచి యెఱుఁగఁడు. అతని నెవరు చూచియెఱుఁగరు.
అతఁడు గ్రంథరచనాసమర్థుఁడనియే యనేకులెఱుఁగరు. అతనిగ్రంథము
లచ్చుపడకపోవుటచేత నాతనిపేరు వ్యాప్తిలోనికి రాలేదు. అతఁడు
దైవభక్తికలవాడు. ధర్మబుద్ధికలవాడు. పాపభీతికలవాడు. ఏవిష
యమందుఁగూడఁ బ్రవేశించుటకు భయముకలవాడు. మిత్రు లొకరిద్ద
రు వచ్చునెడల వారియెదుటమాత్రము స్వేచ్ఛగా సంతోషముగాఁ జ
క్కగాఁ జమత్కారముగా మాటలాడును. కొత్తవాఁ డెవఁడైనవచ్చు
సరికిఁ దలవంచుకొని మాటలాడక యూరకుండును. ఈతఁడు విద్వాం

నుడని, కవియని, ధీశాలియని యాతనిగ్రామమునకుఁ జుట్టుపట్టులను
న్న గ్రామములవారిలోఁ గొందఱుమాత్రమే యెఱుఁగుదురు. సమీప
గ్రామమునుండి యొకఁడు వచ్చి యాతని నాశ్రయించుచుండెను. ఒక
సంవత్సర మాశ్రయించినపిదప నాతఁ డీతనితోఁ గొంతచనువుతో
మాటలాడసాగెను. ఇకను గొంతకాలము వారికి స్నేహ మభివృద్ధి
యైనపిమ్మట నొక్కనాఁ డాసమీపగ్రామవాస్తవ్యుఁ డాతనితో నిట్లు
మాటలాడసాగెను. “అయ్యా! మిమ్ములను గొంతకాలమునుండి
యాశ్రయించుచున్నాను. మీవలన నేదియో మేలుకోరి యాశ్రయం
చుచున్నాను గాని నిష్ఫలాభినందించేఁ గాదు. కాని మీరు నా కేమియు
మేలుచేయనక్కఱలేదు. మీవలన భాషకు మేలుజరుగవలసియున్నది.
అందులకై మిమ్మింతకాల మాశ్రయించితిని” ఇట్లాతఁడు పలుకుట
తోడనే మెత్తగనుండినవాఁడు రవంత గట్టిపడెను. తలయెత్తి కొనియుం
డువాఁడు తల వంచుకొనెను. ఇదివఱకుఁ బ్రసన్నుఁడుగ నుండినవాఁ
డేమో సంకుచితవదనుడయ్యెను.

అట్లయ్యును ‘మిత్రమా! నీవాంఛయేదో తెలుపుమని’ యా
తఁ డాతని నడిగెను. “ఇదిగో చెప్పెదను. మాతాతగారు కొన్నిగ్రం
థముల రచించిరి. అవి తాళపత్రములమీఁద వ్రాయఁబడిన గ్రం
థములుకావు. పీచుకాగితములమీఁద నవి వ్రాయఁబడియున్నవి. కొన్ని
దండకములున్నవి. రెండుమూఁడునాటకము లున్నవి. నాల్గు శ్రీవ్య
ప్రబంధము లున్నవి. పదిశతకములవఱ కున్నవి. ఒక వేదాంతగ్రంథ
ము కాఁబోలు నున్నది. ఈగ్రంథములన్నియు చాలవఱకు మంచిస్థితి
లో యున్నవికాని కొన్నిస్థలములం దక్షరములు పోయినవి. కొన్నిచో
టుల నస్పష్టములుగ నున్నవి. కొన్నికొన్నిశబ్దములు సుశబ్దములుకా
వని కొందఱనుచున్నారు. నాకు భాషాపాండిత్యము లేదు. వానితోని

మంచిచెడ్డల నేనెఱిగినవాడనై నయెడల మీకింతశ్రమ మిచ్చియుండ
ను. అవి మీరు పరిష్కరించి నన్ను గృతార్థునిజేయునెడల వానినచ్చు
వేయింతును. ఆగ్రంథములు భాషాప్రచారములో నున్నయెడల మా
తాతగారియాత్మ సంతసించును. చమపుకొనువా రనేకులు బాగుపడు
దురు. స్వల్పముగ ధనము నాకు రాగలదు. కావున మీరు నామాట
ను ద్రోసిపుచ్చరని నమ్మియున్నాను” అని యాతఁడు వినయముతోఁ
బలికెను. అప్పుడాతఁ డిట్లుపలికెను. “నాయనా ! నీయభిప్రాయమే
మో నాకుఁ దెలిసినది. నీతాతగారిని నేనెఱుఁగునంతటి యదృష్టము
నాకుఁ బట్టకపోయినను నాయననుగూర్చి విననివాడనుగాను. ఆయన
గొప్పకవియనియు నాటకాలంకారసాహిత్యము బాగుగాఁ గలవారనియు
యోగాభ్యాసపరుడనియు, భగవద్భక్తుడనియు వినియుంటిని. ఆయన
రచించిన గ్రంథములలో నసందర్భములను సవరింపుమని నీవు న
న్నఁ బోత్సహించుచున్నావు. వానిలోఁ దప్పులున్నవని నీకు స్వయ
ముగాఁ దెలిసికొనుట కవకాశము లేదనుచున్నావు. ఎవరో వానిలోఁ
దప్పులున్నవని నీతోఁ జెప్పియుందురు. అవి తప్పులో యధార్థమగు
నొప్పులో వారుమాత్ర మెఱ్ఱెఱుఁగుదురు ? నాయనా ! శబ్దార్థము లొ
కరిశామ్మా ? ప్రమాదములకు లోసుగానివారెవ్వరు ? మీతాతగారు
బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నులు. ఆయన యోగదృష్టిచే నాగ్రంథములు వ్రాసి
యుందురని తోచుచున్నది. నీకసందర్భములని తోచినవానిని సంద
ర్భములనియే వారు ప్రయోగించియుందురు. ఒకకవి గ్రంథమువ్రాయు
ట కెంతయో శ్రమమొందియుండును. ఎంతబుద్ధియో యందున విని
యోగపఱచియుండును. ఎన్నిసార్లుతో దానిని గ్రండినుండి మీఁదికి
మీఁదినుండి క్రిందికి బరిశీలించియుండును. తనశక్తియంతయు దాని
పై ధారపోసియుండును. అట్టిగ్రంథమును దెలిచి యాదృచ్ఛికముగఁ

నీవేదో పత్రమునుజూచి “హేహే! ఇందునఁ దప్పులున్న”వని నీవనుట
 ఋద్ధిహీనతకాదా? ఇంకొకపత్రముఁ దెలిచి ‘అబ్బే యిందునఁ బా
 త్రోచిత్యము భ్రష్టమైనద”ని తేలికగ నీవు మాటలాడుట పిచ్చికంటె
 భిన్నమా? ఉన్మత్తుఁ డాయుత్తమకవి గ్రంథములను విమర్శించుట! కవి
 తనగ్రంథరచనయందుఁబడిన కష్టములలో సహస్రాంశమైన నీవు పడకుం
 డనే గ్రంథములోఁ దప్పులున్నవని పలుకుటకు నీవెవఁడవు? ఆమూలా
 గ్రముగనైన గ్రంథమును జదువకుండ యనిజేపించుటకు నీకేమియని
 కారమున్నది? నీమాతృపుః బ్రయోజకుఁడు గ్రంథకర్తకాఁడనియే నీ
 యభిప్రాయమా? తప్పులని నీవనుకొన్నావే. తప్పులని నీకాతెగనీలు
 గెందులకు? తప్పులేవో యొప్పులేవో నీవు నిర్ధారణపట్టికలను జాగ్రత్త
 పఱచియుంటివా? నీకుఁ దెలిసిన వ్యాకరణముక్రిందికి రానివి తప్పులని
 నిశ్చయింపవలసినదేనా? నీకుఁ దెలియనిశబ్ద మపశబ్దమనియే నీనిశ్చిత
 మా? శబ్దజాలమంతయు నీవెఱుఁగుదువుకాఁబోలునేమి. నిఘంటువు
 లో లేనంతమాత్రమున నపశబ్దమని నిరాకరింపవచ్చునా. శబ్దస్వరూప
 ముల లెక్కయేమి. భావస్వరూపమునే బరిహసించుచున్నావే? ఇక్కడ
 నౌచిత్యము లేదనుచున్నావే. ఇక్కడ స్వభావము చట్టుబండలైనదని
 పలుకుచున్నావే? ప్రపంచములోని బాహ్యంతరప్రకృతులు నీకుఁ గరత
 లామలకములు కాఁబోలునేమి? నీప్రకృతినిబట్టి యస్వభావమైనదాని
 పై నడ్డుగీత గీయవలసినదనియే నీమాశయమా? నీప్రకృతిని బరిశీలిం
 చుకొని తెలిసికొనలేనివాఁడవు మూఢా! నీ వొరులప్రకృతిని బరిశీలిం
 చి యడి స్వభావమని యిది యస్వభావమని పలుకుట నీతరమా?
 పప్పులో గరిటెలోగున నిత్యము నీసంసారమునందు నీవు తిరుగుచున్నా
 వ్రోడ నీయింటిలో నొక్క ప్రకృతినైన తెలిసికొనఁగలిగితివా. నీయె
 ఁదు ఇట్లున్నదలలాగున నీవలెనే తిరుగుచు మాటలాడుచుఁ జేష్ట లాచ

రించుచు నున్నవారి ప్రకృతులనే నీకుఁ బరిశీలించుటకుఁ జేతగాఢే
 అట్టిచో పుస్తకమందలి పాత్రముల స్వభావములను గనిపెట్టఁగలవేమి ?
 ఆపాత్రము లేకాలమందు నివసించిరో యేదేశమందు నివసించిరో,
 యేపరిస్థితులనడుమ నివసించిరో వారి విద్యాబుద్ధులెట్టివో వారాడిన
 మాటల కేయేమనస్థితులు కారణములో యట్టిమనస్థితులు వారికిఁగల్గు
 ట కిదివఱకు వారనుభవించిన కష్టసుఖము లెంతమట్టునకు హేతువులో
 వారు మనఁబువిప్పియే మాటలాడుచున్నారో ప్రచ్ఛన్నముగనే మాట
 లాడుచున్నారో యిట్టిచింతలు—యింతఃకంటె సహస్రగుణానికములగు
 చింతలు—ఒకపాత్రమాడిన యొక్కచిన్నమాటనుగూర్చి తలఁగొట్టు
 కొని పరిశీలింపవలసియుండఁగా—నోహో? ఊసరవల్లిరంగులకంటె,
 నింద్రధనుస్సురంగులకంటె, వాయువులోని పోకలకంటె, గంగవెట్టిరాక
 లకంటె ననేకకోట్లరెట్ల సంచలనముతో చంచలత్వముతో నున్న మన
 స్తత్వములోనిమాయ సందుగొందుల పద్మప్రవాహ సహస్రమండలి
 తలవెండ్రుకల చిక్కుకంటె చిక్కులగుచిక్కుల నూడఁదీయగలవేమి.
 సెబాస్ కాలిదాసునికంటె మురారి యొక్కవ స్వభావజ్ఞానము కల
 వాఁడని యన్నవా రిప్పటికిగూడ నెందరో యుండుటలేదా? షేక్సుపియ
 రుకంటె బెనుజాన్సును యొక్కవవాడన్నవాద మిప్పటికిఁగూడ ఇంగ్లాం
 డులో నచ్చటచ్చట నేడ్చుచున్నదే కాని శాంతించినదా? విమర్శకాగ్ర
 గణ్యుడైన డాక్టరు జాన్సునుగారు షేక్సుపియరునుగూర్చి యేమిచెప్పి
 నారో యెఱుఁగుదురా?—షేక్సుపియరుకు రసపోషణజ్ఞానము తక్కువ
 యనియును నెట్టి గంభీరమైనరసమును పోషింపవలసిన సమయమందైన
 ను రవంత హాస్యరసప్రకటనమున కవకాశమున్నదని తోచినయెడల
 వెనుకఁ బోషించుచున్న రసమంతయు ధ్వస్తపఱచి హాస్యరసము వెంట
 కుట్టవాఁడు శీతాకోకచిలుకవెంటఁ బరుగెత్తినట్లు బరుగెత్తుననియు నిత

తకంటె నసందర్భముగ మఱియేమేమో పలుకలేదా? ఆతనిమాట యెంతసత్యమైనదో ప్రపంచమంతయు నిప్పు డెఱుఁగునే. కాళిదాసు శాకుంతలములో దుర్వాసుఁడను మహర్షియిచ్చిన శాపము నుంగరము మొదలగు గొడవయంతయు నదికినది కాదని యధిక్షేపించినవారెందఱు? ఇప్పుడు వానియావశ్యకమేదో యందఱకు విశదమైనదికాదా? మాకృత్యులో విచెరును ప్రవేశపెట్టి నాటకమంతయు వల్లకాడుచేసినాఁడని పేళ్ళుపియరును ఎందఱు మహావిమర్శకులు దూషింపలేదు? ఆ విచెరునుబట్టియే యది ప్రపంచములోని యత్యుత్తమనాటకములలో నొక్కటియైనదని యిప్పుడు తేలినదికాదా? ఇటు లెన్నిచెప్పవచ్చును. కళాకర్మమైన గ్రంథము ననుభవింప నిచ్చ నీకుఁ గలదేని కవియెడల గౌరవముకలిగి దానిని జదువుము. తెలియనివేనో తప్పులని యనవలదు. ఒక్కసారి చదివినయెడలఁ దెలియకున్న మూఁడుసార్లులైనఁ జదువుము. అప్పటికిని సందేహములు విడనియెడలఁ బెద్దల నడుగుము. తెలిసికొనుము. అంతేకాని కవినిగూర్చి బుద్ధిహీనమైన మాట యెన్నడును పలుకకుము. కవి గ్రంథమును విమర్శించుటకుఁ గాలమున్నది. దానికి వదలిపెట్టుము.

నాయనా! ఒకఁడు వ్రాసినదానిలోఁ దప్పుపట్టుట కిన్నిబాధలున్నవి. ఇన్నిచిక్కు లున్నవి. సత్యశోధ, సతీశోధ, స్వభావశోధ, సత్కవిశోధ, సర్వేశ్వరశోధయు నొకరితరమా? తప్పులను భ్రమముచే, నొప్పులను తప్పులఁజేసినవా టెందఱు. ఇట్లొనర్చుట నిజముగాఁ బాపమని నాభయము. నాయనా! ఒకచిన్నకథను జెప్పెద. మునుపు మనవారు చెప్పినకథయే. నేను గ్రాత్తగఁ గల్పించినది కాదు.

ఒకయూరి కొకసన్యాసి వచ్చెను. ఆసంగతి నెఱిగి గ్రామవాస్తవ్యులలో నొకగృహస్థుఁ డాసన్యాసికి భిక్షావందనమొనర్చి తనయింటి

కాహ్వానించెను. ఆగృహస్థుఁడు బీదవాఁడు. అందుచే భటుల సాహాయ్యములేనివాఁడు. సన్యాసివడ్డనలోనికి గొల్లయింటినుండి పెరుగు దీసి కొనివచ్చుట కెవ్వరును లేక తానే తీసికొని వచ్చుచుండెను. ఇంతలో నొకసర్పము నొడిసిపట్టి యొకగరుడపక్షి యంతరిక్షమునఁ బోవుచుండెను. ఆసమయమున యాపామునోటినుండి గరళబిందువులు కొన్ని యాబ్రాహ్మణుని ధనిపాత్రములోఁ బడెను. పాపము! బ్రాహ్మణుఁడేమియెఱుఁగును? ఆదని నింటికిఁబెచ్చి సన్యాసికిఁ బెట్టెను. సన్యాసి చచ్చెను. కొంతకాలమైనపిమ్మట నాగరుడపక్షియు నాపాము నాబ్రాహ్మణుఁడు యమలోకమున యమునియెదుట నిలువఁబెట్టఁబడిరి. బ్రాహ్మణునిపై సన్యాసినిజంపిన బ్రహ్మహత్యపాతకము మొదట మోపఁబడినది. అప్పుడు బ్రాహ్మణుఁడు దండధరునితో నిట్లనియెను. 'అయ్యా! నాకు బ్రహ్మహత్యపాతక మేమున్నది? సన్యాసికి భిక్షుచేసిన పుణ్యమే కాని బ్రహ్మహత్యపాతకము నాకెట్లుసిద్ధించును? పెరుగులో వినమున్నదని నేనెఱుఁగుదునా? నేను పెరుగుదెచ్చుచున్న కాలమందు గరుడుడు పైనుండి సర్పమును బట్టుకొనిపోవుచని నేనేమైతఁ గలఁగంటినా? నేను జేయనిపనికై నాపై నేరము మోపుట తగునా? బ్రహ్మహత్య నాకుఁ గట్టఁదగదు" ఇంతసందర్భముగా నాతఁడు పలుక దండధరుఁడు "గరుడపక్షి! బ్రహ్మహత్య నీకుఁ గట్టవలసియున్నది. నీవేమందువు" అని పలికెను. "అయ్యా! దండధరా! ఇదియేతీన్యాయము. నాకాహారముగ భగవంతుఁడు నియమించిన పామును బట్టుకొని నేను దారిని గాలిలోఁ బోవుటయేమి? భూలోకమున నెవఁడో చచ్చివాఁడని యాతనిఁ జంపినపాపము నానెత్తినిఁ గట్టుటయేమి? ఎంతవిరుద్ధముగానున్నది? బ్రాహ్మణుని జంపవలసిన యావశ్యకత నాకేమికల్గినదో రవంత యోజింపరాదా? నేనాతనికిఁ గావలసినవాఁడనని జంపితిరా? ఆతనియాస్తిని

వైచుకొనుటకుఁ జంపితినా? ఆతనిని స్పృశింపకుండనే యాతనిని జూడకుండగనే యాతని నెఱుఁగకుండగనే యాతని దలఁపకుండగనే యాతని జంపితిననుట న్యాయమా?" యని గరుడుఁడు పలికెను. అంతట దండధరుఁ డేమియుఁ దోఁపక "సర్పమా! నీజిహ్వగ్రమునుండి పడినవిషబిందువులచే సన్యాసి చచ్చిరాఁడు. కావున నీకు బ్రహ్మత్య కట్టవలసియున్నది. నీవేమందు" వని పలికెను. "అయ్యా! దండధరా! అన్నిటికంటె నిది బాగుగా నున్నది. గరుడుఁడు నన్నొడిసిపట్టుటతోడనే నాచైతన్యము పోయినది. చచ్చిన నాకళేబరమునుండి విషబిందువులే జారినవో రక్తబిందువులే జారినవో నేను జచ్చినతరువాత జరిగినవానికిఁగూడ నేనే బాధ్యత వహింపవలసినదనుట ధర్మమా? ధర్మస్వరూపుఁడవే. నేను బ్రహ్మత్య వహింపను. నాకేమి?" అని సర్పము నిర్దాక్షిణ్యముగాఁ బలికెను. అంత దండధరుఁడు దగ్గలేక, మ్రింగలేక, యూసిరి సలుపక మిడుతుమిడుతు రవంత సేపాద్విజిత్రయము వంకఁ జూచి తేపాలోచింతము రండని యప్పటికి వారిని వదల్చుకొనెను.

ఆమఱునాఁడు భూలోకమున నిద్దఱుబ్రాహ్మణులు పొలములో పంటలయంచనా చూచుటకై కలసి వరిమల్ల సమీపమునఁ దిరుగుచుండిరి. వారిలో నొక్కఁ డింక నీయూర నుండఁదగదు. పోవుదమని రెండవపానితోఁ బలికెను. ఇంతలో రెండుపక్షులు సమీపవృక్షము మీఁద మాటలాడుకొనుచుండెను. పక్షిభాష వారియిద్దఱలో రెండవవాఁ డెఱుఁగును. మగపక్షి తాను యమలోకమునకు విలాసార్థముగాఁ బోయితి ననియు బ్రహ్మత్యనుగూర్చి పెద్దతగ వచ్చట జరిగినదనియుఁ దీర్పుజెప్పుటయే తరువాయిగా నున్నదనియు నది తేపు చెప్పుదురనియు, తేపుగూడ యక్కడకువెల్లి యాతీర్పును విని నీకుఁ జెప్పెదననియు వివరములతోఁగూడ నాఁడుపక్షితోఁ జెప్పెను. ఆమాట లీరెండవవాఁ

డు విని యాశ్చర్యరసమగును. తేపటితీర్చేదో వినగోరి మొదటివాని
తో “నీయూరనుండి యెల్లుండికాని బయలుదేరిరాచని” చెప్పెను.
అంత మొదటివాడు డందులకుఁ గారణమేమని గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడుగఁ
గాఁ జినరకు రెండవవాడు పక్షివలనఁ దాను వినినయంశములన్నియుఁ
బూసగుచ్చినట్లు చెప్పెను. “ఈమాత్రమునకు యమున కింతయోజ
నమెందులకు? తేపటివలకుఁ దీర్పు నాపియుంచుట యెందులకు? గరు
డునకు బ్రహ్మహత్యదోషము లేదు. సర్పమున కంతకంటెలేదు. ఉన్న
దోషమంతయు బ్రాహ్మణునిది; తాను సన్యాసి కాహారముగ దధిని
దీసికొని పోవునప్పుడు దధిపాత్రపై మూతవేయకపోవుట యాతనితప్పు;
అట్లు చేయవలసినవిధిని చేయకపోవుటచే బ్రహ్మహత్య బ్రాహ్మణునితల
పైఁ గట్టవలసినది. తీర్చింతసులభముగాఁ గనఁబడుచుండగా యముని కీ
నీళ్లు నమలుట యెందులకో” అని మొదటివాడు రెండవవానితోఁ
జెప్పెను. ఈమాటలు పక్షులుగూడ వినినవి. వానిలో మగపక్షి మ
రునాడు యమలోకమునకుఁ దిరుగఁ బోయి సభలోఁ గూరుచుండి
దండధరునితో నిట్లనియెను. “అయ్యా! దండధరా! బ్రహ్మహత్యా
భియోగములో నీదినమునఁ దీర్పు మీరీయవలసియున్నది. నిన్నను
మీకేనియుఁ దోషకకాబోలు దీర్పు నాపియుంచిరి. బ్రాహ్మణుడు
దధిపాత్రపై మూతవేయకపోవుటవలన నీబ్రహ్మహత్య సిద్ధించియుండు
టఁబట్టి యాబ్రాహ్మణునకే బ్రహ్మహత్య కట్టవలయు” ననెను. ఈ
మాటలు విని దండధరుడు కోపించి “ఈతీర్పు నీకుఁ దోచినదా మరి
యెవ్వరైనఁ జెప్పరా” యని ప్రశ్నింప మాయూరికివచ్చిన యంచనా
శాపరయ్యలలో మొదటివాడు చెప్పెనని చెప్పెను. “ఈలోకమువా
రవైన మేము ధర్మనిర్ణయమొనర్చుటకు సందేహించుచుండగ నడుగకుం
డఁ దీర్పుఁజెప్పుటకు సాహసించిన యాబ్రాహ్మణునినెత్తి పై బ్రహ్మహత్య

కట్టితినని యాతనితోఁ జెప్పుమని ” యముఁడు పక్షితోఁ బలికెను.

వింటివా ? నాయనా ! నీవు నన్ను నీతాతగారి గ్రంథముల విమర్శించి గుణదోషనిర్ణయ మొనర్చుమని చెప్పితివి. నీతాత నన్నడు గలేడు. అంద టేకారణముననో యట్లుచేయక సందేహించి యూర కుండఁ దగుచునమ్మయని నేను బనిలేనిదే ముందునకువచ్చి యాగ్రంథ ములను విమర్శించునెడల నాబ్రహ్మహత్యదోషము నాతలపయిఁ బడు నని మిగుల సందేహముగా నున్నది. అందుచే నావలనఁగాదు. నీవు దయచేయవచ్చును. నీకు భగవంతుఁడు మేలొనర్చునుగాక.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

సాక్షి

24. ఉపసంహరము.

జంఘాలశాస్త్రీ యిట్లు పలికెను:—

నాయనలారా! సాక్షీసంఘము తిరుగ స్థాపించి రెండుసంవత్సరములు నిన్న సెప్టెంబరు మొదటితేదికే బూర్తియయినది. ఇది 1920 సెప్టెంబరు 1 వ తేదిని ఆంధ్రపత్రికాధిపతియగు శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారి ప్రోత్సాహమున రెండవసారి స్థాపించబడినది. ఆయనపత్రికలోని సారస్వతానుబంధమునకు వారమున కొక్క సాక్ష్యపన్యాసము నొక్కసంవత్సరమువఱకుఁ బంపించుట కేర్పాటుజరిగినది. ఆసంవత్సరము పూర్తియైనపిమ్మట మఱియొకసంవత్సర మటులే యుపన్యాసము లంపుటకుఁ దిరుగ నేర్పాటుజరిగినది. ఆసంవత్సరముకూడ బూర్తియైనది. ఎంతకాల ముపన్యాసము లిచ్చుచున్నను భాషాభిమానులగు మీరు వానిని దయతో నాదరింపకపోరు. ఉపన్యాసవిషయములకుఁ బ్రపంచమున హద్దుపద్దున్నదా? ఇదివఱకు మే మెన్నివిషయములఁగూర్చియో చెప్పియుంటిమని గర్వపడుచుండుటలేదు. అయ్యో! ముఖ్యముగాఁ జెప్పవలసిన వింక నెన్నియో మిగిలిపోయెనే యని విచారించుచున్నాము.

సాక్షి కుత్సాహమే యున్నది కాని దేహశక్తిలేదు. అతఁడు

మొదటిసంఘము దుర్బలశరీరుడు. వార్ధకమున నిప్పుడు మఱింత దుర్బలశరీరుడై యున్నాడు. సాక్షిసంఘమును సాగించుట కింక నాయన యభిప్రాయము లేదు. శనివార మెప్పుడువచ్చునో—సాక్ష్యపర్యాయ మెప్పుడుచూతుమో—యని యత్యంతోత్సాహముతో నున్న సాక్షిపఠకుల కందఱ కిప్పు డాశాభంగము కలిగింపవలసివచ్చెనగాదా యని సాక్షి విచారించుచున్నాడు. కాని నాయనలారా! ఒక్కవారముమా త్రమే రవంత క్రొత్తగ నుండునేమో. కాని పైవారమునుండి ప్రాత వడియే పోవును. ఎన్నెన్ని మహాసంఘములు స్థాపింపబడలేదు. ఎన్ని యంతరింపలేదు. వాని కెవ రిప్పుడు విచారించుచున్నారు. అట్టివానికే గతిలేనప్పుడు జలబుద్ధుడనమమైన సాక్షిసంఘముమాట చెప్పవలయునా?

దేశోపకారము నావలన జరుగుచున్నదికదా. భాషాభివృద్ధి నావలన జరుగుచున్నదికదా, నేను లేకుండునెడలఁ బ్రపంచమునకు లోపముకదా, యని యనుకొనువానికంటె వెట్టిముండకొడుకు ప్రపంచమున లేడు. నావంటికవి ప్రపంచమున లేడు. ప్రపంచములో మంచికవిత నాతో సరియనుకొనువాడు బుద్ధిహీనసార్వభౌముడగుట కేమైన సందేహమా? కవియగువాడు తానే ప్రజలలో నగ్రగణ్యుడనుకొనునే! ప్రపంచమున నాతనికున్న గర్వము—తెగనీలుగు—మఱియొకని కున్నవా? వారిలో సాధువు లనేకులున్నారు. కొందఱు సాధులుగూడ నున్నారు. అట్టివాని తత్త్వమునుగూర్చియే చెప్పుదును. అతనికున్న శాసాలాపములు—నాకాశగమనములు—నధఃపతనములు—మఱియొకనికి లేవు. సన్నిపాతరోగికంటె విస్మయమే! కల్లుద్రావినవానికంటె నైవే! ఉన్మత్తునికంటె నుద్రేకమే! చేతిలో జెంబులేదు, కావలసినంత దాహము. ఆకులోని కాదరువులేదు, కావలసినంత, యాకలి. . సం

సారమును జరుపుకొనఁదగిన శక్తి లేదు. ప్రపంచపరిపాలనతంత్రమును బోధించును. బ్రదికియున్నప్పు డెప్పటికప్పుటికే చావంతబాధ పడుచుండును. చచ్చి బ్రదికియుండునని సంపూర్ణవిశ్వాసముతో నుండును. పైన చేతఁబెట్టినవాఁడు ప్రియఁడు, పెట్టినవాఁడు పితామహుడు. తనకవిశ్వమునకు బలి యనినవాఁడు పండితుఁడు, అనినవాఁడు పామరుఁడు. తన్నుఁ జేరఁదీసినవాఁడు చక్రివర్తి, చేరఁదీయనివాఁడు చండాలుఁడు. అంతే—అంతే. అతని మంచిచెడ్డల విభాగము. కడుపులోని మంటపేగనఁబడినవారినెల్ల బానిస మొదలు ప్రభువువఱకు భవతి భిక్షాం దేహి—ఈయనివారినిగూర్చి నోటికివచ్చినట్లెల్ల కూతలు. చేతికివచ్చినట్లెల్ల వ్రాతలు. సామాన్యులయెడల బడితెబాజాకుఁ గూడఁ బ్రయత్నము. పర్యవసానమునఁ జెప్పునదేమనగా :—తానే పండితుఁడనియుఁ గవియనియుఁ దనవలననే భాష యుద్ధరింపఁబడుచున్నదనియుఁ దాను లేకున్నయెడల భాషకు నష్టమనియు ననుకొనువాఁడు “ శుంథలందఱలోపల శుద్ధశుంథ.”

గోపురముప్రక్కను జిత్రింపఁబడిన క్రోతి గోపురమును దాను మోయుచున్నాననియుఁ దాను లేనియెడల గోపురము కూలిపోవుననియు ననుకొనుట యెట్టిదో—మోటారుబండి చక్రిపుటాకుపై నున్నయీఁగ నామూలమున బండి యెంతవేగముగాఁ బోవుచున్నదో యని యనుకొనుట యెట్టిదో—ప్రపంచశాసనముల కన్నిటికి బానిసయై పుట్టిన మనుజుఁడు ప్రపంచమునకు నావలన మేలు జరుగుచున్నదని యనుకొనుట యట్టిది. పుణ్యపాపముల పరిపాకములవలనఁ గొన్ని దేశములు భూకంపములచేఁ బాతాళమునకుఁ గుంకిపోవుచున్నవి. కొన్ని ద్వీపములు సముద్రమునుండి లేచుచున్నవి. కొన్ని జాతులు వృద్ధియగుచున్నవి. కొన్ని నశించుచున్నవి. కొన్ని గ్రహము లాటిపోవుచున్నవి. కొన్ని

కొత్త నక్షత్రములు బయలుదేలుచున్నవి. ఈసృష్టి యెగిరిపోవుచున్నది. మతియొకసృష్టి సిద్ధమగుచున్నది. కాలచక్రమే యంతయుఁ ద్రిప్పుచున్నది. ఎప్పటి కేదేశమున కెట్టిపరిస్థితులనడుమ నెట్టివాఁ డహ్మఁడో యాత్మివానిని గాలమే ప్రకృతిగర్భమునుండి పైకిఁదీసి యటఁ బెట్టుచున్నది. అప్పటి కనుకూలమైన రాగముతోఁ—దాశముతో—నాతని నాడించుచున్నది. పాడించుచున్నది. పాటయైనవెంటనే చెవిపట్టుకొని యీడ్చి పాటవై చుచున్నది. స్వప్రయోజకత్వమున నాతఁ డట్లాడలేదు. అట్లు పాడలేదు. మతియొకరీతిగా నాడుటకుఁగాని పాడుటకుఁగాని యాతని కవకాశములేక యట్లాడినాడు. అట్లుపాడినాడు—ఇకఁ బ్రయోజకత యేమున్నది ? స్వాతంత్ర్యమేమున్నది ? ఏమియులేదు. “ లేకేమి లేకేమి? Freedom of the will మనకు లేదా ? యని వెట్టివెట్టిమాటల నాధారపఱచుకొని నాపై నీసభలోని పడుచువాండ్రు గుఱ్ఱుమందురుగాక ! నాయసలారా ! ప్రత్యక్షానుభవమునఁగాని తెలియని యూహనీతి మీకు బోధవలనఁ దెలియదు. ఇకఁ బదియేండ్లోపికచేయుఁడు. తలవెండుకలూడనిండు. పండ్లు రాలనిండు. దృష్టి తగ్గనిండు. ప్రపంచలంపటతవలనఁ గలుగునన్ని మొట్లు నన్నితన్నులు నన్నిచెప్పుదెబ్బలు తగులనిండు. అప్పు డీయుపన్యాసమును దిరుగఁ జూడుఁడు. చెప్పఁదగినంతదృఢము నేను జెప్పలేదని మీరప్పుడు నన్నధిక్షేపింపకపోరు.

ఏమైననేమి ? ఏవియోకొన్ని వెట్టిమొట్టివ్యాసములు మాసభనుండి వెడలినవి. వానిని మీరందఱాదరించి వినినారు. మీయెడల మిగులఁ గృతజ్ఞులము. మాకింక నెలవిండు. సోదరీమణులారా ! మా యుపన్యాసములలోని యంశము లేవియైన మీమనస్సుల కెప్పుడైన నొప్పిఁగలిగించినయెడల దయాపూర్వకముగ మమ్ము తమింపవేడుచున్నాము. దైవభక్తిఁగలిగి మీరు తరింపుఁడు. మీభర్తలను దరింపఁ

శేయుఁడు.

ఆంధ్రప్రతికాధిపతీ ! అనేకనమస్కారములు. మేమెందునగు
యుపస్యాసములిచ్చినను—నెట్టిచ్చినను—మాయఁదలి దయచే
మీరు వానినిఁ బ్రకటించినందులకు మేము కృతజ్ఞులము. మిమ్ము మా
సంఘముతో సమావేశపఱచిన పరమేశ్వరునికటాక్షమున మేము చే
యఁదగినపనియేదో శక్తివంచనలేకుండ నిర్వహించుకొంటిమని నమ్మి
ము. దేశక్షేమకరములై నట్టియు భాషోపకారకములై నట్టియు
కార్యములు మీచే సర్వేశ్వరుఁ డొనర్పఁజేయుచు మిమ్ము దీక్షా
పూర్వోగ్యాదిసంపన్నునిగఁ జేసి రక్షించుఁగాక.

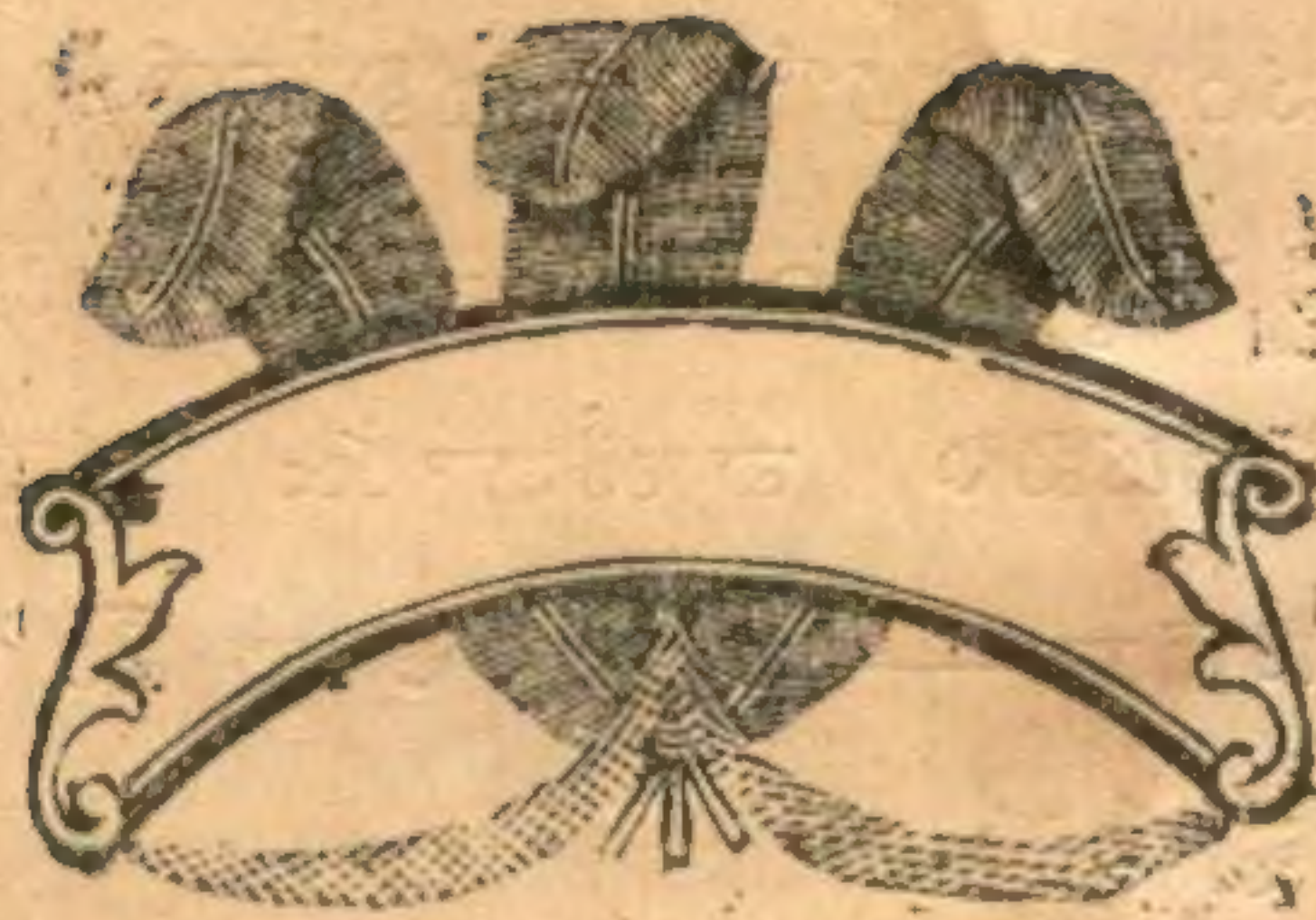
వృద్ధుఁడైన సాక్షి శేషించిన కొలఁదికాలము యథాపూర్వక
ముగా సూర్యోపాసనఁ జేసికొనుచు భగవంతునియాజ్ఞకై యెదురుచూ
చుచుండును. కాలాచార్యులు సర్పవరములోని భావనారాయణస్వామి
యాలయములోని తిరువంటపల్లిలో పాచకోద్యోగియై పోనున్నాఁడు.
కారాగృహ విముక్తుఁడైనప్పటినుండియుఁ గాకినాడ జాతీయపాఠశాల
లో నాంధ్రోపాధ్యాయపదవిని వాణీదాసుఁ డవేక్షించుచున్నాఁడు.
డక్కడకుఁ బోవునేమో—‘జయసీతారామ్’ అని నేను బదరీ
నారాయణమునకుఁ బోవుదును.

ఇదికాక ఆంధ్రదేశీయులారా ! బ్రహ్మపురము మొదలు బల్లారి
వఱకు వినఁబడఁదగిన యొక్క కేకను గడపటిసారి వేయుచున్నాను. వినఁ
డు ‘సాక్ష్యుపస్యాసములన్నియు నాల్గుసంపుటములుగా నచ్చుపడుచు
న్నవి. ఈనెలచివరకు రెండుసంపుటములు పూర్తియగును. పైమా
సాంతమునకే మూడవదియు నాల్గవదియు వెలువడును. మాగ్రంథ
ములను విక్రియించుటకు మేము మహారాజశ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనర
సింహరావు పంతులవారికి [సీతాపురము గోదావరిజిల్లా] శాశ్వతమైన

యనికారమిచ్చితిని. మీరు వారికి వ్రాసి వానిని దెప్పించుకొని శ్రద్ధ
తో విమర్శనబుద్ధితో, జదువుడు. చదువుడు. మీకు భగవంతుడు
మేలొనర్చుగాక !

ఓమ్ శాంతి శాంతి శాంతిః.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA127B142
పుస్తకం పేరు	నంకి
తారీఖు	30/10/24
మొదటి అడ్డు	NO
వెనుక అడ్డు	NO
మొత్తం పేజీలు	333
పెద్ద పైకా పేజీలు	NO
భాష పేజీలు	NO
లేవి పేజీలు	171,172
తయారు చేసినది	అశ్వినీ
పేజీలు విడదీసినది	అశ్వినీ
స్కాన్ చేసినది	Hasan
పరీక్ష చేసినది	RAMYA
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good